М.А. Кун

Легенди та міфи стародавньої Греції

БОГИ

Походження світу і богів

Міфи про богів та їх боротьбу з гігантами і титанами подано в основному за поемою Гесіода "Теогонія" ("Походження богів"). Деякі сказання запозичені з поем давньогрецького аеда Гомера "Іліада" і "Одіссея" і поеми римського поета Овідія "Метаморфози" ("Перетворення").

Спочатку існував тільки вічний, безмежний, темний Хаос. У ньому було джерело життя світу. Все виникло з безмежного Хаосу — весь світ і безсмертні боги. З Хаосу похо-дить і богиня Земля — Гея. Широко розкинулась вона, могутня, і дає життя всьому, що живе й росте на ній. А далеко під Землею, так далеко, як далеко від нас неосяжне, ясне небо, в незмірній глибині народився похмурий Тартар — жахлива безодня, повна вічної пітьми. З Хаосу, джерела життя, народилась і могутня сила, всеоживляюча Любов — Ерос. Почав творитися світ. Безмежний Хаос породив вічний Морок — Ереба і темну Ніч — Нюкту А від Ночі і Мороку постали вічне Світло — Ефір і радісний світлий День — Гемера. Світло розлилося по світу, і почали змінювати одне одного ніч і день.

Могутня, благодатна Земля породила безмежне блакитне Небо — Урана, і розкинулось Небо над Землею. Гордо піднялися до нього високі Гори, народжені Землею, і широ-ко розлилося вічношумливе Море. Мати-Земля породила Небо, Гори і Море, і немає в них батька.

Уран — Небо — запанував у світі. Він узяв собі за дружину благодатну Землю. Шість синів і шість дочок — могутніх, грізних титанів — мали Уран і Гея. Іх син, титан Океан, що обтікає, наче безмежна ріка, всю землю, і богиня Фетіда породили на світ усі ріки, що котять хвилі свої до моря, і морських богинь — Океанід. А титан Ппперіон і Тейя дали світові дітей: Сонце — Геліоса, Місяць — Селену і рум'яну Зорю — рожевоперсту Еос (Аврора). Від Астрея і Еос походять всі зірки, які горять на темному нічному небі, і всі вітри: бурхливий північний вітер Борей, східний Евр, вологий південний Нот І західний пестливий вітер Зефір, що несе багаті на дощ хмари.

Крім титанів, породила могутня Земля трьох велетнів — циклопів з одним оком у лобі і трьох величезних, як гори, п'ятдесятиголових велетнів — сторуких (гекатонхейрів), названих так тому, що сто рук мав кожен з них. Проти їх жахливої сили ніщо не може встояти, їх стихійна сила не знає меж.

Зненавидів Уран своїх дітей-велетнів, у надра богині Землі замкнув він їх у глибокій темряві і не дозволив їм виходити на світ. Страждала мати їх Земля, її давив цей страшний тягар, замкнений в її надрах. Викликала вона дітей своїх, титанів, і переконувала їх повстати проти батька Урана, але вони боялися підняти руку на батька. Тільки наймолодший з них, підступний Крон, хитрощами скинув свого батька і відняв у нього владу

Богиня Ніч народила на покару Кронові цілий сонм жахливих божеств: Таната — смерть, Еріду — розбрат, Апату — обман, Кер — знищення, Гіпноса — сон з роєм похмурих тяжких примар, нещадну Немесіду — відплату за злочини і багато інших. Жах, чвари, об-ман, боротьбу і нещастя принесли ці боги в світ, де воцарився на троні свого батька Крон.

Зевс

Народження Зевса

Крон не був певний, що влада назавжди залишиться в його руках. Він боявся, що й проти нього повстануть діти і приречуть його на таку саму долю, на яку прирік він свого батька Урана. Він боявся своїх дітей. І наказав Крон дружині своїй Реї приносити йому на-роджуваних дітей і безжалісно ковтав їх. Жахалася Рея, бачачи долю дітей своїх. Уже п'ятьох проковтнув Крон: Гестію, Деметру, Геру, Аїда (Гадеса) і Посейдона.

Рея не хотіла втратити й останню свою дитину. За порадою своїх батьків, Урана-Неба і Геї-Землі, віддалилася вона на острів Кріт, і там, у глибокій печері, народився в неї молодший син Зевс. У цій печері Рея заховала свого сина від жорстокого батька, а йому дала проковтнути, замість сина, довгий камінь, загорнений у пелюшки. Крон не підозрював, що його ошукала дружина.

А Зевс тим часом ріс на Кріті. Німфи Адрастея та Ідея леліяли маленького Зевса, вони вигодували його молоком божественної кози Амалфеї. Бджоли носили мед малень-кому Зевсові із схилів високої гори Дікти. А при вході в печеру юні курети били в щит меча-ми щоразу, коли маленький Зевс плакав, щоб не почув його плачу Крон і щоб не спіткала Зевса доля його братів і сестер.

Зевс скидає Крона. Боротьба богів-олімпійців з титанами

Виріс і змужнів прекрасний і могутній бог Зевс. Він повстав проти свого батька і при-мусив його повернути знов на світ поглинутих ним дітей. Одного по одному викинув з уст Крон своїх дітей-богів, прекрасних і ясних. Почали вони боротьбу з Кроном і титанами за владу над світом.

Жахлива і завзята була ця боротьба. Діти Крона укріпилися на високому Олімпі. На їх бік стали і деякі з титанів, а першими — титан

Океан і дочка його Стікс з дітьми Завзяттям, Міццю і Перемогою. Небезпечна була ця боротьба для богів-олімпійців. Могутні і грізні були їх супротивники титани. Але Зевсові на допомогу прийшли циклопи. Вони викували йому громи і блискавки, їх метав Зевс у титанів. Боротьба тривала вже десять років, але перемога не схилялася ні на той, ні на інший бік. Нарешті вирішив Зевс визволити з надр землі сторуких велетнів-гекатонхейрів; він покликав їх на допомогу. Жахливі, величезні, як гори, вийшли вони з надр землі і кинулись у бій. Вони відривали від гір цілі скелі і кидали їх у титанів. Сотнями летіли скелі назустріч титанам, коли вони підступили до Олімпу. Стогнала земля, гуркіт наповнив повітря, все навкруги хиталося. Навіть Тартар здригався від цієї боротьби. Зевс метав одну по одній полум'яні блискавки і оглушливо гучні громи. Вогонь охопив усю землю, моря кипіли, дим і сморід заволікали все густою пеленою.

Нарешті могутні титани подалися. Іх сила була зломлена, вони були переможені. Олімпійці скували їх і скинули в похмурий Тартар, у віковічну пітьму. Біля мідних незламних воріт Тартара на варті стали сторукі гекатонхейри, і стережуть вони, щоб не вирвались знову на волю з Тартара могутні титани. Влада титанів у світі минулася.

Боротьба Зевса з Тіфоном

Та не скінчилась на цьому боротьба. Гея-Земля розгнівалась на олімпійця Зевса за те, що він так суворо повівся з її переможеними дітьми-титанами. Вона одружилася з похмурим Тартаром і породила на світ жахливу стоголову потвору Тіфона. Величезний, з сотнею драконових голів, піднявся Тіфон з надр землі. Диким виттям сколихнув він повітря. Гавкіт собак, людські голоси, рев розлюченого бика, рикання лева чулися в цьому витті. Бурхливе полум'я клубочилося навколо Тіфона, і земля хиталася під його важкими кроками. Боги здригнулися від жаху. Але сміливо кинувся на нього Зевс-громовержець, і зчинився бій. Знову заблищали блискавки в руках Зевса, загуркотіли громи. Земля і небозвід потряслись до самих основ. Яскравим полум'ям спалахнула знову земля, як і під час боротьби з титанами. Моря кипіли

від самого наближення Тіфона. Сотнями сипались во-гненні стріли-блискавки громовержця Зевса; здавалось, що від їх вогню горить саме повітря, палають темні грозові хмари. Зевс спопелив Тіфонові всі його сто голів. Звалився Тіфон на землю; від тіла його йшов такий жар, що плавилось все навколо. Зевс підняв тіло Тіфона і скинув у похмурий Тартар, що породив його. Але і в Тартарі загрожує ще Тіфон богам і всьому живому. Він викликав бурі і виверження; він породив з Єхидною, напівжінкою-напівзмією, жахливого двоголового пса Орфа, пекельного пса Кербера, лернейську гідру та Химеру; часто хитає Тіфон землю.

Перемогли боги-олімпійці своїх ворогів. Ніхто більше не міг опиратися їх владі. Во-ни могли тепер спокійно правити світом. Наймогутніший з них громовержець Зевс узяв собі небо, Посейдон — море, а Аїд — підземне царство душ померлих. Земля ж лишилася в спільному володінні. Хоч і поділили сини Крона між собою владу над світом, та все ж над усіма ними царює повелитель неба Зевс; він править людьми і богами, він відає всім на світі.

Олімп

Високо на світлому Олімпі царює Зевс, оточений сонмом богів. Тут і дружина його Гера, і золоточубий Аполлон з сестрою своєю Артемідою, і золота Афродіта, і могутня дочка Зевсова Афіна, і багато інших богів. Три прекрасні Ори охороняють вхід на високий Олімп і здіймають густу хмару, що закриває ворота, коли боги спускаються на землю або підносяться до світлих чертогів Зевса. Високо над Олімпом широко розкинулось блакитне бездонне небо, ллється з нього золоте світло. Ні дощу, ні снігу не буває в царстві Зевса; вічно там ясне, радісне літо, а нижче клубочаться хмари, часом закривають вони далеку землю. Там, на землі, весну і літо змінюють осінь і зима, але вона швидко минає, і знову настає радість на Олімпі.

Бенкетують боги у своїх золотих чертогах, побудованих сином Зевса Гефестом. Цар Зевс сидить на високому золотому троні. Величчю і гордо-спокійною свідомістю влади і мо-гутності віє від мужнього,

божественно прекрасного обличчя Зевса. Біля трону його богиня миру Ейрена і повсякчасна супутниця Зевса, крилата богиня перемоги Ніке. Ось входить прекрасна велична богиня Гера, дружина Зевса. Зевс шанує свою дружину; пошаною ото-чують Геру, покровительку шлюбу, всі боги Олімпу. Коли, сяючи своєю красою, в розкішному вбранні, велика Гера входить до бенкетного залу, всі боги встають і схиляються перед дружиною громовержця Зевса. А вона, горда своєї могутністю, іде до золотого трону і сідає поруч царя богів і людей — Зевса. Коло Трону Гери стоїть її посланниця, богиня райдуги, легкокрила Іріда, завжди готова швидко нестись на райдужних крилах виконувати веління Гери в найдальші краї землі.

Бенкетують боги. Зевсова дочка, юна Геба, і син царя Трої, Ганімед, улюбленець Зевса, який дістав від нього безсмертя, підносять їм амброзію і нектар — їжу і напій богів. Прекрасні Харити і музи потішають їх співами і танцями. Взявшись за руки, водять вони танки, а боги милуються їх легкими рухами і чудовою, вічною юною вродою. Веселішає бенкет олімпійців. На цих бенкетах вирішують боги всі справи, на них визначають вони долю світу і людей.

З Олімпу розсилає людям Зевс свої дари і стверджує на землі порядок і закони. В руках Зевса доля людей; щастя і нещастя, добро і зло, життя і смерть — все в його руках. Дві великі посудини стоять біля воріт палацу Зевса. В одній посудині дари добра, в другій — зла. Зевс черпає з них добро і зло і посилає людям. Горе тій людині, якій громовержець черпає дари тільки з тієї посудини, в якій зло. Горе і тій, що порушує встановлений Зевсом порядок на землі і не додержує його законів. Грізно насупить Кронів син свої густі брови, чорні хмари закриють тоді небо. Розгнівається великий Зевс, і страшно підійметься волосся в нього на голові, очі спалахнуть нестерпним блиском; махне він своєю десницею — удари грому покотять-ся по всьому небу, блисне вогненна блискавка і здригнеться високий Олімп.

Не сам Зевс охороняє закони. Біля його трону стоїть охоронниця законів богиня Феміда. Вона скликає, з наказу громовержця, збори богів

на світлому Олімпі і народні збори на землі, пильнуючи, щоб не порушувався порядок і закон. На Олімпі і дочка Зевсова, богиня Діке, стежить за правосуддям. Суворо карає Зевс несправедливих суддів, коли Діке доносить йому, що не додержують вони законів, даних Зевсом. Богиня Діке — захисниця правди і ворог обману

Зевс охороняє лад і правду в світі і посилає людям щастя й горе. Та хоч і посилає Зевс людям щастя і нещастя, все ж долю людей визначають невблаганні богині долі — Мойри, які живуть на світлому Олімпі. Доля самого Зевса в їх руках. Панує фатум над смертними і над богами. Нікому не втекти від велінь невблаганного фатуму. Нема такої сили, такої влади, яка могла б змінити хоч що-небудь у тому, що призначено богам і смертним. Тільки смиренно схилитися можна перед фатумом і скоритися йому. Тільки Мойри знають веління фатуму. Мойра Клото пряде життєву нитку людини, визначаючи строк її життя. Обірветься нитка — і скінчиться життя. Мойра Лахесіс виймає, не дивлячись, жереб, який випадає людині в житті. Ніхто не має сили змінити визначеної Мойрами долі, бо третя Мойра, Атропос, все, що призначили в житті людині її сестри, заносить у довгий сувій, а що вже занесено в сувій долі, те неминуче. Невблаганні величні й суворі Мойри.

Є ще в Олімпі богиня долі — це богиня Тюхе, богиня щастя і благоденства. З рогу достатку, рогу божественної кози Амалфеї, молоком якої було вигодувано самого Зевса, сипле вона дари людям, і щаслива та людина, яка зустріне на своєму життєвому шляху богиню щастя Тюхе; але як рідко це буває, і яка нещаслива та людина, від якої відвернеться богиня Тюхе, яка тільки що давала їй свої дари!

Так панує оточений сонмом світлих богів на Олімпі великий цар людей і богів Зевс, охороняючи лад і правду в усьому світі.

Посейдон і божества моря

Глибоко в безодні моря стоїть чудовий палац великого брата громовержця Зевса, землетрясця Посейдона. Панує над морями Посейдон, і хвилі моря слухають найменшого руху його руки, озброєної грізним тризубцем. Там, у глибині моря, живе з Посейдоном і його прекрасна дружина Амфітріта, дочка морського віщого старця Нерея, у якого її і викрав великий володар морської глибини Посейдон. Одного разу він побачив, як водила вона танок із своїми сестрами — нереїдами на березі острова Наксос. Захопився бог моря прекрасною Амфітрітою і хотів вивезти її на своїй колісниці. Але Амфітріта заховалася в титана Атласа, який тримає на своїх могутніх плечах небозвід. Довго не міг Посейдон знайти прекрасну дочку Нерея. На-решті відкрив йому її притулок дельфін, за цю послугу Посейдон помістив дельфіна серед небесних сузіріїв. Посейдон викрав в Атласа прекрасну дочку Нерея і одружився з нею.

Відтоді Амфітріта живе з чоловіком своїм Посейдоном у підводному палаці. Високо над палацом шумлять морські хвилі. Сонм морських божеств оточує Посейдона, покірний його волі. Серед них син Посейдона Тритон, який громовим звуком своєї сурми з раковини викликає грізні бурі. Серед божеств і прекрасні сестри Амфітріти, нереїди. Посейдон панує над морем. Коли він на своїй колісниці, запряженій чудовими кіньми, мчить по морю, тоді розступаються вічношумливі хвилі і дають дорогу володареві Посейдону. Рівний своєю вродою самому Зевсові, швидко мчить він по безбережному морю, а навколо нього грають дельфіни, риби випливають з морської глибини і товпляться навколо його колісниці. Коли ж махне Посейдон своїм грізним тризубцем, тоді, неначе гори, здіймаються морські хвилі, вкриті білими гребенями піни, і бурхає на морі люта буря. Б'ються тоді з шумом морські ва-ли об прибережні скелі і стрясають землю. Але простягає Посейдон свій тризубець над хвилями, і вони заспокоюються. Вщухає буря, знову море спокійне, рівне, як дзеркало, і ледве чутно плескочеться біля берега — синє, безкрає.

Багато божеств оточує великого Зевсового брата, Посейдона, серед них віщий морський старець Нерей, який відає всі глибокі таємниці

майбутнього. Нереєві чужі неправда і об-ман; тільки правду відкриває він богам і смертним. Мудрі ті поради, які дає віщий старець. П'ятдесят прекрасних дочок у Нерея. Весело хлюпочуться юні нереїди на хвилях моря, сяю-чи серед них своєю божественною вродою. Побравшись за руки, випливають вони з морсь-кої пучини і водять танок на березі під ласкавий плескіт хвиль спокійного моря, що тихо набігають на берег. Луна прибережних скель повторює тоді звуки їх ніжних співів, подібних до тихого рокоту моря. Нереїди охороняють мореплавця і дають йому щасливе плавання.

Серед божеств моря і старець Протей, який змінює, неначе море, свій образ і обер-тається за бажанням у різних тварин і потвор. Він також віщий бог, треба тільки вміти захо-пити його несподівано, оволодіти ним і примусити його відкрити таємницю майбутнього. Серед супутників землетрясця Посейдона і бог Главк, покровитель моряків та рибалок, і він має дар віщування. Часто, випливаючи з глибини моря, відкривав він майбутнє і давав мудрі поради смертним. Могутні боги моря, велика їх влада, але панує над усіма ними ве-ликий брат Зевса — Посейдон.

Усі моря і всі землі обтікає сивий Океан — бог-титан, рівний самому Зевсові поша-ною і славою. Він живе далеко на границях світу, і не тривожать його серце справи землі. Три тисячі синів, річкових богів, і три тисячі дочок Океанід, богинь струмків і джерел, має Океан. Сини і дочки великого бога Океана дають благоденство і радощі смертним своєю вічно рухливою живлющою водою, вони напоюють нею всю землю і все живе.

Царство похмурого Аїда (Плутона)

Глибоко під землею панує невблаганний, похмурий брат Зевса, Аїд. Повне мороку і страхіть його царство. Ніколи не проникає туди радісне проміння ясного сонця. Бездонні прірви ведуть з поверхні землі в сумне царство Аїда. Темні ріки течуть у ньому Там протікає священна ріка Стікс, яка все сковує холодом і водами якої присягаються самі боги.

Котять там свої хвилі Коціт і Ахеронт; душі померлих наповнюють своїм сумним стогоном їх похмурі береги. В підземному царстві струменіють води джерела Лети, що дають забуття всього земного. По похмурих полях царства Аїда, що позаростали блідими квітами асфодела, витають безтілесні, легкі тіні померлих. Вони нарікають на своє безрадісне життя без світла і без бажань. Тихо лунає їх стогін, ледве вловимий, подібний до шелесту зів'ялого листя, гнаного осіннім вітром. Немає нікому вороття з цього царства смутку. Триголовий пекельний пес Кербер, на шиї якого плазують з грізним шипінням змії, вартує при виході. Суворий старий Харон, перевізник душ померлих, не повезе через темні води Ахеронту ні однієї душі назад, туди, де яскраво світить сонце життя. На вічне безрадісне існування приречені душі померлих у похмурому царстві Аїда.

В цьому царстві, до якого не доходять ні світло, ні радість, ні печалі земного життя, править Зевсів брат, Аїд. Він сидить на золотому троні зі своєю дружиною Персефоною. Йому слугують невблаганні богині помсти Ерінії. Грізні, з бичами і зміями, переслідують вони злочинця, не дають йому ні хвилини спокою і мучать його докорами сумління; ніде не можна сховатися від них, всюди знаходять вони свою жертву. Біля трону Аїда сидять судді царства померлих — Мінос і Радаманф. Тут же, коло трону, бог смерті Танат з мечем у руках, у чорному плащі, з величезними чорними крилами. Могильним холодом віють ці крила, коли прилітає Танат до ложа вмираючого, щоб зрізати своїм мечем пасмо волосся з його голови і вирвати душу. Поряд з Танатом і похмурі Кери. На крилах своїх носяться вони, несамовиті, по полю бою; Кери радіють, бачачи, як один за одним падають убиті герої; своїми криваво-червоними губами припадають вони до ран, жадібно п'ють гарячу кров убитих і виривають з тіла їхні душі.

Тут же, біля трону Аїда, і прекрасний юний бог сну Гіпнос. Він нечутно носиться на своїх крилах над землею з маківками в руках і ллє з рога снотворний напій. Ніжно дотикається він своїм чудесним жезлом до людських очей, тихо склеплює повіки і занурює смертних у солодкий сон. Могутній бог Гіпнос, не можуть опиратися йому ні смертні, ні бо-ги,

ні навіть сам громовержець Зевс: і йому Гіпнос склеплює грізні очі і занурює його в глибокий сон.

Витають у похмурому царстві Аїда і боги сновидінь. Є серед них боги, які дають віщі і радісні сновидіння, але є боги і страшних, гнітючих сновидінь, що лякають і мучать людей. Є боги і облудних снів, вони вводять людину в оману і часто ведуть її до загибелі. Царство невблаганного Аїда повне мороку й страхіть. Там бродить у пітьмі жахливий привид Емпуса з ослячими ногами; він, заманивши в нічній темряві хитрощами людей у відлюдне місце, випиває всю кров і пожирає їх ще трепетне тіло. Там бродить і потворна Ламія; вона вночі проби-рається у спальню щасливих матерів і викрадає в них дітей, щоб напитися їхньої крові. Над усіма привидами й потворами панує велика богиня Геката. Три тіла і три голови має вона. Безмісячної ночі блукає вона у глибокій пітьмі по шляхах і біля могил з усім своїм жахли-вим почтом, оточена стігійськими собаками. Вона посилає страхіття і тяжкі сни на землю і губить людей. Гекату проклинають як помічницю в чаклунстві, але вона ж таки й єдина помічни-ця проти чаклування для тих, які шанують її і приносять їй на роздоріжжях, де розходяться три дороги, у жертву собак. Жахливе царство Аїда, і ненависне воно людям.

Гера

Велика богиня Гера, дружина егідодержавного Зевса, сприяє шлюбові і пильнує святість і непорушність шлюбів. Вона посилає подружжю численних нащадків і благословляє матір під час народження дитини.

Велику богиню Геру, після того як її з братами і сестрами виверг із своїх уст переможений Зевсом Крон, мати її Рея віднесла на край землі до сивого Океану; там виховала Геру Фетіда. Гера довго жила далеко від Олімпу, у тиші і спокої. Великий громовержець Зевс побачив її, покохав і викрав у Фетіди. Боги пишно справили весілля Зевса і Гери. Іріда і хари-ти прибрали Геру в розкішні шати, і вона сяяла своєю юною величною красою серед сонму богів Олімпу, сидячи на золотому троні

поруч з великим царем богів і людей Зевсом. Всі бо-ги підносили дари володарці Гері, а богиня Земля-Гея виростила з надр своїх у подарунок Гері чудову яблуню з золотими плодами. Все в природі славило царицю Геру і царя Зевса.

Гера царює на високому Олімпі. Панує вона, як і чоловік її Зевс, над громами й блискавками, за словом її темні дощові хмари вкривають небо, помахом руки здіймає вона грізні бурі.

Прекрасна велика Гера, волоока, лілейнорука, з-під вінця її спадають хвилею чудові кучері, владою і спокійною величчю горять її очі. Боги шанують Геру, шанує її і чоловік, хмарогонець Зевс, і часто радиться з нею. Але нерідкі й сварки між Зевсом і Герою. Часто заперечує Гера Зевсові і сперечається з ним на радах богів. Тоді гнівається громовержець і погрожує своїй дружині карами. Замовкає тоді Гера і стримує гнів. Вона пам'ятає, як катував її Зевс, як скував золотими ланцюгами і повісив між небом та землею, прив'язавши до її ніг два важких ковадла.

Могутня Гера, немає богині, рівної їй владою. Велична, у довгих розкішних шатах, витканих самою Афіною, в колісниці, запряженій двома безсмертними кіньми, зїжджає вона з Олімпу. Вся із срібла колісниця, з чистого золота колеса, а спиці їх виблискують міддю. Чудові пахощі сповнюють землю там, де проїжджає Гера. Все живе схиляється перед нею, великою царицею Олімпу

Іо

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Часто зазнає образ Гера від чоловіка свого Зевса. Так було, коли Зевс полюбив прекрасну Іо і, щоб сховати її від дружини своєї Гери, обернув у корову. Але цим громовержець не врятував Іо. Гера побачила білосніжну корову Іо і зажадала від Зевса, щоб він подарував її їй. Зевс

не міг відмовити в цьому Гері. Гера ж, заволодівши Іо, віддала її під охорону стоокому Аргусу. Страждала нещасна Іо, нікому не могла вона розповісти про свої страждання; обернена в корову, вона була позбавлена мови. Невсипущий Аргус стеріг Іо, не могла вона сховатися від нього. Зевс бачив її страждання. Покликавши свого сина Гермеса, він звелів йому викрасти Іо.

Швидко примчав Гермес на вершину тієї гори, де стеріг стоокий сторож Іо. Він при-спав своїми розмовами Аргуса. Як тільки склепились його сто очей, вихопив Гермес свій зігнутий меч і одним ударом відтяв Аргусу голову. Іо була визволена. Але й цим Зевс не врятував Іо від гніву Гери. Вона послала дивовижного овода. Своїм жахливим жалом овід гнав з країни в країну збожеволілу від мук нещасну страдницю Іо. Ніде не знаходила вона собі спокою. В шаленому бігу неслася вона все далі й далі, а овід летів за нею, щохвили-ни впинаючи в тіло її своє жало; жало овода пекло Іо, як розпечене залізо. Де тільки не пробігала Іо, в яких тільки країнах не побувала вона! Нарешті, по довгому блуканні, досяг-ла вона в країні скіфів, на крайній півночі, скелі, до якої прикутий був титан Прометей. Він провістив нещасній, що тільки в Єгипті позбудеться вона своїх мук. Помчала далі, гнана оводом, Іо. Багато мук зазнала вона, багато бачила небезпек, перш ніж досягла Єгипту. Там, на берегах благодатного Нілу, Зевс повернув їй її попередній образ, і народився в неї син Епаф. Він був першим царем Єгипту і родоначальником великого покоління героїв, до якого належав і найбільший герой Греції, Геракл.

Аполлон

Народження Аполлона

Бог світла, золоточубий Аполлон, народився на острові Делос. Мати його Латона, гнана гнівом богині Гери, ніде не могла знайти собі притулку. Переслідувана посланим Герою драконом Піфоном, вона блукала по всьому світу і нарешті сховалася на Делосі, що носився в ті часи по хвилях бурхливого моря. Тільки ступила Латона на Делос, як з морської безодні піднялися величезні стовпи і зупинили цей пустинний

острів. Він став непохитно на тому самому місці, де стоїть і досі. Навколо Делосу шуміло море. Сумно підносилися скелі Делосу, голі, без найменшої рослинності. Лише чайки морські знаходили притулок на цих скелях і наповнювали їх своїм смутним криком. Та ось народився бог світла Апол-лон, і всюди розлились потоки яскравого світла. Якзолотом, залили вони скелі Делосу. Все навколо зацвіло, заблискотіло: і прибережні скелі, і гора Кінт, і долина, і море. Гучно славили народженого бога богині, які зібралися на Делос, підносячи йому амброзію і нектар. Вся природа навколо раділа разом з богинями.

Боротьба Аполлона з Піфоном і заснування Дельфійського оракула

Юний, світлосяйний Аполлон полинув по блакитному небу з кіфарою в руках, зі срібним луком за плечима; золоті стріли гучно дзвеніли в його сагайдаку. Гордий, тріумфуючий, нісся Аполлон високо над землею, загрожуючи всьому злому, всьому породженому мороком. Він прямував туди, де жив грізний Піфон, який переслідував його матір Латону; він хотів помститися на ньому за все зло, яке той їй заподіяв.

Швидко досягнув Аполлон темної ущелини, Піфонового житла. Навколо височіли скелі, підносячись високо в небо. Морок панував в ущелині. По дну її стрімко нісся, сивий від шумовиння, гірський потік, а над потоком клубочилися тумани. Виповз із свого лігвища жахливий Піфон. Величезне тіло його, вкрите лускою, звивалося поміж скель незчисленними кільцями. Скелі й гори дрижали від ваги його тіла і зрушувались з місця. Лютий Піфон усе спустошував, смерть сіяв він навколо. З жахом тікали німфи і все живе. Підвівся Піфон, могутній, розлютований, розкрив свою жахливу пащу і вже готовий був поглинути золоточубого Аполлона. Тоді почувся дзвін тятиви срібного лука; немов іскра, блиснула в повітрі золота стріла, що б'є без промаху, за нею друга, третя; стріли дощем сипалися на Піфона, і він мертвий упав на землю. Гучно залунала тріумфальна переможна пісня (пеан) золоточубого Аполлона, переможця Піфона, і вторили їй золоті струни кіфари бога. Аполлон закопав у землю тіло Піфона там, де стоять

священні Дельфи, і заснував він у Дельфах святилище й оракул, щоб провіщати в ньому людям волю батька свого Зевса.

З високого берега далеко в морі Аполлон побачив корабель крітських моряків. Обернувшись дельфіном, кинувся він у синє море, наздогнав корабель і променистою зіркою злинув з морських хвиль на корму його. Аполлон привів корабель до пристані міста Кріси і через родючу долину повів крітських моряків, граючи на золотій кіфарі, в Дельфи. Він зробив їх першими жерцями свого святилища.

Дафна

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

І світлий, радісний бог Аполлон зазнає суму, і його спіткало горе. Він зазнав горя незабаром після перемоги над Піфоном. Коли Аполлон, гордий зі своєї перемоги, стояв над убитою його стрілами потворою, він побачив коло себе юного бога кохання Ерота, який натягував золотий лук. Сміючись, сказав Аполлон:

— Навіщо тобі, дитя, така грізна зброя? Залиш краще мені посилати разючі золоті стріли, якими я зараз убив Піфона. Чи тобі рівнятися славою зі мною, стріловержцем? Чи не хочеш ти часом досягти більшої слави, ніж я?

Ображений Ерот гордо відповів Аполлонові:

— Стріли твої, Феб-Аполлон, не знають промаху, всіх разять вони, але моя стріла поразить тебе.

Ерот змахнув своїми золотими крильцями і вмить злетів на високий Парнас. Там вийняв він із сагайдака дві стріли: одну, що ранить серце і викликає кохання, — нею пронизав він серце Аполлона, а другу, що

вбиває кохання, пустив він у серце німфи Дафни, дочки річкового бога Пенея.

Зустрів якось прекрасну Дафну Аполлон і покохав її. Але тільки-но побачила Дафна золоточубого Аполлона, як із швидкістю вітру кинулась тікати, адже стріла Ерота, що вбиває кохання, пронизала її серце. Побіг навздогін їй срібнолукий бог

— Стій, прекрасна німфо, — благав Аполлон, — чому біжиш від мене, немов овечка, переслідувана вовком? Немов голубка, яка рятується від орла, тікаєш ти! Адже я не ворог твій! Дивись, ти поранила ноги об гострі колючки тернику. О, почекай, спинись! Адже я

Аполлон, син громовержця Зевса, а не звичайний смертний пастух.

Але все швидше бігла прекрасна Дафна. Мов на крилах, мчить за нею Аполлон. Все ближче він. Ось зараз наздожене! Дафна відчуває його дихання. Сили лишають її. Почала благати Дафна батька свого Пенея:

— Батьку Пенею, допоможи мені! Розступися швидше, земле, і поглинь мене! О, віднімiть у мене цей образ, він завдає мені лише страждань!

Тільки сказала вона це, як зараз же заніміли її члени. Кора вкрила її ніжне тіло, во-лосся обернулося в листя, а руки, піднесені до неба, перетворились на віти. Довго сумний стояв Аполлон перед лавром і нарешті промовив:

— Нехай же вінок тільки з твоєї зелені прикрашає мою голову, нехай віднині прикрашатимеш ти своїм листям і мою кіфару, і мій сагайдак! Хай ніколи не в'яне, лавре, твоя зелень! Стій же вічно зеленим!

А лавр тихо шелестів у відповідь Аполлону своїми густими вітами і, немовби на знак згоди, схилив своє зелене верхів'я.

Аполлон в Адмета

Аполлон повинен був очиститись від гріха пролитої крові Піфона. Адже і сам він очищає людей, які вчинили вбивство. Пішов він, за присудом Зевса, у Фессалію до прекрасного і благородного царя Адмета. Там пас він стадо царя і цією службою спокутував свій гріх.

Коли Аполлон грав на пасовищі на очеретяній флейті або на золотій кіфарі, дикі звірі виходили з лісових хащ, зачаровані його грою. Пантери і люті леви мирно ходили серед стада. Олені й сарни збігались на звуки срлейти. Мир і радість панували навкруги. Благоденство вселилось у дім Адмета: ні в кого не було таких плодів, його коні й стада були найкращими на всю Фессалію. Все це дав йому золотосяйний бог. Аполлон допоміг Адметові здобути руку Алкести, дочки царя Іолка Пелія. Батько обіцяв віддати її за дружину лише тому хто спроможеться запрягти в свою колісницю лева і ведмедя. Тоді Аполлон наділив свого улюбленця Адмета непереможною силою, і той виконав це завдання Пелія. Аполлон служив в Адмета вісім років і, відбувши строк своєї спокутної служби, повернувся в Дельсри.

Весну і літо живе Аполлон у Дельфах. Коли ж настає осінь, в'януть квіти і листя на деревах жовкне, коли наближається вже холодна зима, яка вкриває снігом вершину Парнасу, тоді Аполлон на своїй колісниці, запряженій білосніжними лебедями, лине до країни гіпербореїв, де не буває зими, до країни вічної весни. Там живе він цілу зиму. Коли ж знову зазеленіє все у Дельфах, коли під живлющим подихом весни розпукуються квіти і різнобарвним килимом укриють долину Кріси, повертається на лебедях своїх золоточубий Аполлон у Дельфи провіщати людям волю громовержця Зевса. Тоді в Дельфах святкують повернення бога-провісника Аполлона з країни гіпербореїв. Всю весну і літо живе він у Дельфах, відвідує він і батьківщину свою Делос, де він має теж розкішне святилище.

Аполлон і музи

Весною і влітку на схилах лісистого Геліконy, там, де таємничо дзюрчать священні води джерела Пппокрени, і на високому Парнасі, біля чистих вод Кастальського джерела, Аполлон водить танок з дев'ятьма музами. Юні, прекрасні музи, дочки Зевса і Мнемосіни, — повсякчасні супутниці Аполлона. Він керує хором муз і супроводить їх спів грою на своїй золотій кіфарі. Величаво йде Аполлон попереду хору муз, увінчаний лавровим вінком, за ним ідуть усі дев'ять муз: Калліопа — муза епічної поезії, Евтерпа — муза лірики, Ерато — муза пісень про кохання, Мельпомена — муза трагедії, Талія — муза комедії, Терпсіхора — муза танців, Кліо — муза історії, Уранія — муза астрономії і Полігімнія — муза священних гімнів. Урочисто гри-мить хор, і вся природа, немов зачарована, слухає їх божественний спів.

Коли ж Аполлон у супроводі муз з'являється в сонмі богів на світлому Олімпі і лунають звуки його кіфари і спів муз, тоді все замовкає на Олімпі. Забуває Арес про гук кривавих битв, не блискає блискавка в руках хмарогонця Зевса, боги забувають чвари, мир і тиша настають на Олімпі. Навіть орел Зевса опускає свої могутні крила і заплющує свої зіркі очі, не чути його грізного клекоту, він тихо дрімає на жезлі Зевса. У повній тиші урочисто бринять струни кіфари Аполлона. Коли ж Аполлон весело б'є по золотих струнах кіфари, тоді радісний сяючий танок рухається в бенкетному залі богів. Музи, харити, вічно юна Афродіта, Арес з Гермесом — всі беруть участь у веселому танку, а попереду всіх іде велична діва, сестра Аполлона, прекрасна Артеміда. Залиті потоками золотого світла, танцюють юні боги під звуки кіфари Аполлона.

Сини Алоея

Грізний далекоразячий Аполлон у своєму гніві, і не знають тоді пощади його золоті стріли. Багатьох уразили вони. Від них загинули горді своєю силою сини Алоея, От і Ефіальт, які не хотіли нікому коритись. Вже в ранньому дитинстві славилися вони своїм величезним

зростом, своєю силою і хоробрістю, що не знали перепон. Ще юнаками От і Ефіальт почали погрожувати богам-олімпійцям.

— О, дайте нам тільки змужніти, дайте тільки дійти повної міри нашої надприродної сили. Ми згромадимо тоді одну на одну гори Олімп, Пеліон і Оссу і зійдемо по них на небо. Ми викрадемо тоді у вас, олімпійці, Геру і Артеміду

Так, як колись титани, погрожували олімпійцям непокірні сини Алоея. Вони здійснили б свою погрозу. Адже скували вони ланцюгами грізного бога війни Ареса; повних тридцять місяців мучився він у мідній в'язниці. Довго б ще мучився ненаситний битвами Арес у полоні, коли б не викрав його, знесиленого, спритний Гермес. Могутні були От і Ефіальт. Аполлон не стерпів їхніх погроз. Напнув далекоразячий бог свій срібний лук; немов іскри полум'я, блиснули в повітрі його золоті стріли, і впали пронизані стрілами От і Ефіальт.

Марсій

Жорстоко покарав Аполлон і фрігійського сатира Марсія за те, що Марсій насмілився змагатися з ним у музиці. Кіфаред Аполлон не стерпів такого зухвальства. Одного разу блукаючи по полях Фрігії, Марсій знайшов очеретяну флейту. Її кинула богиня Афіна, помітивши, що гра на винайденій нею самою флейті спотворює її божественно прекрасне обличчя. Афіна прокляла свій винахід і сказала:

— Хай же люто буде покараний той, хто підніме цю флейту

Нічого не знаючи про те, що сказала Афіна, Марсій підняв флейту і незабаром навчився так добре грати на ній, що всі заслухувались цієї невигадливої музики. Марсій загордився і викликав самого покровителя музики Аполлона на змагання.

Аполлон з'явився на виклик у довгій пишній хламиді, в лавровім вінку і з золотою кіфарою в руках.

Яким мізерним здавався перед величним, прекрасним Аполлоном житель лісів і полів Марсій зі своєю жалюгідною очеретяною флейтою! Хіба міг він видобути з флейти такі чарівні звуки, які злітали з золотих струн кіфари привідця муз Аполлона! Переміг Аполлон. Розгніваний викликом, він звелів повісити за руки нещасного Марсія і здерти з нього живого шкіру. Так поплатився Марсій за свою сміливість. А шкіру Марсія повісили в гроті біля Келен у Фрігії і розповідали потім, що вона завжди починала рухатись, нібито танцювала, коли долітали у грот звуки фрігійської очеретяної флейти, і лишалася нерухомою, коли лунали величаві звуки кіфари.

Асклепій (Ескулап)

Та не тільки месником є Аполлон, не тільки загибель шле він своїми золотими стрілами — він лікує хвороби. Син же Аполлона Асклепій — бог лікарів і лікарської справи. Мудрий кентавр Хірон виховав Асклепія на схилах Пеліону. Під його керівництвом Асклепій став таким умілим лікарем, що перевершив навіть свого вчителя Хірона. Асклепій не тільки зціляв усі хвороби, а навіть померлих повертав до життя. Цим прогнівив він володаря царства померлих Аїда і громовержця Зевса, бо порушив закон і порядок, встановлений Зевсом на землі. Розгніваний Зевс метнув свою блискавку і вразив Асклепія. Але люди обожествили Аполлонового сина як бога-зцілителя. Вони спорудили йому багато святилищ, і серед них знамените святилище Асклепія в Епідаврі.

По всій Греції шанували бога Аполлона. Греки вшановували його як бога світла, бога, який очищає людину від скверни пролитої крові, бога, що пророкує волю батька його Зевса, бога, що карає, насилає хвороби і зціляє їх. Його шанували грецькі юнаки як свого покровителя. Аполлон — покровитель мореплавства, він допомагає заснуванню нових ко-лоній і міст. Художники, поети, співці та музиканти перебувають під особливим покровительством проводиря хору муз, Аполлона-кіфареда.

Аполлон рівний самому Зевсу-громовержцю по тому поклонінню, яке віддавали йому греки.

Артеміда

Вічно юна, прекрасна богиня народилася на Делосі одночасно з братом своїм, золоточубим Аполлоном. Вони близнята. Найщиріша любов, найміцніша дружба єднає брата і сестру. Глибоко люблять вони і матір свою Латону

Всім дає життя Артеміда. Вона піклується про все, що живе на землі і росте в лісі та в полі. Піклується вона про диких звірів, про стада свійської худоби та про людей. Вона викликає ріст трав, квітів і дерев, вона благословляє народження, весілля та шлюб. Багаті жертви приносять грецькі жінки славетній дочці Зевса Артеміді, яка благословляє і дає щастя в шлюбі і зцілює та насилає хвороби.

Вічно юна, прекрасна, як ясний день, богиня Артеміда, з луком і сагайдаком за плечима, зі списом мисливця в руках, весело полює в тінистих лісах і залитих сонцем полях. Гомінкий натовп німф супроводжує її, а вона, велична, в короткому одязі мисливиці, що доходить лише до колін, швидко несеться по лісистих схилах гір. Не врятуватися від її стріл, що б'ють без промаху, ні полохливому оленю, ні боязкій лані, ні розлютованому кабанові, який ховається в заростях очерету. За Артемідою поспішають її супутниці німфи. Веселий сміх, крики, гавкіт зграї собак далеко розлягаються в горах, і відповідає їм гучно гірська луна. Коли ж стомиться богиня на полюванні, то поспішає вона з німфами в священні Дельфи, до улюбленого брата, стріловержця Аполлона. Там відпочиває вона. Під божественні звуки золотої кіфари Аполлона водить вона танок з музами та німфами. Попереду всіх іде в танку Артеміда, струнка, прекрасна; вона прекрасніша від усіх німф і муз і вища їх на цілу голову. Любить відпочивати Артеміда і в повитих зеленню гротах, де віє прохолодою, вдалині від очей смертних. Горе тому, хто порушує спокій її. Так загинув і юний Актеон, син Автоної, дочки фіванського царя Кадма.

Афіна-Паллада. Народження Афіни

Самим Зевсом народжена була богиня Афіна-Паллада. Зевс-громовержець знав, що богиня розуму, Метіс, матиме двоє дітей: дочку Афіну і сина, незвичайного розуму й сили. Мойри, богині долі, відкрили Зевсові таємницю, що син богині Метіс скине його з престолу і відніме в нього владу над світом. Злякався великий Зевс. Щоб уникнути грізної долі, яку віщували йому мойри, він, приспавши богиню Метіс ласкавими словами, проковтнув її, перш ніж у неї народилась дочка, богиня Афіна. Через деякий час відчув Зевс страшенний біль у голові. Тоді він покликав свого сина Гефеста і наказав розрубати собі голову, щоб позбавитись нестерпного болю і шуму в голові. Махнув Гефест сокирою, сильним ударом розколов Зевсові череп, не зашкодивши йому, і вийшла на світ з голови громовержця могутня войовниця, богиня Афіна-Паллада. В повному озброєнні, в блискучому шоломі, зі списом і щитом стала вона перед здивованими очима богів-олімпійців. Грізно потрясла вона своїм блискучим списом. Войовничий покликїї розкотивсь далеко по небу, і до самих основ потрясся світлий Олімп. Прекрасна, велична, стояла вона перед богами. Блакитні очі Афіни горіли божественною мудрістю, вся вона сяяла чудовою, небесною, могутньою красою. Славили боги народжену з голови батька-Зевса улюблену дочку його, захисницю міст, богиню мудрості й знання, непереможну войовницю.

Афіна — покровителька героїв Греції, дає їм свої сповнені мудрості поради і допомагає їм, непереможна, під час небезпеки. Вона охороняє міста, фортеці та їх мури. Вона дає мудрість і знання, вчить людей мистецтв і ремесел. І дівчата Греції шанують Афіну за те, що вона вчить їх рукоділля. Ніхто з смертних і богинь не може перевищити Афіну в умінні ткати. Знають усі, як небезпечно змагатися з нею в цьому, знають, як поплатилась Арахна, дочка Ідмона, яка хотіла перевищити Афіну в цьому мистецтві.

Актеон

Одного разу полював Актеон зі своїми товаришами в лісах Кіферону. Настав жаркий полудень. Стомлені мисливці розташувалися на відпочинок в затінку густого лісу, а юний Актеон, відділившись від них, пішов шукати прохолоди в долинах Кіферону. Вийшов він на зелену квітучу долину Гаргафію, присвячену богині Артеміді. Буйно розрослись у долині платани, мирти та смереки, яктемні стріли, височіли на ній струнки кипариси, а зелена трава рясніла квітами. Прозорий струмок дзюрчав у долині. Всюди панували тиша, спокій і прохолода. В крутому схилі гори побачив Актеон чудовий грот, увесь повитий зеленню. Він пішов до цього грота, не знаючи, що в ньому часто відпочиває Зевсова дочка Артеміда.

Коли Актеон підійшов до грота, туди тільки що ввійшла Артеміда. Вона віддала лук і стріли одній з німф і готувалася до купання. Німфи зняли з богині сандалії, волосся зав'язали вузлом і вже хотіли йти до струмка набрати холодної води, як біля входу в грот з'явився Актеон. Голосно скрикнули німфи, побачивши Актеона, що входив. Вони оточили Артеміду і хотіли сховати її від очей смертного. Як пурпуровим вогнем запалюють хмари проміння сонця, що сходить, так зашарілося обличчя богині, гнівом блиснули її очі, і ще прекраснішою стала вона. Розгнівалась на те Артеміда, що Актеон порушив її спокій. В гніві перетворила вона нещасного Актеона на струнког оленя. Пллясті роги виросли на голові Актеона. Ноги і руки обернулися в ноги оленя. Витяглася його шия, загострились вуха, пля-миста шерсть покрила все тіло. Лякливий олень кинувся швидко втікати. Побачив Актеон своє відображення в струмку. Він хоче крикнути: "О горе!" — та немає в нього дару мови. Сльози покотились у нього з очей — але з очей оленя. Лише людський розум зберігся в ньо-го. Що робити йому? Куди бігти?

Собаки Актеона почули слід оленя; вони не впізнали свого господаря і з лютим гав-котом кинулися за ним. Через долини по ущелинах Кіферону, по стрімчастих скелях гір, через ліси та поля, як вітер, мчав прекрасний олень, закинувши на спину гіллясті роги, а за ним мчали собаки. Все ближче і ближче собаки, ось вони наздогнали оленя, і їхні гострі зуби вп'ялися в тіло нещасного Актеона-оленя. Хоче крикнути

Актеон: "О, згляньтеся! Адже це я, Актеон, ваш господар!" — та тільки стогін вирівається з грудей оленя, і чутно у цьому стогоні звук голосу людини. Впав на коліна олень — Актеон. Скорбота, жах і благання видно в його очах. Неминуча загибель, — рвуть його тіло на шматки розлютовані пси.

Наспілі товариші Актеона шкодували, що нема його з ними при такому щасливому лові. Чудового оленя зацькували собаки. Не знали товариші Актеона, хто цей олень. Так загинув Актеон, який порушив спокій богині Артеміди, єдиний зі смертних, хто бачив небесну красу дочки громовержця Зевса і Латони.

Арахна

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

На всю Лідію славилась Арахна своїм мистецтвом. Часто збиралися німфи зі схилів Тмолу і з берегів золотоносного Пактолу милуватися її роботою. Арахна пряла з ниток, подібних туману, тканини, прозорі, як повітря. Пишалась вона, що немає їй рівної в світі в умінні ткати. Якось вигукнула вона:

— Нехай приходить сама Афіна-Паллада змагатися зі мною! Не переможе вона мене; не боюсь я цього.

І от, прибравши вигляду сивої, згорбленої бабусі, яка спиралася на палицю, стала перед Арахною богиня Афіна і сказала їй:

— Не саме зло несе з собою, Арахно, старість; роки несуть з собою досвід. Послухай моєї поради: прагни перевершити лише смертних у своєму мистецтві. Не викликай богиню на змагання. Смиренно благай її простити тобі за гордовиті слова. Благаючих прощає богиня.

Арахна випустила з рук тонку пряжу; гнівом спалахнули її очі. Впевнена у своєму мистецтві, сміливо відповіла вона:

— Ти нерозумна, стара! Старість позбавила тебе розуму. Повчай так своїх невісток і дочок, а мені дай спокій. Я зумію й сама дати собі раду. Що я сказала, так хай і буде. Чому ж не йде Афіна, чого не хоче вона змагатися зі мною?

— Я тут, Арахно! — вигукнула богиня, набравши свого справжнього вигляду. Німфи і лідійські жінки низько схилилися перед улюбленою дочкою Зевса і славили її. Одна лише Арахна мовчала. Подібно до того як червоною заграваю займається рано-вранці небосхил, коли злітає в небо на своїх блискучих крилах рожевоперста Зоря — Еос, так спалахнуло гнівом обличчя Афіни. Стоїть на своєму Арахна, як і раніше, палко бажає вона змагатися з Афіною. Вона не передчуває, що загрожує їй швидка загибель.

Почалося змагання. Велика богиня Афіна виткала на своєму покривалі посередині величний Афінський Акрополь, а на ньому зобразила свою суперечку з Посейдоном за владу над Аттікою. Дванадцять світлих богів Олімпу, а серед них батько її, Зевс-громовержець, сидять як судді в цій суперечці. Підняв землетрясець Посейдон свій тризубець, ударив ним об скелю, і ринуло солоне джерело з безплідної скелі. А Афіна в шоломі, з щитом і в егіді потрясла своїм списом і глибоко встромила його в землю. З землі виросла священна олива. Боги присудили перемогу Афіні, визнавши її дар Аттіці за більш цінний. По кутах зобразила богиня, як карають боги людей за непокірність, а навколо виткала вінок з листя оливи. Арахна ж зобразила на своєму покривалі багато сцен із життя богів, у яких боги виявляють себе слабкими, з людськими пристрастями. Навколо ж виткала Арахна вінок із квітів, перевитих плющем. Найвищої досконалості була робота Арахни, вона не поступалася в красі роботі Афіни, але в зображеннях її було видно неповагу до богів, навіть презирство. Страшенно розгнівалась Афіна, вона розірвала роботу Арахни і вдарила її човником. Арахна не знесла ганьби: вона зсукала

вірьовку, зробила петлю і повісилась. Афіна звільнила з петлі Арахну і сказала їй:

— Живи, непокірна, але ти вічно висітимеш і вічно ткатимеш, і буде тривати ця кара і в твоїх нащадках.

Афіна окропила Арахну соком чарівного зілля, і зараз же тіло її стислося, густе волосся впало з голови, і обернулась вона на павука. З того часу висить павук-Арахна в своїй павутині і вічно тче її, як ткала за життя.

Гермес

В гроті гори Кіллени в Аркадії народився син Зевса і Майї, бог Гермес, посланець богів. З швидкістю думки переноситься він з Олімпу на найдальший край світу в своїх крилатих сандаліях, із жезлом-кадуцеєм у руках. Гермес охороняє шляхи, і присвячені йому герми можна бачити поставленими край доріг, на перехрестях і біля входів у будинки всюди в Стародавній Греції. Він допомагає мандрівникам у подорожах за життя, він же веде душі померлих в їх останню путь — до сумного царства Аїда. Своїм чарівним жезлом склепляє він очі людей і навіває на них сон. Гермес — бог-покровитель шляхів та мандрівників і бог торгових зносин і торгівлі. Він дає в торгівлі бариші і посилає людям багатство. Гермес винайшов і міри, і числа, і азбуку, він навчив усього цього людей. Він же і бог красномовства, а разом з тим спритності і обману. Ніхто не може перевершити його в спритності, хитрощах і навіть у злодійстві, бо він незвичайно спритний злодій. Це він одного разу жартома викрав у Зевса його скіпетр, у Посейдона — тризубець, в Аполлона — золоті стріли і лук, а в Ареса — меч.

Гермес викрадає корів Аполлона

Ледве народився Гермес у прохолодному гроті Кіллени, як він уже замислив першу свою витівку. Він вирішив викрасти корів у срібнолукого

Аполлона, який пас на той час череди богів у долині Піерії, в Македонії. Тихенько, щоб не помітила мати, вибрався Гермес з пелюшок, виплигнув з колиски і прокрався до виходу з грота. Біля самого грота він побачив черепаху, зловив її і з щита черепахи й трьох гілок зробив першу ліру, натягнувши на неї солодкозвучні струни. Потай повернувся Гермес у грот, сховав ліру в своїй колисці, а сам знову пішов і швидко, неначе вітер, понісся в Піерію. Там він викрав з череди Аполлона п'ятнадцять корів, прив'язав до їхніх ніг очерет і гілля, щоб замести слід, і швидко погнав корів у напрямі до Пелопоннесу. Коли Гермес уже пізно ввечері гнав корів через Беотію, він зустрів старого діда, який працював у своєму винограднику.

— Візьми собі одну з цих корів, — сказав йому Гермес, — тільки нікому не розповідай, що бачив, як я прогнав тут корів.

Старий, зрадівши щедрому подарунку, дав слово Гермесові мовчати і не показува-ти нікому, куди той погнав корів. Гермес пішов далі. Але він відійшов ще недалеко, як йому захотілося випробувати старого, — чи додержить він даного слова. Сховавши корів і змінив-ши свій вигляд, повернувся він назад і спитав діда:

— Скажи, чи не проганяв тут хлопчик корів? Якщо ти мені покажеш, куди він їх прогнав, я дам тобі бика й корову

Недовго вагався старий, сказати чи ні, дуже вже хотілося йому дістати ще бика й корову, і він показав Гермесу, куди погнав хлопчик корів. Страшенно розгнівався Гермес на старого за те, що він не додержав слова, і в гніві обернув його в німу скелю, щоб вічно мовчав він і пам'ятав, що треба додержувати даного слова.

Після цього вернувся Гермес до корів і швидко погнав їх далі. Нарешті, пригнав він їх у Пілос. Двох корів приніс він у жертву богам, потім знищив усі сліди жертвоприношення, а корів, що лишилися,

сховав у печері, вводячи їх до неї задом, щоб сліди корів вели не в печеру, а з неї.

Зробивши все це, Гермес спокійно повернувся в грот до матері своєї Майї і ліг тихенько в колиску, загорнувшись у пелюшки.

Але Майя помітила відсутність свого сина. Вона з докором сказала йому:

— Погане замислив ти діло. Навіщо викрав ти корів Аполлона? Розгнівається він. Адже ти знаєш, який грізний у гніві своєму Аполлон. Хіба ти не боїшся його стріл, що б'ють без промаху?

— Не боюся я Аполлона, — відповів матері Гермес, — нехай собі гнівається. Якщо він надумає скривдити тебе або мене, то я, щоб відомстити йому, розграбую все його святилище в Дельфах, викраду всі його триноги, золото, срібло і одяг

А Аполлон уже помітив, що пропали корови, і подався їх розшукувати. Він ніде не міг їх знайти. Нарешті віщий птах привів його в Пілос, але й там не знайшов своїх корів золоточубий Аполлон. В печеру ж, де були сховані корови, він не ввійшов, — адже сліди вели не в печеру, а з неї.

Нарешті, після довгого марного шукання, прийшов він до грота Майї. Зачувши наближення Аполлона, Гермес ще глибше забрався в свою колиску і щільніше загорнувся в пелюшки. Розгніваний Аполлон ввійшов у грот Майї і побачив, що Гермес з невинним виглядом лежить у своїй колисці. Він почав докоряти Гермесові за крадіжку корів і вимагати, щоб він повернув їх йому, але Гермес від усього відрікався. Він запевняв Аполлона, що й не думав красти в нього корів і зовсім не знає, де вони.

— Послухай, хлопчику! — скрикнув у гніві Аполлон— Я скину тебе в похмурий Тартар, і не врятує тебе ні батько, ні мати, якщо ти не повернеш мені моїх корів.

— О сину Латони, — відповів Гермес, — не бачив я, не знаю і від інших не чув про твоїх корів. Хіба цим я займаюся — інша тепер у мене справа, інший клопіт. Я дбаю лише про сон, молоко матері та свої пелюшки. Ні, присягаюсь, я навіть не бачив злодія.

Хоч як сердився Аполлон, він нічого не міг добитися від хитрого, спритного Гермеса. Нарешті золоточубий бог витяг з колиски Гермеса і примусив його іти в пелюшках до батька їхнього, Зевса, щоб той розв'язав їхню суперечку. Прийшли обидва боги на Олімп. Хоч як викручувався Гермес, хоч як хитрував, усе ж Зевс звелів йому віддати Аполлону вкрадених корів.

З Олімпу повів Гермес Аполлона в Пілос, узявши по дорозі зроблену ним з щита черепахи ліру. В Пілосі він показав, де сховані корови. Поки Аполлон виганяв корів з печери, Гермес сів коло неї на камені і заграв на лірі. Чудові звуки сповнили долину. Здивований Аполлон з захопленням слухав гру Гермеса. Він віддав Гермесу за його ліру вкрадених корів, — так полонили його звуки ліри. А Гермес, щоб бавитися на пасовиську, винайшов собі сопілку, яку так люблять пастухи Греції.

Меткий, спритний, прекрасний син Майї і Зевса, що носиться по світу з швидкістю думки і уже в ранньому дитинстві своєму довів свою хитрість і спритність, був також і втіленням юнацької сили. Скрізь у палестрах стояли його статуї. Він бог молодих атлетів. Його закликали вони перед боротьбою і змаганнями в швидкому бігу.

Хто тільки не шанував Гермеса в Стародавній Греції: і мандрівник, і оратор, і купець, і атлет, і навіть злодій.

Арес

Бог війни, несамовитий Арес, — син громовержця Зевса і Гери. Не любить його Зевс. Часто каже він своєму синові, що він найненависніший йому серед богів Олімпу. Зевс не любить сина за його кровожерність. Якби Арес не був його сином, він давно скинув би його в похмурий Тартар, туди, де страждають титани. Серце лютого Ареса радують тільки жорстокі битви. Несамовитий, носиться він серед гуркоту зброї, криків та стогону битви поміж бійцями, в блискучому озброєнні, з величезним щитом. Слідом за ним несуться його сини, Деймос і Фобос — жах і страх, а поряд з ними богиня розбрату Еріда. Кипить, гуркоче бій; радіє Арес; зі стогоном падають воїни. Тріумфує Арес, коли уб'є своїм жахливим мечем воїна і хлине на землю гаряча кров. Не розбираючи, разить він і направо, і наліво; купа тіл навколо жорстокого бога.

Лютий, несамовитий, грізний Арес, але перемога не завжди супроводить його. Часто доводиться Аресові поступатися на полі битви войовничій дочці Зевса, Афіні-Палладі. Перемагає вона Ареса мудрістю і спокійною свідомістю сили. Нерідко і смертні герої здобувають перемогу над Аресом, особливо якщо їм допомагає ясноока Афіна-Паллада. Так уразив Ареса мідним списом герой Діомед під мурами Трої. Сама Афіна спрямувала удар. Далеко рознісся по війську троянців і греків жахливий крик пораненого бога. Немов десять тисяч воїнів скрикнули враз, стаючи до завзятого бою, так закричав від болю вкритий мідними доспіхами Арес. Здригнулися з жаху греки і троянці, а несамовитий Арес понісся, оповитий темною хмарою, закривавлений, із скаргами на Афіну до батька свого Зевса. Але батько Зевс не став слухати його скарг. Він не любить свого сина, якому приємні лише чвари, битви та вбивства.

Якщо навіть дружина Ареса, найвродливіша з богинь Афродіта, приходить на поміч своєму чоловікові, коли він у розпалі бою зустрінеться з Афіною, і тоді перемагає улюблена дочка громовержця Зевса. Войовниця Афіна одним ударом кидає на землю прекрасну богиню кохання Афродіту. Зі сльозами підіймається на Олімп вічно юна, дивно прекрасна Афродіта, а вслід їй лунає тріумфуючий сміх і глузування Афіни.

Афродіта

Не зніженій, легковажній богині Афродіті втручатися в криваві битви. Вона пробуджує в серцях богів і смертних любов. Завдяки цій владі вона панує над усім світом.

Ніхто не може втекти від її влади, навіть боги. Тільки войовниця Афіна, Гестія та Артеміда не підкоряються її могутності. Висока, стрункa, з ніжними рисами обличчя, м'якою хвилею золотого волосся, що, як вінець, лежить на її прекрасній голові, Афродіта — втілення божественної краси і нев'янучої юності. Коли вона йде, у сяйві своєї краси, в запашних шатах, тоді яскравіше світить сонце, пишніше розцвітають квіти. Дикі лісові звірі біжать до неї з лісових хащ, до неї зграями злітаються птахи, коли вона проходить лісом. Леви, пантери, барси та ведмеді лагідно лащаться до неї. Спокійно йде серед диких звірів Афродіта, горда зі своєї променистої краси. Її супутниці Ори і Харити, богині краси і грації, прислуговують їй. Вони одягають богиню в розкішні шати, зачісують її золоте волосся, вінчають її голову виблискуючою діадемою. Коло острова Кіфери народилася Афродіта, дочка Ура-на, з білосніжного шумовиння морських хвиль. Легкий, пестливий вітрець приніс її на острів Кіпр. Там оточили юні Ори створену з морських хвиль богиню кохання. Вони прибрали її в золототкані шати й увінчали вінком із запашних квітів. Де тільки ступала Афродіта, там буйно виростали квіти. Все повітря сповнене було чудовими пахощами. Ерот і Гімерот повели прекрасну богиню на Олімп. Гучно вітали її боги. З того часу завжди живе серед богів Олімпу золота Афродіта, вічно юна і найвродливіша з богинь.

Пігмаліон

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Афродіта дарує щастя тому, хто вірно служить їй. Так дала вона щастя і Пігмаліонові, великому кіпрському митцеві. Пігмаліон ненавидів

жінок і жив самотньо, уникаючи шлюбу. Одного разу зробив він з блискучої білої слонової кістки статую дівчини незвичайної краси. Немов жива, стояла ця статуя в майстерні художника. Здавалося, вона дихає; здавалося, що ось-ось вона зрушиться, піде і заговорить. Цілими годинами милувався художник своїм твором і покохав нарешті створену ним самим статую. Він дарував статуї дорогоцінне намисто, зап'ястки і сережки, одягав її в розкішний одяг, прикрашав голову вінками з квітів. Як часто шепотів Пігмаліон:

— О, якби ти була жива, якби могла відповідати на мої слова, о, який би був я щасливий!

Але статуя була німа.

Настали дні святкувань на честь Афродіти. Пігмаліон приніс богині кохання в жертву білу телицю з визолоченими рогами; він простяг до богині руки і з молитвою прошепотів:

— О вічні боги і ти, золота Афродіто! Якщо ви можете дати все благаючому, то дайте мені дружину, таку ж прекрасну, як та статуя дівчини, що зробив я сам.

Пігмаліон не наважився просити богів оживити його статую, він боявся прогнівити такою просьбою богів-олімпійців. Яскраво спалахнуло жертовне полум'я перед зображенням богині кохання Афродіти; цим богиня нібито давала зрозуміти Пігмаліонові, що боги почули його благання.

Повернувся художник додому. Він підійшов до статуї, і о щастя, о радість! — статуя ожила! Б'ється її серце, в її очах світиться життя. Так дала богиня Афродіта красуню-дружину Пігмаліонові.

Нарцісс

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Але хто не шанує золотосяйної Афродіти, хто відкидає дари її, хто повстає проти її влади, того нещадно карає богиня кохання. Так покарала вона сина річкового бога Кефіса і німфи Лавріони, прекрасного, але холодного гордого Нарцісса. Нікого не любив він, крім самого себе, лише себе вважав гідним любові.

Одного разу, коли він заблудився в густому лісі під час полювання, побачила його німфа Ехо. Німфа не могла сама заговорити з Нарціссом. На ній тяжіла кара богині Гери: мовчати повинна була німфа Ехо, а відповідати на запитання вона могла лише повторюючи їх останні слова. З захопленням дивилась Ехо на стрункого красеня юнака, схована від нього лісовою гущавиною. Нарцісс оглянувся навколо, не знаючи, куди йому йти, і голосно крикнув:

— Гей, хто тут?

— Тут! — почулась відповідь Ехо.

— Іди сюди! — крикнув Нарцісс.

— Сюди! — відповіла Ехо.

З подивом оглядається прекрасний Нарцісс на всі боки. Нікого немає. Здивований цим, він голосно вигукнув:

— Сюди, швидше до мене!

І радісно відгукнулась Ехо:

— До мене!

Простягаючи руки, поспішає до Нарцісса німфа з лісу, але гнівно відштовхнув її прекрасний юнак. Пішов він поспішно від німфи і сховався у темному лісі.

Сховалась у лісовій непрохідній гущавині і знехтувана німфа. Вона страждає з кохання до Нарцісса, нікому не показується, і тільки сумно відгукується на кожний поклик нещасна Ехо.

А Нарцісс лишився, як і раніше, гордим, самозакоханим. Він відкидав кохання всіх. Багатьох німф зробила нещасними його гордість. І якось одна із знехтуваних ним німф вигукнула:

— Покохай же і ти, Нарціссе! І хай не відповідає тобі на твою любов людина, яку ти покохаєш!

Здійснилося побажання німфи. Розгнівалась богиня кохання Афродіта на те, що Нарцісс відхиляє її дари, і покарала його. Одного разу навесні під час полювання Нарцісс підійшов до струмка і захотів напитися холодної води. Ще ні разу не торкалися вод цього струмка ні пастух, ні гірські кози, ні разу не падала в струмок зламана гілка, навіть вітер не заносив у струмок пелюстків пишних квітів. Вода його була чиста і прозора. Як у дзеркалі, відбивалося в ній все навколо: і кущі, що розрослися на березі, і струнке кипариси, і блакитне небо. Нагнувся Нарцісс до струмка, спершись руками на камінь, що виступав з води, і віддзеркалився в струмку весь, в усій своїй красі. Отут-то і спіткала його кара Афродіти. З подивом дивиться він на своє відображення у воді, і сильне кохання опановує його. Повними любові очима дивиться він на своє відображення у воді, він манить його, кличе, простягає до нього руки. Нахиляється Нарцісс до дзеркала вод, щоб поцілувати своє відображення, але цілує тільки холодну, прозору воду струмка. Все забув Нарцісс; він не йде від струмка; не відриваючись, милується самим собою. Він не їсть, не п'є, не спить. Нарешті, повний відчаю, вигукує Нарцісс, простягаючи руки до свого відображення:

— Ох, хто страждав такжорстоко! Нас розділяють не гори, не моря, а тільки смужка води, і все ж не можемо ми бути з тобою разом. Вийди ж із струмка!

Замислився Нарцісс, дивлячись на своє відображення у воді. Раптом жахлива думка прийшла йому в голову, і тихо шепоче він своєму відображенню, нахиляючись до самої води:

— О горе! Я боюсь, чи не покохав я самого себе! Адже ти — я сам! Я люблю самого

себе. Я почуваю, що небагато лишилося мені жити. Ледве розцвівши, зів'яну я і зійду в похмуре царство тіней. Смерть не лякає мене; смерть принесе кінець мукам кохання.

Залишають сили Нарцісса, блідне він і почуває вже наближення смерті, але все ж не може відірватися від свого відображення. Плаче Нарцісс. Падають його сльози в прозорі води струмка. По дзеркальній поверхні води пішли кола, і зникло прекрасне відображення. З жахом вигукнув Нарцісс:

— О, де ти? Вернись! Залишся! Не покидай мене, адже це жорстоко. О, дай хоч подивитися на тебе!

Але ось знову спокійна вода, знову з'явилося відображення, знову, не відриваючись, дивиться на нього Нарцісс. Тане він, мов роса на квітах у промінні гарячого сонця. Бачить і нещасна німфа Ехо, як страждає Нарцісс. Вона, як і раніше, любить його; страждання Нарцісса болем стискають її серце.

— О горе! — вигукує Нарцісс.

— Горе! — відповідає Ехо.

Нарешті змученим слабнучим голосом скрикнув Нарцісс, дивлячись на своє відображення:

— Прощай!

І ще тихше, ледве чутно, пролунала відповідь німфи Ехо:

— Прощай!

Схилилась голова Нарцісса на зелену прибережну траву, і темрява смерті вкрила його очі. Вмер Нарцісс. Плакали в лісі молоді німфи, і плакала Ехо. Приготували німфи юному Нарціссові могилу, але коли прийшли по його тіло, то не знайшли його. На тому місці, де схилилась на траву голова Нарцісса, виросла біла запашна квітка — квітка смерті; нарцисом називають її.

Адоніс

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Але богиня кохання, яка так покарала Нарцісса, знала й сама муки кохання, і їй довелося оплакувати любимого нею Адоніса. Вона любила сина царя Кіпру, Адоніса. Ніхто з смертних не був рівний йому красою, він був навіть кращий від богів-олімпійців. Забула для нього Афродіта і Патмос, і квітучу Кіферу. Адоніс був їй миліший навіть від світлого Олімпу Весь час проводила вона з юним Адонісом. З ним полювала вона в горах і лісах Кіпру подібно до діви Артеміди. Забула Афродіта про свої золоті оздоби, про свою красу. Під пекучим промінням і в негоду полювала вона на зайців, лякливих оленів і сарн, уникаючи полювання на грізних левів і вепрів. І Адоніса просила вона уникати небезпек полювання на левів, ведмедів і вепрів, щоб не трапилося з ним нещастя. Рідко покидала богиня царського сина, а покидаючи його, кожного разу благала пам'ятати про її прохання.

Одного разу, коли не було Афродіти, собаки Адоніса під час полювання натрапили на слід величезного вепра. Вони підняли звіра і з лютим гавканням погнали його. Адоніс радів такій багатій здобичі; він не передчував, що це його останнє полювання. Все ближче гавкіт собак, ось уже промайнув величезний кабан серед кущів. Адоніс уже готується протнути розлюченого кабана своїм списом, як раптом кинувся на нього кабан і своїми величезними іклами на смерть поранив улюбленця Афродіти. Вмер Адоніс від страшної рани.

Коли Афродіта дізналася про смерть Адоніса, то, повна невимовного горя, сама пішла вона в гори Кіпру шукати тіло коханого юнака. По стрімких гірських кручах, серед похмурих ущелин, по краях глибоких прірв ішла Афродіта. Гостре каміння і колючки терну поранили ніжні ноги богині. Краплі її крові падали на землю, лишаючи слід усюди, де проходила богиня. Нарешті знайшла Афродіта тіло Адоніса. Гірко плакала вона над рано загиблим прекрасним юнаком. Щоб завжди зберігалася пам'ять про нього, звеліла богиня вирости з крові Адоніса ніжному анемону. А там, де падали з поранених ніг богині краплі крові, виросли пишні троянди, ясно-червоні, мов кров Афродіти. Зглянувся Зевс-громовержець на горе богині кохання. Звелів він братові своєму Аїду і дружині його Персефоні відпускати щороку Адоніса на землю зі смутного царства тіней померлих. З того часу півроку залишається Адоніс у царстві Аїда, а півроку живе на землі з богинею Афродітою. Вся природа радіє, коли повертається на землю до ясного проміння сонця юний, прекрасний улюбленець золотосяйної Афродіти Адоніс.

Ерот

Прекрасна Афродіта панує над світом. У неї, як і в Зевса-громовержця, є посланець; через нього виконує вона свою волю. Цей посланець Афродіти — син її Ерот, веселий, жвавий, пустотливий, підступний, а часом і жорстокий хлопчик. Ерот носиться на своїх блискучих золотих крилах над землями і морями, швидкий і легкий, як подув вітерця. В руках його маленький золотий лук, за плечима — сагайдак із стрілами. Ніхто не захищений від цих золотих стріл. Без

промаху влучає в ціль Ерот, він як стрілець не поступається навіть перед самим стріловержцем золоточубим Аполлоном. Коли влучає в ціль Ерот, очі його світяться радістю, він з тріумфом закидає свою кучеряву голівку і голосно сміється. Стріли Ерота несуть з собою радість і щастя, але часто приносять вони страждання, муки кохання і навіть загибель. Самому золоточубому Аполлонові, самому хмарогонцеві Зевсу немало страждань завдали ці стріли.

Зевс знав, як багато горя і лиха приносить з собою у світ син золотосяйної Афродіти. Він хотів, щоб умертвили його ще при народженні. Але хіба могла допустити це мати? Вона сховала Ерота в непрохідному лісі, і там у лісових нетрях вигодували маленького Ерота молоком своїм дві люті левиці. Виріс Ерот, і от носиться він по всьому світу, юний, прекрасний, і сіє своїми стрілами в світі то щастя, то горе, то добро, то зло.

Гіменей

Є ще один помічник і супутник в Афродіти — це юний бог шлюбу Гіменей. Він летить на своїх білосніжних крилах попереду весільних процесій. Яскраво горить полум'я його шлюбного факела. Дівочі хори кличуть під час весілля Гіменея, благаючи його благословити шлюб молодих і послати їм радість у їхньому житті.

Гефест

Гесрест, син Зевса і Гери, бог вогню, бог-коваль, з яким ніхто не може рівнятися в умінні кувати, народився на світлому Олімпі. Він народився кволою і кульгавою дитиною. Розгнівалась велика Гера, коли показали їй, богині, негарного, кволого сина. Вона схопила його і кинула з Олімпу вниз на далеку землю.

Довго неслася в повітрі нещасна дитина і впала нарешті у хвилі безкрайого моря. Зглянулись на нього морські богині — дочка великого

Океану, Еврінома, і дочка віщого морського старця Нерея, Фетіда. Вони підняли маленького Гефеста, який упав у море, і понесли його з собою глибоко під води сивого Океану. Там у лазуровому гроті виховали вони Гефеста. Виріс бог Гефест невродливим, кульгавим, але з могутніми руками, широкими грудьми і мускулястою шиєю. Яким він був чудовим митцем у своєму ковальському ремеслі! Багато викував він прекрасних оздоб із золота і срібла своїм вихователькам, Евріномі і Фетіді.

Довго ховав Гефест у своєму серці гнів на матір свою, богиню Геру, і нарешті вирішив їй помститися за те, що вона скинула його з Олімпу. Він викував золоте крісло незвичайної краси і послав його на Олімп у подарунок матері. Зраділа дружина Зевса-громовержця, побачивши чудовий подарунок. Справді, тільки цариця богів і людей могла сидіти на кріслі такої надзвичайної краси. Але — о жах! Тільки-но Гера сіла в крісло, як обвили й незламні пута, і Гера була прикута до крісла. Кинулись боги їй допомагати. Даремно, ніхто з них не був спроможний визволити царицю Геру. Боги зрозуміли, що тільки Гефест, який викував крісло, може звільнити свою велику матір.

Негайно послали вони бога Гермеса, вісника богів, по бога-коваля. Вихором помчав Гермес на край світу, до берегів Океану. Мов вихор, пронісся Гермес над землею та морем і з'явився в гроті, де працював Гефест. Довго просив він Гефеста іти з ним на високий Олімп — звільнити царицю Геру, але рішуче відмовив бог-коваль: він пам'ятав зло, яке зробила йому мати. Не допомогли ні просьби, ні благання Гермеса. На допомогу йому з'явився Діоніс, веселий бог вина. З голосним сміхом підніс він Гефестові келих запашного вина, за ним другий, а потім ще й ще. Захмелів Гефест, тепер можна було з ним зробити все — вести куди завгодно. Бог вина Діоніс переміг Гефеста. Гермес і Діоніс посадили Гефеста на осла і повезли на Олімп. Похитуючись, їхав Гефест. Навколо Гефеста неслись у веселому танку повиті плющем менади з тирсами в руках. Незграбно стрибали сп'янілі сати-ри. Диміли факели, гучно лунали тимпани, сміх, гриміли бубни. А попереду йшов великий бог Діоніс у вінку з винограду із тирсом. Весело

посувалася процесія. Нарешті прийшли на Олімп. Гефест в одну мить звільнив свою матір, тепер уже він не пам'ятав кривди.

Гефест залишився жити на Олімпі. Він побудував там богам величні золоті палаци і собі збудував палац із золота, срібла і бронзи. В ньому він живе з дружиною своєю, прекрасною, привітною Харитою, богинею грації і вроди.

В цьому ж палаці міститься і кузня Гефеста. Більшу частину часу Гефест проводить у своїй повній чудес кузні. Посередині стоїть величезне ковадло, в кутку — горно з палаючим вогнем і міхи. Дивні ці міхи — їх не треба приводити в рух руками, вони покірні слову Гефеста. Скаже він — і працюють міхи, роздмухуючи жар у горні в яскраве полум'я. Вкритий потом, увесь чорний від пороху і кіптяви, працює бог-коваль у своїй кузні. Які чудові вироби виковує в ній Гефест: незламну зброю, оздоби з золота і срібла, келихи і кубки, триніжки, що самі котяться на золотих колесах, немов живі.

Скінчивши працювати, обмивши в запашній ванні піт і кіптяву, Гесрест іде, накульгуючи і похитуючись на своїх слабких ногах, на бенкет богів, до батька свого, громовержця Зевса. Привітний, добродушний, часто припиняє він готову розпалитися сварку Зевса і Гери. Без сміху не можуть боги дивитись, як кульгавий Гефест шкутильгає навколо бенкетного стола, наливаючи богам запашний нектар. Сміх примушує богів забути сварки.

Але бог Гесрест може бути і грізним. Багато хто зазнав сили його вогню і страшних, могутніх ударів його величезного молота. Навіть хвилі бурхливих рік, Ксанфу і Сімоїсу, вти-хомирив під Троєю своїм вогнем Гефест. Грізний, разив він своїм молотом і могутніх гігантів.

Великий бог вогню, найвправніший, божественний коваль Гефест, — він дає тепло і радість, він ласкавий і привітний, але він же і грізно карає.

Деметра і Персефона

Могутня велика богиня Деметра. Вона дає родючість землі, і без її благотворної сили ніщо не зростає ні в тінистих лісах, ні на лугах, ні на буйних ланах.

Викрадення Персефони Аїдом

Велика богиня Деметра мала юну прекрасну дочку Персефону. Батьком Персефони був сам великий син Крона, громовержець Зевс. Одного разу прекрасна Персефона разом зі своїми подругами, океанідами, безтурботно гуляла на квітучій Нісейській долині. Як легкокрилий метелик, перебігала юна дочка Деметри від квітки до квітки. Вона рвала пишні троянди, запашні фіалки, білосніжні лілії і червоні гіацинти. Безжурно гуляла Персефона, не відавши тієї долі, яку призначив їй батько її Зевс. Не думала Персефона, що не скоро побачить вона знову ясне світло сонця, не скоро буде милуватися квітами і вдихати їх солодкі пахощі. Зевс віддав її за похмурого свого брата Аїда, володаря царства тіней померлих, і з ним мала жити Персефона в пітьмі підземного царства, позбавлена світла гарячого південного сонця.

Аїд бачив, як гуляла у Нісейській долині Персефона, і вирішив зараз же викрасти її. Він упросив богиню землі Гею виростити надзвичайної краси квітку. Погодилась богиня Гея, і виросла чудова квітка у Нісейській долині; її п'янкий аромат далеко розлився в усі боки, Персефона побачила квітку; ось вона простягла руку і схопила її за стебельце, ось уже зірвана квітка. Раптом розступилася земля, і на чорних конях з'явився з землі у золотій колісниці володар царства тіней померлих, похмурий Аїд. Він схопив юну Персефону, підняв її на свою колісницю і миттю зник на своїх швидких конях у надрах землі. Тільки скрикнути встигла Персефона. Далеко рознісся крикжаху юної дочки Деметри; він донісся і до морських глибин, і до високого, світлого Олімпу. Ніхто не бачив, як викрав Персефону похмурий Аїд, бачив це тільки бог Геліос-Сонце.

Богиня Деметра почула крик Персефони. Вона поспішила до Нісейської долини, скрізь шукала дочку, питала подруг її океанід, але ніде не було її. Океаніди не бачили, куди зникла Персефона.

Тяжка скорбота від втрати єдиної улюбленої дочки охопила серце Деметри. Одягнена в темний одяг, дев'ять днів, нічого не тямлячи, ні про що не думаючи, блукала велика богиня Деметра по землі, проливаючи гіркі сльози. Вона всюди шукала Персефону, всіх просила вона про допомогу, але ніхто не міг зарадити її горю. Нарешті, вже на десятий день, вона прийшла до бога Геліоса-Сонця і стала слізно благати його:

— О світлосяйний Геліосе! Ти обїжджаєш на золотій колісниці високо по небу всю землю і всі моря, ти бачиш все, ніщо не може сховатися від тебе; якщо ти маєш хоч трохи жалю до нещасної матері, то скажи мені, де моя донька Персефона, скажи, де мені шукати її. Я скрізь шукала її, але ніде не можу знайти!

Відповів Деметрі світлосяйний Геліос:

— Велика богине, ти знаєш, як я шаную тебе, ти бачиш, як уболіваю, бачачи твоє горе. Знай, великий хмарогонець Зевс віддав дочку твою за дружину своєму похмурому братові, володарю Аїду. Він викрав Персефону і повіз її до свого царства, повного страхіть. Побори ж свою тяжку журбу, богине; адже великий чоловік твоєї дочки, вона стала дружиною могутнього брата великого Зевса.

Ще дужче засмутилася богиня Деметра. Розгнівалась вона на громовержця Зевса за те, що він віддав без її згоди Персефону за дружину Аїдові. Вона покинула богів, покинула світлий Олімп, прибрала вигляду простої смертної і, одягнувшись у темний одяг, довго блукала між смертними, проливаючи гіркі сльози.

Усе на землі припинило свій ріст. Листя на деревах зів'яло і пообпадало. Ліси стояли голі. Трава поблякла; квіти поопускали свої барвисті пелюстки і повсихали. Не було плодів у садах, посохли зелені виноградники, не стигли в них важкі соковиті грона. Раніше родючі ниви спустіли, ані билиночки не росло на них. Завмерло життя на землі. Голод панував усюди: скрізь чувся плач і стогін. Загибель загрожувала всьому людському родові. Але нічого не бачила, не чула Деметра, заглиблена у тугу за ніжно коханою дочкою.

Нарешті Деметра прийшла до міста Елевсіна. Там, біля міських мурів, сіла вона в затінку оливи на "камінь скорботи" біля самої "криниці дів". Нерухома сиділа Деметра, неначе статуя. Прямими зборками спадав до самої землі її темний одяг. Голова її була опущена, а з очей одна по одній текли сльози і падали їй на груди. Довго сиділа так Деметра одна, невтішна.

Побачили її дочки царя Елевсіна, Келея. Вони здивувавлись, помітивши біля джерела заплакану жінку в темному одязі, підійшли до неї і з співчуттям спитали, хто вона. Але богиня Деметра не відкрилася їм. Вона сказала, що її звуть Део, що родом вона з Кріту, що її викрали розбійники, але вона втекла від них і після довгих блукань прийшла до Елевсіна. Деметра просила дочок Келея відвести її в дім їхнього батька, вона погодилась бути за служницю їхній матері, виховувати дітей і працювати в домі Келея. Дочки Келея не думали, що вводять у дім свого батька велику богиню. Але коли вводили вони Деметру в дім батька, то доторкнулась богиня головою верху дверей, і весь будинок осяяло дивне світло. Метанейра встала назустріч богині, вона зрозуміла, що не просту смертну привели до неї дочки. Низько схилилась дружина Келея перед невідомою і просила сісти на її місце цариці. Відмовилась Деметра; вона мовчки сіла на простому стільці служниці, як і раніше, байдужа до всього, що робилося навколо неї. Служниця Метанейри, весела Ямба, бачачи глибокий сум невідомої, намагалась розвеселити її. Вона весело прислуговувала їй і своїй господині Метанейрі; голосно лунав її сміх і сипалися жарти. Посміхнулась Деметра вперше з того

часу, як викрав у неї Персефону похмурий Аїд, і вперше погодилась вона вжити їжі.

Деметра залишилась у Келея. Вона почала виховувати його сина Демофонта. Богиня вирішила дати Демофонтові безсмертя. Вона тримала немовля біля своїх божественних грудей, на своїх колінах; немовля дихало безсмертним диханням богині. Деметра натирала його амброзією, а вночі, коли всі в будинку Келея спали, вона, загорнувши Демофонта в пелюшки, клала його в яскраво палаючу піч. Але Демофонт не дістав безсмертя. Побачила раз Метанейра свого сина, який лежав у печі, страшенно злякалась і стала благати Деметру не робити цього. Деметра розгнівалась на Метанейру, вийняла Демофонта з печі і сказала:

— О нерозумна, я хотіла дати безсмертя твоєму синові, зробити його невразливим. Знай же, я — Деметра, яка дає сили і радість смертним і безсмертним.

Деметра відкрила Келею і Метанейрі, хто вона, і прийняла свій звичайний вигляд богині. Божественне світло розлилося в покоях Келея. Богиня Деметра стояла велична і прекрасна, золотисте волосся спадало на її плечі, очі палали божественною мудрістю, від одягу її лилися чудові пахощі. Впали на коліна перед нею Метанейра та її чоловік.

Богиня Деметра звеліла побудувати храм в Елевсіні і залишилась жити в ньому. При цьому храмі Деметра сама встановила свята.

Сум за ніжно коханою дочкою не покинув Деметру, не забула вона і гніву свого на Зевса. Як і раніше, не родила нічого земля. Голод ставав дедалі сильнішим, бо на полях землеробів не сходило жодної билинки. Даремно тягли бики землероба важкий плуг по ріллі — марна була їх праця. Гинули цілі племена. Зойки голодних неслися до неба, але не зважала на них Деметра. Нарешті перестали куритися на землі жертви безсмертним богам. Загибель загрожувала всьому живому. Не хотів

загибелі смертних великий хмарогонець Зевс. Він послав до Деметри вісницю богів Іріду. Швидко помчала вона на своїх райдужних крилах в Елевсін до храму Деметри, кликала її, благала повернутися на світлий Олімп до сонму богів. Деметра не зглянулась на її благання. Посилав і інших богів великий Зевс до Деметри, але богиня не хотіла повернутися на Олімп, перш ніж поверне їй Аїд її дочку Персефону

Послав тоді до свого похмурого брата Аїда великий Зевс швидкого, як думка, Гермеса. Спустився Гермес до повного страхіть царство Аїда, став перед володарем душ померлих, який сидів на золотому троні, і оповів йому про волю Зевса.

Аїд погодився відпустити Персефону до матері, але спочатку дав їй проковтнути зерно плоду граната, символ шлюбу. Зійшла Персефона на золоту колісницю чоловіка з Гермесом; помчали безсмертні коні Аїда, ніякі перепони не були їм страшні, і миттю досяг-ли вони Елевсіна.

Забувши про все від радощів, кинулась Деметра назустріч своїй доньці і ніжно обня-ла її. Знов була з нею її улюблена дочка Персефона. З нею повернулася Деметра на Олімп. Тоді великий Зевс вирішив, що дві третини року житиме з матір'ю Персефона, а на одну третину — вертатиметься до чоловіка свого Аїда.

Велика Деметра повернула родючість землі, і знову все зацвіло, зазеленіло. Ніжним весняним листям укрились ліси; зарясніли квіти на смарагдовій мураві лук. Незабаром заколосились хліборо́дні ниви; зацвіли і сповнились пахощами сади; заблищала на сонці зелень виноградників. Прокинулась уся природа. Все живе раділо і славило велику богиню Деметру і дочку її Персефону

Але щороку покидає свою матір Персефона, і кожного разу Деметра поринає в сум і знову вбирається в темний одяг. І вся природа сумує за тією, що відійшла. Жовкне на де-ревах листя, і зриває його осінній вітер; відцвітають квіти, лани пустіють, настає зима. Спить природа, щоб

прокинутись у радісному сяйві весни тоді, коли повернеться до своєї матері з безрадісного царства Аїда Персефона. Коли ж повертається до Деметри її дочка, тоді велика богиня родючості щедрою рукою сипле дари свої людям і благословляє працю землероба багатим урожаєм.

Тріптолем

Велика богиня Деметра, яка дає родючість землі, сама навчила людей, як обробляти хлібородні лани. Вона дала юному синові царя Елевсіна, Тріптолему, насіння пшениці, і він перший тричі зорав плугом поле біля Елевсіна і кинув у темну землю насіння. Багатий урожай дало поле, що благословила сама Деметра. На чудовій колісниці, запряженій крилатими зміями, Тріптолем з веління Деметри облітав усі країни і всюди навчав людей землеробства.

Був Тріптолем і в далекій Скіфії у царя Лінха. Його теж навчив він землеробства. Але гордий цар скіфів захотів відняти у Тріптолема славу вчителя землеробства, він захотів привласнити цю славу. Лінх вирішив убити під час сну великого Тріптолема. Але Деметра не допустила, щоб стався злочин. Вона вирішила покарати Лінха за те, що він, порушивши звичай гостинності, підняв руку на її обранця.

Коли Лінх уночі прокрався до покою, де мирно спав Тріптолем, Деметра обернула царя скіфів у дику рись саме в ту мить, коли він заніс над сплячим кинджал.

Сховався в темних лісах обернений на рись Лінх, а Тріптолем полишив країну скіфів, щоб, переносячись з країни в країну на своїй чудовій колісниці, вчити людей великого дару Деметри — землеробства.

Ерісіхтон

Не одного царя скіфів, Лінха, покарала богиня Деметра, вона покарала і царя Фессалії, Ерісіхтона. Пихатий і нечестивий був Ерісіхтон,

ніколи не шанував він богів жертвами. В своїй нечестивості він насмілився зухвало образити велику богиню Деметру. Він вирішив зрубати у священному гаї Деметри столітнього дуба, що був житлом дріади, улюбленици самої Деметри. Ніщо не спинило Ерісіхтона.

— Хоч би це була не улюбленицяя Деметри, а сама богиня, — вигукнув нечестивець, — все ж зрубаю я цього дуба!

Ерісіхтон вирвав із рук слуги сокиру і глибоко увігнав її в дерево. Тяжкий стогін почувся всередині дуба, і хлинула кров з його кори. Вражені стояли перед дубом слуги царя. Один з них насмілився зупинити його, але розгніваний Ерісіхтон убив слугу, вигукнувши:

— Ось тобі нагорода за твою покірність богам!

Ерісіхтон зрубав столітнього дуба. З шумом, подібним до стогону, впав дуб на землю, і вмерла дріада, яка жила в ньому

Одягнувши темний одяг, дріади священного гаю прийшли до богині Деметри і благали її покарати Ерісіхтона, який убив їх дорогу подругу. Розгнівалась Деметра. Вона послала по богиню голоду. Послана нею дріада швидко помчала на колісниці Деметри, запряженій крилатими зміями, в Скіфію, до гір Кавказу, і там знайшла на безплідній горі богиню голоду, з запалими очима, бліду, розпатлану, з грубою шкірою, що обтягала самі кістки. Послана переказала волю Деметри богині голоду, і та послухала наказу Деметри.

З'явилася богиня голоду в будинок Ерісіхтона і вдихнула йому невситимий голод, що спалював йому всі нутрощі. Чим більше їв Ерісіхтон, тим сильніше ставали муки голоду. Все своє майно витратив він на різні їства, які тільки сильніше збуджували в Ерісіхтона невситимий, гнітючий голод. Нарешті нічого не лишилося в Ерісіхтона — тільки одна дочка. Щоб здобути грошей і насититись, він продав свою дочку в рабство. Але дочка його дістала від бога Посейдона дар

приймати будь-який образ і щоразу визволятися від тих, хто й купував, то під виглядом птаха, то коня, то корови. Багато разів продавав свою дочку Ерісіхтон, але мало було йому грошей, які вторговував він від цього продажу. Голод мучив його дедалі сильніше, все нестерпнішими ставали його страждання. Нарешті, Ерісіхтон почав рвати зубами своє тіло і загинув у страшенних муках.

Ніч, Місяць, Зоря і Сонце

Поволі їде по небу в своїй колісниці, запряженій чорними кіньми, богиня Ніч-Нюкта. Своїм темним покровом закрила вона землю. Пітьма огорнула все навколо. Навкруг колісниці богині Ночі товпляться зірки і ллють на землю своє непевне, мерехтливе світло — це юні сини богині Зорі — Еос і Астрея. Багато їх, вони усіяли все нічне темне небо. Ось ніби легка заграва показалася на сході. Розгоряється вона дедалі більше й більше. Це схо-дить на небо богиня Місяць-Селена. Круторогі бики поволі везуть її колісницю небом. Спокійно, велично їде богиня Місяць по небу в своєму довгому білому одязі, з серпом місяця на головному уборі. Вона мирно світить на сплячу землю, заливаючи все сріблястим сяйвом. Об'їхавши небозвід, богиня Місяць спускається в глибокий грот гори Латма в Карії. Там лежить занурений у вічну дрімоту прекрасний Ендіміон. Кохає його Селена. Вона схиляється над ним, милує його і шепоче слова кохання. Але не чує її занурений у дрімоту Ендіміон, тому така смутна Селена, і сумне світло її, яке ллє вона на землю вночі.

Все ближчає ранок. Богиня Місяць уже давно спустилася з небозводу. Ледве посвітлів схід. Яскраво загорівся на сході передвісник зорі Еосфрос — вранішня зірка. Подув легенький вітерець. Все яскравіше розгоряється схід. Ось відчинила рожевоперста богиня Зоря-Еос ворота, з яких скоро виїде осяйний бог Сонце-Геліос. В яскраво-шафранному вбранні, на рожевих крилах злітає богиня Зоря на проясніле небо, залите рожевим світлом. Ллє богиня з золотої посудини на землю росу, і роса обсипає траву і квіти блискучими, немов алмази, краплями. Сповнене пахощами все на землі, всюди куряться аромати. Пробуджена земля радісно вітає бога Сонця-Геліоса, що сходить.

Четвериком крилатих коней у золотій колісниці, яку викував бог Гефест, виїжджає на небо з берегів Океану світлосяйний бог. Проміння ранкового сонця золотить вершини гір, і вони височать, ніби залиті вогнем. Зірки зникають з небозводу при появі бога сонця, одна по одній ховаються вони в лоні темної ночі. Все вище підіймається колісниця Геліоса. В осяйному вінці і в довгих блискучих шатах їде він по небу і ллє своє живлюще проміння на землю, дає їй світло, тепло і життя.

Закінчивши свій денний путь, бог сонця спускається до священних вод Океану. Там чекає його золотий човен, в якому він пливе назад на схід, в країну сонця, де стоїть його чудовий палац. Бог сонця вночі там відпочиває, щоб другого дня зійти в тому ж сяйві.

Фаетон

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Тільки раз порушений був заведений у світі лад, і не виїжджав бог сонця на небо, щоб світити людям. Це сталося так. Був син у Сонця-Геліоса від Клімени, дочки морської богині Фетіди, ім'я йому було Фаетон. Одного разу родич Фаетона, син громовержця Зевса Епаф, глузуючи з нього, сказав:

— Не вірю я, що ти — син світлосяйного Геліоса. Мати твоя говорить неправду. Ти — син простого смертного.

Розгнівався Фаетон, зашарілося від сорому його обличчя; він побіг до матері, кинувся до неї на груди й зі сльозами скаржився на образу. Але мати його, простягаючи руки до променистого сонця, вигукнула:

— О сину! Присягаюсь тобі Геліосом, який нас бачить і чує, якого і ти сам зараз бачиш, що він — твій батько! Нехай позбавить він мене свого світла, якщо я кажу неправду. Піди сам до нього, палац його недалеко від нас. Він підтвердить тобі мої слова.

Фаетон зараз же подався до свого батька Геліоса. Швидко дійшов він до палацу Геліоса, що сяяв золотом, сріблом і дорогоцінним камінням. Увесь палац нібито іскрився всіма барвами райдуги, так чудово оздобив його сам бог Гесрест. Фаетон увійшов до палацу і побачив там Геліоса, який сидів у пурпурних шатах на троні. Але Фаетон не міг наблизитися до світлосяйного бога, його очі — очі смертного — не терпіли сяйва, що виходило від вінця Геліоса. Бог сонця побачив Фаетона і спитав його:

— Що привело тебе до мене в палац, сину мій?

— О світло всього світу, о батьку Геліос! Тільки чи смію я називати тебе батьком? — вигукнув Фаетон, — Дай мені доказ того, що ти — мій батько. Благаю тебе, розвій мій сумнів.

Геліос зняв світлосяйний вінок, покликав до себе Фаетона, обійняв його і сказав:

— Так, ти — мій син; правду сказала тобі мати твоя, Клімена. А щоб ти не мав сумніву більше, проси в мене, що хочеш, і, присягаюсь водами священної ріки Стіксу, я виконаю твоє прохання.

Ледве сказав це Геліос, як Фаетон став просити дозволити йому поїхати по небу замість самого Геліоса, в його золотій колісниці. Жах пройняв світлосяйного бога.

— Безумний, чого ти просиш? — вигукнув Геліос— О, коли б міг я порушити мою клятву! Ти просиш неможливого, Фаетоне. Адже це тобі не під силу. Адже ж ти смертний, а хіба це справа смертного? Навіть і безсмертні боги не можуть устояти на моїй колісниці. Сам великий Зевс-громовержець не може правити нею, а хто ж могутніший за нього! Подумай тільки: спочатку дорога така крута, що навіть мої крилаті коні ледве піднімаються по ній.

Посередині вона йде так високо над землею, що навіть мене проймає страх, коли я дивлюсь униз на моря і землі, що розстилаються підо мною. А в кінці дорога так стрімко спускається до священних берегів Океану, що без мого досвідченого керування колісниця стрімголов полетить униз і розіб'ється. Ти думаєш, може, зустріти в дорозі багато чудесного. Ні, серед небезпек, страхіть і диких звірів лежить шлях. Вузький він; якщо ти збочиш, то чекають тебе там роги грізного тельця, там загрожує тобі лук кентавра, лютий лев, потворні скорпіон і рак. Багато страхіть на шляху по небу. Повір мені, не хочу я бути причиною твоєї загибелі. О, якби ти міг поглядом своїм проникнути мені в серце і побачити, як я боюсь за тебе! Подивись навколо себе, поглянь на світ, як багато в ньому прекрасного! Проси все, що хочеш, я ні в чому не відмовлю тобі, тільки не проси ти цього. Адже ти просиш не наго-роди, а страшної кари.

Але Фаетон нічого не хотів слухати; обвивши руками шию Геліоса, він просив виконати його прохання.

— Гаразд, я виконаю все. Не турбуйся, адже я присягався водами Стіксу. Ти дістанеш, чого просиш, але я думав, що ти розумніший, — сумно відповів Геліос.

Він повів Фаетона туди, де стояла його колісниця. Залюбувався нею Фаетон; вона була вся золота і виблискувала різнобарвними самоцвітами. Привели крилатих коней Геліоса, нагодованих амброзією і нектаром. Запрягли коней в колісницю. Рожевоперста Еос відкрила ворота сонця. Геліос натер обличчя Фаетонові священною маззю, щоб не обпалило його полум'я сонячних променів, і поклав йому на голову світлосяйний вінець. Зітхаючи, сповнений суму, дає Геліос останні поради Фаетонові:

— Сину мій, пам'ятай мої останні напутні слова, виконай їх, якщо зможеш. Не жени коней, держи якомога міцніше віжки. Самі побіжать мої коні. Трудно стримувати їх. Шлях же ти ясно побачиш по коліях, вони йдуть через усе небо. Не піднімайся дуже високо, щоб не спалити

небо, але й низько не спускайся, а то спалиш усю землю. Не збочуй, пам'ятай — ні вправо, ні вліво. Шлях твій саме посередині між змією і жертовником. Все інше я доручаю долі, на неї лише я сподіваюсь. Але час, ніч уже покинула небо; вже зійшла рожевоперста Еос. Бери міцніше віжки. Та, може, ти змініш ще своє рішення — адже воно загрожує тобі загибеллю. О, дай мені самому світити землі! Не губи себе!

Але Фаетон швидко скочив на колісницю і схопив віжки. Він радіє, тріумфує, дякує батькові своєму Геліосу і поспішає в путь. Коні б'ють копитами, полум'я палить з їх ніздрів, легко підхоплюють вони колісницю і крізь туман швидко несуться вперед по крутій дорозі на небо. Незвично легка для коней колісниця. Ось коні мчать уже по небу, вони залишають звичайний шлях Геліоса і несуться вже без дороги. А Фаетон не знає, де ж дорога, не має він сил правити кіньми. Глянув він з вершини неба на землю і зблід від страху, так далеко під ним була вона. Коліна в нього задрижали, темрява заслала його очі. Він уже шкодує, що вблагав батька дати йому керувати його колісницею. Що він має робити? Уже багато проїхав він, але попереду ще довгий шлях. Не може справитися з кіньми Фаетон, він не знає їх імен, а стримати їх віжками немає в нього сили. Навколо себе він бачить страшних небесних звірів і лякається ще дужче.

Є місце на небі, де розлігся страхітливий, грізний скорпіон, — туди несуть Фаетона коні. Побачив нещасний юнак вкритого темною отрутою скорпіона, який загрожував йому смертоносним жалом, і, збожеволівши від страху, випустив віжки. Ще швидше понесли тоді коні, зачувши волю. То звиваються вони до самих зірок, то, спустившись, мчать майже над самою землею. Сестра Геліоса, богиня місяця Селена, з подивом дивиться, як летять коні її брата без дороги, ніким не керовані, по небу. Полум'я від колісниці, що близько спустилося, охоплює землю. Гинуть великі, багаті міста, гинуть цілі племена. Горять гори, вкриті лісом: двоголовий Парнас, тінистий Кіферон, зелений Гелікон, гори Кавказу, Тмол, Іда, Пеліон, Осса. Дим застилає все навколо; не бачить Фаетон в густому димі, де він їде. Вода в ріках і струмках закипає. Німфи плачуть і, жахаючись, ховаються в глибоких гротах. Киплять: Євфрат, Оронт,

Алфей, Еврот та інші ріки. Від жару тріскається земля, і промінь сонця проникає в похмуре царство Аїда. Моря починають пересихати, і страждають від спеки морські божества. Тоді підвелася велика богиня Гея-Земля і голосно вигукнула:

— О найвеличніший з богів, Зевсе-громовержцю! Невже мушу я загинути, невже загинути повинно царство твого брата Посейдона, невже повинно загинути все живе? Дивись! Атлас ледве витримує вже тягар неба. Адже небо і палаци богів можуть повалитися. Невже все повернеться до первісного Хаосу? О, врятуй від огню те, що ще лишилося!

Зевс почув благання богині Геї, грізно махнув він правицею, кинув свою вогненну блискавку і її вогнем загасив вогонь. Зевс блискавкою розбив колісницю. Коні Геліоса розбіглись у різні боки. По всьому небу порозкидані уламки колісниці і упряж коней Геліоса.

А Фаетон, з палаючими на голові кучерями, пронісся, як падаюча зірка, в повітрі і впав у хвилі ріки Ерідану, далеко від своєї батьківщини. Там гесперійські німфи підняли його тіло і поховали. У глибокій скорботі батько Фаетона, Геліос, закрив свій лик і цілий день не появлявся на блакитному небі. Тільки вогонь пожежі освітлював землю.

Довго нещасна мати Фаетона, Клімена, шукала тіло свого загиблого сина. Нарешті знайшла вона на берегах Ерідану не тіло сина, а його гробницю. Гірко плакала безутішна мати над гробницею сина, з нею оплакували загиблого брата і дочки Клімени, геліади. Скорбота їх була безмежна. Плачучих геліад великі боги обернули в тополі. Стоять тополі-геліади, схилившись над Еріданом, і падають їх сльози-смола в холодну воду. Смола застигає й перетворюється на прозорий янтар.

Уболівав за загиблим Фаетоном і друг його Кікн. Його тужіння далеко лунало по берегах Ерідану. Бачачи нерозважну тугу Кікна, боги обернули його в білосніжного лебедя. З того часу лебідь-Кікн живе на

воді, в ріках і широких світлих озерах. Він боїться вогню, що згубив його друга Фаетона.

Діоніс

Народження і виховання Діоніса

Зевс-громовержець кохав прекрасну Семелу, дочку фіванського царя Кадма. Одного разу він обіцяв їй виконати будь-яке її прохання, яке б воно не було, і заприсягся їй в цьому незламною клятвою богів, священними водами підземної ріки Стіксу. Але зненавиділа Семелу велика богиня Гера і захотіла її згубити. Вона сказала Семелі:

— Проси Зевса з'явитися тобі в усій величі бога-громовержця, царя Олімпу. Якщо він тебе справді любить, то не відмовить у цій просьбі.

Переконала Гера Семелу, і та попросила Зевса виконати саме це прохання. Зевсже не міг ні в чому відмовити Семелі, адже він клявся водами Стіксу. Громовержець з'явився їй в усій величі царя богів і людей, в усьому сяйві своєї слави. Вогненна блискавка блищала в руках Зевса; удари грому потрясали палац Кадма. Спалахнуло все навколо від блискавки Зевса. Вогонь охопив палац, все кругом хиталося і валилося. Пройнята жахом, упала Семела на землю, полум'я палило її. Вона бачила, що немає їй рятунку, що згубила її просьба, на яку намовила її Гера.

І народився в умираючої Семели син Діоніс, квола, нездатна до життя дитина. Здавалося, він теж приречений був на загибель у вогні. Але хіба міг загинути син великого Зевса? Із землі з усіх боків, немов від помаху чарівного жезла, виріс густий зелений плющ. Він прикрив від вогню своєю зеленню нещасну дитину і врятував її від смерті.

Зевс узяв врятованого сина, а через те що він був ще такий малий і кволий, що не міг би жити, то зашив його Зевс собі у стегно. В тілі

батька свого, Зевса, Діоніс зміцнів і, зміцнівши, вдруге народився з стегна громовержця Зевса. Тоді цар богів і людей покликав сина свого, меткого посланця богів, Гермеса, і наказав йому віднести маленького Діоніса до сестри Семели, Іно, та її чоловіка Атаманта, царя Орхомена, — вони мали виховати його.

Богиня Гера розгнівалась на Іно і Атаманта за те, що вони взяли на виховання сина ненависної їй Семели, і вирішила їх покарати. Наслала вона на Атаманта божевілля. В нападі божевілля вбив Атамант свого сина Леарха. Ледве встигла втечею врятуватися від смерті Іно з другим сином, Мелікертом. Чоловік погнався за нею і вже наздоганяв її. Попереду крутий, скелястий морський берег, внизу шумить море, позаду настигає божевільний чоловік. — порятунку нема в Іно. У відчаї кинулась вона разом з сином у море з прибережних скель. Прийняли в морі Іно і Мелікерта нереїди. Вихователька Діоніса і її син були обернені в морські божества, і живуть вони з того часу в морській безодні.

А Діоніса врятував від божевільного Атаманта Гермес. Він переніс його миттю в Нісейську долину і там віддав на виховання німфам. Діоніс виріс прекрасним, могутнім богом вина, богом, який дає людям сили і радощі, богом, що дає родючість. Вихователькі Діоніса, німфи, були взяті Зевсом у нагороду на небо, і світять вони в темну зоряну ніч, під назвою Гіад, серед інших сузір'їв.

Діоніс і його почет

З веселою юрбою уквітчаних вінками менад і сатирів ходить веселий бог Діоніс по всьому світу, з країни в країну. Він іде попереду в вінку з винограду з прикрашеним плющем тирсом в руках. Навколо нього у швидкому танці кружляють із співом і криками молоді менади; скачуть сп'янілі від вина незграбні сатири з хвостами і цапиними ногами. За процесією везуть на ослі старого Сілена, мудрого вчителя Діоніса. Він дуже захмелів, ледве сидить на ослі, спираючись на міх з вином, що лежить коло нього. Вінок з плюща сповз набік на його лисій голові. Похитуючись, їде він, добродушно усміхаючись. Молоді сатири йдуть

біля осла, який ступає обережно, і дбайливо підтримують старого, щоб він не упав. Під звуки флейт, сопілок і тимпанів шумлива процесія весело посувається в горах, серед тінистих лісів, по зелених галявинах. Весело йде по землі Діоніс-Вакх, усе покоряючи своїй владі. Він учить людей розводити виноград і робити з його важких стиглих грон вино.

Дочки Мінія

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

І в Орхомені, в Беотії не хотіли одразу визнати бога Діоніса. Коли з'явився в Орхомен жрець Діоніса-Вакха і кликав усіх дівчат і жінок в ліси і гори на веселе свято на честь бога вина, три дочки царя Мінія не пішли на свято; вони не хотіли визнати Діоніса богом. Всі жінки Орхомена пішли з міста в тінисті ліси і там співами і танцями шанували великого бога. Обвиті плющем, з тирсами в руках, вони носилися з гучними криками, немов менади, по горах і славили Діоніса. А дочки царя Орхомена сиділи вдома і спокійно пряли і ткали; не хотіли й чути вони нічого про бога Діоніса. Настав вечір, сонце сіло, а дочки царя все ще не кидали роботи, поспішаючи що б там не було закінчити її. Раптом диво з'явилося їх очам. Залунали в палаці звуки тимпанів і флейт, нитки пряжі обернулись у виноградні лози, і важкі грона повисли на них. Ткацькі верстати зазеленіли, і всіх їх густо обвив плющ. Скрізь розлилися пахощі мирта і квітів. З подивом дивилися царські дочки на це диво. Раптом по всьому палацу, огорненому вже вечірніми сутінками, заблищало лиховісне світло факелів. Почулося рикання диких звірів. У всіх покоях палацу з'явилися леви, пантери, рисі та ведмеді. Грізно виючи, бігали вони по палацу і люто блискали очима. Охоплені жахом, царівни намагалися сховатись у найдальших, найтемніших приміщеннях палацу, щоб не бачити блиску факелів і не чути рикання звірів. Але все даремно, ніде не можуть вони сховатись. Кара бога Діоніса цим не обмежилась. Тіла царівен почали стискатися, вкрилися темною мишачою шерстю, замість рук виросли крила з тонкою перетинкою, — вони обернулись в кажанів. З того часу ховаються вони від денного світла в темних вогких руїнах і печерах. Так покарав їх Діоніс.

Тірренські морські розбійники

Викладено за гомерівським гімном і поемою Овідія "Метаморфози"

Діоніс покарав і тірренських морських розбійників, але не так за те, що вони не визнавали його богом, як за те зло, якого вони хотіли завдати йому як простому смертному.

Одного разу стояв юний Діоніс на березі блакитного моря. Морський вітрець ласкаво грався його темними кучерями і ледве ворушив зборки пурпурного плаща, який спадав зі стрункіх плечей юного бога. В далечині моря показався корабель: він швидко наближався до берега. Коли корабель був уже близько, побачили моряки — це були тірренські морські розбійники — гарного юнака на безлюдному морському березі. Вони швидко причалили, зійшли на берег, схопили Діоніса і повели його на корабель. Розбійникам і на думку не спадало, що вони захопили в полон бога. Раділи розбійники, що така багата здобич потрапила їм до рук. Вони були певні, що чимало золота вторгують за такого прекрасного юнака, продавши його в рабство. Прийшовши на корабель, розбійники хотіли закувати Діоніса у важкі кайдани, але вони спадали з рук і ніг юного бога. Він же сидів і дивився на розбійників із спокійною усмішкою. Коли керманич побачив, що кайдани не тримаються на руках юнака, він з острахом сказав своїм товаришам:

— Горе нам! Що ми робимо! Чи не бога хочемо ми скувати? Дивіться, навіть наш корабель ледве тримає його! Чи не сам це Зевс, чи не срібнолукий Аполлон або землетрясець Посейдон? Ні, не схожий він на смертного! Це один з богів, які живуть на світлому Олімпі. Відпустіть його швидше, висадіть його на землю! Коли б не скликав він буйних вітрів і не зняв на морі грізної бурі!

Але капітан злісно відповів мудрому керманичеві:

— Нещасний! Дивись, вітер попутний! А про юнака ми подбаємо потім. Ми припливем до Єгипту, або на Кіпр, або в далеку країну гіпербореїв і там продамо його; нехай пошукає там цей юнак своїх друзів і братів. Ні, нам послали його боги!

Спокійно підняли розбійники вітрила, і корабель вийшов у відкрите море. Раптом сталося диво: по кораблю заструмувало запашне вино, і все повітря сповнилось пахощами. Розбійники заціпеніли з подиву. Та ось на вітрилах зазеленіли виноградні лози з важкими гронами; темно-зелений плющ обвив щоглу; всюди з'явились чудові плоди; кочети весел обвили гірлянди квітів. Коли побачили все це розбійники, вони почали благати мудрого керманича правити швидше до берега. Але пізно! Юнак обернувся левом і з грізним риканням став на палубі, люто блискаючи очима. На палубі корабля з'явилася волохата ведмедиця; страшно вишкірила вона свою пащу. Охоплені жахом, кинулись розбійники на корму і стовпились навколо керманича. Величезним стрибком лев кинувся на капітана і розірвав його. Втративши надію на порятунок, розбійники один по одному кинулись у морські хвилі, а Діоніс обернув їх у дельфінів. А керманича пощадив Діоніс. Він прийняв свій попередній образ і, привітно усміхаючись, сказав керманичеві:

— Не бійся! Я полюбив тебе. Я — Діоніс, син громовержця Зевса і дочки Кадма, Семели!

Ікарій

Нагороджує Діоніс людей, які шанують його як бога. Так він нагородив Ікарія в Аттіці, коли той гостинно прийняв його. Діоніс подарував йому виноградну лозу, і Ікарій був першим, хто розвів в Аттіці виноград. Але сумна доля Ікарія.

Одного разу він. дав вина пастухам, а вони, не знаючи, що таке сп'яніння, вирішили, що Ікарій отруїв їх, і вбили його, а тіло його закопали в горах. Дочка Ікарія, Ерігона, довго шукала батька. Нарешті з

допомогою своєї собаки Майри знайшла вона гробницю батька. В розпачі повісилась нещасна Ерігона на тому самому дереві, під яким лежало тіло її батька. Діоніс узяв Ікарія, Ерігону та її собаку Майру на небо. З того часу горять вони на небі темної ясної ночі — це сузір'я Волопаса, Діви і Великого Пса.

Мідас

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Одного разу веселий Діоніс з шумливою юрбою менад і сатирів блукав по лісистих скелях Тмолу у Фрігії. Не було в почті Діоніса лише Сілена. Він відстав і, спотикаючись на кожному кроці, сильно захмелілий, брів по фрігійських полях. Побачили його селяни, зв'язали гірляндами з квітів і відвели до царя Мідаса. Мідас відразу пізнав учителя Діоніса, з пошаною прийняв його у своєму палаці і дев'ять днів ушановував розкішними бенкетами. На десятий день Мідас сам одвів Сілена до бога Діоніса. Зрадів Діоніс, побачивши Сілена, і дозволив Мідасу в нагороду за ту пошану, яку він віддав його вчителеві, вибрати собі перший — ліпший дар. Тоді Мідас вигукнув:

— О великий боже Діонісе, звели, щоб усе, до чого я доторкнуся, перетворювалось у щире, блискуче золото!

Діоніс здійснив бажання Мідаса; він пожалкував лише, що не вибрав собі Мідас кращого дару

Радіючи, пішов Мідас. Радий одержаному дарові, зриває він зелену гілку з дуба, в золоту перетворюється гілка в його руках. Зриває він у полі колоски, золотими стають вони, і золоті в них зерна. Зриває він яблуко, яблуко стає золотим, неначе воно з садів Гесперід. Усе, до чого доторкався Мідас, нараз перетворювалося у золото. Коли він мив руки, вода стікала з них золотими краплями. Радіє Мідас. Ось прийшов він до свого палацу. Слуги приготували йому розкішний бенкет, і щасливий

Мідас приліг до столу. Отоді він зрозумів, який жахливий дар випросив у Діоніса. Від одного доторку Мідаса все перетворювалось у золото. Золотими ставали у нього в роті і хліб, і всі їства, і вино. Зрозумів Мідас, що доведеться йому загинути з голоду. Простягнув він руки до неба і вигукнув:

— Згляньсь, згляньсь, о Діонісе! Прости! Я благаю тебе про ласку! Візьми назад цей дар!

З'явився Діоніс і сказав Мідасові:

— Іди до джерел Пактолу, там у його водах змий з тіла цей дар і свою провину. Пішов Мідас, як велів Діоніс, до джерел Пактолу і опустився там в його чисті води. Золотом заструменіли води Пактолу і змили з тіла Мідаса дар, одержаний від Діоніса. З того часу золотоносним став Пактол.

Пан

Серед почту Діоніса часто можна було бачити і бога Пана. Коли народився великий Пан, то мати його німфа Дріопа, глянувши на сина, з переляку кинулась тікати. Він народився з цапиними ногами і рогами і з довгою бородою. Але батько його, Гермес, зрадів народженню сина; він узяв його на руки і відніс на світлий Олімп до богів. Усі боги голосно раділи народженню Пана і сміялись, дивлячись на нього.

Бог Пан не залишився жити з богами на Олімпі. Випасає він стада, граючи на дзвінкій сопілці. Як тільки почують німфи чудові звуки сопілки Пана, зараз же юрбами поспішають вони до нього, оточують його, і незабаром веселий танок рухається по зеленій відлюдній долині, під звуки музики Пана. Пан і сам любить брати участь у танцях німф. Коли Пан розвеселиться, тоді веселий гамір зчиняється в лісах по схилах гір. Весело бавляться німфи і сатири разом із шумливим цапоногим Паном. Коли ж настає жаркий полудень, Пан іде в гущавину лісу або в

прохолодний грот і там відпочиває. Небезпечно турбувати тоді Пана; він, запальний, може в гніві наслати тяжкий гнітючий сон, або, несподівано з'явившись, злякати подорожнього, який його потривожив. Нарешті, він може наслати і панічний страх, такий жах, що людина прожогом кидається бігти, не розбираючи дороги, через ліси, через гори, по краю безодень, не помічаючи, що втеча щохвилини загрожує їй загибеллю. Траплялось, що Пан цілим військам вселяв такий страх і примушував їх чимдуж тікати. Не слід дратувати Пана, — коли скипить, він грізний. Але якщо Пан не гнівається, то милостивий він і добродушний. Багато благ посилає він пастухам. Береже і плекає стада греків великий Пан, веселий учасник танців несамовитих менад, частий супутник бога вина Діоніса.

Пан і Сірінга

І великого Пана не минули стріли золотокрилого Ерота. Покохав він прекрасну німфу Сірінгу. Горда була німфа і відкидала любов усіх. Як і для дочки Латони, великої Артеміди, так і для Сірінги полювання було улюбленим заняттям. Часто навіть приймали Сірінгу за Артеміду, такою прекрасною була юна німфа у своєму короткому одязі, з сагайдаком за плечима і з луком у руках. Немов дві краплини води, схожа вона була тоді на Артеміду, тільки лук її був з рогу, а не золотий, як у великої богині.

Пан побачив якось Сірінгу і хотів підійти до неї. Глянула на Пана німфа і нажахана кинулась тікати. Ледве встигав за нею Пан, прагнучи наздогнати її. Та ось шлях перетяла річка. Куди тікати німфі? Простягла до води руки Сірінга і стала благати бога ріки врятувати її. Бог ріки почув благання німфи і обернув її в очерет. Підбіг Пан і хотів уже обняти Сірінгу, але обняв тільки гнучкий очерет, що тихо шелестів. Стоїть Пан, сумно зітхаючи, і чується йому в ніжному шелесті очерету прощальний привіт прекрасної Сірінги. Зрізав кілька очеретинок Пан і зробив з них солодкозвучну сопілку, скріпивши нерівні колінця очерету воском. Назвав Пан на пам'ять про німфу сопілку сирингою. З того часу великий

Пан любить грати в лісовій самоті на сопілку-сирингу, наповнюючи її ніжними звуками навколишні гори.

Змагання Пана з Аполлоном

Пан пишався своєю грою на сопілці. Одного разу викликав він самого Аполлона на змагання. Це було на схилах гори Тмол. Суддею був бог цієї гори. В пурпурному плащі, з золотою кіфарою в руках і в лавровому вінку з'явився Аполлон на змагання. Пан перший почав змагання. Залунали прості звуки його пастушої сопілки, ніжно неслись вони по схилах Тмолу. Скінчив Пан. Коли замовк відгомін його сопілки, Аполлон ударив по золотих струнах своєї кіфари. Полились величні звуки божественної музики. Всі, хто стояв навколо, немов зачаровані, слухали музику Аполлона. Урочисто гриміли золоті струни кіфари, вся природа притихла в глибокій мовчанці, і серед тиші широкою хвилею лилася мелодія, повна чарівної краси. Скінчив Аполлон; завмерли останні звуки його кіфари. Бог гори Тмол присудив Аполлонові перемогу. Всі славили великого бога-кіфареда. Тільки один Мідас не захоплювався грою Аполлона, а хвалив просту гру Пана. Розгнівався Аполлон, схопив Мідаса за вуха і витягнув їх. З того часу у Мідаса ослині вуха, які він старанно ховає під великим тюрбаном. А засмучений Пан, переможений Аполлоном, подався глибше в гущавину лісів; часто лунають там сповнені суму ніжні звуки його сопілки, і з любов'ю слухають їх юні німфи.

ГЕРОЇ

П'ять віків

Викладено за поемою Гесіода "Труди і дні"

Безсмертні боги, які живуть на світлому Олімпі, перший рід людський створили щасливим; це був золотий вік. Бог Крон правив тоді на небі. Як блаженні боги, жили за тих часів люди, не знаючи ні турбот,

ні праці, ні смутку. Не знали вони і немічної старості; завжди були дужі й міцні їх ноги і руки. Безболісне і щасливе життя їх було вічним бенкетом. Смерть, що наставала після довгого їх життя, подібна була до спокійного, тихого сну. Вони мали за життя все в достатку. Земля сама давала їм багаті плоди, і не доводилось їм витрачати працю на оброблювання ланів і садів. Численні були їх стада, і спокійно паслися вони на буйних пасовищах. Безтурботно жили люди золотого віку. Самі боги приходили до них ра-дитись. Але золотий вік на землі скінчився, і нікого не лишилося з людей цього покоління. Після смерті люди золотого віку стали духами, покровителями людей нових поколінь. Огорнені туманом, вони носяться по всій землі, захищаючи правду і караючи зло. Так нагородив їх Зевс після їх смерті.

Другий людський рід і другий вік уже не були такими щасливими, як перший. Це був срібний вік. Не були рівні ні силою, ні розумом люди срібного віку людям золотого. Сто років росли нерозумними в домах своїх матерів, тільки змужнівши, покидали вони їх. Коротке було їх життя в дозрілому віці, а через те, що вони були нерозумні, то багато нещастя і горя бачили вони в житті. Непокірні були люди срібного віку. Вони не слухалися безсмертних богів і не хотіли спалювати їм жертви на вівтарях. Великий син Крона, Зевс, знищив рід їх на землі. Він розгнівався на них за те, що не корилися вони богам, які живуть на світлому Олімпі. Зевс поселив їх у підземному похмурому царстві. Там і живуть вони, не знаючи ні радощів, ні смутку, їм теж віддають пошану люди.

Отець Зевс створив третій рід і третій вік — вік мідний. Не подібний він до срібного. З ратища списа створив Зевс людей — страшних і могутніх. Полюбили люди мідного віку гордість і війну, багату на страждання. Не знали вони землеробства і не їли плодів землі, які дають сади і ниви. Зевс дав їм величезний зріст і незламну силу. Невгамовне, мужнє їх серце і непереможні їх руки. Зброя їх була викута з міді, з міді були їх будинки, мідним знаряддям працювали вони. Не знали ще в ті часи темного заліза. Своїми власними руками знищували одні одних люди мідного віку. Швидко зійшли вони в похмуре царство жахливого

Аїда. Хоч які вони були сильні, все ж чорна смерть забрала їх, і покинули вони ясний світ сонця.

Як тільки цей рід зійшов у царство тіней, зараз же великий Зевс створив на всеживлючій землі четвертий вік і новий рід людський, благородніший, справедливіший, рівний богам рід напівбогів-героїв. І вони всі загинули в лихих війнах і жахливих кровопролитних битвах. Одні загинули біля семибрамних Фів, у країні Кадма, б'ючись за спадщину Едіпа. Інші полягли під Троєю, куди з'явились за прекраснокудрою Єленою, перепливши на кораблях широке море. Коли всіх їх забрала смерть, Зевс-громовержець оселив їх на краю землі, далеко від живих людей. Напівбоги-герої живуть на блаженних островах біля бурхливих вод Океану щасливим, безжурним життям. Там родюча земля тричі на рік дає їм плоди, солодкі, як мед. Останній, п'ятий вік і рід людський — залізний. Він триває й тепер на землі. Уночі і вдень, не перестаючи, губить людей смуток і виснажлива праця. Боги посилають людям тяжкі турботи. Правда, до зла боги домішують і добро, але все ж зла більше, воно панує всюди. Не шанують діти батьків; друг не вірний другові; гість не бачить гостинності; нема любові між братами. Не додержують люди даної клятви, не цінять правди й добра. Одні в одних руйнують люди міста. Всюди панує насильство. Ціняться тільки гордість та сила. Богині Совість і Правосуддя покинули людей. У своїх білих шатах злинули вони на високий Олімп до безсмертних богів, а людям лишились тільки тяжкі біди, і не мають вони захисту від зла.

Девкаліон і Пірра (Потоп)

Багато злочинів зробили люди мідного віку. Пихаті й нечестиві, не корилися вони богам-олімпійцям. Громовержець Зевс прогнівився на них; особливо прогнівив Зевса цар Лікосури в Аркадії, Лікаон. Одного разу Зевс під виглядом простого смертного прийшов у Лікосуру. Щоб жителі знали, що він бог, Зевс дав їм знамення, і всі попадали ниць перед ним і шанували його, як бога. Один лише Лікаон не хотів віддати Зевсові божеської шани і глузував з усіх, хто шанував Зевса. Лікаон вирішив перевірити, чи є Зевс бог. Він убив заложника, який був у нього

в палаці, частину тіла його зварив, частину засмажив і подав як трапезу великому громовержцю. Страшенно розгнівався Зевс. Ударом блискавки він зруйнував палац Лікаона, а його самого обернув у кровожерного вовка.

Дедалі нечестивіші ставали люди, і вирішив великий хмарогонець, егідодержавний Зевс знищити весь людський рід. Він вирішив послати на землю таку велику зливу, щоб усе було затоплено. Він заборонив дути всім вітрам, лише вологий південний вітер Нот гнав по небу темні дощові хмари. Злива ринула на землю. Вода в морях і ріках підіймалась все вище і вище, затоплюючи все навколо. Сховалися під водою міста з своїми мурами, будинками і хмарами, не видно було вже й башт, які високо підносились на міських мурах. Поступово вода вкрила все: і порослі лісом горби, і високі гори. Вся Греція сховалася під бурхливими хвилями моря. Самотньо підносилась серед хвиль вершина двоголового Парнасу Там, де раніше селянин обробляв свою ниву і де зеленіли багаті стиглими гронами виноградники, плавали риби, а в лісах, вкритих водою, гралися табуни дельфінів.

Так загинув рід людський мідного віку. Тільки двоє врятувалося серед цієї загальної загибелі — Девкаліон, син Прометея, і дружина його Пірра. За порадою батька свого Прометея, Девкаліон збудував величезну скриню, поклав у неї харч і увійшов туди з дружиною своєю. Дев'ять днів і ночей носилася скриня Девкаліона по хвилях моря, що вкрило всю сушу. Нарешті, хвилі пригнали його до двоголової вершини Парнасу. Злива, послана Зевсом, припинилася, Девкаліон і Пірра вийшли зі скрині і принесли подячну жертву Зевсу, який зберіг її серед бурхливих хвиль. Вода спала, і знову показалася з-під хвиль земля, спустошена, як пустеля.

Тоді егідодержавний Зевс послав до Девкаліона вісника богів Гермеса. Швидко понісся над спустілою землею вісник богів, став перед Девкаліоном і сказав йому:

— Володар богів і людей Зевс, знаючи твоє благочестя, звелів тобі вибрати нагороду; вислови своє бажання, і виконає його син Крона.

Девкаліон відповів Гермесу:

— О великий Гермесе, про одне лиш благаю я Зевса: нехай знову населить він землю людьми.

Швидкий Гермес понісся назад до світлого Олімпу і переказав Зевсові благання Девкаліона. Великий Зевс звелів Девкаліонові та Піррі набрати каміння і кидати його, не оглядаючись, через голову. Девкаліон виконав веління могутнього громовержця, і з каміння, яке кидав він, утворились чоловіки, а з каміння, кинутого дружиною його Піррою, — жінки. Так земля після потопу знову була заселена, її заселив новий рід людей, які походять з каменю.

Прометей

Міф про me, як Прометей був прикутий з веління Зевса до скелі, викладено за трагедією Есхіла "Прикований Прометей"

Безлюдна, дика місцевість на самому краю землі в країні скіфів. Суворі скелі заходять за хмари своїми гострокінцевими вершинами. Навколо — ніякої рослинності, не видно ні билинки, все голе й похмуре. Всюди височать темні купи каміння, що відірвалося від скель. Море шумить і гуркоче, б'ючись своїми валами об підніжжя скель, і високо злітають солоні бризки. Морським шумовинням вкрите прибережне каміння. Далеко за скелями видніються снігові вершини Кавказьких гір, повиті легким маревом. Поволі застилають далечінь грізні хмари, ховаючи гірські вершини. Все вище й вище здіймаються по небу хмари і закривають сонце. Ще похмуріше стає навколо. Безрадісна, сувора місцевість. Ніколи ще не ступала тут нога людини. Сюди, на край землі, привели слуги Зевса титана Прометея, щоб прикувати його незламними ланцюгами до вершини скелі. Непереможні слуги громовержця, Сила й

Влада, ведуть Прометея. Величезні тіла їх ніби витесані з граніту. Не знають серця їх жалю, в їх очах ніколи не світиться співчуття, їх обличчя суворі, як скелі, що стоять навколо. Сумний, низько схиливши голову, іде за ними бог Гесрест із своїм важким молотом. Жахливу справу має виконати він: своїми руками прикувати друга свого Прометея. Глибока скорбота за долю друга гнітить Гефеста, але не сміє він не послухатись батька свого, громовержця Зевса. Він знає, як невблаганно карає Зевс непокірність.

Сила і Влада звели Прометея на вершину скелі і підганяють Гефеста братися за роботу, їх жорстокі слова примушують Гефеста ще більше страждати за друга. Неохоче береться він за свій величезний молот, тільки необхідність змушує його коритися. Але квапить його Сила:

— Швидше, швидше бери окови! Прикуй могутніми ударами молота до скелі Прометея. Даремний твій жаль до нього, адже ти вболіваєш за ворогом Зевса.

Сила пригрожує гнівом Зевса Гефестові, якщо він не прикує Прометея так, щоб ніщо не могло звільнити його. Гефест приковує до скелі незламними ланцюгами руки і ноги Прометея. Як ненавидить він тепер своє вміння — через нього він мусить прикувати друга на довгі муки. Невблаганні служителі Зевса весь час пильнують за його роботою.

— Дужче бий молотом! Міцніше стягуй окови! Не смій їх послабляти! Хитрий Прометей, уміє вправно він знаходити вихід і з непереборних перешкод, — каже Сила, — міцніш прикуй його, нехай знає він, як обманювати Зевса.

— О, як підходять жорстокі слова до всього твого суворого вигляду! — вигукує Гефест, беручись до роботи.

Скеля здригається від важких ударів молота, і з краю в край на землі лунає гуркіт могутніх ударів. Прикований нарешті Прометей. Та це ще

не все, треба ще прибити його до скелі, проколовши йому груди сталевим, незламним вістрям. Зволікає Гефест.

— О Прометею! — вигукує він, — як тужу я, бачачи твої муки!

— Знову ти зволікаєш! — гнівно говорить Гефестові Сила-Ти все ще вболіваєш за ворогом Зевса! Дивись, як би не довелося тобі вболівати за самим собою!

Нарешті все скінчено. Все зроблено так, як звелів Зевс. Приковано титана, а груди його проколото сталевим вістрям. Знущаючись над Прометеєм, каже йому Сила:

— Ну от, тут ти зможеш бути скільки хочеш гордим: пишайся, як і раніш! Давай тепер смертним дари богів, викрадені тобою! Подивимось, чи спроможні будуть допомогти тобі твої смертні. Доведеться тобі самому подумати про те, як звільнитися з кайданів.

Але Прометей гордо мовчить. За весь час, поки приковував його Гефест до скелі, він не сказав жодного слова, навіть тихий стогін не вирвався у нього, — нічим не виявив він своїх страждань.

Пішли слуги Зевса, Сила і Влада, а з ними пішов і сумний Гесрест. Один лишився Прометей; чути його могли тепер лише море і темні хмари. Тільки тепер тяжкий стогін вир-вався з пробитих грудей могутнього титана, тільки тепер почав він нарікати на свою лиху долю. Голосно крикнув Прометей. Невимовним стражданням і скорботою звучали його нарікання:

— О божественний ефіре, і ви, бистровійні вітри, о джерела рік і невгамовний рокоте морських хвиль, о земле, прамати всього, о всевидюще сонце, що оббігаєш все коло землі, — всіх вас кличу я за свідків! Дивіться, що терплю я! Ви бачите, якої ганьби маю зазнавати я безліч років! О горе, горе! Стогнатиму від мук я й тепер, і багато, багато

віків! Як знайти мені кінець моїм стражданням? Але що ж це кажу я! Адже я знав усе, що буде. Муки ці не спіткали мене несподівано. Я знав, що неминучі є веління грізної долі. Я мушу терпіти ці муки! За віщо ж? За те, що я дав великі дари смертним, за це я мушу страждати так нестерпно, і не минути мені цих мук. О горе, горе!

Та ось почувся тихий шум, нібито від помахів крил, немов літ легких тіл сколихнув повітря. З далеких берегів сивого Океану, з прохолодного грота, з легким повівом вітерцю примчали на колісниці до скелі океаніди. Вони чули удари Гефестового молота, долинув до них і стогін Прометея. Сльози заволокли, немов пеленою, прекрасні очі океанід, коли вони побачили прикутого до скелі могутнього титана. Рідним був він океанідам. Батько його, Япет, був братом батька їх, Океана, а дружина Прометея, Гесіона, була їх сестрою. Оточили скелю океаніди. Глибока їх скорбота за Прометеєм. Але слова його, якими кляне він Зевса і всіх богів-олімпійців, лякають їх. Вони бояться, щоб Зевс не зробив ще тяжчими страждання титана. За що спіткала його така кара — цього не знають океаніди. Сповнені співчуття, просять вони Прометея розповісти їм, за що покарав його Зевс, чим прогнівив його титан.

Прометей розповідає їм, як допоміг він Зевсові в боротьбі з титанами, як переконав він матір свою Феміду і велику богиню землі Гею стати на бік Зевса. Зевс переміг титанів і скинув їх, за порадою Прометея, в надра жахливого Тартару. Здобув владу Зевс над світом і поділив її з новими богами-олімпійцями, а тим титанам, які допомогли йому, не дав громовержець влади в світі. Зевс ненавидить титанів, боїться їх грізної сили. Не довіряв Зевс і Прометею і ненавидів його. Ще дужче розгорілась ненависть Зевса, коли Прометей почав захищати нещасних смертних людей, які жили ще в той час, коли правив Крон, і яких Зевс хотів погубити. Але Прометей пожалів людей, які не мали ще розуму; він не хотів, щоб зійшли вони нещасними в похмуре царство Аїда. Він вдихнув їм надію, якої не знали люди, і викрав для них божественний вогонь, хоч і знав, яка кара чекає його за це. Страх жахливої кари не спинив гордого, могутнього титана від бажання

допомогти людям. Не спинили його і пересторогі його віщої матері, великої Феміди.

З трепетом слухали океаніди розповідь Прометея. Та ось на бистрокрилій колісниці примчав до скелі сам віщий старець Океан. Океан намагається умовити Прометея покоритися владі Зевса: адже повинен він знати, що марно боротися з переможцем жахливого Тіфона. Океанові шкода Прометея, він сам страждає, бачачи ті муки, яких зазнає Прометей. Віщий старець готовий поспішати на світлий Олімп, щоб благати Зевса помилувати титана, хоча б навіть благанням за нього він накликав на себе самого гнів громовержця. Він вірить, що мудре слово захисту часто пом'якшує гнів. Але даремні всі благання Океана, гордо відповідає йому Прометей:

— Ні, дбай про те, щоб урятувати самого себе. Боюсь я, щоб співчуття до мене не пошкодило тобі. До дна вичерпаю я все зло, яке послала мені доля. Ти ж, Океане, бійся накликати гнів Зевса благанням за мене.

— О, бачу я, — сумно відповідає Океан Прометеєві, — що цими словами змушуєш ти мене повернутись назад, не досягши нічого. Вір же мені, о Прометею, що привела мене сюди лише турбота про твою долю і любов до тебе!

— Ні! Йди! Швидше, швидше поспішай звідси! Залиш мене! — вигукує Прометей.

З болем у серці залишив Океан Прометея. Він помчав на своїй крилатій колісниці, а Прометей далі розповідає океанідам про те, що зробив він для людей, як він облагодіяв їх, порушивши волю Зевса. В горі Мосх, на Лемносі, з горна свого друга Гефеста викрав Прометей вогонь для людей. Він навчив людей мистецтв, дав їм знання, навчив їх лічби, читання й письма. Він ознайомив їх з металами, навчив, як у надрах землі видобувати їх і обробляти. Прометей приборкав для

смертних дикого бика і наклав на нього ярмо, щоб могли користуватись люди силою биків, обробляючи свої поля. Прометей впряг коня в колісницю і зробив його слухняним людині. Мудрий титан збудував перший корабель, оснастив його і розгорнув над ним льняний парус, щоб швидко ніс людину корабель по безкрайому морю. Раніше люди не знали ліків, не вміли лікувати хвороб, безпорадні були проти них люди, але Прометей відкрив їм силу ліків, і ними здолали вони хвороби. Він навчив їх усього того, що полегшує горе і робить життя щасливішим і радіснішим. Цим і прогнівив він Зевса, за це й покарав його громовержець.

Але не вічно страждатиме Прометей. Він знає, що лиха доля спіткає і могутнього громовержця. Не мине він своєї долі! Прометей знає, що царство Зевса не вічне: буде він скинутий з високого царственного Олімпу. Знає віщий титан і велику таємницю, як уникнути Зевсові цієї злої долі, але не відкриє він цієї таємниці Зевсу. Ніяка сила, ніякі погрози, ніякі муки не вирвуть її з уст гордого Прометея.

Скінчив Прометей свою розповідь. З подивом слухали його океаніди. Дивувалися вони великій мудрості і незламній силі духу могутнього титана, який насмілився повстати проти громовержця Зевса. Знову охопив їх жах, коли почули вони, якою долею погрожує Зевсові Прометей. Вони знали, що коли ці погрози дійдуть до Олімпу, то ні перед чим не спиниться громовержець, аби тільки дізнатися про фатальну таємницю. Повними сліз очима дивляться на Прометея океаніди, вражені думкою про неминучість велінь суворої долі. Глибока мовчанка запанувала на скелі; її порушував лише невгамовний шум моря.

Раптом вдалині почувся ледве чутний, ледве вловимий стогін скорботи і болю. Ось знову долинув він до скелі. Все ближчає, все голоснішає цей стогін. Гнана величезним оводом, посланим Герою, вся в крові, вкрита піною, мчить у нестямному, шаленому бігу обернена в корову нещасна Іо, дочка річкового бога Інаха, першого царя Арголіди. Стомлена, знесилена блуканням, замучена жалом овода, спинилася Іо

перед прикованим Прометеєм. Голосно стогнучи, розповідає вона, чого довелося зазнати їй, і благає віщого титана:

— О Прометею! Тут, на цій межі моїх блукань, відкрий мені, благаю тебе, коли ж скінчаться мої муки, коли ж нарешті знайду я спокій?

— О, вір мені, Іо! — відповів Прометей— Краще не знати тобі цього, ніж знати. Багато ще країн перейдеш ти, багато зустрінеш страхіть на своєму шляху. Твій тяжкий шлях лежить через країну скіфів, через високий сніжний Кавказ, через країну амазонок до протоки Босфор, так назвуть її на честь тебе, коли ти перепливеш її. Довго будеш ти потім блукати по Азії. Ти пройдеш повз країну, де живуть Горгони, що несуть смерть; на їх головах замість волосся звиваються й сичать змії. Остерігайся їх! Остерігайся грифів і одноких аримаспів; і їх ти зустрінеш на своєму шляху. Нарешті досягнеш ти Біблінських гір, з них скидає свої благодатні води Ніл. Ось там-то, в країні, яку зрошує Ніл, біля його гирла знайдеш ти на-решті спокій. Там поверне тобі Зевс твій попередній прекрасний образ, і народиться в те-бе син Епаф. Він пануватиме над усім Єгиптом і буде родоначальником славного покоління героїв. З цього роду вийде і той смертний, який визволить і мене з кайданів. Ось що, Іо, розповіла мені про долю твою мати моя, віща Феміда.

Голосно вигукнула Іо:

— О горе, горе! О, скільки страждань має послати мені ще зла доля! Серце тремтить у грудях моїх з жаху! Знову опановує мною безумство, знову впивається вогненне жало в моє змучене тіло, знову позбавляюсь я дару мови! О горе, горе!

Нестямно водячи очима, в шаленому бігу помчала геть від скелі Іо. Немов підхоплена вихором, мчала вона в далечінь. З голосним дзижчанням нісся за нею овід, і, як вогнем, пекло його жало нещасну Іо. Сховалась вона в хмарах куряви з очей Прометея і океанід. Все тихше,

тихше доносилися до скелі крики Іо, і завмерли вони нарешті вдалині, немов тихий стогін скорботи.

Мовчали Прометей і океаніди, уболіваючи за нещасною Іо, та ось вигукнув гнівно Прометей:

— Хоч як муч ти мене, громовержцю Зевсе, але все ж настане день, коли й тебе повергнуть у ніщо. Позбудешся ти царства і скинутий будеш у морок. Здійсняться тоді прокляття батька твого Крона! Ніхто з богів не знає, як відвернути від тебе цю злу долю! Тільки я знаю це! Ось сидиш ти тепер, могутній, на світлому Олімпі і мечеш громи й блискавки, але вони тобі не допоможуть, вони безсилі проти неминучої долі. О повержений у прах, знатимеш ти, яка різниця між владою і рабством!

Страх затуманив очі океанід, і блідий жах зігнав рум'янець з їх прекрасних ланіт. Нарешті, простягаючи до Прометея свої руки, білі, як морська піна, вигукнули вони:

— Безумний! Як не боїшся ти погрожувати так цареві богів і людей, Зевсові? О Прометею, ще тяжчі муки пошле він тобі! Подумай про долю свою, пожалій себе!

— На все готовий я!

— Але ж схиляється мудрий перед невблаганним фатумом!

— О, благайте, просіть ви пощади! Повзіть на колінах до грізного владики! А мені — що мені громовержець Зевс? Чого боятися мені його? Не судилося мені померти! Нехай робить, що хоче, Зевс. Недовго йому панувати над богами!

Ледве промовив ці слова Прометей, як у повітрі швидко, неначе падаюча зірка, пронісся посланець богів Гермес і, грізний, став перед Прометеєм. Його послав Зевс зажадати, щоб титан відкрив таємницю:

хто скине Зевса і як уникнути веління долі? Гермес погрожує жахливою карою Прометеєві за непокору. Але могутній титан непохитний, глузуючи, відповідає він Гермесові:

— Хлопчиськом був би ти, і дитячим був би розум твій, коли б ти сподівавсь дізнатися хоч що-небудь. Знай, що я не проміняю своїх скорбот на рабське служіння Зевсові. Мені краще бути тут прикутим до цієї скелі, ніж стати вірним слугою тирана Зевса. Нема такої кари, таких мук, якими міг би Зевс налякати мене і вирвати з уст моїх хоч єдине слово. Ні, не дізнається він, як урятуватися йому від долі, ніколи не дізнається тиран Зевс, хто відніме в нього владу!

— Такслухай же, Прометею, що буде з тобою, коли ти відмовишся виконати волю Зевса, — відповідає титанові Гермес— Ударом своєї блискавки він кине цю скелю з тобою разом у темну безодню. Там, у кам'яній темниці, багато-багато віків, позбавлений сонячного світла, мучитимешся ти в глибокій пітьмі. Минуть віки, і знову підійме тебе Зевс на світ з безодні, але не на радість підійме він тебе. Кожного дня прилітатиме орел, якого пошле Зевс, і гострими пазурами з дзьобом буде рвати він твою печінку; знов і знов буде відростати вона, і дедалі жахливішими будуть твої страждання. Так висітимеш ти на скелі до того часу, поки інший не погодиться добровільно зійти замість тебе в похмуре царство Аїда. Подумай, Прометею, чи не краще скоритися Зевсові! Адже ж ти знаєш, що Зевс ніколи не погрожує марно!

Непохитним лишився гордий титан. Хіба могло що-небудь настрахати його серце? Раптом задрижала земля, все навколо здригнулось; загримів оглушливий грім, блиснула нестерпним світлом блискавка. Забушував шалено чорний вихор. Немов громаддя гір, знялися на морі пінисті вали. Захиталася скеля. Серед реву бурі, серед грому і гуркоту землетрусу пролунав жахливий зойк Прометея:

— О, який удар спрямував проти мене Зевс, щоб викликати жах у моєму серці! О високошановна мати Фемідо, о есріре, що струмуєш усім світло! Дивіться, як несправедливо карає мене Зевс!

Завалилась із страшенним гуркотом скеля з прикутим до неї Прометеєм у незмірну безодню, у віковічну темряву.

Минули роки, і знову підняв Зевс на світ з пітьми Прометея. Але страждання його не скінчились; ще тяжчі стали вони. Знову лежить він, розпростертий на високій скелі, прикутий до неї, опутаний кайданами. Пече його тіло палюче проміння сонця, проносяться над ним бурі, його знесилене тіло періщать дощі і град, а взимку лапатий сніг падає на Проме-тея, і страшенний холод сковує його. І цих мук мало! Щодня величезний орел прилітає, шу-гаючи могутніми крилами, до скелі. Він сідає на груди Прометея і роздирає їх гострими, не-мов сталевими, пазурами. Орел рве своїм дзьобом печінку титанові. Потоками ллється кров і червонить скелю; чорними згустками застигає кров біля підніжжя скелі; вона розкла-дається на сонці і нестерпним смородом наповнює повітря.

Кожного ранку прилітає орел і береться до своєї кривавої трапези. За ніч загоюються рани, і знов відростає печінка, щоб удень дати нову поживу орлу. Роки, віки тривають ці муки. Стомився могутній титан Прометей, але не зламали його гордий дух страждання.

Титани давно змирилися з Зевсом і покорилися йому. Вони визнали його владу, і Зевс визволив їх з похмурого Тартару. Тепер вони, величезні, могутні, прийшли на край землі до скелі, де лежав скутий Прометей. Вони оточили його скелю і переконують Прометея покоритися Зевсові. Прийшла і мати Прометея, Феміда, і благає сина приборкати свій гордий дух і не противитись Зевсові. Вона благає сина глянутись на неї — адже так нестерпно страждає вона, бачачи муки сина. Сам Зевс забув уже свій колишній гнів. Тепер держава його сильна, ніщо не може похитнути її, ніщо не страшне йому. Та й править він уже не як тиран, він охороняє держави, додержується законів. Він захищає людей і правду серед них. Тільки одне ще турбує громовержця — це та таємниця, яку знає один Прометей. Зевс готовий, якщо Прометей відкриє йому фатальну таємницю, помилувати могутнього титана. Близький уже час, коли скінчаться муки Прометея. Вже

народився і змужнів великий герой, якому доля судила визволити з кайданів титана. Непохитний Прометей, як і раніше, ховає таємницю, знемагаючи від мук, але і його починають покидати останні сили.

Нарешті і великий герой, якому судилося визволити Прометея, під час своїх мандрів приходить сюди, на край землі. Герой цей — Геракл, найдужчий з людей, могутній, як бог. З жахом дивиться він на муки Прометея, і жаль охоплює його. Титан розповідає Гераклові про злу долю свою і пророкує йому, які ще великі подвиги має він зробити. Повний уваги, слухає титана Геракл. Але ще не весь жах страждання Прометея бачив Геракл. Здалека чується шум могутніх крил — це летить орел на свій кривавий бенкет. Він кружляє високо в небі над Прометеєм, готовий спуститися до нього на груди. Геракл не дав йому терзати Прометея. Він схопив свій лук, вийняв із сагайдака смертоносну стрілу, прикликав стріловержця Аполлона, щоб певніше спрямував він літ стріли, і пустив її. Голосно задзвеніла тятива лука, звилася стріла, і пронизаний орел упав у бурхливе море біля самого підніжжя скелі. Мить визволення настала. Прилинув з високого Олімпу бистрий Гермес. З ласкавими словами звернувся він до могутнього Прометея і обіцяв йому негайне визволення, якщо той відкриє таємницю, як уникнути Зевсові лихої долі. Погодився нарешті могутній Прометей відкрити Зевсові таємницю і сказав:

— Нехай не одружується громовержець з морською богинею Фетідою, бо богині долі, віщі мойри, витягли такий жереб Фетіді: хто б не був її чоловіком, від нього народиться у неї син, який буде могутніший за батька. Нехай боги віддадуть Фетіду за героя Пелея, і буде син Фетіди і Пелея найвидатнішим із смертних героїв Греції.

Прометей відкрив велику таємницю. Геракл розбив своєю важкою палицею його кайдани і вирвав з грудей його незламне сталеве вістря, яким прибитий був титан до скелі. Скінчилися його муки. Так здійснилося його провіщення, що смертний визволить його. Гучними, радісними покликами вітали титани визволення Прометея. З того часу носить Прометей на руці залізний перстень, в який вправлений камінь

від тієї скелі, де терпів він стільки віків невимовні муки. А замість Прометея в підземне царство душ померлих погодився зійти мудрий кентавр Хірон. Цим врятувався він від страждань, які спричинила йому незагойна рана, що її завдав йому ненавмисно Геракл.

Пандора

Коли Прометей викрав для смертних божественний вогонь, навчив їх мистецтв і ремесел і дав їм знання, щасливішим стало життя на землі. Зевс, розгніваний вчинком Прометея, жорстоко покарав його, а людям наслав на землю зло. Він звелів славетному богові-ковалю Гефесту змішати землю і воду і зробити з цієї суміші прекрасну дівчину, яка мала б силу людей, ніжний голос і погляд очей, подібний до погляду безсмертних богинь. Дочка Зевса, Афіна-Паллада, повинна була виткати для неї прекрасне вбрання, богиня кохання, золотосяйна Афродіта, повинна була дати їй чарівну красу, Гермес — хитрий розум і спритність.

Зараз же боги виконали веління Зевса. Гефест зробив із землі надзвичайно вродливу дівчину. Оживили її боги. Афіна-Паллада з харитами вбрали дівчину в сяючий, як сонце, одяг і наділи на неї золоте намисто. Ори поклали на її пишні кучері вінок з весняних запашних квітів. Гермес уклав в її уста брехливі і повні лестощів слова. Назвали боги її Пандорою, бо від усіх їх дістала вона дари. Пандора мала принести з собою людям нещастя.

Коли це зло для людей було готове, Зевс послав Гермеса віднести Пандору на землю до брата Прометея, Епіметея. Мудрий Прометей багато разів застерігав свого нерозумного брата і радив йому не приймати дарунків від громовержця Зевса. Він боявся, що ці дарунки принесуть з собою людям горе. Але не послухав Епіметей поради мудрого брата. Зачарувала його своєю вродою Пандора, і він узяв її собі за дружину. Незабаром Епіметей дізнався, скільки зла принесла з собою Пандора людям.

В будинку Епіметея стояла велика посудина, щільно закрита важкою кришкою; ніхто не знав, що в цій посудині, і ніхто не наважувався відкрити її, бо всі знали, що це загрожує бідами. Цікава Пандора потай зняла з посудини кришку, і розлетілись по всій землі ті біди, які були колись у ній закриті. Тільки одна Надія лишилась на дні величезної посудини. Кришка посудини знову закрилась, і не вилетіла Надія з будинку Епіметея. Цього не побажав громовержець Зевс.

Щасливо жили раніше люди, не знаючи зла, тяжкої праці і згубних хвороб. Тепер міріади бід розповсюдились серед людей. Тепер злом наповнились і земля, і море. Незваними і вдень, і вночі приходять до людей зло і хвороби, страждання несуть вони з собою людям. Нечутною ходою, мовчки, приходять вони, бо позбавив їх Зевс дару мови, — він створив зло і хвороби німими.

Еак

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Зевс-громовержець, викравши прекрасну дочку річкового бога Асопа, поніс її на острів Ойнопія, який став зватися з того часу за ім'ям дочки Асопа — Егіною. На цьому острові народився син Егіни і Зевса, Еак. Коли Еак виріс, змужнів і став царем острова Егіни, то ніхто не міг зрівнятися з ним у всій Греції ні любов'ю до правди, ні справедливістю. Самі великі олімпійці шанували Еака і часто обирали його суддею в своїх суперечках. Після смерті ж Еак, як і Мінос і Радаманф, став з волі богів суддею в підземному царстві.

Тільки велика богиня Гера ненавиділа Еака. Гера наслала велике лихо на царство Еака. Оповив густий туман острів Егіна, чотири місяці стояв цей туман. Нарешті розігнав його південний вітер. Але не визволення від лиха, а загибель приніс своїм подихом вітер. Від згубного туману безліч отруйних змій наповнили стави, джерела і струмки Егіни, всіх потруїли вони своєю отрутою. Почався жахливий мор на Егіні.

Вимерло на ній усе живе. Залишилися здоровими Еак та його сини. В розпачі підняв Еак руки до неба і вигукнув:

— О великий, егідодержавний Зевсе, якщо ти справді був чоловіком Егіни, якщо ти справді мій батько і не соромишся свого потомства, то верни мені мій народ або ж і мене сховай у темряві могили!

Дав знак Еаку Зевс, що він почув його благання. Блиснула блискавка, і прогуркотів грім по безхмарному небу. Зрозумів Еак, що почуто його молитву. Там, де молився Еак отцю Зевсу, стояв могутній присвячений громовержцю дуб, а біля його коріння був мурашник. Випадково упав погляд Еака на мурашник, повний тисяч працьовитих комашок. Еак довго дивився, як поралися мурашки і будували своє мурашине місто, і сказав:

— О милостивий отче Зевс, дай мені стільки працьовитих громадян, скільки мурашок у цьому мурашнику

Тільки-но промовив це Еак, як дуб при повному безвітрі зашелестів своїм могутнім віттям. Ще один знак послав Зевс Еакові.

Настала ніч. Чудовий сон побачив Еак. Він побачив священний дуб Зевса, віти його були вкриті безліччю мурашок. Заколихались віти дуба, і дощем посипалися з них мурашки. Впавши на землю, мурашки ставали все більшими і більшими, ось підвелись вони на ноги, випросталися, зник їх чорний колір і худина, вони оберталися поступово в людей. Прокинувся Еак, він не вірить віщому сну, він навіть нарікає на богів, що вони не посилають йому допомоги. Раптом почувся сильний шум. Еакчує кроки, голоси людей, які він давно вже не чув. "Чи не сон це", —думає він. Коли вбігає син його Теламон, кидається до батька і, радісний, говорить:

— Вийди швидше, батьку! Ти побачиш велике чудо, якого ти й не сподівався.

Вийшов Еак з покою і побачив живими тих людей, яких бачив у сні. Проголосили люди, що раніше були мурашками, Еака царем, а він назвав їх мірмідонянами. Так знову була заселена Егіна.

Данаїди

В основному викладено за трагедією Есхіла "Благаючі захисту"

У сина Зевса та Іо, Епафа, був син Бел, а в Бела було два сини — Єгипт і Данай. Всією країною, яку зрошує благодатний Ніл, володіє Єгипт, від нього країна ця дістала й свою назву. Данай же правив у Лівії. Боги дали Єгипту п'ятдесят синів, а Данаю — п'ятдесят прекрасних дочок. Полонили своєю красою Данаїди синів Єгипта, і захотіли вони одружитися з прекрасними дівчатами, але відмовили їм Данай і Данаїди. Зібрали сини Єгипта велике військо і пішли війною на Даная. Перемогли Даная його племінники, і довелося йому позбутися свого царства і втікати. З допомогою богині Афіни-Паллади збудував Данай перший, п'ятдесятивесловий корабель і рушив на ньому зі своїми дочками у безбережне вічно шумливе море.

Довго плив по морських хвилях корабель Даная і нарешті приплив до острова Родос. Тут Данай зупинився; він вийшов з дочками на берег, заснував святилище своїй покровительці богині Афіні і приніс їй багаті жертви. Данай не залишився на Родосі. Боячись переслідування синів Єгипта, він поплив з дочками своїми далі, до берегів Греції, в Арголіду — батьківщину його прародительки Іо. Сам Зевс охороняв корабель під час небезпечного плавання по безкрайому морю. Після довгої дороги пристав корабель до благодатних берегів Арголіди. Тут сподівалися Данай і Данаїди знайти захист і спасіння від ненависного їм одруження з синами Єгипта.

Під виглядом благаючих захисту, з маслиновими гілками в руках, Данаїди зійшли на берег. Нікого не було видно на березі. Нарешті вдалині показалась хмара пилу. Швидко наближалася вона. Ось уже в

хмарі куряви виблискують щити, шоломи і списи. Чується гуркіт коліс бойових колісниць. Це наближається військо царя Арголіди, Пеласга, сина Палехтона. Сповіщений про прибуття корабля, Пеласг з'явився до берега моря із своїм військом. Не ворога зустрів він там, а старого Даная і п'ятдесят його прекрасних дочок. З гілками в руках зустріли вони його, благали захисту. Простягаючи до нього руки, з очима, повними сліз, просили його прекрасні дочки Даная допомогти їм проти гордих синів Єгипта. Іменем Зевса, могутнього захисника благаючих, заклинають Данаїди Пеласга не виказувати їх. Адже не чужі вони в Арголіді — це батьківщина їх прародительки Іо.

Пеласг усе ще вагався — його лякає війна з могутніми володарями Єгипту. Що діяти йому? Але ще більше боїться він гніву Зевса, якщо, зламавши його закони, відштовхне він тих, що благають його іменем громовержця про захист. Нарешті Пеласг радить Данаєві самому піти в Аргос і там покласти на вівтарі богів маслинові гілки на знак благання про захист. А сам він вирішує зібрати народ і порадитися з ним. Пеласг обіцяє Данаїдам докласти всіх старань, щоб умовити громадян Аргоса захистити їх.

Відходить Пеласг. З трепетом чекають Данаїди рішення народних зборів. Вони зна-ють, які нестримні сини Єгипта, які грізні вони в бою; вони знають, що загрожує їм, коли пристануть до берега Арголіди кораблі єгиптян. Що робити їм, беззахисним дівам, якщо позбавлять їх притулку і допомоги жителі Аргоса? Близьке вже нещастя. Вже прийшов по-сланець синів Єгипта. Він погрожує силою відвести на корабель Данаїд, він ухопив за ру-ку одну з дочок Даная і велить рабам своїм схопити й інших. Але тут знов приходить цар Пеласг. Він бере під свій захист Данаїд, його не лякає і те, що посланець синів Єгипта по-грожує йому війною.

Загибель принесло Пеласгу і жителям Арголіди рішення дати захист Данаєві і його дочкам. Переможений у кровопролитній битві, змушений був тікати Пеласг на крайню північ своїх просторих володінь. Щоправда,

Даная обрано царем Аргоса, але, щоб купити мир у синів Єгипта, він мусив усе ж віддати їм за дружин своїх прекрасних дочок.

Пишно справили весілля своє з Данаїдами сини Єгипта. Вони не знали, яку долю несе їм з собою цей шлюб. Скінчився бучний весільний бенкет; замовкли весільні гімни; погасли шлюбні факели; темрява ночі оповила Аргос. Глибока тиша панувала в огорнутому сном місті. Раптом у тиші почувся передсмертний стогін, ось ще один, ще й ще. Страшний злочин вчинили Данаїди під покровом ночі. Кинджалами, що дав їм батько їх Данай, повбивали вони своїх чоловіків, як тільки сон склепив тим очі. Так загинули жахливою смертю сини Єгипта. Врятувався тільки один із них, прекрасний Лінкей. Юна дочка Данаєва, Ппермнестра, глянулась на нього. Вона не мала сили простромити груди свого чоловіка кинджалом. Розбудила вона його і таємно вивела з палацу

Шаленим гнівом запалав Данай, коли дізнався, що Ппермнестра не послухалась його веління. Данай закував свою дочку у важкі кайдани і кинув у темницю. Зібрався суд старців Аргоса, щоб судити Ппермнестру за непослух батькові. Данай хотів скарати свою дочку на смерть. Але на суд з'явилась сама богиня кохання, золотосяйна Афродіта. Вона захистила Ппермнестру і врятувала її від жорстокої кари. Жаліслива, любляча дочка Да-ная стала дружиною Лінкея. Боги благословили цей шлюб численним потомством великих героїв. Сам Геракл, безсмертний герой Греції, належав до роду Лінкея.

Зевс не хотів загибелі інших Данаїд. Очистили, з веління Зевса, Афіна і Гермес Данаїд від гріха пролитої крові. Цар Данай влаштував на честь богів-олімпійців великі ігри. Переможці в цих іграх дістали як нагороду за дружин дочок Даная.

Але Данаїди все ж не уникли кари за вчинений злочин. Вони відбувають її в похмурому царстві Аїда після своєї смерті. Данаїди повинні наповняти водою величезну посудину без дна. Вічно носять вони воду, черпаючи її в підземній річці, і виливають у посудину. Ось, здається, вже повна посудина, але витікає з неї вода, і знову вона

порожня. Знову беруться за роботу Данаїди, знову носять воду і ллють її в посудину без дна. Так триває без кінця їх марна робота.

Персей

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Народження Персея

У царя Аргоса Акрісія, внука Лінкея, була дочка Даная, яка славилася своєю неземною красою. Акрісію було провіщено оракулом, що він загине від руки сина Данаї. Щоб уникнути такої долі, Акрісій збудував глибоко під землею з бронзи і каменю просторі покої і там замкнув свою дочку Данаю, щоб ніхто не бачив її.

Але великий громовержець Зевс покохав її, проник у підземні покої Данаї у вигляді золотого дощу, і стала дочка Акрісія дружиною Зевса. Від цього шлюбу народився у Данаї чудовий хлопчик. Мати назвала його Персеєм.

Недовго прожив маленький Персей зі своєю матір'ю в підземних покоях. Одного разу Акрісій почув голос і веселий сміх маленького Персея. Він спустився до своєї дочки, щоб дізнатися, чому чується в її покоях дитячий сміх. Акрісій здивувався, побачивши маленького чудового хлопчика. Як злякався він, довідавшись, що це син Данаї і Зевса. Зараз же згадалось йому провіщення оракула. Знов довелося йому думати, як уникнути долі. Нарешті Акрісій звелів зробити велику дерев'яну скриню, замкнув у неї Данаю та сина її Персея, забив скриню і наказав кинути в море.

Довго носилася скриня по бурхливих хвилях солоного моря. Загибель загрожувала Данаї та її синові. Хвилі кидали скриню то в один, то в другий бік, то високо здіймали її на своїх гребенях, то спускали в безодню моря. Нарешті вічно шумливі хвилі пригнали скриню до острова

Серіф. У той час на березі ловив рибу рибалка Діктіс. Він тільки-но закинув у море сіті. Заплуталась скриня в сітях, і разом з ними Діктіс витяг її на берег. Він відкрив скриню і, на своє здивування, побачив у ній надзвичайної краси жінку і маленького чудового хлопчика. Діктіс відвів їх до свого брата, царя Серісру, Полідекта.

Виріс при дворі царя Полідекта Персей і став сильним, стрункім юнаком. Як зоря, сяяв він серед юнаків Серісру своєю божественною красою, ніхто не був рівний йому ні вродою, ні силою, ні вправністю, ні мужністю.

Персей убиває горгону Медузу

Полідект замислив силоміць взяти собі за дружину прекрасну Данаю, але Даная ненавиділа суворого царя Полідекта. Персей заступився за свою матір. Розгнівався Полідект, і з цього часу він думав тільки про одне — як згубити йому Персея. Врешті-решт жорстокий Полідект вирішив послати Персея по голову горгони Медузи. Він прикликав Персея і сказав йому:

— Якщо ти справді син громовержця Зевса, то не відмовишся зробити великий подвиг. Серце твоє не здригнеться ні перед якою небезпекою. Доведи ж мені, що Зевс — твій батько, і принеси мені голову горгони Медузи. О, вірю я, Зевс допоможе своєму синові.

Гордо глянув Персей на Полідекта і спокійно відповів:

— Добре, здобуду тобі голову Медузи.

Вирушив Персей у далеку путь. Йому треба було досягти західного краю землі, тієї країни, де панували богиня Ніч і бог смерті Танат. У цій країні жили і жахливі горгони. Все тіло їхнє вкривала блискуча і міцна, як сталь, луска. Жоден меч не міг розрубати цю луску тільки вигнутий меч Гермеса. Величезні мідні руки з гострими сталевими пазурами були

у горгон. На головах у них замість волосся ворушилися з шипінням отруйні змії. Обличчя горгон, з їх гострими, як кинджали, іклами, з губами, червоними, як кров, із палаючими очима, були повні такої люті, були такі жахливі, що в камінь обернеться кожний, хто хоч раз поглянув на горгон. На крилах із золотими блискучими перами горгони швидко носились у повітрі. Горе людині, яку вони зустрічали! Горгони розривали її на шматки своїми мідними руками і пили її гарячу кров.

Тяжкий, надлюдський подвиг мав зробити Персей. Боги Олімпу не могли дати загинути Персею, синові Зевса. На допомогу йому з'явився меткий, як думка, посланець богів Гермес і улюблена дочка Зевсова, войовниця Афіна. Афіна дала Персею мідний щит, такий блискучий, що в ньому, немов у дзеркалі, відбивалося все; а Гермес дав Персеєві свій гострий меч, що рубав, як м'який віск, найтвердішу сталь. Вісник богів указав юному героєві, як знайти горгон.

Довгий був шлях Персея. Багато країн пройшов він, багато бачив народів. Нарешті дійшов він до похмурої країни, де жили старі грайї. Одне тільки око і один зуб мали вони на всіх трьох. По черзі користувалися вони ними. Поки око було в однієї з грай, дві інші були сліпі, і видюща грайя вела сліпих, безпорадних сестер. Коли ж, вийнявши око, грайя передавала його по черзі другій, всі три сестри були сліпі. Ось ці грайї охороняли шлях до горгон, тільки вони одні знали його. Тихо підкрався до них, за порадою Гермеса, в пітьмі Персей і вирвав в однієї з грай чудесне око саме в ту мить, коли вона передавала його своїй сестрі. Скрикнули грайї з жаху. Тепер вони всі три були незрячі. Що мали робити вони, сліпі й безпорадні? Почали вони благати Персея, заклинаючи його всіма богами, віддати їм око. Вони ладні були зробити все для героя, тільки б він повернув їм їх скарб. Тоді Персей зажадав у них за те, що поверне їм око, указати йому шлях до горгон. Довго вагалися грайї, та довелося їм, щоб повернути собі зір, указати цей шлях. Так дізнався Персей, як потрапити йому на острів горгон, і швидко рушив далі.

Під час дальшого шляху прийшов Персей до німф. Від них дістав він три дарунки: шолом володаря підземного царства Аїда, який робив невидимим кожного, хто його одягав, сандалії з крилами, за допомогою яких можна було швидко літати в повітрі, і чарівну торбину: ця торбина то розширялась, то стискалась, залежно від розміру того, що в ній лежало. Взув Персей крилаті сандалії, надів шолом Аїда, перекинув через плече чарівну торбину і швидко понісся в повітрі до острова горгон.

Високо в небі нісся Персей. Під ним розстилалася земля з зеленими долинами, де срібними стрічками вились ріки. Міста виднілись унизу, в нихясно виблискували білим мармуром храми богів. Вдалині височіли гори, вкриті зеленню лісів, і, як алмази, горіли в променях сонця їх снігові вершини. Вихором несеться Персей все далі й далі. Він летить так високо, як не злітають і орли на своїх могутніх крилах. Ось блиснуло вдалині, як розтоплене золото, море. Тепер над морем летить Персей, і шум морських валів ледве вловимим шелестом доноситься до нього. Ось уже не видно землі. На всі боки, скільки сягає зір Персея, розкинулась під ним рівнина вод. Нарешті в блакитній далині моря чорною смужкою показався острів. Усе ближче він. Це острів горгон. Щось нестерпним блиском сяє в променях сонця на цьому острові. Нижче спустився Персей. Мов орел, ширяє він над островом і бачить: на скелі сплять три жахливих горгони. Вони розкинули у сні свої мідні руки, вогнем горять на сонці їх сталева луска і золоті крила. Змії на їх головах ледве ворушаться у сні. Швидше відвернувся Персей від горгон. Боїться побачити він їх грізні обличчя — адже один погляд, і в камінь обернеться він. Узяв Персей щит Афіни-Паллади — як у дзеркалі, відбилися в ньому горгони. Яка ж із них Медуза? Мов дві краплі води, схожі одна на одну горгони. З трьох лише Медуза смертна, тільки її можна вбити. Задумався Персей. Тут допоміг Персеєві швидкий Гермес. Він показав Персеєві Медузу і тихо шепнув йому на вухо:

— Швидше, Персею! Сміливіше спускайся вниз. Он, крайня од моря Медуза. Відрубай їй голову. Пам'ятай, не дивись на неї! Один погляд, і ти загинеш. Поспішай, поки не прокинулись горгони!

Як падає з неба орел на намічену жертву, так кинувся Персей до сплячої Медузи. Він дивиться в ясний щит, щоб певніше завдати удару. Змії на голові Медузи зачули ворога. З грізним шипінням піднялися вони. Поворушилась у сні Медуза. Вона вже трохи розплющила очі. В цю мить, як блискавка, блиснув гострий меч. Одним ударом відтяв Персей голову Медузи, її темна кров потоком ринула на скелю, а з потоками крові з тіла Медузи піднялися до неба крилатий кінь Пегас. Швидко схопив Персей голову Медузи і сховав її в чарівну торбину. Звиваючись у корчах смерті, тіло Медузи впало із скелі в море. Від шуму його падіння прокинулися сестри Медузи, Стейно і Евріала. Махнувши могутніми крилами, вони звилися над островом і очима, що горіли люттю, дивилися навколо. Горгони з шумом носяться в повітрі, але безслідно зник убивця сестри їх Медузи. Жодної живої душі не видно ні на острові, ні далеко в морі. А Персей швидко летів, невидимий у шоломі Аїда, над шумливим морем. Ось уже несеться він над пісками Лівії. Крізь торбину просочилася кров з голови Медузи і падала важкими краплями на пісок. З цих крапель крові породили піски отруйних змій. Все довкруги кишіло ними, все живе кидалося тікати від них; змії перетворили Лівію в пустиню.

Персей і Атлас

Все далі мчить Персей від острова горгон. Неначе хмара, яку жене бурхливий вітер, мчить він по небу. Нарешті він досяг тієї країни, де царював син титана Япета, брат Прометея, велетень Атлас. Тисячі отар тонкорунних овець, черід корів і биків круторогих пас-лось на ланах Атласа. Розкішні сади росли в його володіннях, а серед садів стояло дерево з золотими гілками й листям, і яблука, що росли на цьому дереві, були теж золоті. Атлас охороняв, як зіницю ока, це дерево, воно було його найбільшим скарбом. Богиня Феміда провістила йому, що настане день, коли прийде до нього син Зевса і викраде в нього золоті яблука. Боявся цього Атлас. Він огородив сад, в якому росло золоте дерево, високим муром, а біля входу поставив на варті дракона, що вивергав з пащі полум'я. Атлас не допускав чужоземців у свої володіння — він боявся, що серед них з'явиться і син Зевса. Ось до нього і прилетів на

своїх крилатих сандаліях Персей і звернувся до Атласа з такими привітними словами:

— О Атласе, прийми мене як гостя у своєму домі. Я — син Зевса, Персей, який убив горгону Медузу. Дай мені відпочити в тебе від мого великого подвигу.

Коли Атлас почув, що Персей — син Зевса, зараз же згадав він провіщення богині Феміди і тому грубо відповів Персеєві:

— Забирайся звідси геть! Тобі не допоможе твоя брехня про великий подвиг і про те, що ти — син громовержця.

Атлас уже хоче вигнати за двері героя. Персей, бачачи, що не може він боротися з могутнім велетнем, сам поспішає вийти з будинку. Гнів бушує в серці Персея; його розгнівив Атлас тим, що відмовив йому в гостинності та ще й назвав брехуном.

У гніві Персей каже велетневі:

— Добре ж, Атласе, ти проганяєш мене? Ну, так прийми ж принаймні від мене подарунок!

З цими словами швидко вийняв Персей голову Медузи і, відвернувшись, показав її Атласові. Зараз же обернувся в гору велетень. Його борода й волосся стали густими лісами, руки й плечі — високими скелями, голова — вершиною гори, що сягала самого неба. З того часу підтримує гора Атлас увесь небозвід, з усіма його сузір'ями.

А Персей, тільки зійшла на небо вранішня зоря, помчав далі.

Персей врятовує Андромеду

Після довгої дороги Персей досяг царства Кесрея, що лежало в Ефіопії на березі Океану. Там, на скелі, біля самого берега моря, він побачив приковану прекрасну Андромеду, дочку царя Кесрея. Вона повинна була спокутувати провину своєї матері, Кассіопеї. Кассіопея прогнівила морських німф. Пишаючись своєю красою, вона сказала, що за усіх найвродливіша вона, цариця Кассіопея. Розгнівались німфи і вблагали бога морів Посейдона покарати Кесрея і Кассіопею. Посейдон послав, на прохання німф, потвору, подібну до велетенської риби. Вона випливала з морської глибини і спустошувала володіння Кефея. Плачем і стогоном сповнилось царство Кефея. Він звернувся нарешті до оракула Зевса Аммона і спитав, як позбутись йому цього нещастя. Оракул дав таку відповідь:

— Віддай свою дочку Андромеду на поталу потворі, і скінчиться тоді кара Посейдона.

Народ, дізнавшись про відповідь оракула, примусив царя прикувати Андромеду до скелі біля моря. Бліда від жаху, стояла біля підніжжя скелі у важких кайданах Андромеда; з невимовним страхом дивилася вона на море, чекаючи, що ось-ось з'явиться потвора і розірве її. Сльози котилися з її очей, вона жахалася самої думки, що мусить загинути в розквіті прекрасної юності, повною сил, не зазнавши радощів життя, її саме й побачив Персей. Він прийняв би її за чудову статую з білого пароського мармуру, коли б морський вітер не розвівав її волосся і не падали з її прекрасних очей рясні сльози. З захопленням дивиться на неї юний герой, і могутнє почуття кохання до Андромеди загоряється в його серці. Персей швидко спустився до неї і ласкаво запитав її:

— О, скажи мені, прекрасна діво, чия це країна, назви мені своє ім'я! Скажи, за що прикована ти тут до скелі?

Андромеда розповіла, за чию провину доводиться їй страждати. Не хоче прекрасна діва, щоб герой подумав, ніби спокутує вона власну провину. Ще не скінчила своєї розповіді Андромеда, як заклекотіла морська безодня, і серед бурхливих хвиль показалася потвора. Вона

високо підняла свою голову з розкритою величезною пащею. Голосно скрикнула від жаху Андромеда. Збожеволівши від горя, прибігли на берег Кефей і Кассіопея. Гірко плачуть вони, обіймаючи дочку. Нема їй порятунку!

Тоді заговорив син Зевса, Персей:

— Ще багато буде у вас часу лити сльози, мало часу тільки для рятунку вашої доньки. Я — син Зевса, Персей, який вбив обвиту зміями горгону Медузу. Віддайте за мене вашу доньку Андромеду, і я врятую її.

З радістю погодились Кесрей і Кассіопея. Вони ладні були зробити все для рятівника дочки. Кесрей обіцяв йому навіть усе царство своє в придане, аби він врятував Андромеду. Вже близько потвора. Вона швидко наближається до скелі, широкими грудьми розсікаючи хвилі, наче корабель, що від помахів весел могутніх юних гребців несеться по хвилях, як на крилах. Не далі, як на політ стріли, була потвора, коли Персей злетів високо в повітря. Тінь його впала в море, і люто кинулась потвора на тінь героя. Персей сміливо сягнув з висоти на потвору і глибоко встромив їй у спину вигнутий меч. Відчувши тяжку рану, високо піднялась у хвилях потвора: вона б'ється в морі, немов кабан, якого з несамовитим гавкотом оточила зграя собак; то поринає вона глибоко у воду, то знову випливає. Шалено б'є по воді потвора своїм риб'ячим хвостом, і тисячі бризок злітають до самих вершин прибережних скель. Піною покрилось море. Роззявивши пащу, кидається потвора на Персея, але з швидкістю чайки злітає він на своїх крилатих сандаліях. Раз по раз завдає він їй ударів. Кров і вода ринули з пащі потвори, ураженої на смерть. Крила сандалій Персея намокли, вони ледве тримають його в повітрі. Швидко понісся могутній син Данаї до скелі, що виступала з моря, обхопив її лівою рукою і тричі встромив свій меч у широкі груди потвори. Скінчено жахливий бій. Радісні крики лунають з берега. Всі славлять могутнього героя. Знято кайдани з прекрасної Андромеди, і, тріумфуючи перемогу, веде Персей свою наречену до палацу батька її Кесрея.

Весілля Персея

Багаті жертви приніс Персей батькові своєму Зевсу, Афіні Палладі і Гермесу. Веселий весільний бенкет почався в палаці Кефея. Гіменей і Ерот запалили свої запашні факели. Весь палац Кефея обвитий зеленню і квітами. Гучно лунають звуки кіфар і лір, гримлять весільні хори. Двері палацу відчинені навстіж. Бенкетний зал сяє золотом. Кефей і Кассіопея бенкетують з нареченими, бенкетує й весь народ. Весело й радісно навколо. На бенкеті Персей розповідає про свої подвиги. Раптом грізний брязкіт зброї почувся в бенкетному залі. По палацу пролунав воєнний клич, подібний до шуму моря, коли воно б'ється своїми гнаними бурхливим вітром хвилями об високий скелястий берег. Це прийшов перший жених Андромеди, Фіней, з великим військом.

Увійшовши до палацу і потрясаючи списом, голосно крикнув Фіней:

— Горе тобі, викрадцю наречених! Не врятують тебе від мене ні твої крилаті сандалії, ні навіть сам Зевс-громовержець!

Фіней хотів було уже кинути списа в Персея, але цар Кефей зупинив його, кажучи:

— Що ти робиш? Що примушує тебе так шаленіти? Такхочеш ти нагородити подвиг Персея? Це буде твоїм весільним подарунком? Хіба викрав Персей у тебе твою наречену?

Ні, вона була викрадена в тебе тоді, коли її вели прикувати до скелі, коли вона йшла на загибель. Чому ж ти тоді не прийшов до неї на допомогу? Ти хочеш тепер відняти у переможця його нагороду? Чому ж не прийшов ти сам по Андромеду, коли вона була прикована до скелі, чому ж тоді не відняв її в потвори?

Нічого не відповів Кефею Фіней, гнівно дивився він то на Кефея, то на прекрасного сина Зевса, і раптом, напруживши всі сили, кинув списа

в Персея. Мимо пролетів спис і встромився в ложе Персея. Вирвав його могутньою рукою юний герой, скочив зі свого ложа і грізно замахнувся списом. Він уразив би на смерть Фінея, але той сховався за жертовник, і спис попав у голову героя Рета, і він упав мертвий. Закипів жахливий бій. Швидко примчала з Олімпу войовниця Афіна на допомогу своєму братові Персею. Вона прикрила його своєю егідою і вдихнула йому непереможну мужність. Кинувся в бій Персей. Як блискавка, блищить у нього в руках смертоносний меч, яким він убив Медузу. Одного за одним разить він на смерть героїв, які прийшли з Фінеєм. Гора тіл, залитих кров'ю, росте перед Персеєм. Він схопив обома руками величезну бронзову чашу, в якій змішували вино для бенкету, і метнув її в голову героя Еврітоя. Наче громом уражений, упав герой, і відлетіла душа його в царство тіней. Один за одним падають герої, але багато привів їх з собою Фіней. А Персей — чужоземець у царстві Кефея, небагато товаришів у нього в бою, майже одному доводиться боротись йому з безліччю ворогів. Багато соратників Персея вже впали в цій шаленій битві. Загинув, убитий списом, і співець, який солодкозвучним співом тішив бенкетуючих, граючи на золотострунній кіфарі. Падаючи, співець зачепив струни кіфари, і сумно, як передсмертний стогін, задзвеніли струни, але брязкіт мечів і стогін умираючих заглушили їх дзвін. Немов град, гнаний вітром, летять стріли. Ставши плечима до колони і прикрившись блискучим щитом Афіни, б'ється з ворогами Персей. А вони з усіх боків оточили героя; бій навколо нього шаленіє все більше. Бачачи, що йому загрожує неминуча загибель, скрикнув голосно могутній син Данаї:

— У ворога, вбитого мною, знайду я допомогу! Самі ви примусили мене шукати в нього захисту! Скоріш одверніться всі, хто друг мені!

Швидко вийняв з чарівної торбини Персей голову горгони Медузи і підняв її високо над головою. Один за одним обертаються в кам'яні статуї герої, які нападають на Персея. Одні з них скам'яніли, замахнувшись мечем, щоб пробити груди ворога, другі — потрясаючи гострими списами, треті — прикрившись щитами. Один погляд на голову Медузи обернув їх у мармурові статуї. Весь бенкетний зал наповнився

мармуровими постатями. Страх охопив Фінея, коли побачив він, що всі друзі його обернулися в камінь. Упавши на коліна і простягаючи руки з благанням до Персея, вигукнув Фіней:

— Ти переміг, Персею! О, сховай скоріш жахливу голову Медузи, благаю тебе — заховай її. О, великий сину Зевса, все візьми, володій усім, тільки життя саме лиши мені.

З насмішкою відповів Персей Фінею:

— Не бійся, жалюгідний боягузе! Не вразить тебе мій меч. На вічні часи дам я тобі нагороду! Довіку стоятимеш ти тут, у палаці Кефея, щоб дружина моя втішалася, дивлячись на зображення свого першого жениха.

Простяг до Фінея герой голову Медузи, і, хоч як намагався Фіней не дивитись на жахливу горгону, все ж погляд його впав на неї, і вмить обернувся він у мармурову статую. Стоїть обернений у камінь Фіней, схилившись, як раб, перед Персеєм. Навіки зберігся в очах статуї Фінея вираз страху і рабського благання.

Повернення Персея на Серіф

Недовго залишався Персей після цієї кривавої битви в царстві Кефея. Узявши з собою прекрасну Андромеду, він повернувся на Серіф до царя Полідекта. Персей застав свою матір Данаю в великому горі. Щоб врятуватись від Полідекта, їй довелося шукати захисту в храмі Зевса. Не сміла вона й на мить покинути храм. Розгніваний Персей прийшов до палацу Полідекта і застав його з друзями за розкішним бенкетом. Полідект не чекав, що Персей повернеться, він був певний, що герой загинув у боротьбі з горгонами. Здивувався цар Серіфу, побачивши перед собою Персея, а той спокійно сказав цареві:

— Твій наказ виконано, я приніс тобі голову Медузи. Полідект не повірив, що Персей вчинив такий великий подвиг. Він почав глузувати з богорівного героя і назвав його брехуном. Глузували з Персея і друзі Полідекта. Гнів закипів у грудях Персея, він не міг простити образи. Грізно блиснувши очима, Персей вийняв голову Медузи і вигукнув:

— Якщо ти не віриш, Полідекте, то ось тобі доказ! Полідект глянув на голову горгони і враз обернувся в камінь. Цієї ж долі зазнали й друзі царя, які бенкетували з ним.

Персей в Аргосі

Персей передав владу над Серіфом братові Полідекта, Діктісу, який колись урятував його з матір'ю, а сам з Данаєю і з Андромедою вирушив в Аргос. Коли дід Персея, Акрісій, довідався про прибуття внука, то, згадавши провіщення оракула, втік далеко на північ в Ларіссу. Персей же став правити в рідному Аргосі. Він повернув шолом Аїда, крилаті сандалії та чарівну торбину німфам, повернув і Гермесу його гострий меч. А голову Медузи віддав він Афіні-Палладі, вона прикріпила її в себе на грудях, на своєму блискучому панцирі. Щасливо правив Персей в Аргосі.

Дід його Акрісій не минув того, що визначив його невблаганний фатум. Одного разу справляв Персей пишні ігрища. Багато героїв зібралося на них. Серед глядачів був і старий Акрісій. Під час змагання в метанні важкого диска Персей кинув могутньою рукою бронзовий диск. Високо, аж до хмар, злетів важкий диск і, падаючи на землю, влучив зі страшною силою в голову Акрісія і вбив його. Так здійснилось провіщення оракула. Повний скорботи, Персей поховав Акрісія, сумуючи, що став мимовільним убивцем діда. Персей не захотів правити в Аргосі, царстві вбитого ним Акрісія; він пішов у Тірінф і царював там багато років. Аргос же Персей віддав у володіння своєму родичеві Мегапенту.

Сізіф

Викладено за поемами "Іліада" Гомера і Героїні" Овідія

Сізіф, син бога-повелителя всіх вітрів Еола, був засновником міста Коринфа, який за найдавніших часів звався Ефірою. Ніхто в усій Греції не міг зрівнятись підступністю, хитрістю і спритністю розуму з Сізіфом. Завдяки своїй хитрості зібрав він незліченні багатства у себе в Коринфі; далеко йшла слава про його скарби.

Коли прийшов до нього бог смерті, похмурий Танат, щоб звести його в сумне царство Аїда, то Сізіф, який уже раніш відчув наближення бога смерті, підступно обманув бога Таната і закував його в кайдани. Перестали тоді на землі вмирати люди. Ніде не справлялись більше пишні похорони; перестали приносити й жертви богам підземного царства. Порушився на землі лад, заведений Зевсом. Тоді громовержець Зевс послав до Сізіфа могутнього бога війни Ареса. Він звільнив Таната з кайданів, а Танат вирвав душу Сізіфа і відвів її в царство тіней померлих.

Але й тут зумів зарадити собі хитрий Сізіф. Він сказав дружині своїй, щоб вона не ховала його тіла і не приносила жертви підземним богам. Послухалась чоловіка дружина Сізіфа. Аїд і Персефона довго чекали похоронних жертв. Усе нема їх! Нарешті наблизився до трону Аїда Сізіф і сказав володареві царства померлих, Аїду:

— О володарю душ померлих, великий Аїде, рівний могутністю Зевсові, відпусти мене на світлу землю. Я звелю дружині моїй принести тобі багаті жертви і повернусь назад у царство тіней.

Так обманув Сізіф владику Аїда, і той відпустив його на землю. Сізіф не повернувся, звичайно, в царство Аїда. Він залишився в пишному палаці своєму і весело бенкетував, радіючи, що один з усіх смертних зумів вернутися з похмурого царства тіней.

Розгнівався Аїд, знову послав він Таната по душу Сізіфа. З'явився Танат до палацу найхитрішого з смертних і застав його за розкішним

бенкетом. Вирвав душу Сізіфову богам і людям ненависний бог смерті; назавжди відлетіла тепер душа Сізіфа в царство тіней.

Тяжку кару відбуває Сізіф у загробному житті за всю підступність, за всі обмани, які вчинив він на землі. Його засуджено викочувати на високу, круту гору величезний камінь.

Напружуючи всі сили, працює Сізіф. Піт заливає йому очі від тяжкої праці. Все ближче вершина; ще зусилля, і скінчена буде праця Сізіфа; але вирівається з рук його камінь і з шумом котиться вниз, здіймаючи хмари пилу. Знову береться Сізіф до роботи.

Так вічно котить камінь Сізіф і ніколи не може досягти мети — вершини гори.

Беллерофонт

Викладено за поемою Гомера "Іліада" і віршами Піндара

Був у Сізіфа син, герой Главк, який правив у Коринфі після смерті батька. А Главк мав сина Беллерофонта, одного з великих героїв Греції. Прекрасний, як бог, був Беллерофонт і рівний безсмертним богам мужністю. Беллерофонта, коли він був ще юнаком, спіткало нещастя: він убив випадково одного громадянина Коринфа і мусив тікати з рідного міста. Він утік до царя Тірінфа, Пройта. З великою пошаною прийняв цар Тірінфа героя і очистив його від гріха пролитої ним крові. Недовго довелося Беллерофонтові пробути в Тірінфі. Зачарувалась його вродою дружина Пройта, богорівна Антейя. Але Беллерофонт відкинув її кохання. Запалала тоді ненавистю до Беллерофонта цариця Антейя і вирішила згубити його. Пішла вона до свого чоловіка і сказала йому:

— О царю! Тяжко ображає тебе Беллерофонт. Ти повинен убити його. Він переслідує мене, твою дружину, своїм коханням. Ось як віддячив він тобі за гостинність!

Розгнівався Пройт; сам він не міг зняти руку на свого гостя, бо боявся гніву Зевса, покровителя гостинності. Довго думав Пройт, як занапастити Беллерофонта, і, нарешті, вирішив послати його з листом до батька Антейї, Іобата, царя Лікії. В цьому листі, написаному на подвійній складеній і запечатаній табличці, Пройт написав Іобату, як тяжко образив його Беллерофонт, і просив помститися на ньому за образу. Беллерофонт вирушив з листом до Іобата, не підозріваючи, яка небезпека загрожує йому.

Після довгої подорожі Беллерофонт прибув у Лікію. З радістю прийняв Іобат юного героя і дев'ять днів шанував його бенкетами. Нарешті, запитав його Іобат про мету прибуття. Спокійно подав Беллерофонт цареві Лікії лист Пройта. Іобат узяв подвійну запечатану табличку і розкрив її. Страх пройняв його, коли він прочитав, що було в ній написано. Він повинен убити юного героя, якого встиг уже полюбити за ці дев'ять днів. Але сам Іобат, як і Пройт, не наважився порушити священного звичаю гостинності. Щоб згубити Беллерофонта, він вирішив послати героя на подвиг, що загрожував неминучою смертю. Іобат доручив Беллерофонтові вбити грізну потвору Хімеру. Її породили жахливий Тіфон і велетенська Єхидна. Спереду левом була Хімера, всередині — гірською дикою козою, а ззаду — драконом. Вогонь вивергала вона з трьох пащ. Ніхто не міг врятуватися від грізної Хімери. Саме наближення її несло з собою смерть.

Беллерофонта не спинила небезпека цього подвигу — сміливо взявся могутній герой за виконання його. Він знав, що тільки той може перемогти Хімеру, хто володіє крилатим конем Пегасом1, який вилетів з тіла вбитої Персеєм горгони Медузи, знав він і де знайти цього дивного коня. Пегас часто спускався на вершину Акро-коріфу2 і пив там воду з джерела Пірени. Туди й вирушив Беллерофонт. Він прийшов до джерела саме тоді, коли Пегас, що спустився з-за хмар, утамував свою спрагу холодною, прозорою, немов кристал, водою джерела Пірени. Беллерофонт хотів зараз же піймати Пегаса. Дні і ночі переслідував він його, але все марно, не допомагали ніякі хитрощі. Пегас не давався до рук Беллерофонтові. Тільки-но юний герой наближався до крилатого

коня, як, махнувши своїми могутніми крилами, з швидкістю вітру нісся кінь за хмари і ширяв у них, немов орел. Нарешті, за порадою провісника Поліїда, Беллерофонт ліг спати біля джерела Пірени, біля жертовника Афіни Паллади, на тому місці, де побачив він уперше Пегаса. Беллерофонт хотів пізнати у сні всевідання богів. Справді, у сні з'явилася йому улюблена дочка громовержця Зевса, Афіна, навчила, як піймати Пегаса, дала золоту вуздечку і звеліла принести жертву богові моря Посейдону. Прокинувся Беллерофонт. З подивом побачив він, що золота вуздечка лежить коло нього. В палкій молитві подякував Беллерофонт великій богині. Він знав тепер, що заволодіє Пегасом.

Незабаром до джерела Пірени прилетів на своїх білосніжних крилах дивний кінь. Сміливо скочив на нього Беллерофонт і накинув на голову золоту вуздечку. Довго швидше від вітру носив Пегас у повітрі героя, нарешті, змирився і з того часу вірно служив Беллерофонтові.

Швидко помчав герой на Пегасі до гір Лікії, туди, де жила потворна Хімера. Хімера почула наближення ворога і виповзла з темної печери, могутня, грізна. Палаючий вогонь вилітав з трьох її пащ, клуби диму оповили все кругом. Високо злетів Пегас з Беллерофонтом, і з вишини Беллерофонт одну по одній посилав свої стріли на Хімеру. Шалено билася вона об скелі і перекидала їх; несамовита, носилася вона по горах. Все гинуло навколо від її полум'я. Всюди літав за нею Беллерофонт на своєму крилатому коні. Хімера ніде не могла сховатися від влучних стріл героя, смертоносні стріли скрізь наздоганяли її. Убив грізну потвору Беллерофонт і з великою славою повернувся до царя Іобата.

Але Іобат дав йому друге доручення. Він послав героя проти войовничих соліміві. Багато героїв загинуло в боях із солімами, але переміг їх Беллерофонт. 1 цього подвигу було мало Іобату — адже він намагався згубити героя. Тому послав він героя проти непереможних амазонок. І з цієї війни вийшов переможцем Беллерофонт. Тоді вислав Іобат назустріч героєві, який повертався в славі перемоги, найсильніших мужів Лікії, щоб вони вбили непереможного Беллерофонта, напавши на

нього несподівано. Лікійці заманили в засідку героя, але й тут не загинув він. Всі найсильніші мужі Лікії загинули від руки могутнього героя. Зрозумів тоді Іобат, якого великого героя прийняв він у себе як гостя. З великою пошаною зустрів він славетного переможця. Віддав за нього Іобат дочку свою, а з нею півцарства в придане. А лікійці виділили Беллерофонтові в дар із своїх ланів найродючішу землю і дали йому її у володіння.

З того часу Беллерофонт залишився в Лікії і жив там, оточений шаною і славою. Але нещасливо закінчив своє життя Беллерофонт. Загордився великий герой. Він захотів стати рівним богам-олімпійцям, так засліпила його велика слава. Беллерофонт вирішив злетіти на світлий Олімп до безсмертних богів на своєму крилатому коні Пегасі. За таку зарозумілість Зевс скарав Беллерофонта. Громовержець наслав на крилатого Пегаса шалену лютість, Пегас скинув Беллерофонта на землю, коли той сів на нього, щоб вилетіти на Олімп. Від падіння на землю могутній герой позбувся розуму. Довго блукав він, безумний, по "долині блукань", поки не прилетів на чорних крилах своїх похмурий бог смерті Танат і не вирвав йому душу. Так зійшов у сумне царство тіней великий герой Беллерофонт.

Тантал

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

В Лідії, біля гори Сіпіли, було багате місто, що звалося за назвою гори Сіпілом. У цьому місті правив улюбленець богів, син Зевса, Тантал. Усім у великій кількості нагородили його боги. Не було на землі нікого, хто був би багатший і щасливіший за царя Сіпіла, Тантала. Незчисленні багатства давали йому найбагатші золоті рудники на горі Сіпілі. Ніхто не мав таких родючих ланів, нікому не давали таких прекрасних плодів сади й виноградники. На луках Тантала, улюбленця богів, паслися величезні отари тонкорунних овець, череди круторогих биків, корів і табуни швидких, як вітер, коней. Цар Тантал мав достаток у всьому. Він

міг би жити в щасті й розкошах до глибокої старості, але згубили його надмірна гордість і злочинства.

Боги дивилися на свого улюбленця Тантала як на рівного собі. Олімпійці часто приходили в сяючі золотом чертоги Тантала і весело бенкетували з ним. Навіть на світлий Олімп, куди не сходить жоден смертний, не раз підіймався на поклик богів Тантал. Там він брав участь у раді богів і бенкетував з ними в палаці свого батька, громовержця Зевса. Від такого великого щастя запишався Тантал. Він почав вважати себе рівним навіть самому хмарогонцеві Зевсу. Часто, повертаючись з Олімпу, Тантал брав з собою їжу богів — амброзію і нектар — і давав їх своїм смертним друзям, бенкетуючи з ними у себе в палаці. Навіть ті рішення, які приймали боги, радячись на світлому Олімпі про долю світу. Тантал розповідав людям, він не ховав таємниць, які повіряв йому батько його Зевс. Одного разу під час бенкету на Олімпі великий син Крона звернувся до Тантала і сказав йому:

— Сину мій, я виконаю все, що ти забажаєш, проси у мене всього, що хочеш. З любові до тебе я виконаю будь-яке твоє прохання.

Але Тантал, забувши, що він простий смертний, гордо відповів батькові своєму егідодержавному Зевсові:

— Я не потребую твоїх милостей. Мені нічого не потрібно. Жереб, що випав мені на долю, кращий від жеребу безсмертних богів.

Громовержець нічого не відповів синові. Він насупив грізно брови, але стримав свій гнів. Він ще любив свого сина, незважаючи на його зарозумілість. Незабаром Тантал двічі жорстоко образив безсмертних богів. Тільки тоді Зевс покарав зарозумілого сина.

На Кріті, батьківщині громовержця, був золотий собака. Колись він охороняв новонародженого Зевса і чудесну козу Амалфею, яка його годувала. Коли ж Зевс виріс і відняв у Крона владу над світом, він

залишив цього собаку на Кріті охороняти своє святилище. Цар Ефесу Пандарей, спокушений красою і силою собаки, таємно приїхав на Кріт і вивіз його на своєму кораблі. Але де ж заховати чудесну тварину? Довго думав про це Панда-рей, пливучи морем, і нарешті вирішив віддати собаку на схов Танталові. Цар Сіпілу заховав від богів чудесну тварину. Розгнівався Зевс. Покликав він сина свого, вісника богів Гермеса, і послав його до Тантала зажадати від нього, щоб той повернув собаку. Миттю примчав з Олімпу в Сіпіл швидкий Гермес, став перед Танталом і сказав йому:

— Цар Ефесу, Пандарей, викрав на Кріті з святилища Зевса золотого собаку і віддав його на схов тобі. Все знають боги Олімпу, нічого не можуть заховати від них смертні! Поверни собаку Зевсові. Остерігайся накликати на себе гнів громовержця!

Тантал же так відповів вісникові богів:

— Даремно погрожуєш ти мені гнівом Зевса. Не бачив я золотого собаки. Боги помиляються, немає його в мене.

Страшною клятвою заприсягнувся Тантал у тому, що каже правду. Цією клятвою ще більше розгнівив він Зевса. Така була перша образа, заподіяна Танталом богам. Але й тепер не покарав його громовержець.

Кару богів накликав на себе Тантал другою образою і страшним злочином. Коли олімпійці зібралися на бенкет у палаці Тантала, то він задумав вивірити їх всевідання. Цар Сіпілу не вірив у всевідання олімпійців. Тантал наготував богам жахливу трапезу. Він убив свого сина Пелопса і його м'ясо під виглядом чудової страви подав богам під час бенкету. Боги зараз же збагнули злий замір Тантала, ніхто з них не доторкнувся до жахливої страви. Лише богиня Деметра, сповнена скорботи за викраденою в неї дочкою Персесроною, думаючи тільки про неї і в своєму горі нічого не помічаючи навколо, з'їла плече юного Пелопса. Боги взяли жахливу страву, поклали все м'ясо й кістки Пелопса

в казан і поставили його на яскраво палаючий вогонь. А Гермес своїми чарами знов оживив хлопчика. Став він перед богами ще кращий, ніж був раніш, не вистачало тільки йому того плеча, що з'їла Деметра. З веління Зевса великий Гесрест зараз же зробив Пелопсу плече з блискучої слонової кості. З того часу в усіх нащадків Пелопса яскраво-біла пляма на правому плечі.

Злочин Тантала переповнив чашу терпіння великого царя богів і людей, Зевса. Громовержець скинув Тантала в похмуре царство брата свого Аїда; там він і відбуває страшну кару. Мучений спрагою й голодом, стоїть він у прозорій воді. Вода доходить йому до самого підборіддя. Треба йому тільки нахилитись, щоб утамувати свою нестерпну спрагу. Та ледве нахилиться Тантал, як зникає вода, і під ногами його лише суха чорна земля. Над головою Тантала схиляються віти родючих дерев; соковиті фіги, рум'яні яблука, гранати, груші та оливи висять низько над його головою; майже торкаються його волосся важкі стигли грона винограду. Зморений голодом, Тантал простягає руки за чудовими плодами, але налітає порив бурхливого вітру і відносить плодоносні віти. Не тільки голод і спрага мучать Тантала, вічний страх стискає його серце. Над його головою нависла скеля, ледве тримається вона, загрожує щохвилини впасти і розчавити своєю вагою Тантала. Так мучиться цар Сіпілу, син Зевса Тантал у царстві жахливого Аїда вічним страхом, голодом і спрагою.

Пелопс

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози" і віршами Піндара

Після смерті Тантала в місті Сіпілі став правити син його Пелопс, так чудесно врятований богами. Недовго правив він у рідному Сіпілі. Цар Трої Іл пішов війною на Пелопса. Нещаслива була для Пелопса ця війна. Могутній цар Трої переміг його. Пелопсові довелося покинути батьківщину. Він навантажив усі свої скарби на швидкохідні кораблі і вирушив із своїми вірними супутниками в далеку подорож морем, до берегів Греції. Доплив Пелопс до півострова на крайньому півдні Греції і

оселився на ньому. З того часу цей півострів став зватися за іменем Пелопса Пелопоннесом.

Одного разу побачив Пелопс на своїй батьківщині прекрасну Гіпподамію, дочку царя міста Піси — Еномая. Героя полонила дочка Еномая своєю красою, і він вирішив здобути її собі й одружитися з нею.

Важко було здобути руку Гіпподамії. Еномаєві було провіщено оракулом, що загине він від руки чоловіка своєї дочки. Щоб відвернути таку долю, Еномай вирішив не видавати своєї дочки заміж. Але як бути йому? Як відмовити всім женихам, що просили руки Гіпподамії? Багато героїв приходило до Еномая і сваталося до його дочки. Він ображав би їх, відмовляючи їм усім без будь-якої причини. Нарешті Еномай знайшов вихід. Він оголосив, що віддасть Гіпподамію лише за того героя, який переможе його в змаганні на колісниці, але якщо він буде сам переможцем, то переможений мусить поплатитись життям. Еномай вирішив так зробити через те, що не було рівного йому в усій Греції в умінні правити колісницею, та й коні його були прудкіші за Борея, бурхливого північного вітру. Цар міг бути певний у тому, що жодний герой не переможе його. Проте страх втратити життя, загинувши від руки жорстокого Еномая, не зупиняв багатьох героїв Греції. Один за одним приходили вони до його палацу, готові змагатися з ним, аби здобути за дружину Ппподамію, — така була вона прекрасна. Всіх їх спіткала лиха доля, всіх їх убив Еномай, а голови їхні прибив до дверей свого палацу, щоб кожний герой, який приходив знову, побачивши, як багато славних героїв загинуло від руки Еномая, наперед знав, яка доля чекає його. Не зупи-нило це героя Пелопса. Він вирішив будь-що здобути Гіпподамію і вирушив до жорстоко-сердного царя Еномая. Суворо прийняв Еномай Пелопса і сказав йому:

— Ти хочеш взяти шлюб з дочкою моєю Гіпподамією? Хіба не бачив ти, скільки слав-них героїв загинуло за неї в небезпечному змаганні? Дивись, не минути й тобі їх долі!

— Не лякає мене доля загиблих героїв, — відповів цареві Пелопс, — я вірю, допоможуть мені боги Олімпу! З їх допомогою стане моєю дружиною Гіпподамія.

Жорстока усмішка зазміїлась на вустах Еномая; багато разів чув він такі слова.

— Слухай же, Пелопсе, — сказав він, — ось умови змагання: шлях лежить від міста Піси через увесь Пелопоннес до самого Істму, кінчається він біля жертовника володаря морів Посейдона; цей жертовник знаходиться недалеко від Корінфа. Якщо ти перший досягнеш жертовника, то ти переміг, але горе тобі, коли я наздожену тебе в дорозі! Тоді простромить тебе мій спис, як пронизав він уже багатьох героїв, і ти безславно зійдеш у похмуре царство Аїда. Я дам тобі лише одну полегкість, її давав я і всім іншим: ти вирушиш у путь раніше мене, я ж спочатку принесу жертву великому громовержцеві і тільки тоді зійду на мою колісницю. Поспішай же проїхати якомога більше шляху, поки я приноситиму жертву.

Пелопс пішов від Еномая. Він бачив, що тільки хитрощами вдасться йому перемогти жорстокого царя. Пелопс зумів знайти собі помічника. Він таємно пішов до Еномаєвого візничого Міртіла, сина Гермеса, і прохав його, обіцяючи багаті подарунки, не вставляти втулок в осі, щоб зіскочили колеса з колісниці Еномая і затримало б це царя в дорозі. Довго вагався Міртіл, але нарешті Пелопс спокусив його багатими подарунками, і Міртіл обіцяв йому зробити те, про що просив він.

Настав ранок. Позолотила рожевоперста Еос небозвід. Ось уже показався на небі і світлосяйний Геліос на своїй золотій колісниці. Зараз почнеться змагання. Помолився Пелопс великому землеколивателеві Посейдону, просячи його допомогти, і скочив на колісни-цю. Цар Еномай підійшов до жертовника Зевса і подав знак Пелопсові, що він може виру-шати в путь. Пелопс погнав коней з усієї сили. Гримлять по камінню колеса його колісниці. Немов птахи, несуться коні. Швидко зникає в хмарах куряви Пелопс. Жене його кохання до Ппподамії і страх за своє

життя. Ось далеко за ним почувся гуркіт колісниці Еномая. Дедалі яснішає гуркіт. Наздоганяє цар Піси сина Тантала. Як буря, несуться цареві коні, вихором кружляє пил від коліс колісниці. Ударив хлистом по конях Пелопс; ще швидше помчали вони. Повітря свище у вухах Пелопса від шаленого бігу коней, та хіба може втекти він від коней Еномая, адже коні царя швидші, ніж північний вітер! Все ближче й ближче Еномай. Пелопс уже чує за спиною гаряче дихання коней Еномая, вже бачить, ледве оглянувшись, якз переможним сміхом цар замахнувся списом. Почав благати Пелопс Посейдона, і володар безкрайого моря почув його. Колеса з осей колісниці Еномая зіскочили, колісниця перекинулась, і впав на землю жорстокий цар Піси. На смерть розбився Еномай, упавши, пітьма смерті повила йому очі.

З тріумфом повернувся Пелопс до Піси, взяв за дружину Ппподамію і заволодів усім царством Еномая. Коли ж прийшов до Пелопса Міртіл, візничий Еномая, і почав вимагати собі в нагороду півцарства, то шкода стало Пелопсові розлучатися з половиною царства. Підступний син Тантала хитрощами заманив Міртіла на берег моря і зіпхнув його з високої скелі в бурхливі хвилі. Падаючи зі скелі, прокляв Міртіл Пелопса і всіх його нащадків. Хоч як намагався пом'якшити гнівну душу Міртіла син Тантала, хоч як намагався пом'якшити й гнів батька його, Гермеса, все було марно. Справдилось прокляття Міртіла. З того часу зазнавали незчисленних бід нащадки Пелопса, своїми злочинами вони накликали на себе кару богів.

Європа

У царя багатого фінікійського міста Сідона, Агенора, було три сини і дочка, прекрасна, як безсмертна богиня. Звали цю юну красуню Європа. Приснився раз сон дочці Агенора. Вона побачила, як Азія і той материк, що відділений від Азії морем, в образі двох жінок боролися за неї. Кожна жінка хотіла володіти Європою. Переможена була Азія, і їй, що виховала й вигодувала Європу, довелося віддати її іншій. В страху Європа прокинулась, не могла вона збагнути значення цього сну. Смиренно почала благати юна дочка Агенора, щоб відвернули від неї боги

нещастя, якщо сон загрожує ним. Потім, вбравшись у пурпурний одяг, затканий золотом, пішла вона зі своїми подругами на зелені, вкриті квітами луки, до берега моря. Там, граючись, збирали сідонські діви квіти в свої золоті кошики. Вони збирали пахучі білосніжні нарциси, барвисті крокуси, фіалки й лілії. Сама ж дочка Агенора, сяючи красою своєю серед подруг, ніби Афродіта, оточена харитами, збирала у свій золотий кошичок самі лише червоні троянди. Набравши квітів, юнки почали зі сміхом водити веселий танок, їхні молоді голоси далеко лунали по квітучих луках і по блакитному морю, заглушаючи його тихий лагідний плескіт.

Недовго довелося втішатись прекрасній Європі безтурботним життям. Побачив й син Крона, могутній хмарогонець Зевс, і вирішив викрасти. Щоб не злякати своєю появою юної Європи, він обернувся на чудесного бика. Вся шерсть бика-Зевса виблискувала, як золото, тільки на лобі в нього світилась, немов сяйво місяця, срібна пляма, золоті роги бика були вигнуті, неначе місяць молодик, коли вперше бачиш його в промінні пурпурного заходу. Чудовий бик з'явився на галявині і легкою ходою, ледве торкаючись трави, підійшов до дів. Сідонські діви не злякалися його, вони оточили чудесну тварину і пестливо гладили її. Бик підійшов до Європи, він лизав їй руки і лащився до неї. Дихання бика пахнуло амброзією, все повітря було напоєне цими пахощами. Європа гладила бика своєю ніжною рукою по золотій шерсті, обіймала його голову і цілувала. Бик ліг біля ніг прекрасної діви, він ніби просив її сісти на нього.

Сміючись, сіла Європа на широку спину бика. Хотіли й інші дівчата сісти з нею поруч. Раптом бик скочив і швидко помчав до моря. Викрав він ту, яку хотів. Голосно скрикнули від страху сідонянки. А Європа простягала до них руки і кликала їх на допомогу, та не могли допомогти їй сідонські діви. Як вітер, нісся золоторогий бик. Він кинувся в море і швидко, неначе дельфін, поплив його блакитними водами. А хвилі моря розступалися перед ним, і бризки їх збігали, ніби алмази, з його шерсті, не змочивши її. Випливли з морської глибини прекрасні нереїди; вони товпляться навколо бика і пливуть за ним. Сам бог моря Посейдон,

оточений морськими божествами, пливе попереду на своїй колісниці, своїм тризубцем приборкує він хвилі, рівняючи путь по морю своєму великому братові Зевсу Тремтячи від страху, сидить на спині бика Європа. Однією рукою тримається вона за його золоті роги, а другою підбирає край свого пурпурного одягу, щоб не замочили його морські хвилі. Даремно боїться вона; море ласкаво шумить, і не долітають до неї його солоні бризки. Морський вітер колише кучері Європи і розвіває її легке покривало. Все далі берег, ось уже зник він у голубій далині. Навколо тільки море та синє небо. Скоро показалися в морській далечині береги Кріту. Швидко приплив до нього зі своєю дорогоцінною ношею бик-Зевс і вийшов на берег. Європа стала дружиною Зевса, і жила вона з того часу на Кріті. Три сини народилися в неї і Зевса: Мінос, Радаманф і Сарпедон. По всьому світу гриміла слава про цих могутніх і мудрих синів громовержця Зевса.

Кадм

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Коли Зевс у подобі бика викрав Європу, засмутився її батько, цар Сідона, Агенор. Ніщо не могло його втішити. Він покликав трьох синів своїх — Фойнікса, Кілікса та Кадма — і послав їх розшукувати Європу. Він заборонив своїм синам під загрозою смертної кари повертатися додому без сестри. Вирушили сини Агенора на розшуки, Фойнікс і Кілікс незабаром покинули Кадма. Вони заснували два царства: Фойнікс — Фінікію, а Кілікс — Кілікію, і залишились у них.

Кадм сам вирушив далі шукати сестру. Довго мандрував він по світу, всюди розпитуючи про Європу. Хіба міг він знайти сестру, коли сам Зевс заховав її від усіх! Нарешті, втративши надію знайти сестру і побоюючись вернутись додому, вирішив Кадм назавжди залишитись на чужині. Він пішов у священні Дельфи і запитав там в оракула стріловержця Аполлона, в якій країні оселитися йому і заснувати місто. Так відповів Кадмові оракул Аполлона:

— На відлюдній галявині побачиш ти корову, яка ніколи не знала ярма. Іди слідом за нею, і там, де ляже вона на траву, споруди мури міста, а країну назви Беотія.

Одержавши таку відповідь, покинув Кадм священні Дельсри. Тільки вийшов він за браму, як побачив білосніжну корову, яка паслася на галявині, ніким не доглядана. Кадм пішов за нею слідом зі своїми вірними сідонськими слугами, славлячи великого Аполлона. Вже минув він долину Кесрісу, коли раптом зупинилася корова, підняла голову до неба, голосно замукала, подивилася на воїнів, що йшли слідом за нею, і спокійно лягла на траву Сповнений подяки Аполлонові, впав Кадм на коліна, поцілував землю своєї нової батьківщини і закликав благословення богів на незнані гори й долини. Кадм зараз же склав з каміння жертовник, щоб принести жертву егідодержавному Зевсові, а через те що в нього не було води для жертви, то послав він своїх вірних сідонців по воду

Недалеко був віковий гай, якого ще ніколи не торкалася сокира дроворуба. Серед цього гаю був глибокий грот, увесь порослий чагарником, навколо нього лежали нагромаджені в безладді величезні камені. З цього грота витікало, дзюркочучи між камінням, джерело з кришталево прозорою водою. А в гроті жив величезний змій, присвячений богу війни, Аресові. Його очі горіли вогнем, з пащі, обсадженої трьома рядами отруйних зубів, висунулося потрійне жало, золотий гребінь грізно колихався на голові. Коли слуги Кадма підійшли до джерела і опустили вже посуд в його студену воду, виповз із грота з грізним шипінням змій, звиваючись між камінням своїм величезним тілом. Зблідли від страху слуги Кадма, випав у них з рук посуд, від жаху вони заціпеніли. Піднявся на хвості змій; вище, ніж вікові дерева лісу, його голова з роззявленою пащею. Перш ніж хтось із сідонян міг подумати про втечу або захист, кинувся на них жахливий змій. Загинули слуги Кадма.

Кадм довго чекав повернення слуг. Уже сонце було на заході, довші стали тіні на землі, а слуг усе нема. Дивується син Агенора, де ж

пропали його сідоняни, чому вони загаялись. Нарешті пішов він їх слідами до гаю, прикрившись, мов панциром, шкурою лева, оперезаний гострим мечем і з списом у руках, а ще надійнішим захистом була героєві його мужність. Кадм увійшов у гай і побачив там роздерті тіла своїх вірних слуг, на тілах їх лежав величезний змій. В горі і гніві вигукнув Кадм:

— О вірні слуги, я буду вашим месником! Або я помщуся за вас, або зійду разом з вами в похмуре царство тіней!

Схопив Кадм камінь завбільшки якскеля і, розмахнувшись, кинув його в змія. Від удару цього каменя перекинулась би фортечна башта, але неушкодженим лишився змій — захистила його тверда, як сталь, луска, що вкривала все його тіло. Потряс тоді своїм списом син Агенора і, зібравши всю свою силу, увігнав його в спину потвори. Від Кадмового списа не захистила змія його сталева луска. По саме ратище встромився спис у тіло змія. Звиваючись, схопив змій зубами спис і хотів його вирвати з рани. Марні були його зусилля; вістря списа залишилося глибоко в рані, лише ратище обломив змій Ареса. Від чорної отрути і люті здулася шия змія, піна ринула йому з пащі, люте шипіння рознеслося далеко по всій країні, все повітря наповнилося смородом його дихання. То звивається змій величезними кільцями по землі, то, шалено крутячись, високо здіймається вгору. Він валить дерева, вириває їх з корінням, на всі боки розкидає хвостом своїм величезне каміння. Він хоче схопити своєю отруйною пащею Кадма, але, прикрившись, як щитом, левовою шкурою, герой відбиває змія своїм мечем. Гризе змій зубами гострий меч, та тільки тупить зуби об крицю.

Нарешті могутнім ударом проколов син Агенора шию змія і прибив його, немов цвяхом, до дуба, — такий сильний був удар могутнього героя.

Зігнувся столітній дуб під тягарем тіла потвори. З подивом дивиться Кадм на забитого змія, дивуючись його величині. Раптом почувся невідомий голос:

— Чого стоїш ти, сину Агенора, і дивишся на вбитого тобою змія? Скоро й на тебе, оберненого в змія, з подивом дивитимуться люди!

Дивиться навколо Кадм, не знає він, звідки залунав таємничий голос. Здригнувся герой від страху, почувши таке провіщення; волосся піднялося сторч на його голові. Ледве не зомлівши, стоїть він перед убитим змієм. Тоді з'явилася Кадмові улюблена дочка Зевса Афіна-Паллада. Вона звеліла йому вирвати зуби змія і посіяти їх як насіння на зораному полі.

Кадм зробив, що звеліла йому совоока богиня-войовниця. Ледве посіяв він зуби змія, як— о чудо! — із землі повипиналися спочатку вістря списів; ось піднялися над ріллею гребені шоломів, потім голови воїнів, їх плечі, заковані в панцири груди, руки із щитами, нарешті, виріс із зубів дракона цілий загін озброєних воїнів. Побачивши нового невідомого ворога, вхопився за меч Кадм, але один з воїнів, породжених землею, вигукнув:

— Не хапайся за меча! Бережись втручатися в міжусобний бій!

Страшна, кривава битва почалася між воїнами. Вони разили один одного мечами і списами і падали один за одним на землю, яка тільки що їх породила, їх залишилося уже тільки п'ятеро. Тоді один з них з веління Афіни-Паллади кинув на землю свою зброю на знак миру. Уклали воїни тісну братерську дружбу. Ці воїни, породжені землею із зубів дракона, і були помічниками Кадма, коли він будував Кадмею — фортецю семибрамних Фів.

Кадм заснував велике місто Фіви, дав громадянам закони і впорядив усю державу Боги Олімпу дали Кадмові дружину, прекрасну дочку Ареса і Афродіти, Гармонію. Пишний був весільний бенкет великого засновника Фів. Усі олімпійці зібрались на це весілля і принесли багаті подарунки молодим.

З того часу Кадм став одним з наймогутніших царів Греції. Незліченні були його багатства. Численне і непереможне було його військо, на чолі якого стояли воїни, породжені землею із зубів змія. Здавалося б, вічна радість і щастя мали панувати в домі сина Агенора, але не саме щастя послали йому олімпійці. Багато горя довелося зазнати йому. Його дочки, Семела та Іно, загинули на очах у батька. Правда, після смерті їх було прийнято в сонм олімпійських богів, але все ж утратив Кадм своїх ніжно коханих дочок. Актеон, онук Кадма, син його дочки Автоної, впав жертвою гніву Артеміди. Довелося Кадмові оплакувати і внуків своїх.

На старості літ, пригнічений тяжким горем, Кадм покинув семибрамні Фіви. Зі своєю дружиною Гармонією довго блукав він на чужині і прийшов нарешті в далеку Іллірію. З болем у серці Кадм згадував усі нещастя, що спіткали його дім, згадав він свою боротьбу із змієм і ті слова, які промовив невідомий голос.

— Чи не був той змій, — сказав Кадм, — якого вбив я своїм мечем, присвячений богам? Якщо за його загибель карають мене так тяжко боги, краще б мені самому обернутися змієм.

Тільки промовив це Кадм, як тіло його витягнулося і вкрилося лускою, ноги його зрослися і стали довгим звивистим змііним хвостом.

Ніоба

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

У дружини царя Фів Амфіона, Ніоби, було сім синів і сім дочок. Пишалася своїми дітьми дочка Тантала. Прекрасні, як юні боги, були її діти. Щастя, багатство і прекрасних дітей дали боги Ніобі, але не була вдячна їм дочка Тантала.

Одного разу дочка сліпого віщуна Тіресія, віща Манто, проходячи вулицями семибрамних Фів, закликала всіх фіванок принести жертви Латоні та її дітям-близнятам: золотокосому, далекоразючому Аполлону і незайманій Артеміді. Покірливі покликові Манто, фіванки пішли до вівтарів богів, прикрасивши голови лавровими вінками. Одна лише Ніоба, горда з своєї могутності і посланого їй богами щастя, не хотіла йти приносити жертви Латоні.

Збентежили фіванок гордовиті слова Ніоби. Але все ж принесли вони жертви. Смиренно благали жінки Фів велику Латону не гніватись.

Почула богиня Латона зарозумілі речі Ніоби. Вона покликала дітей своїх, Аполлона і Артеміду, і, скаржачись на Ніобу, сказала:

— Тяжко образила мене, вашу матір, горда дочка Тантала. Вона не вірить, що я богиня! Мене не визнає Ніоба, хоч тільки перед великою дружиною Зевса, Герою, поступаюсь я могутністю і славою. Невже ви, діти, не помститесь за цю образу? Адже коли ви залишите Ніобу без відплати, то перестануть люди шанувати мене і зруйнують мої вівтарі. Адже й вас образила дочка Тантала. Вона рівняє вас, безсмертних богів, зі своїми смертними дітьми. Вона така ж зневажлива, як і її батько Тантал!

Перебив свою матір стріловержець Аполлон:

— О, кінчай швидше! Не говори більше нічого! Адже своїми скаргами ти віддаляєш кару!

— Годі! Не говори! — вигукнула й гнівна Артеміда. Повиті хмарою, гнівні брат і сестра швидко понеслися з вершини Кінту до Фів. Золоті стріли зловісне гриміли в їхніх сагайдаках. Примчали вони до семибрамних Фів. Аполлон невидимим зупинився на рівному полі біля міських мурів, де фіванські юнаки вправлялися у войовничих іграх. Коли далекоразючий Аполлон, повитий хмарою, став біля фіванських мурів,

два сини Ніоби, Ісмен і Сіпіл, мчали на гарячих конях, одягнені в пурпурні плащі. Раптом скрикнув Ісмен, пронизала йому золота стріла Аполлона груди. Випустив він золоті поводи і мертвим упав на землю. Почув Сіпіл грізний дзвін тятиви Аполлонового лука, він хоче врятуватися на швидкому коні від грізної небезпеки. Несеться щодуху Сіпіл по полю, як несеться по морю, розпустивши всі паруси на кораблі, моряк, рятуючись від грізної хмари. Наздогнала сина Ніоби смертоносна стріла, вона вп'ялася йому в спину біля самої шиї. Сини Ніоби, Файдім і Тантал, боролися, міцно обхопивши один одного руками. Блиснула в повітрі стріла і пронизала обох. Зі стогоном упали вони. Смерть одночасно погасила в очах світло життя, одночасно випустили вони свій останній подих. Поспішає до них брат їх Альпенор, він хоче підняти їх, він обіймає їх похололі тіла, але глибоко вп'ялася і йому в серце стріла Аполлона, і впав він трупом на тіла своїх братів. Дамасіхтона вразив Аполлон у стегно біля самого коліна, хоче вирвати з рани золоту стрілу син Ніоби, раптом із свистом впивається друга стріла йому в горло. Здійняв до неба руки останній із синів Ніоби, юний Іліоней, він благає богів:

— О олімпійські боги, згляньтеся, помилуйте!

Зворушило його благання грізного Аполлона. Але пізно! Уже злетіла з тятиви золота стріла, не можна вернути її. Пронизала вона серце й останньому синові Ніоби. Швидко донеслася чутка про велике нещастя до Ніоби. Зі сльозами розповідають слуги і Амфіону про загибель його синів.

Не переніс їх утрати Амфіон, він сам пробив собі груди гострим мечем.

Схилившись над тілами синів і чоловіка, ридає Ніоба. Вона цілує їх похололі вуста. Розривається від страждання серце Ніоби. В розпачі простягає нещасна руки до неба. Але не про милість благає вона. Горе не зм'якшило її серця. Гнівно вигукує вона:

— Радій, жорстока Латоно! Веселись, поки не насититься твоє серце моєю скорботою! Ти перемогла, суперниче! О, ні, що кажу я, не перемогла ти! У мене, нещасної, все ж більше дітей, ніж у тебе, щасливої! І хоч багато навколо мене мертвих тіл моїх дітей, все ж я перемогла тебе, все ж більше зосталося дітей у мене, ніж у тебе.

Тільки замовкла Ніоба, як пролунав грізний дзвін тятиви. Жах охопив усіх. Тільки Ніоба лишалася спокійною, нещастя додало їй сміливості. Недаремно задзвеніла тятива лука Артеміди. Одна з дочок Ніоби, які стояли в глибокому смутку навколо тіл братів, падає, вбита стрілою. Ось знову дзвенить тятива, і падає друга дочка Ніоби. Шість золотих стріл одна за одною злетіли з тятиви лука Артеміди, і мертвими лежать шість прекрасних юних дочок Ніоби. Лишилася тільки наймолодша дочка. Вона кинулась до матері і сховалась в неї на колінах, у зборках її вбрання.

Горе зломило горде серце Ніоби.

— Лиши мені хоч наймолодшу доньку, велика Латоно! — благає Ніоба, сповнена скорботи— Хоч одну залиш мені!

Але не зглянулась богиня, і пронизує стріла Артеміди й наймолодшу дочку Стоїть Ніоба, оточена тілами дочок, синів та чоловіка. Немов заціпеніла вона з горя. Не колише вітер її волосся. В її обличчі немає й кровинки, не світяться життям її очі, не б'ється в грудях серце, тільки сльози скорботи ллються їй з очей. Холодним каменем скувало її тіло. Знявся бурхливий вихор і переніс Ніобу на її батьківщину, в Лідію. Там, високо на горі Сіпілі, стоїть обернена в камінь Ніоба і вічно ллє сльози скорботи.

Геракл

Міфи про Геракла викладено за трагедіями Софокла ("Трахінянки") і Евріпіда ("Геракл"), а також за сказаннями, що згадуються в "Опису Еллади" Павсанія

Народження і виховання Геракла

В Мікенах правив цар Електріон. У нього викрали телебої, під проводом синів царя Птерелая, стада. Телебої вбили синів Електріона, коли вони хотіли відбити викрадене. Цар Електріон оповістив тоді, що він віддасть свою красуню дочку Алкмену за того, хто поверне йому стада і помститься за смерть синів. Героєві Амфітріону вдалося без бою повернути стада Електріону, тому що цар телебоїв Птерелай доручив охороняти викрадені стада царю Еліди Поліксенові, а той віддав їх Амфітріону. Повернув Амфітріон Електріонові його стада і дістав руку Алкмени. Недовго залишався Амфітріон у Мікенах. Під час весільного бенкету, в суперечці про стада, Амфітріон убив Електріона, і довелося йому з дружиною Алкменою тікати з Мікен. Алкмена пішла за своїм молодим чоловіком на чужину тільки з тією умовою, що він помститься на синах Птерелая за вбивство її братів. Тому, прибувши у Фіви до царя Креонта, в якого знайшов собі пристановище Амфітріон, він вирушив з військом проти телебоїв. Під час його відсутності Зевс, полонений вродою Алкмени, з'явився до неї, прибравши образ Амфітріона. Незабаром повернувся і Амфітріон. І от від Зевса та Амфітріона мали народитися в Алкмени два сини-близнята.

Того дня, коли повинен був народитися великий син Зевса і Алкмени, зібрались боги на високому Олімпі. Радіючи, що скоро народиться в нього син, егідодержавний Зевс сказав богам:

— Вислухайте, боги і богині, що я скажу вам: велить мені сказати це моє серце! Сьогодні народиться великий герой; він пануватиме над усіма своїми родичами, які ведуть свій рід від сина мого, великого Персея.

Але дружина Зевса, царствена Гера, яка гнівалася, що Зевс одружився зі смертною Алкменою, вирішила хитрощами позбавити влади над усіма персеїдами сина Алкмени — вона вже перед народженням ненавиділа Зевсового сина. Тому, заховавши в глибині серця свою хитрість, Гера сказала Зевсові:

— Ти говориш неправду, великий громовержцю! Ніколи не виконаєш ти свого слова!

Дай мені велику, незламну клятву богів, що той, який народиться сьогодні першим у роді персеїдів, буде панувати над своїми родичами.

Опанувала розумом Зевса богиня обману Ата, і, не підозрюючи хитрощів Гери, громовержець дав незламну клятву. Зараз же покинула Гера світлий Олімп і на своїй золотій колісниці понеслася в Аргос. Там прискорила вона народження сина у богорівної дружини персеїда Сфенела, і з'явилася на світ цього дня в роді Персея квола, хвора дитина, син Сфенела, Еврісфей. Швидко повернулася Гера на світлий Олімп і сказала великому хмарогонцеві Зевсу:

— О Зевсе-отче, що кидаєшся блискавицями, вислухай мене! Зараз народився в славному Аргосі у персеїда Сфенела син Еврісфей. Він першим народився сьогодні і повинен панувати над усіма нащадками Персея.

Засмутився великий Зевс, тільки тепер зрозумів він усю підступність Гери. Він розгнівався на богиню обману Ату, що оволоділа його розумом; у гніві схопив її Зевс за волосся і скинув із світлого Олімпу. Повелитель богів і людей заборонив їй з'являтися на Олімп. З того часу богиня обману Ата живе серед людей.

Зевс полегшив долю свого сина. Він уклав з Герою непорушний договір, що син його не все своє життя перебуватиме під владою Еврісфея. Лише дванадцять великих подвигів зробить він за дорученням

Еврісфея, а потім не тільки звільниться з-під його влади, а навіть дістане безсмертя. Громовержець знав, що багато великих небезпек доведеться подолати його синові, тому він наказав своїй улюбленій дочці Афіні-Палладі допомагати синові Алкмени. Часто доводилося потім сумувати Зевсові, коли він бачив, як син його несе великі труди на службі у кволого і боягузливого Еврісфея, але не міг він порушити даної Гері клятви.

В один день із народженням сина Сфенела народились і в Алкмени близнята: старший — син Зевса, названий при народженні Алкідом, і молодший — син Амфітріона, названий Іфіклом. Алкід і був найбільшим героєм Греції. Його назвала пізніш віщунка піфія Гераклом. Під цим ім'ям прославився він, дістав безсмертя і був прийнятий у сонм світлих богів Олімпу

Гера почала переслідувати Геракла з першого дня його життя. Дізнавшись, що Геракл народився і лежить, сповитий у пелюшки, з братом своїм Іфіклом, вона, щоб згубити новонародженого героя, послала дві змії. Була вже ніч, коли вповзли, блискаючи очима, до покою Алкмени змії. Тихо підповзли вони до колиски, де лежали близнята, і вже хотіли, обвившись навколо тіла маленького Геракла, задушити його, як прокинувся син Зевса. Він простяг свої маленькі рученята до змій, схопив їх за шиї і здавив з такою силою, що відразу задушив їх. Вжахнувшись, скочила Алкмена зі свого ложа; побачивши змій у колисці, голосно закричали жінки, що були в покоях. Всі кинулись до колиски Алкіда. На крик жінок з видобутим мечем прибіг Амфітріон. Обступили всі колиску, й побачили надзвичайне чудо: маленький новонароджений Геракл держав двох величезних задушених змій, які ще слабо звивалися в його малюсіньких ручках. Вражений силою свого прийомного сина, Амфітріон покликав віщуна Тіресія і запитав його про долю новонародженого. Тоді віщий старець повідав, скільки великих подвигів зробить Геракл, і провістив, що він стане в кінці свого життя безсмертним.

Дізнавшись, яка велика слава чекає старшого сина Алкмени, Амфітріон дав йому виховання, гідне героя. Не тільки про розвиток сили Геракла дбав Амфітріон, він клопотався і про його освіту. Його вчили читати, писати, співати та грати на кіфарі. Та далеко не такі успіхи мав у науках і музиці Геракл, яких досягав він у боротьбі, стрільбі з лука і вмінні володіти зброєю. Часто доводилось вчителеві музики, брату Орфея Лінові, гніватися на свого учня і навіть карати його. Одного разу під час уроку Лін ударив Геракла, роздратований тим, що він не хоче вчитися. Розгніваний Геракл схопив кіфару і вдарив нею Ліна по голові. Не розрахував сили удару юний Геракл. Удар кіфари був такий сильний, що Лін упав мертвий на місці. Покликали до суду Геракла за це вбивство. Виправдовуючись, сказав син Алкмени:

— Адже ж каже найсправедливіший із суддів Радаманф, що кожний, кого вдарять, може відповісти ударом на удар.

Виправдали судді Геракла, але вітчим його Амфітріон, боячись, щоб не сталося ще чогось подібного, послав Геракла в лісистий Кіферон пасти стада.

Геракл у Фівах

Виріс у лісах Кіферону Геракл і став могутнім юнаком. Він був на цілу голову вищий від усіх на зріст, а сила його далеко перевищувала силу людини. З першого погляду можна було впізнати в ньому сина Зевса, особливо по очах, які світились якимсь незвичайним божественним світлом. Не було рівного Гераклові спритністю у військових справах, а луком і списом володів він так досконало, що ніколи не давав промаху. Ще юнаком Геракл убив грізного кіферонського лева, що жив на верхів'ях гір. Юний Геракл напав на нього, вбив і здер з нього шкуру. Цю шкуру одяг він на себе, накинувши її, як плащ, на свої могутні плечі. Лапами зав'язав її у себе на грудях, а шкура з лев'ячої голови була йому шоломом. Геракл зробив собі величезну палицю з вирваного ним з корінням у Немейському гаю твердого, як залізо, ясена. Меч Гераклові

подарував Гермес, лук і стріли — Аполлон, золотий панцир зробив йому Гесрест, а Афіна сама виткала для нього одяг

Змужнівши, Геракл переміг царя Орхомена, Ергіна, якому Фіви платили щороку велику данину. Він убив під час битви Ергіна, а на мінійський Орхомен наклав данину, яка була вдвоє більшою, ніж та, що платили Фіви. За цей подвиг цар Фів Креонт віддав Гераклові за дружину свою дочку Мегару, а боги послали йому трьох прекрасних синів.

Щасливо жив Геракл у семибрамних Фівах. Але богиня Гера, як і раніш, палала ненавистю до сина Зевса. Вона наслала на Геракла жахливу хворобу. Втратив розум великий герой, божевілля опанувало ним. В припадку нестямності Геракл убив усіх своїх дітей і дітей свого брата Іфікла. Коли ж минув припадок, глибока скорбота пройняла Геракла. Очистившись від гріха вчиненого ним мимовільного вбивства, Геракл покинув Фіви і вирушив у священні Дельфи запитати бога Аполлона, що йому робити. Аполлон звелів Гераклові вирушити на батьківщину його предків у Тірінф і дванадцять років служити Еврісфеєві. Устами піфії син Латони провістив Гераклові, що він дістане безсмертя, якщо зробить з наказу Еврісфея дванадцять великих подвигів.

Геракл на службі в Еврісфея

Геракл оселився у Тірінфі і став слугою кволого, боягузливого Еврісфея. Еврісфей боявся могутнього героя і не пускав його в Мікени. Всі накази свої передавав він синові Зевса в Тірінф своїм вісником Копреєм.

Немейський лев (перший подвиг)

Гераклові недовго довелося чекати першого доручення царя Еврісфея. Він доручив Гераклові вбити немейського лева. Цей лев,

породжений Тіфоном і Єхидною, був дивовижної величини. Він жив біля міста Немеї і спустошував усі околиці. Геракл сміливо вирушив на небезпечний подвиг. Прибувши до Немеї, зараз же пішов він у гори, щоб розшукати лігвище лева. Вже було опівдні, коли герой дійшов до схилів гір. Ніде не видно було жодної живої душі: ні пастухів, ні землеробів. Усе живе повтікало з цих місць у страху перед жахливим левом. Довго шукав Геракл по лісистих схилах гір та по ущелинах лігвище лева, нарешті, коли вже сонце почало схилятися на захід, знайшов Геракл у темній ущелині лігвище; воно знаходилось у величезній печері, що мала два виходи. Геракл завалив один з виходів величезними каменями і став чекати лева, сховавшись за брилами. Перед самим вечором, коли вже насувалися сутінки, показався дивовижний лев з довгою кошлатою гривою. Напнув тятиву свого лука Геракл і пустив одну за одною три стріли в лева, але стріли відскочили від його шкури — вона була тверда, як сталь. Грізно заричав лев, ричання його розкотилось, немов грім, по горах. Озираючись на всі боки, лев стояв в ущелині і шукав очима, що палали люттю, того, хто насмілився пускати в нього стріли. Та ось він побачив Геракла і кинувся величезним стрибком на героя.

Мов блискавка, мигнула палиця Геракла і громовим ударом упала на голову лева. Лев звалився на землю, приголомшений страшним ударом; Геракл кинувся на лева, обхопив його своїми могутніми руками і задушив. Узявши на свої могутні плечі вбитого лева, Геракл повернувся в Немею, приніс жертву Зевсові і встановив на пам'ять про свій перший подвиг немейські ігри. Коли Геракл приніс убитого ним лева в Мікени, Еврісфей зблід від страху, глянувши на дивовижного лева. Цар Мікен зрозумів, яку нелюдську силу має Геракл. Він заборонив йому навіть наближатися до воріт Мікен; коли ж Геракл приносив докази своїх подвигів, Еврісфей з жахом дивився на них з високих мікенських мурів.

Лернейська гідра (другий подвиг)

Після першого подвигу Еврісфей послав Геракла вбити лернейську гідру. Це була потвора з тілом змії і дев'ятьма головами дракона. Як і немейський лев, гідра була породжена Тіфоном і Єхидною. Жила гідра в

болоті коло міста Лерни і, виповзаючи з свого лігвища, нищила цілі стада і спустошувала всі околиці. Боротьба з дев'ятиголовою гідрою була небезпечна, тому що одна з голів її була безсмертна. Вирушив у дорогу до Лерни Геракл з сином Іфікла Іолаєм. Прибувши до болота біля міста Лерни, Геракл залишив Іолая з колісницею в ближньому гаю, а сам пішов шукати гідру. Він знайшов її в оточеній болотом печері. Розпікши до червоного жару свої стріли, почав Геракл пускати їх одну за одною в гідру. Розлютували гідру стріли Геракла. Вона виповзла, звиваючись покритим блискучою лускою тілом, з пітьми печери, грізно піднялася на своєму величезному хвості і хотіла вже кинутись на героя, але наступив їй син Зевса ногою на тулуб і притис до землі. Своїм хвостом гідра обвилась навко-ло ніг Геракла і силкувалася звалити його. Як непохитна скеля, стояв герой і помахами своєї важкої палиці одну за одною збивав голови гідри. Мов вихор свистіла в повітрі палиця; злітали голови гідри, але гідра все-таки була жива. Тут Геракл помітив, що в гідри на місці кожної збитої голови виростають дві нові. Прийшла й допомога гідрі. З болота виповз потворний рак і впився своїми клішнями в ногу Геракла. Тоді герой покликав на допомогу свого друга Іолая. Іолай убив потворного рака, запалив частину ближнього гаю і палаючими стовбурами дерев припікав гідрі шиї, з яких Геракл збивав своєю палицею голови. Нові голови перестали виростати в гідри. Дедалі слабше опиралася вона синові Зевса. Нарешті й безсмертна голова злетіла в гідри. Потворна гідра була переможена і впала мертвою на землю. Глибоко закопав її безсмертну голову переможець Геракл і навалив на неї величезну скелю, щоб не могла вона знову вийти на світ. Потім великий герой розтяв тіло гідри і занурив в її отруйну жовч свої стріли. З того часу рани від стріл Геракла стали невигойними. З великим тріумфом повернувся Геракл у Тірінф. Але там чекало його вже нове доручення Еврісфея.

Стімфалійські птахи (третій подвиг)

Еврісфей доручив Гераклові перебити стімфалійських птахів. Мало не в пустиню обернули ці птахи всі околиці аркадського міста Стімфала. Вони нападали і на тварин, і на людей і розривали їх своїми мідними

пазурами й дзьобами. Але найстрашніше було те, що пера цих птахів були з твердої бронзи, і птахи, злетівши вгору, могли пускати їх, якстріли, на того, хто здумав би напасти на них. Важко було Гераклові виконати це доручення Еврісфея. На допомогу йому прийшла войовниця Афіна-Паллада. Вона дала Гераклові два мідні тим-пани, їх викував бог Гефест, і звеліла Гераклові стати на високому горбі біля того лісу, де гніздилися стімфалійські птахи, і вдарити в тимпани; коли ж птахи — здіймуться — перестріля-ти їх з лука. Так і зробив Геракл. Зійшовши на горб, він ударив у тимпани, і знявся такий стра-шенний дзвін, що птахи величезною зграєю злетіли над лісом і почали у переполоху кружля-ти над ним. Вони дощем сипали свої гострі, як стріли, пера на землю, але не влучали пера в Геракла, який стояв на горбі. Схопив свій лук герой і почав разити птахів смертоносними стрілами. Охоплені страхом, знялися вгору за хмари стімфалійські птахи і зникли з очей Ге-ракла. Відлетіли птахи геть за межі Греції на береги Евксінського Понту і більше ніколи не поверталися в околиці Стімфала. Так виконав Геракл це доручення Еврісфея і повернувся в Тірінф, але зараз же довелося йому вирушити на ще важчий подвиг

Керінейська лань (четвертий подвиг)

Еврісфей знав, що в Аркадії живе чудесна керінейська лань, послана богинею Артемідою на кару людям. Лань ця спустошувала поля. Саме її спіймати і послав Еврісфей Геракла і звелів йому живою приставити її в Мікени. Ця лань була надзвичайно гарна, роги в неї були золоті, а ноги мідні. Наче вітер, носилась вона по горах і долинах Аркадії, не знаючи ніколи втоми. Цілий рік переслідував Геракл керінейську лань. Вона мчала через гори, через рівнини, стрибала через прірви, перепливала ріки. Все далі й далі на північ тікала лань. відставав від неї герой, він гнався за нею, не спускаючи її з очей. Нарешті, Геракл досяг у погоні за ланню крайньої півночі країни гіпербореїв і джерел Істру. Тут лань зупинилась. Герой хотів схопити її, але вислизнула вона і, як стріла, понеслась назад, на південь. Знов почалась погоня. Гераклові вдалося тільки в Аркадії наздогнати лань. Навіть після такої довгої погоні не втратила вона сил. Втративши надію впіймати лань, Геракл удався до

своїх стріл, що б'ють без промаху. Він поранив золоторогу лань стрілою в ногу, і тільки тоді вдалося йому впіймати її. Геракл звалив чудесну лань на плечі і хотів уже нести її в Мікени, як стала перед ним розгнівана Артеміда і сказала:

— Хіба не знав ти, Геракле, що лань ця моя? Навіщо образив ти мене, поранивши мою улюблену лань? Хіба не знаєш, що не прощаю я образ? Чи ти гадаєш, що ти могутніший від богів-олімпійців?

З побожністю схилився Геракл перед прекрасною богинею і відповів:

— О велика дочко Латони, не винуй ти мене! Ніколи не ображав я безсмертних богів, що живуть на світлому Олімпі; завжди шанував я небожителів багатими жертвами і ніколи не вважав себе за рівного їм, хоч і сам я — син громовержця Зевса. Не по своїй волі переслідував я твою лань, а з наказу Еврісфея. Боги самі звеліли мені служити йому, і не смію я не послухатись Еврісфея!

Артеміда простила Гераклові його провину. Великий син громовержця Зевса приніс живою в Мікени керінейську лань і віддав її Еврісфею.

Еріманфський кабан і битва з кентаврами (п'ятий подвиг)

Після полювання на мідноногу лань, що тривало цілий рік, недовго відпочивав Геракл. Еврісфей знову дав йому доручення. Геракл повинен був убити еріманфського кабана. Цей кабан, що мав дивовижну силу, жив на горі Еріманф і спустошував околиці міста Псофіса. Він не щадив і людей і вбивав їх своїми величезними іклами, Геракл пішов до гори Еріманф. По дорозі відвідав він мудрого кентавра Фола. З пошаною прийняв Фол великого сина Зевса і влаштував для нього бенкет. Під час бенкету кентавр відкрив велику посудину з вином, щоб якнайкраще почастувати героя. Далеко рознеслись пахощі чудесного вина. Почули ці пахощі й інші кентаври. Страшенно розгнівались вони на Фола за те, що

він відкрив посудину. Вино належало не самому лише Фолові, а було власністю всіх кентаврів. Кентаври кинулись до житла Фола і напали несподівано на нього й Геракла, коли вони вдвох весело бенкетували, прикрасивши голови вінками з плюща. Геракл не злякався кентаврів. Він швидко скочив зі свого ложа і почав кидати в нападників величезні димучі головешки. Кентаври кинулись тікати, а Геракл разив їх своїми отруйними стрілами. Герой переслідував їх до самої Малеї. Там сховались кентаври у Гераклового друга, Хірона, наймудрішого з кентаврів. Слідом за ними в печеру Хірона увірвався Геракл. У гніві натягнув він свій лук, блиснула в повітрі стріла і вп'ялася в коліно одного з кентаврів. Не ворога вразив Геракл, а свого друга Хірона. Велика скорбота охопила героя, коли він побачив, кого поранив. Геракл поспішає обмити і перев'язати рану другові, але ніщо не може допомогти. Знав Геракл, що рана від стріли, отруєної жовчю гідри, невигойна. Знав і Хірон, що загрожує йому тяжка смерть. Щоб не страждати від рани, він згодом добровільно зійшов у похмуре царство Аїда.

У глибокому смутку Геракл покинув Хірона і скоро дійшов до Еріманфу. Там у густому лісі знайшов він грізного кабана і криком вигнав його з хащі. Довго переслідував кабана Геракл і нарешті загнав його у глибокий сніг на вершині гори. Кабан загруз у снігу, а Геракл, кинувшись на нього, зв'язав його і відніс живим у Мікени. Коли Еврісфей побачив дивовижного кабана, то від страху сховався у велику бронзову посудину.

Стайні царя Авгія (шостий подвиг)

Незабаром Еврісфей дав нове доручення Гераклові. Він повинен був очистити від гною скотний двір Авгія, царя Еліди, сина світлосяйного Геліоса. Бог сонця дав своєму си-нові незліченні багатства. Особливо численні були стада Авгія. Серед його стад були триста биків з білими як сніг ногами, двісті биків були червоні, мов сідонський пурпур, дванадцять биків, присвячених богові Геліосу, були білі, наче лебеді, а один бик, що відзначався незвичайною красою, сяяв, мов зірка. Геракл

запропонував Авгієві очистити за один день весь його величезний скотний двір, якщо він погодиться віддати йому десяту частину його стад. Авгій погодився. Йому здавалося, що неможливо виконати таку роботу за один день. Але Геракл повалив з двох протилежних боків стіну, що оточувала скотний двір, і відвів у нього воду двох рік, Алфея і Пенея. Вода цих рік в один день винесла весь гній зі скотного двору, а Геракл знову склав стіни. Коли герой прийшов до Авгія вимагати нагороди, то гордий цар не віддав йому обіцяної десятої частини стад, і довелося Гераклові ні з чим повернутись у Тірінф.

Страшенно помстився великий герой на цареві Еліди. Через кілька років, уже звільнившись від служби Еврісфеєві, Геракл напав з великим військом на Еліду, переміг у кровопролитній битві Авгія і вбив його своєю смертоносною стрілою. Після перемоги зібрав герой військо і всю багату здобич біля міста Піси, приніс жертви олімпійським богам і встановив олімпійські ігри, які й справлялися з того часу всіма греками кожні чотири роки на свя-щенній рівнині, обсадженій самим Гераклом присвяченими богині Афіні-Палладі оливами.

Геракл помстився і на всіх союзниках Авгія. Особливо ж поплатився цар Пілоса, Нелей. Геракл, прийшовши з військом до Пілоса, здобув місто і вбив Нелея і одинадцять його синів. Не врятувався і син Нелея, Періклімен, якому дав володар моря Посейдон дар обертатися в лева, змію і бджолу. Геракл убив його, коли, обернувшись у бджолу Періклімен сів на одного з коней, запряжених у колісницю. Один тільки син Нелея, Нестор, лишився живим. Згодом прославився Нестор серед греків своїми подвигами і своєю великою мудрістю.

Крітський бик (сьомий подвиг)

Щоб виконати сьоме доручення Еврісфея, Гераклові довелося покинути Грецію і ви-рушити на острів Кріт. Йому доручив Еврісфей привести в Мікени крітського бика. Цього би-ка цареві Кріту, Міносу, синові Європи, послав землетрясець Посейдон; Мінос повинен був принести бика в жертву Посейдонові. Але Міносу шкода стало

жертвувати такого чудового бика — він залишив його у своєму стаді, а в жертву Посейдонові приніс одного з своїх биків. Посейдон розгнівався на Міноса й наслав на бика, що вийшов з моря, шаленство. По всьому острову носився бик і знищував усе на своєму шляху. Великий герой Геракл зловив бика і приборкав його. Геракл сів на широку спину бика і переплив на ньому через море з Кріту на Пелопоннес. Геракл привів бика в Мікени, але Еврісфей побоявся залишити Посейдонового бика в своєму стаді і пустив його на волю. Зачувши знову волю, понісся шалений бик через увесь Пелопоннес на північ і нарешті прибіг в Аттіку на Марафонське поле. Там його вбив великий афінський герой Тесей.

Коні Діомеда (восьмий подвиг)

Після приборкання крітського бика Гераклові, за дорученням Еврісфея, довелось вирушити у Фракію до царя бістонів, Діомеда. У цього царя були незвичайної краси і сили коні. Вони були приковані залізними ланцюгами в стійлах, бо ніякі пута не могли вдержати їх. Цар Діомед годував цих коней людським м'ясом. Він кидав їм на поталу всіх чужоземців, які, гнані бурею, приставали до його міста. До цього фракійського царя і з'явився зі своїми супутниками Геракл. Він заволодів кіньми Діомеда і повів їх на свій корабель. На березі на-здогнав Геракла сам Діомед зі своїми войовничими бістонами. Доручивши охорону коней своєму улюбленцеві Абдеру, синові Гермеса, Геракл став до бою з Діомедом. Небагато було супутників у Геракла, але все-таки переможений був Діомед і загинув у бою. Геракл повернувся до корабля. Яким великим був його розпач, коли він побачив, що дикі коні розірвали на шматки його улюбленця Абдера. Геракл влаштував пишний похорон своєму улюбленцеві, насипав над його тілом високу могилу, а поряд з могилою заснував місто і назвав його на честь свого улюбленця Абдерою. А коней Діомеда Геракл привів до Еврісфея, і той звелів випустити їх на волю. Дикі коні побігли в гори Лікейона, вкриті густим лісом, і були там розтерзані дикими звірами.

Геракл в Адмета

В основному викладено за трагедією Евріпіда "Алкестіда"

Коли Геракл плив на кораблі по морю до берегів Фракії по коней царя Діомеда, то вирішив він відвідати свого друга, царя Адмета, бо шлях лежав повз місто Фер, де правив Адмет.

Тяжкий час для Адмета вибрав Геракл. Велике горе панувало в домі царя Фер. Його дружина Алкестіда повинна була померти. Колись богині долі, великі мойри, за просьбою Аполлона, визначили, що Адмет може позбутися смерті, якщо в останній час його життя хтось добровільно погодиться зійти замість нього в похмуре царство Аїда. Коли настав час смерті, Адмет просив своїх дуже старих батьків, щоб хто-небудь з них погодився вмерти замість нього, але батьки відмовились. Не погодився ніхто із жителів Фер умирати добровільно за царя Адмета. Тоді молода, прекрасна Алкестіда вирішила пожертвувати своїм життям за улюбленого чоловіка. В той день, коли повинен бути померти Адмет, приготувалась до смерті його дружина. Вона обмила тіло і вдягла погребний одяг і оздоби. Підійшовши до домашнього вогнища, звернулась Алкестіда до богині Гестії, що дає щастя в домі, з палкою молитвою:

— О велика богине! Востаннє схиляю я тут перед тобою коліна. Я благаю тебе, захисти моїх дітей-сиріт, адже я мушу сьогодні зійти в царство похмурого Аїда. О, не дай ти їм померти, як умираю я, передчасно! Хай щасливе і багате буде їх життя тут, на батьківщині.

Потім обійшла Алкестіда всі вівтарі богів і прикрасила їх миртом.

Нарешті пішла вона в свої покої і впала в сльозах на своє ложе. Прийшли до неї й діти — син і дочка. Гірко ридали вони на грудях матері. Плакали й служниці Алкестіда. В розпачі Адмет обняв свою молоду дружину і благав її не покидати його. Вже готова до смерті Алкестіда, вже наближається нечутною ходою по палацу царя Фер ненависний бо-гам і людям бог смерті Танат, щоб зрізати мечем пасмо

волосся з голови Алкестіди. Сам золоточубий Аполлон прохав його віддалити час смерті дружини його улюбленця Адмета, але невблаганний Танат. Почуває Алкестіда наближення смерті. З жахом вигукує вона:

— О, наближається вже до мене двовесловий човен Харона, і грізно кричить мені перевізник душ померлих, керуючи човном: "Чого ж ти гаєшся? Спіши, спіши! Не терпить час! Не затримуй нас. Готове все! Спіши ж!" О, пустіть мене! Слабнуть мої ноги. Наближається смерть. Чорна ніч повиває мені очі! О діти, діти! Нежива вже ваша мати! Живіть щасливо! Адмете, твоє життя було дорожче над власне моє життя. Хай краще тобі, а не мені світить сонце. Адмете, ти любиш не менше мене наших дітей. О, не бери ти в дім їм мачухи, щоб не кривдила вона їх!

Страждає нещасний Адмет.

— Всю радість життя забираєш ти з собою, Алкестідо! — вигукує він, — все життя тепер тужитиму я за тобою. О боги, боги, яку дружину відбираєте ви в мене!

Ледве чутно говорить Алкестіда:

— Прощай! Уже навік закрились мої очі. Прощайте, діти! Тепер ніщо я. Прощай, Адмет!

— О, поглянь же ще хоч раз! Не покидай дітей! О, дай і мені вмерти! — зі сльозами вигукнув Адмет.

Закрились очі Алкестіди, холоне її тіло, померла вона. Безутішно ридає над померлою Адмет і гірко нарікає на свою долю. Він велить приготувати дружині своїй пишний похорон. Вісім місяців наказує він усім у місті оплакувати Алкестіду, найкращу з жінок. Усе місто сповнене скорботи, бо всі любили добру царицю.

Вже збиралися нести тіло Алкестіди до її гробниці, як у місто Фер приходить Геракл. Він іде до палацу Адмета і зустрічає свого друга біля воріт палацу. З пошаною зустрів Адмет великого сина егідодержавного Зевса. Не бажаючи засмутити гостя, силкується сховати Адмет від нього своє горе. Але Геракл відразу помітив, що тяжко засмучений друг його, і запитав про причину його суму. Адмет дає неясну відповідь Гераклові, і він вирішує, що в Адмета померла далека родичка, якій Адмет дав притулок у себе після смерті батька. Наказує своїм слугам Адмет провести Геракла в кімнату для гостей і влаштувати для нього багатий бенкет, а двері на жіночу половину замкнути, щоб не долітав до вух Геракла скорботний стогін. Не підозрюючи, яке нещастя спіткало його друга, Геракл весело бенкетує в палаці Адмета. Келих за келихом випиває він. Тяжко слугам прислуговувати веселому гос-теві — адже вони знають, що немає вже серед живих їх улюбленої господині. Хоч як намагаються вони, з наказу Адмета, заховати своє горе, все ж Геракл помічає сльози на їх очах і сум на обличчях. Він кличе одного із слуг бенкетувати з ним, він говорить, що вино дасть йому забуття і розгладить на чолі зморшки смутку, та слуга відмовляється. Тоді здогадується Геракл, що тяжке горе спіткало дім Адмета. Він починає розпитувати слугу, що ста-лося з його другом, і нарешті слуга говорить йому:

— О чужоземцю, дружина Адмета зійшла сьогодні в царство Аїда.

Засмутився Геракл. Йому стало боляче, що бенкетував він у вінку з плюща і співав у домі друга, якого спіткало таке велике горе. Геракл вирішив віддячити благородному Адметові за те, що, незважаючи на горе, яке його спіткало, він все-таки гостинно прийняв його. Швидко визріло у великого героя рішення відняти в похмурого бога смерті Таната його здобич — Алкестіду

Дізнавшись від слуги, де знаходиться гробниця Алкестіди, він спішить туди. Сховавшись за гробницею, Геракл чекає, коли прилетить Танат напитися біля могили жертовної крові. Ось почулися помахи чорних крил Таната, повіяло могильним холодом; прилетів до гробниці

похмурий богсмерті і жадібно припав губами до жертовної крові. Геракл вискочив із засідки і кинувся на Таната. Обхопив він бога своїми могутніми руками, і почалась між ними жахлива боротьба. Напружуючи всі свої сили, бореться Геракл з богом смерті. Здушив своїми кістлявими руками груди Геракла Танат, він дихає на нього своїм крижаним подихом, а від крил його віє на героя холод смерті. Все ж могутній син громовержця Зевс переміг Таната. Він зв'язав Таната і зажадав, як викуп за звільнення, щоб повернув бог смерті до життя Алкестіду. Танат подарував Гераклові життя дружини Адмета, і повів її великий ге-рой назад до палацу її чоловіка.

Адмет же, повернувшись до палацу після похорону дружини, гірко оплакував свою незамінну втрату. Йому тяжко було залишатись у спустілому палаці. Куди йти йому? Він заздрить померлим. Йому ненависне життя. Смерть кличе він. Все його щастя викрав Танат і поніс у царство Аїда. Що може бути тяжче для нього від утрати коханої дружини! Шкодує Адмет, що не допустила Алкестіда, щоб він помер з нею, тоді б з'єднала їх смерть. Дві вірні одна одній душі дістав би Аїд замість однієї. Разом би переплили ці душі Ахеронт. Раптом перед скорботним Адметом з'явився Геракл. Він веде за руку жінку, закриту покривалом. Геракл просить Адмета залишити цю жінку, що дісталася йому після тяжкої боротьби, в па-лаці до його повернення з Фракії. Відмовляється Адмет; він просить Геракла відвести до кого-небудь іншого жінку. Тяжко Адметові бачити в палаці своєму іншу жінку, коли втратив він ту, яку так любив. Геракл наполягає і навіть хоче, щоб Адмет сам увів у палац жінку. Він не дозволяє Адметовим слугам доторкнутися до неї. Нарешті Адмет, не маючи сили відмо-вити своєму другові, бере жінку за руку, щоб ввести її в свій палац. Геракл каже йому:

— Ти взяв її, Адмете! Так охороняй же її! Тепер ти можеш сказати, що син Зевса — вірний друг. Поглянь же на жінку! Чи не схожа вона на твою дружину Алкестіду? Годі тужити! Будь знову задоволений життям!

— О великі боги! — вигукнув Адмет, піднявши покривало жінки. — Дружина моя, Алкестіда! О, ні, це тільки тінь її! Вона стоїть мовчки, ні слова не промовила вона!

— Ні, не тінь це! — відповів Геракл— Це Алкестіда. Я здобув її в тяжкій боротьбі з по-велителем душ Танатом. Вона мовчатиме, поки не звільниться від влади підземних богів, принісши їм викупні жертви; вона мовчатиме, поки тричі не змінить ночі день; тільки тоді заговорить вона. А тепер прощай, Адмете! Будь щасливий і завжди додержуй великого зви-чаю гостинності, освяченого самим батьком моїм — Зевсом!

— О великий сину Зевса, ти дав мені знову радість життя! — вигукнув Адмет— Чим я можу віддячити тобі? Залишся в мене гостем. Я звелю по всіх моїх володіннях святкувати твою перемогу, звелю принести богам великі жертви. Лишись зі мною!

Не залишився Геракл в Адмета; його чекав подвиг: він повинен був виконати доручення Еврісфея і здобути йому коней царя Діомеда.

Пояс Іпполіти (дев'ятий подвиг)

Дев'ятим подвигом Геракла був його похід у країну амазонок за поясом цариці Іпполіти. Цей пояс подарував Іпполіті бог війни Арес, і вона носила його як знак своєї влади над всіма амазонками. Дочка Еврісфея, Адмета, жриця богині Гери, хотіла неодмінно мати цей пояс. Щоб виконати її бажання, Еврісфей послав за поясом Геракла. Зібравши невеликий загін героїв, великий син Зевса вирушив у далеку путь на одному тільки кораблі. Хоч і невеликий був загін Геракла, але багато славних героїв було в цьому загоні, був у ньому і великий герой Аттіки Тесей.

Далекий шлях був перед героями. Вони мали досягти найдальших берегів Евксінського Понту, бо там знаходилась країна амазонок зі столицею Феміскірою. По дорозі Геракл пристав зі своїми супутниками

до острова Парос, де правили сини Міноса. На цьому острові сини Міноса вбили двох супутників Геракла. Геракл, розгніваний цим, зараз же почав війну з синами Міноса. Багатьох жителів Паросу він перебив, інших же, загнавши в місто, тримав в облозі до того часу, поки не послали обложені послів до Геракла і не почали просити його, щоб він взяв двох з них замість убитих супутників. Тоді зняв облогу Геракл і замість убитих узяв внуків Міноса, Алкея і Сфенела.

З Паросу Геракл прибув у Мізію до царя Ліка, який прийняв його з великою гостинністю. Несподівано напав на Ліка цар бебриків. Геракл переміг із своїм загоном царя бебриків і зруйнував його столицю, а всю землю бебриків віддав Лікові. Цар Лік назвав цю країну в честь Геракла Гераклеєю. Після цього подвигу вирушив Геракл далі й нарешті прибув у місто амазонок, Феміскіру.

Слава про подвиги Зевсового сина давно вже досягла країни амазонок. Тому, коли корабель Геракла пристав до Феміскіри, вийшли амазонки з царицею назустріч героєві. Вони з подивом дивилися на великого сина Зевса, який виділявся, мов безсмертний бог, серед своїх супутників-героїв. Цариця Іпполіта запитала великого героя Геракла:

— Славний Зевсів сину, скажи мені, що привело тебе до нашого міста? Мир несеш ти нам чи війну? Так відповів цариці Геракл:

— Царице, не з своєї волі прийшов я сюди з військом, зробивши велику путь по бурх-ливому морю; мене прислав володар Мікен, Еврісфей. Дочка його, Адмета, хоче мати твій пояс, подарунок бога Ареса. Еврісфей доручив мені здобути твій пояс!

Не мала сили ні в чому відмовити Гераклові Іпполіта. Вона вже була готова добровільно віддати йому пояс, але велика Гера, бажаючи згубити ненависного їй Геракла, прибрала образ амазонки, змішалася в натовпі і почала переконувати войовниць напасти на військо Геракла.

— Неправду каже Геракл, — мовила Гера амазонкам, — він прийшов до вас з підступним наміром: герой хоче викрасти вашу царицю Іпполіту і повести її рабинею в свій дім.

Амазонки повірили Гері. Схопились вони за зброю і напали на військо Геракла. Попереду війська амазонок неслася швидка, мов вітер, Аелла. Першою напала вона на Геракла, немов бурхливий вихор. Великий герой відбив натиск і змусив її до втечі. Аелла гадала врятуватися від героя швидкою втечею. Не допомогла їй вся її швидкість, Геракл наздогнав її і вбив своїм блискучим мечем. Загинула в бою і Протоя. Сім героїв з-поміж су-путників Геракла вбила вона власною рукою, але не минула її стріла великого сина Зевса. Тоді напали на Геракла відразу сім амазонок; вони були супутницями самої Артеміди: ніхто не був їм рівний в умінні володіти списом. Прикрившись щитами, вони пустили свої списи в Геракла, але списи пролетіли цього разу повз нього. Всіх їх убив герой своєю палицею; одна за одною попадали вони на землю, виблискуючи своєю зброєю. Амазонку Меланіппу яка вела до бою військо, Геракл узяв у полон, а разом з нею полонив і Антіопу. Переможені були грізні войовниці, їх військо кинулось тікати, багато з них загинуло від руки героїв, які їх переслідували. Уклали мир амазонки з Гераклом. Іпполіта купила волю могутньої Меланіппи ціною свого пояса, Антіопу герої повезли з собою. Геракл віддав її в нагороду Тесеєві за його велику хоробрість. Так здобув Геракл пояс Іпполіти.

Геракл рятує Гесіону, дочку Лаомедонта

Повертаючись назад у Тірінф з країни амазонок, Геракл прибув на кораблях із своїм військом до Трої. Тяжке видовище явилося героям, коли вони пристали до берега недалеко від Трої. Побачили вони прекрасну дочку царя Трої Лаомедонта, Гесіону, приковану до скелі біля самого морського берега. Вона була приречена, подібно до Андромеди, на поталу потворі, що виходила з моря. Цю потвору послав як кару Лаомедонтові Посейдон за відмову сплатити йому і Аполлонові плату за будування мурів Трої. Гордий цар, якому, за присудом Зевса, повинні були служити обидва боги, погрожував їм навіть обрізати вуха, як-що

вони вимагатимуть плати. Тоді розгніваний Аполлон наслав на всі володіння Лаомедонта жахливу пошесть, а Посейдон — потвору, яка спустошувала, нікого не щадячи, околиці Трої. Тільки пожертвувавши життям дочки, міг Лаомедонт урятувати свою країну від страшного лиха. Проти волі довелось йому прикувати до скелі біля моря свою дочку Гесіону

Побачивши нещасну дівчину, Геракл узявся врятувати її, а за врятування Гесіони зажадав він у Лаомедонта в нагороду тих коней, який дав цареві Трої громовержець Зевс як викуп за сина його Ганімеда. Його колись викрав орел Зевса й заніс на Олімп. Лаомедонт погодився на пропозицію Геракла. Великий герой звелів троянцям насипати на березі моря вал і заховався за ним. Ледве Геракл сховався за валом, як з моря випливла потвора і, роззявивши величезну пащу, кинулась на Гесіону. З голосним криком вибіг з-за валу Геракл, кинувся на потвору і встромив їй глибоко в груди свій двосічний меч. Геракл урятував Гесіону

Коли ж син Зевса зажадав від Лаомедонта обіцяну нагороду то стало шкода цареві розлучатися з чудовими кіньми, він не віддав їх Гераклові і навіть прогнав його, погрожуючи, з Трої. Покинув Геракл володіння Лаомедонта, затаївши глибоко в серці свій гнів. Зараз він не міг помститися на цареві, який його обдурив, бо дуже нечисленне було його військо, і герой не міг сподіватись швидко оволодіти неприступною Троєю. А лишатися довге під Троєю великий син Зевса не міг— він повинен поспішати з поясом Іпполіти до Мікен.

Корови Геріона (десятий подвиг)

Незабаром після повернення з походу до країни амазонок Геракл вирушив на новий подвиг. Еврісфей доручив його пригнати в Мікени корів велетня Геріона, сина Хрісаора і океаніди Каллірої. Далекий був шлях до Геріона. Гераклові треба було дійти до найдальшого краю землі, до тих місць, де спускається на заході з неба світлосяйний бог сонця Геліос. Геракл один вирушив у далеку путь. Він пройшов через Африку, через безплідні пустині Лівії, через країни диких варварів і

нарешті досяг краю землі. Тут поставив він обабіч вузької морської протоки два велетенські кам'яні стовпи на вічну пам'ять про свій подвиг

Ще багато довелося після цього мандрувати Гераклові, поки досяг він берегів сивого Океану. Роздумуючи, сів герой на березі, біля вічно шумливих вод Океану. Якдосягнути йому острова Еріфейя, де пас свої череди Геріон? День уже хилився до вечора. Ось показалась і колісниця Геліоса, що спускалась до вод Океану. Яскраве проміння Геліоса осліпило Геракла, і охопила його нестерпна, палюча спека. В гніві скочив Геракл і схопився за свій грізний лук, але не розгнівався світлий Геліос, він привітно посміхнувся героєві, сподобалась йому надзвичайна мужність великого сина Зевса. Геліос сам запропонував Гераклові переправитись на Еріфейю в золотому човні, в якому пропливав щовечора бог сонця з своїми кіньми із західного на східний край землі у свій золотий палац. Зраділий герой сміливо скочив у золотий човен і швидко досяг берегів Еріфейї.

Тільки пристав він до острова, як почув його грізний двоголовий пес Орфо і з гавкотом кинувся на героя. Одним ударом своєї важкої палиці вбив його Геракл. Не сам Орфо охороняв череди Геріона. Довелося ще битися Гераклові і з пастухом Геріона, велетнем Еврітіоном. Швидко справився з велетнем син Зевса і погнав корів Геріона до берега моря, де стояв золотий човен Геліоса. Геріон почув мукання своїх корів і пішов до череди. Побачивши, що пес його Орфо і велетень Еврітіон убиті, він погнався за викрадачем корів і наздогнав його на березі моря. Геріон був дивовижним велетнем: він мав три тулуби, три голови, шість рук і шість ніг. Трьома щитами прикривався він під час бою, три величезних списи кидав він відразу у ворога. З таким велетнем довелося битися Гераклові, але допомогла йому велика войовниця Афіна-Паллада. Ледве побачив його Геракл, як зразу ж пустив у велетня свою смертоносну стрілу. Влучила стріла в око однієї з голів Геріона. За першою стрілою полетіла друга, за нею третя. Грізно змахнув Геракл своєю всерозтрощуючою палицею, мов блискавкою, вразив нею герой Геріона, і бездушим трупом упав на землю тритілий велетень. Геракл перевіз з

Еріфейї на золотому човні Геліоса корів Геріона через бурхливий Океан і повернув човен Геліосу. Половина подвигу була звершена.

Багато праці було ще попереду. Треба було пригнати худобу в Мікени. Через усю Іспанію, через Піренейські гори, через Галлію і Альпи, через Італію гнав корів Геракл. На півдні Італії, біля міста Регіума, вирвалась одна з корів із череди і через протоку переплила в Сіцілію. Там побачив її цар Ерікс, син Посейдона, і взяв корову до своєї череди. Геракл довго шукав корову. Нарешті він попросив бога Гефеста охороняти череду, а сам пе-реправився в Сіцілію і там знайшов у череді царя Ерікса свою корову. Цар не схотів повернути її Гераклові; покладаючись на свою силу, він викликав Геракла на двобій. Нагородою переможцеві мала бути корова. Не під силу Еріксові був такий противник, як Геракл. Зевсів син стиснув царя в своїх могутніх обіймах і задушив. Вернувся Геракл з коровою до своєї череди і погнав її далі. На берегах Іонійського моря богиня Гера наслала сказ на всю череду. Скажені корови порозбігались в усі боки.

З великим зусиллям переловив Геракл більшу частину корів уже у Фракії і пригнав нарешті їх до Еврісфея в Мікени. А Еврісфей приніс їх у жертву великій богині Гері.

Кербер (одинадцятий подвиг)

Тільки Геракл повернувся в Тірінф, як уже знову послав його на подвиг Еврісфей. Це був уже одинадцятий подвиг, який повинен був зробити Геракл на службі в Еврісфея. Неймовірні труднощі довелося перебороти Гераклові під час цього подвигу. Він мусив спу-ститись у похмуре, повне страхіть підземне царство Аїда і привести до Еврісфея охоронця підземного царства, жахливого пекельного пса Кербера. Три голови в Кербера, на шиї в нього звивалися змії, хвіст його закінчувався головою дракона з величезною пащею. Геракл вирушив у Лаконію і через темну прірву біля Тенару спустився в пітьму підземного царства. Біля самих воріт підземного царства Аїда побачив Геракл приростих до скелі героїв Тесея і Періфоя, царя Фессалії. їх покарали так боги за те,

що вони хотіли викрасти в Аі'да дружину його Персефону. Почав благати Тесей Геракла:

— О великий сину Зевса, визволь мене! Ти бачиш мої муки! Один лиш ти спроможний врятувати мене від них!

Простяг Геракл Тесеєві руку і звільнив його. Коли ж він хотів визволити і Періфоя, то здригнулася земля, і зрозумів Геракл, що боги не хочуть його звільнення. Геракл скорився волі богів і пішов далі в темряву вічної ночі. В підземне царство Геракла ввів вісник богів Гермес, провідник душ померлих, а супутницею великого героя була сама улюблена дочка Зевса, Афіна-Паллада. Коли Геракл увійшов у царство Аїда, з жаху розлетілися тіні померлих. Не втікала тільки, побачивши Геракла, тінь героя Мелеагра. З благанням звернулася вона до великого сина Зевса:

— О великий Геракле, про одне благаю я тебе в пам'ять нашої дружби: згляньсь на осиротілу сестру мою, прекрасну Деяніру! Беззахисною залишилась вона після моєї смерті. Візьми її за дружину собі, великий герою! Будь її захисником!

Геракл обіцяв виконати просьбу друга і пішов далі за Гермесом. Назустріч Гераклові підвелася тінь жахливої горгони Медузи, вона грізно простягла свої мідні руки і махнула зо-лотими крилами, на голові її заворушились змії. Схопився за меч безстрашний герой, але Гермес зупинив його, говорячи:

— Не хапайся за меч, Геракле! Адже це тільки безтілесна тінь! Вона не загрожує тобі загибеллю!

Багато страхіть бачив на шляху своєму Геракл; нарешті він став перед троном Аїда. З захопленням дивилися володар царства померлих і дружина його Персефона на великого сина громовержця Зевса, який безстрашно спустився в царство темряви і смутку. Він, величний,

спокійний, стояв перед троном Аїда, спершись на свою величезну палицю, у левовій шкурі, накинутій на плечі, і з луком за плечима. Аїд милостиво вітав сина свого великого брата Зевса і запитав, що примусило його покинути світ сонця і спуститися в царство темряви. Схиляючись перед Аїдом, відповів Геракл:

— О володарю душ померлих, великий Аїде, не гнівайся на мене за мою просьбу всесильний! Адже ти знаєш, що не з своєї волі прийшов я в твоє царство, не з своєї волі проситиму я тебе. Дозволь мені, владико Аїде, відвести в Мікени твого триголового пса Кербера. Наказав мені це зробити Еврісфей, якому служу я з веління світлих богів-олімпійців.

Аїд відповів героєві:

— Я виконаю, сину Зевса, твою просьбу; але ти мусиш без зброї приборкати Кербера. Якщо ти приборкаєш його, то я дозволю тобі відвести його до Еврісфея.

Довго шукав Геракл Кербера по підземному царству. Нарешті знайшов він його на берегах Ахеронту. Геракл обхопив своїми руками, міцними, мов сталь, шию Кербера. Грізно завив Аїдів пес; усе підземне царство наповнилось його виттям. Він силкувався видертись з обіймів Геракла, та тільки міцніше стискали могутні руки героя шию Кербера. Обвив хвіст свій Кербер навколо ніг героя, вп'ялась голова дракона своїми зубами йому в тіло, але все даремно. Могутній Геракл все дужче стискав йому шию. Нарешті напівзадушений пес Аїда впав до ніг героя. Геракл приборкав його і повів із царства темряви в Мікени. Злякався денного світла Кербер; весь покрився він холодним потом, отруйна піна капала з його трьох пащ на землю; всюди, де капнула хоч краплина піни, виростало отруйне зілля.

Геракл привів до мікенських мурів Кербера. Злякався боягузливий Еврісфей, як тільки поглянув на страшного пса. Мало не на колінах благав він Геракла відвести Кербера назад у царство Аїда. Геракл

виконав його прохання і повернув Аїдові його страшного охоронця Кербера.

Яблука Гесперід (дванадцятий подвиг)

Найважчим подвигом Геракла на службі в Еврісфея був його останній, дванадцятий подвиг. Він повинен був, піти до великого титана Атласа, який держить на плечах небозвід, і дістати з його садів, за якими доглядають дочки Атласа Гесперіди, троє золотих яблук. Яблука ці росли на золотому дереві, вирощеному богинею землі Геєю як подарунок великій Гері в день її весілля з Зевсом. Щоб вчинити цей подвиг, треба було насамперед дізнатися про шляхи до садів Гесперід, що охоронялися драконом, який ніколи не склепляв очей своїх сном.

Ніхто не знав шляху до Гесперід і Атласа. Довго блукав Геракл по Азії і Європі, пройшов він і всі країни, які проходив раніше по дорозі по корови Геріона; всюди Геракл розпиту-вав про шлях, але ніхто не знав його. У своїх шуканнях зайшов він на крайню північ, до ріки Ерідану, що вічно котить свої бурхливі безмежні води. На берегах Ерідану з пошаною зустріли великого сина Зевса прекрасні німфи і дали йому пораду, як знайти шлях до садів Гесперід. Геракл повинен був напасти несподівано на морського віщого старця Нерея, коли той вийде на берег з морської пучини, і дізнатися від нього шлях до Гесперід; крім Нерея ніхто не знав цього шляху. Геракл довго шукав Нерея. Нарешті, вдалося йому знайти Нерея на березі мо-ря. Геракл напав на морського бога. Важка була боротьба з морським богом. Щоб визволи-тися з залізних обіймів Геракла, Нерей прибирав різних образів, але все ж не випускав його герой. Нарешті, він зв'язав стомленого Нерея, і морському богові довелося, щоб вернутися на волю, відкрити Гераклові таємницю шляху до садів Гесперід. Дізнавшись про цю таємни-цю, син Зевса відпустив морського старця і вирушив у далеку путь.

Знову довелось йому йти через Лівію. Тут зустрів він велетня Антея, сина Посейдона, бога морів, і богині землі Геї, яка його породила, вигодувала і виховала. Антей примушував усіх подорожніх боротися з

ним і всіх, кого перемагав в боротьбі, немилосердно вбивав. Велетень зажадав, щоб і Геракл боровся з ним. Ніхто не міг перемогти Антея в єдиноборстві, не знаючи таємниці, звідки велетень діставав під час боротьби все нові й нові сили. А таємниця була така: коли Антей почував, що починає втрачати силу, він доторкався до землі, своєї матері, і поновлювалися його сили; він черпав їх у своєї матері, великої богині землі. Але треба було тільки відірвати Антея від землі і підняти його в повітря, як зникали його сили. Довго боровся Геракл з Антеєм, кілька разів він валив його на землю, але тільки прибавлялося сили в Антея. Раптом під час боротьби підняв могутній Геракл Антея високо в повітря, виснажились сили в сина Геї, і Геракл задушив його.

Далі пішов Геракл і прийшов у Єгипет. Там, стомлений довгою дорогою, заснув він у затінку невеликого гаю на березі Нілу. Побачив сплячого Геракла цар Єгипту, син Посейдона і дочки Епафа Лісіанасси, Бусіріс, і звелів зв'язати сплячого героя. Він хотів принести Геракла в жертву батькові його Зевсу. Дев'ять років був неврожай в Єгипті; провістив прибулий з Кіпру віщун Фрасій, що припиниться неврожай тільки тоді, якщо буде Бусіріс щороку приносити в жертву Зевсові чужоземця. Бусіріс наказав схопити провісника Фрасія і першого приніс його в жертву. З того часу жорстокий цар приносив у жертву громовержцеві всіх чужоземців, які приходили в Єгипет. Привели до жертовника і Геракла, але розірвав вели-кий герой вірьовки, якими він був зв'язаний, і вбив біля жертовника самого Бусіріса і сина його Амфідаманта. Так був покараний жорстокий цар Єгипту.

Багато ще довелося зустріти Гераклові на своєму шляху небезпек, поки дійшов він до краю землі, де стояв великий титан Атлас. З подивом дивився герой на могутнього титана, який тримав на своїх широких плечах увесь небозвід.

— О, великий титане Атласе! — звернувся до нього Геракл, — я син Зевса — Геракл. Мене прислав до тебе Еврісфей, цар багатих золотом Мікен. Еврісфей звелів мені дістати в тебе троє золотих яблук із золотого дерева в садах Гесперід.

— Я дам тобі троє яблук, сину Зевса, — відповів Атлас, — а ти, поки я ходитиму по них, повинен стати на моє місце і тримати на плечах своїх небозвід.

Геракл погодився. Він став на місце Атласа. Неймовірний тягар спустився на плечі Зевсового сина. Він напружив усі свої сили і вдержав небозвід. Страшенно давив тягар на могутні плечі Геракла. Він зігнувся під тягарем неба, його м'язи здулися, мов гори, піт ук-рив усе його тіло від напруження, але нелюдські сили і допомога богині Афіни дали йому змогу тримати небозвід, поки вернувся Атлас з трьома золотими яблуками. Повернувшись, Атлас сказав героєві:

— Ось троє яблук, Геракле, якщо хочеш, я сам віднесу їх у Мікени, а ти потримай до мого повернення небозвід, потім я стану на твоє місце.

Геракл зрозумів хитрість Атласа, він зрозумів, що хоче титан зовсім позбутися своєї тяжкої праці, і на хитрощі відповів хитрощами.

— Добре, Атласе, я згоден! — відповів Геракл, — тільки дозволь мені перше зробити собі подушку, я покладу її на плечі, щоб не давив їх так жахливо небозвід.

Атлас став знову на своєму місці і звалив на плечі тягар неба. А Геракл підняв лук свій і сагайдак із стрілами, взяв свою палицю й золоті яблука і сказав:

— Прощай, Атласе! Я держав небозвід, поки ти ходив по яблука Гесперід, а вічно нести на плечах своїх увесь тягар неба я не хочу

З цими словами Геракл пішов від титана, і знов довелося Атласові тримати, як і раніш, на могутніх плечах своїх небозвід. А Геракл повернувся до Еврісфея і віддав йому золоті яблука. Еврісфей подарував їх Гераклові, а він подарував яблука своїй покрови-тельці, великій дочці

Зевсовій Афіні Палладі. Афіна повернула яблука Гесперідам, щоб вічно залишалися вони в їх садах.

Після свого дванадцятого подвигу Геракл звільнився від служби в Еврісфея. Тепер він міг повернутися до семибрамних Фів. Але недовго залишався там син Зевса. Чекали його нові подвиги. Він віддав дружину свою Мегару за дружину другові своєму Іолаєві, а сам пішов знову у Тірінф.

Але не самі перемоги чекали його, чекали Геракла і тяжкі біди, бо, як і раніш, пе-реслідувала його велика богиня Гера.

Геракл і Деяніра

Після того як Евріт прогнав Геракла з Ойхалії, великий герой прийшов у Калідон, місто Етолії. Там правив Ойней. Геракл прийшов до Ойнея просити руки його дочки Деяніри, бо він обіцяв у царстві тіней Мелеагрові одружитися з нею. В Калідоні Геракл зустрів грізного суперника. Багато героїв добивались руки прекрасної Деяніри, а серед них і річковий бог Ахелой. Нарешті, вирішив Ойней, що руку Деяніри дістане той, хто вийде переможцем у боротьбі. Всі женихи відмовились боротися з могутнім Ахелоєм. Зостався один Геракл. Довелось йому боротися з богом ріки. Бачачи рішучість Геракла помірятись з ним силою, Ахелой сказав йому:

— Ти кажеш, що народжений Зевсом і Алкменою? Брешеш ти, що Зевс — твій батько!

І почав Ахелой знущатись з великого сина Зевса і ганьбити матір його Алкмену. Насупивши брови, суворо глянув Геракл на Ахелоя; вогнем гніву блиснули його очі, і сказав він:

— Ахелою, мені краще служать руки, ніж язик! Будь переможцем на словах, а я буду переможцем на ділі.

Твердим кроком підійшов Геракл до Ахелоя і обхопив його могутніми руками. Твердо стояв величезний Ахелой; не міг звалити його великий Геракл; даремні були всі його зусилля. Так стояв Ахелой, як стоїть непорушна скеля, і не хитають її морські хвилі, б'ючись об неї з громовим шумом. Налягаючи грудьми один на одного, борються Геракл і Ахелой, немов ті бики, що зчепилися своїми кривими рогами. Три рази нападав Геракл на Ахелоя, на четвертий раз, вирвавшись з рук Ахелоя, обхопив його ззаду герой. Немов важка гора, придавив він річкового бога до самої землі. Ахелой ледве міг, зібравши свої сили, звільнити руки, вкриті потом; та хоч як напружував він всі свої сили, все дужче й дужче тиснув його до землі Геракл. З стогоном схилився Ахелой, коліна його зігнулись, а головою торкнувся він самої землі. Щоб не бути переможеним, Ахе-лой вдався до хитрощів, він обернувся в змію. Тільки обернувся Ахелой у змію і вислизнув з рук Геракла, як, сміючись, вигукнув І сракл:

— Ще в колисці навчився я боротися із зміями! Правда, ти дужчий від інших змій, Ахелою, але не зрівнятися тобі з лернейською гідрою. Хоч і виростали в неї замість відтятої голови дві нові, все ж я переміг її.

Схопив Геракл руками шию змії і здавив її, немов залізними кліщами. Силкувався вирватись з рук героя Ахелой, але не міг. Тоді обернувся він у бика і знову напав на Геракла. Геракл схопив бика Ахелоя за роги і повалив на землю. З такою страшною силою повалив Геракл його, що зламав йому один ріг. Переміг Геракл Ахелоя, і віддав Ойней Деяніру за дружину Гераклові.

Після весілля Геракл залишився в палаці Ойнея, але недовго пробув він у нього. Одного разу під час бенкету Геракл ударив сина Архітела, Евнома, за те, що хлопчик злив йому на руки воду, приготовлену для обмивання ніг. Удар був такий сильний, що хлопчик упав мертвий. Засмутився Геракл, і хоч простив йому Архітел мимовільне вбивство сина, все ж покинув герой Калідон і подався з дружиною своєю Деянірою в Тірінф.

Під час подорожі Геракл прийшов з дружиною до ріки Евену1. Через цю бурхливу ріку перевозив за плату подорожніх на своїй широкій спині кентавр Несс. Несс запропонував перенести Де-яніру на той берег, і Геракл посадив її на спину кентавра. А сам герой перекинув палицю і лук на той бік і переплив бурхливу ріку. Тільки вийшов на берег Геракл, як раптом почув він голосний крик Деяніри. Вона кликала на допомогу свого чоловіка. Кентавр, полонений її красою, хотів її викрасти. Грізно крикнув син Зевса Нессові:

— Куди ти біжиш? Чи, може, думаєш ти, що врятують тебе твої ноги? Ні, не врятуєшся ти! Хоч як би швидко мчав ти, моя стріла все-таки наздожене тебе!

Напнув свій лук Геракл, і злетіла з тугої тятиви стріла. Смертоносна стріла наздогнала Несса, вп'ялась йому в спину, а вістря її пройшло крізь груди кентавра. Упав на коліна смертельно поранений Несс. Струмом ллється з його рани кров, що змішалась з отрутою лернейської гідри. Не хотів умирати, не помстившись, Несе, він зібрав свою кров і дав її Деянірі, сказавши:

— О дочко Ойнея, тебе останню переніс я через бурхливі води Евену! Візьми ж мою кров і бережи її! Якщо розлюбить тебе Геракл, ця кров поверне тобі його любов, і ні одна жінка не буде йому дорожча від тебе, натри тільки нею одяг Геракла.

Взяла кров Несса Деяніра і сховала її. Помер Несе. А Геракл з Деянірою прибули в Тірінф і жили там до того часу, поки не примусило їх покинути славне місто мимовільне вбивство Гераклом друга Іфіта.

Смерть Геракла і прийняття його до сонму олімпійських богів

Викладено за трагедією Софокла "Трахінянки"

Коли Геракл за вбивство Іфіта був проданий у рабство Омфалі, Деянірі з дітьми довелося покинути Тірінф. Дружиш Геракла дав притулок цар фессалійського міста Трахіни, Кеїк. Минуло вже три роки і три місяці, як покинув Геракл Деяніру. Дружина Геракла турбувалась про долю свого чоловіка. Не було звістки від Геракла. Деяніра навіть не знала, чи живий ще її чоловік. Тяжкі передчуття мучили Деяніру. Покликала вона свого сина Гілла і сказала йому:

— О улюблений сину мій! Ганьба, що ти не шукаєш свого батька. Ось уже п'ятнадцять місяців, як він не дає про себе звістки.

— Якщо тільки можна вірити чуткам, — відповів матері Гілл, — то кажуть, що після того, як три роки пробув батько рабом в Омфали, він, коли скінчився строк його рабства, відправився з військом на Евбею до міста Ойхалії, щоб помститися цареві Евріту за образу.

— Сину мій! — перебила Гілла мати. — Твій батько Геракл ніколи не покидав мене раніш, йдучи па великі подвиги, в такій тривозі, як останнього разу. Він залишив мені навіть при прощанні табличку з записаним на ній старим провіщенням, даним йому в Додоні. Сказано там, що коли три роки і три місяці пробуде Геракл на чужині, то або спіткала його смерть, або ж, повернувшись додому, житиме він радісним і спокійним життям. Покидаючи мене, залишив мені Геракл і розпорядження, що із земель його батьків, на випадок його смерті, мали дістати у спадщину його діти. Тривожить мене доля чоловіка. Адже говорив він мені про облогу Ойхалії, що він або загине під містом, або ж, здобувши його, житиме щасливо. Ні, сину мій, іди, благаю тебе, розшукай свого батька.

Гілл, покірний волі матері, вирушив у далеку путь на Евбею, в Ойхалію, шукати батька.

Через деякий час після того, як Гілл покинув Трахіну, прибігає до Деяніри вісник. Він повідомляє їй, що зараз прийде від Геракла посол

Ліхас. Радісну звістку принесе Ліхас. Геракл живий. Він переміг Евріта, здобув і зруйнував місто Ойхалію і незабаром повернеться до Трахіни в славі перемоги. Слідом за вісником приходить до Деяніри і Ліхас. Він веде полонених, і серед них Іолу, дочку Евріта. Радісно зустрічає Деяніра Ліхаса. Посол Геракла розповідає їй, що Геракл, як і раніше, могутній і здоровий. Він збирається справляти свою перемогу й готується принести багаті жертви, перш ніж покине Евбею. Деяніра дивиться на полонених; помітивши серед них прекрасну жінку, запитує Ліхаса:

— Скажи мені, Ліхасе, хто ця жінка? Хто її батько й мати? Найдужче горює вона. Чи не дочка це самого Евріта?

Але Ліхас відповідає дружині Геракла:

— Не знаю я, царице, хто вона. Напевне, до знатного евбейського роду належить ця жінка. Ні слова не сказала вона в дорозі. Весь час ллє вона сльози скорботи, відколи покинула рідне місто.

— Нещасна! — вигукнула Деяніра. — До цього горя не додам я тобі нових страждань! Веди ж, Ліхасе, в палац полонених, я зараз прийду слідом за вами!

Ліхас пішов з полоненими в палац. Тільки-но пішов він, як наблизився до Деяніри слуга і сказав їй:

— Почекай, царице, вислухай мене. Не всю правду сказав тобі Ліхас. Він знає, хто ця жінка; це дочка Евріта, Іола. З любові до неї змагався колись Геракл з Еврітом у стрільбі з лука. Гордий цар не віддав йому, переможцеві, дочки за дружину, як обіцяв, — образивши, він прогнав великого героя з міста. Заради Іоли здобув тепер Ойхалію Геракл і вбив царя Евріта. Не як рабу прислав сюди Іолу син Зевса — він хоче взяти її за дружину.

Засмутилась Деяніра. Вона докоряє Ліхасові за те, що він заховав від неї правду. Признається Ліхас, що справді Геракл, полонений красою Іоли, хоче одружитися з нею. Горює Деяніра. Забув її Геракл під час довгої розлуки. Тепер кохає він іншу. Що має діяти вона, нещасна? Вона любить великого сина Зевса і не може віддати його іншій. Згадує горем убита Деяніра про кров, яку дав їй колись кентавр Несс, і те, що він сказав їй перед смертю. Деяніра зважується використати кров кентавра. Адже він сказав їй: "Натри моєю кров'ю одяг Геракла, і вічно кохатиме він тебе, ні одна жінка не буде йому дорожча від тебе". Боїться вдатися Деяніра до чарівного способу, але любов до Геракла і страх втратити його перемагають, нарешті, її побоювання. Дістає вона кров Несса, яку так довго зберігала в посудині, щоб не впав на неї промінь сонця, щоб не зігріло ЇЇ полум'я вогнища. Деяніра натирає нею розкішний плащ, який виткала вона в подарунок Гераклові, кладе його в скриню, що щільно закривається, кличе Ліхаса і говорить йому:

— Поспішай, Ліхасе, на Евбею і віднеси Гераклові цю скриню. В ній лежить плащ. Нехай одягне цей плащ Геракл, коли буде приносити жертву Зевсові. Скажи йому, щоб ні один смертний не одягав цього плаща, крім нього, щоб навіть промінь світлого Геліоса не діткнувся плаща, перш ніж він одягне його. Поспішай же, Ліхасе!

Пішов Ліхас з плащем. Коли він зник, Деяніру опанував неспокій. Пішла вона до палацу і, охоплена жахом, бачить, що та шерсть, якою натирала вона плащ кров'ю Несса, зотліла. Деяніра кинула цю шерсть на підлогу. Промінь сонця упав на шерсть і зігрів отруєну отрутою лернейської гідри кров кентавра. Разом з кров'ю нагрілась отрута гідри і спопелила шерсть, а на підлозі, де лежала шерсть, показалася отруйна піна. Вжахнулась Деяніра; вона боїться, що загине Геракл, одягнувши отруєний плащ. Дедалі дужче мучить дружину Геракла передчуття непоправної біди.

Небагато пройшло часу, відколи пішов на Евбею з отруєним плащем Ліхас. До палацу входить Гілл, який повернувся в Трахіну. Він блідий, очі його повні сліз. Глянувши на матір, вигукує він:

— О, як хотів би я бачити одно з трьох; або щоб не було тебе серед живих, або щоб інший звав тебе матір'ю, а не я, або ж щоб кращий розум мала ти, ніж тепер! Знай, ти згубила власного чоловіка, мого батька!

— О, горе! — з жахом вигукнула Деяніра. — Що говориш ти, сину мій? Хто з людей сказав тобі це? Як можеш ти обвинувачувати мене в такому злочині!

— Я сам бачив батькові страждання, не від людей дізнався я про це!

Розповідає Гілл матері, що трапилося на горі Канейоні, поблизу міста Ойхалії: Геракл, спорудивши жертовники, готувався вже принести жертви богам і насамперед батькові своєму Зевсу, як прийшов Ліхас з плащем. Син Зевса одягнув плащ — подарунок дружини — і приступив до відправи жертв. Спочатку приніс він дванадцять добірних биків у жертву Зевсові, а всього герой заколов сто жертв богам-олімпійцям. Яскраво спалахнуло полум'я на вівтарях. Геракл стояв, побожно знявши свої руки до неба, і закликав богів. Вогонь, що палахкотів на жертовниках, зігрів тіло Геракла, і виступив на тілі піт. Раптом прилип до тіла героя отруєний плащ. Корчі пробігли по тілу Геракла. Відчув він страшенний біль. Жахливо страждаючи, покликав герой Ліхаса і запитав його, навіщо приніс він цей плащ. Що міг відповісти йому невинний Ліхас? Він міг тільки сказати, що з плащем прислала його Деяніра. Геракл, не тямлячи нічого від страшного болю, схопив Ліхаса за ногу і вдарив його об скелю, навколо якої шуміли морські хвилі. На смерть розбився Ліхас. А Геракл упав на землю. Він бився в невимовних муках. Крик його розлягався далеко по Евбеї. Геракл проклинав свій шлюб з Деянірою. Великий герой покликав сина і з тяжким стогоном сказав йому:

— О сину мій, не покидай мене в нещасті, — якщо навіть загрожуватиме тобі смерть, не покидай мене! Підніми мене! Віднеси мене звідси! Віднеси туди, де не бачив би мене жоден смертний. О, якщо почуваєш ти до мене жаль, не дай мені померти тут!

Підняли Геракла, поклали на ноші, віднесли на корабель, щоб перевезти його в Трахіну. Ось що розповів Гілл матері і закінчив розповідь такими словами:

— Зараз ви всі побачите тут великого Зевсового сина, може, ще живим, а може, вже мертвим. О, нехай скарають тебе, мати, суворі Ерінії і месниця Діке. Ти згубила найкращого з людей, яких будь-коли носила земля. Ніколи не побачиш ти такого героя!

Мовчки пішла до палацу Деяніра, не сказавши жодного слова. Там, у палаці, схопила вона двогострий меч. Побачила Деяніру стара няня. Вона кличе скоріше Гілла. Поспішає Гілл до матері, але простромила вже вона мечем свої груди. Ридаючи, кинувся до матері не-щасний син, він обіймає її і вкриває поцілунками ЇЇ похолоділе тіло.

В цей час приносять до палацу вмираючого Геракла. Він забув-ся в сні під час дороги, але коли опустили ноші на землю біля входу в палац, Геракл прокинувся. Від лютого болю нічого не тямив великий герой.

— О великий Зевсе! — вигукує він. — В якій країні я? О, де ви, мужі Греції? Допоможіть мені! Заради вас я очистив землю і море від потвор і зла, а тепер ніхто з вас не хоче визволити мене вогнем або гострим мечем від тяжких страждань! О ти, Зевсів брате, великий Аїде, приспи, приспи мене, нещасного, приспи бистролітною смертю!

— Батьку, вислухай мене, благаю тебе, — просить слізно Гілл, — мимовільно зробила цей злочин мати. Навіщо прагнеш ти помсти? Дізнавшись, що сама вона — причина твоєї загибелі, проколола вона серце вістрям меча!

— О боги, померла вона, і я не міг помститися на ній! Не від моєї руки загинула підступна Деяніра!

— Батьку, не винна вона! — говорить Гілл. — Побачивши в домі своїм Іолу, дочку Евріта, мати моя хотіла чарами вернути твою любов. Вона натерла плащ кров'ю убитого твоєю стрілою кентавра Несса, не знавши, що отруєна ця кров отрутою лернейської гідри.

— О, горе! горе! — вигукує Геракл. — Так ось як справдились провіщення батька мого Зевса! Він сказав мені, що не помру я від ру ки живого, що судилося мені загинути від підступів того, хто зійшов у похмуре царство Аїда. Ось як згубив мене вбитий мною Несс! Так ось який обіцяв мені спокій оракул у Додоні — спокій смерті! Так, правда, — мертві не мають тривог! Виконай же мою останню волю, Гілле! Віднеси з моїми вірними друзями мене на високу Оету, на її вершині склади погребне вогнище, поклади мене на вогнище і підпали його. О, зроби це швидше, припини мої страждання!

— О, згляньсь, батьку, невже ти примусиш мене бути твоїм убивцею! — благає Гілл батька.

— Ні, не вбивцею будеш ти, а цілителем моїх страждань! Є ще в мене бажання, виконай і його! — благає сина Геракл. — Візьми собі за дружину дочку Евріта, Іолу.

Але відмовляється Гілл виконати просьбу батька і говорить:

— Ні, батьку, не можу я взяти за дружину ту, яка була причиною загибелі моєї матері!

— О, покорись моїй волі, Гілле! Не викликай у мене знов затихлих страждань! Дай мені вмерти спокійно! — наполегливо благає сина Геракл.

Смирився Гілл і покірно відповідає батькові:

— Добре, батьку. Я буду покірний твоїй передсмертній волі. Квапить Геракл сина, благає швидше виконати його останнє прохання.

— Поспішай же, сину мій! Поспішай покласти мене на вогнище, перше ніж знову почнуться ці нестерпні муки. Несіть мене! Прощайі, Гілл!

Друзі Геракла і Гілл підняли ноші і віднесли Геракла на високу Оету. Там зложили вони величезне вогнище і поклали на нього найбільшого з героїв. Страждання Геракла дедалі дужчають, все глибше проходить в його тіло отрута лернейської гідри. Рве з себе Геракл отруєний плащ, щільно прилип він до тіла; разом з плащем Геракл відриває шматки шкіри, і ще нестерпніші стають страшні муки. Один тільки рятунок від цих надлюдських мук — це смерть. Легше загинути в полум'ї вогнища, ніж терпіти їх, але ніхто з друзів героя не наважується підпалити його. Нарешті, прийшов на Оету Філоктет, його умовив Геракл підпалити вогнище і в нагороду за це подарував йому свій лук і стріли, отруєні отрутою гідри.

Підпалив багаття Філоктет, яскраво спалахнуло полум'я вогнища, але ще яскравіше заблищали блискавки Зевса. Прогриміли по небу громи. На золотій колісниці примчали до вогнища Афіна Палла-да із Гермесом і підняли вони на світлий Олімп найбільшого з героїв Геракла. Там зустріли його великі боги. Став безсмертним богом Геракл. Сама Гера, забувши свою ненависть, віддала Герак-лові за дружину дочку свою, вічно юну богиню Гебу. Живе з того масу на світлому Олімпі в сонмі великих безсмертних богів Геракл. Це була нагорода йому за всі його великі подвиги на землі,III всі його великі страждання.

Дедал і Ікар

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Найбільшим митцем, скульптором і зодчим Афін був Дедал, нащадок Ерехтея. Про нього розповідали, що він вирізьблював з білосніжного мармуру такі дивні статуї, що вони здавалися живими; здавалось, що статуї Дедала дивляться і рухаються. Багато інструментів винайшов Дедал для своєї роботи; ним були винайдені сокира і свердел. Далеко йшла слава про Дедала.

У цього великого художника був племінник Тал, син його сестри Пердіки. Тал був учнем свого дядька. Вже в ранній юності вражав він усіх своїм талантом і винахідливістю. Можна було передбачити, що Тал далеко перевищить свого вчителя. Дедал заздрив племінникові і вирішив його вбити. Одного разу Дедал стояв з племінником на високому афінському Акрополі біля самого краю скелі. Нікого не було видно кругом. Побачивши, що вони самі, Дедал зіпхнув племінника із скелі. Певний був митець, що його злочин залишиться безкарним. Упавши із скелі, Тал розбився на смерть. Дедал поспішно зійшов з Акрополя, підняв тіло Тала і хотів уже таємно закопати його в землю, але застали Дедала афіняни, коли він копав яму. Злочин Дедала викрито. Ареопаг засудив його до страти.

Рятуючись від смерті, Дедал утік на Кріт до могутнього царя Міноса, сина Зевса і Європи. Мінос охоче прийняв під свій захист великого митця Греції. Багато чудових творів мистецтва виготував Дедал для царя Кріту. Він збудував для нього і знаменитий палац Лабіринт, з такими заплутаними ходами, що, раз увійшовши в нього, неможливо було знайти вихід. У цьому палаці Мінос замкнув сина дружини своєї Пасіфаї, жахливого Мінотавра, потвору з тілом людини і головою бика.

Багато років жив Дедал у Міноса. Не хотів відпускати його цар з Кріту; тільки сам він хотів користуватися мистецтвом великого художника. Немов полоненого, тримав Мінос Дедала на Кріті. Дедал довго думав, як утекти йому, і нарешті знайшов спосіб визволитися з крітської неволі.

— Якщо я не можу, — вигукнув Дедал, — урятуватись від влади Міноса ні сухопуттю, ні морем, то відкрите ж для втечі небо! Ось мій шлях! Усім володіє Мінос, лише повітрям не володіє він!

Взявся до роботи Дедал. Він набрав пер, поскріплював їх лляними нитками й воском і почав виготовляти з них чотири великих крила. Поки Дедал працював, син його Ікар грався біля батька: то ловив він пух, що злітав від подуву вітерця, то м'яв у руках віск. Хлопчик безтурботно грався, його бавила робота батька. Нарешті, Дедал скінчив свою працю; готові були крила. Дедал прив'язав крила за спину, просунув руки в петлі, закріплені на крилах, змахнув ними і плавно піднісся в повітря. З подивом дивився Ікар на батька, який ширяв у повітрі, немов величезний птах. Дедал спустився на землю і сказав синові:

— Слухай, Ікаре, зараз ми полетимо з Кріту. Будь обережний під час льоту. Не спускайся дуже низько до моря, щоб солоні бризки хвиль не змочили твоїх крил. Не піднімайся й близько до сонця: спека може розтопити віск, і розлетяться пера. За мною лети, не відставай від мене.

Батько з сином одягнули крила на руки і легко полинули. Ті, хто бачив, як вони високо летіли над землею, думали, що це два боги несуться в небесній блакиті. Часто обертався Дедал, щоб подивитися, як летить його син. Вони минули вже острови Делос, Парос і летять усе далі й далі.

Швидкий політ бавить Ікара, все сміливіше помахує він крилами. Ікар забув поради батька: він не летить уже слідом за ним. Сильно махнувши крилами, він злетів високо під саме небо, ближче до променистого сонця. Палюче проміння розтопило віск, що скріплював пера крил, повипадали пера і розлетілись далеко в повітрі, гнані вітром. Махнув Ікар руками, але немає на них більше крил. Стрімголов упав він з страшної височини в море й загинув у його хвилях.

Дедал обернувся, дивиться навкруги. Немає Ікара. Голосно почав кликати він сина:

— Ікаре! Ікаре! Де ти? Озвися!

Нема відповіді. Побачив Дедал на морських хвилях пера з крил Ікара і зрозумів, що трапилось. Як зненавидів Дедал своє мистецтво, як зненавидів той день, коли задумав урятуватися з Кріту повітряним шляхом.

А тіло Ікара довго носилося по хвилях моря, яке стало називатися по імені загиблого Ікарійським1. Нарешті, прибили його хвилі до берега острова; там знайшов його Геракл і поховав.

Дедал же летів далі і прилетів, нарешті, в Сицилію. Там він оселився у царя Кокала. Мінос дізнався, де заховався митець, вирушив з великим військом у Сицилію і зажадав, щоб Кокал видав йому Дедала.

Дочки Кокала не хотіли позбутись такого митця, як Дедал. Вони вдалися до хитрощів. Умовили батька погодитись на вимоги Міноса і прийняли його як гостя в палаці. Коли Мінос приймав ванну, дочки Кокала вилили йому на голову котел окропу; помер Мінос у страшних муках. Довго жив Дедал у Сицилії. А останні роки життя провів на батьківщині, в Афінах; там став він родоначальником Дедалідів, славного роду афінських митців.

Тесей

Народження і виховання Тесея

Викладено за біографією Плутарха "Тесей"

Син Пандіона Егей правив в Афінах після того, як він із своїми братами вигнав з Аттіки своїх родичів, синів Метіона, які захопили не по

праву владу. Довго Егей правив щасливо. Засмучувало його тільки одно: не було у нього дітей. Нарешті, вирушив Егей до оракула Аполлона в Дельфи і там запитав світлосяйного бога, чому боги не посилають йому дітей. Оракул дав Егеєві неясну відповідь. Довго думав він, намагаючись розгадати таємний зміст відповіді, але не міг розгадати його. Нарешті, вирішив Егей піти до міста Троїсени і до мудрого царя Арголіди Пітфея, щоб той розгадав йому таємницю відповіді Аполло-на. Відразу розгадав Пітфей зміст відповіді. Він зрозумів, що в Егея має народитися син, який буде найбільшим героєм Афін. Пітфеєві хотілося, щоб честь бути батьківщиною великого героя належала Троїсені. Тому він віддав за Егея свою дочку Ефру. І ось народився в Ефри, коли вона стала дружиною Егея, син, але це був син бога Посейдона, а не Егея. Новонародженому дали ім'я Тесей. Незабаром після народження Тесея цар Егей повинен був покинути Троїсену і повернутися в Афіни. Ідучи, взяв Егей свій меч і сандалі, поклав їх під скелю в горах біля Троїсени і сказав Ефрі:

— Коли син мій Тесей матиме силу зрушити цю скелю і дістати мій меч і сандалі, тоді пришли його з ними до мене в Афіни. Я впізнаю його по моєму мечу і сандалях.

До шістнадцяти років виховувався Тесей в домі свого діда Пітфея. Знаменитий своєю мудрістю Пітфей піклувався про виховання внука і радів, бачачи, що внук його перевищує в усьому своїх однолітків. Та ось сповнилося Тесеєві шістнадцять років; уже тоді ніхто не міг зрівнятися з ним ні силою, ні спритністю, ні вмінням володіти зброєю. Прекрасний був Тесей: високий, стрункий, з ясним поглядом чудових очей, з темними кучерями, що пишними кільцями спадали до плечей: спереду, на чолі, кучері були обрізані, бо присвятив він їх Аполлонові; юне мускулисте тіло героя виразно говорило про його могутню силу.

Подвиги Тесея по дорозі до Афін

Коли Ефра побачила, що її син перевищує силою всіх своїх однолітків, вона привела його до скелі, під якою лежали меч і сандалі Егея, і сказала:

— Сину мій, тут під цією скелею лежить меч і сандалі твого батька, володаря Афін, Егея. Зруш скелю і візьми меч і сандалі, вони будуть тим знаком, за яким впізнає тебе твій батько.

Штовхнув Тесей скелю і легко зрушив її з місця. Взяв він меч і сандалі, попрощався з матір'ю й дідом і вирушив у далеку путь, в Афіни. Тесей не послухав просьб матері й діда — вибрати безпечніший морський шлях; він вирішив іти в Афіни сухопуттю, через Істм.

Важкий був цей шлях. Багато небезпек довелося подолати Те-сеєві в дорозі, багато довелося зробити йому подвигів. Уже на кордоні Троїсени і Епідавра герой зустрів велетня Періфета, сина бога Гефеста. Як і бог Гефест, син його, велетень Періфет був кульгавий, але могутні були його руки і величезне тіло. Грізний був Періфет. Жоден мандрівник не проходив через ті гори, в яких жив Періфет, усіх їх убивав велетень своєю залізною палицею, але Тесей легко переміг Періфета. Це був перший подвиг героя, і як знак цієї перемоги він узяв залізну палицю вбитого ним Періфета.

Далі до самого Істму Тесей ішов, не наражаючись на небезпеки. На Істмі, в сосновому гаю, присвяченому Посейдонові, Тесей зустрів Сініда, що згинає сосни. Це був запеклий розбійник. Він заподіював страшну смерть усім подорожнім. Зігнувши дві сосни так, щоб вони торкались верховіттям, Сінід прив'язував нещасного подорожнього до сосон і пускав їх. З страшною силою випростувались сосни і розривали тіло нещасного. Тесей помстився за всіх, кого згубив Сінід. Він зв'язав розбійника, зігнув своїми могутніми руками дві величезні сосни, прив'язав до них Сініда і пустив сосни. Лютий розбійник загинув тією самою смертю, якою він губив ні в чому невинних подорожніх. Шлях через Істм був тепер вільний. Пізніше, на пам'ять про свою перемогу, Тесей встановив на тому місці, де він переміг Сініда, істмійські ігри.

Дальший путь Тесея йшов через Кроміон. Уся місцевість навколо була спустошена величезною дикою свинею, породженою Тіфоном і

Єхидною. Жителі Кроміона благали юного героя врятувати їх від цієї потвори. Тесей наздогнав свиню і вбив її своїм мечем.

Рушив Тесей далі. В найнебезпечнішому місці Істму, біля кордонів Мегари, там, де високо до неба здіймалися стрімкі скелі, біля підніжжя яких грізно шуміли пінисті морські вали, Тесей зустрів нову небезпеку. На самому краю скелі жив розбійник Скірон. Він примушував усіх, хто проходив поблизу, мити собі ноги. Тільки схилявся подорожній, щоб вимити ноги Скіронові, як жорстокий розбійник сильним поштовхом ноги скидав нещасного з скелі в бурхливі хвилі моря, де він розбивався на смерть об гострі каміння, що стриміло з води, а тіло його пожирала жахлива черепаха. Тесей, коли Скірон хотів зіпхнути і його, схопив розбійника за ногу і скинув його самого в море.

Недалеко від Елевсіна Тесеєві довелося боротися з Керкіоном, подібно до того як Гераклові довелося боротися з Антеєм. Могутній Керкіон багатьох згубив, але Тесей, обхопивши Керкіона руками, стиснув його, як у залізних лещатах, і вбив. Звільнив цим Тесей і дочку Керкіона, Алопу, а владу над країною Керкіона Тесей віддав синові Алопи і Посейдона, Гіппотоонту.

Минувши Елевсін і наближаючись уже до долини ріки Кефісу в Аттиці, Тесей прийшов до розбійника Дамаста, якого звичайно називали Прокрустом (витягачем). Розбійник цей вигадав особливо тяжкий і болісний спосіб катування для всіх, хто приходив до нього. У Прокруста було ложе, на нього примушував він лягати тих, хто потрапляв йому до рук. Якщо ложе було надто довге, Прокруст витягав нещасного до того часу, поки ноги жертви не доторкались до краю ложа. Якщо ж ложе було коротке, то Прокруст обрубував нещасному ноги. Тесей повалив Прокруста самого на ложе, але ложе, звичайно, було надто коротким для велетня Прокруста, і Тесей убив його так, як убивав злочинець подорожніх.

Це був останній подвиг Тесея на шляху до Афін. Тесей не хотів прийти в Афіни заплямованим пролитою кров'ю Сініда, Скірона,

Прокруста та інших; він просив фіталідів особливими релігійними церемоніями очистити його біля вівтаря Зевса-Меліхія. Привітно, як гостя, прийняли фіталіди юного героя. Вони виконали його просьбу і очистили його від гріха пролитої крові. Тепер Тесей міг іти її Афіни, до свого батька Егея.

Тесей у Афінах

В довгому іонійському одязі, сяючи красою, ішов Тесей по вулицях Афін; пишні кучері спадали йому на плечі. Юний герой у своєму довгому одязі був швидше схожий на дівчину, ніж на героя, який зробив стільки великих подвигів. Тесеєві довелось проходити повз храм Аполлона, що будувався, на якому робітники виводили вже дах. Робітники побачили героя, прийняли його за дівчину і почали глузувати з нього. Сміючись, кричали робітники:

— Подивіться, он бродить по місту одна, без провожатих, якась дівчина! Дивіться, як розпустила вона напоказ своє волосся, а довгим своїм одягом вона замітає на вулиці куряву.

Розсерджений насміханнями робітників, Тесей підбіг до воза, запряженого волами, випріг волів, схопив віз і кинув його так високо, що він перелетів через голови робітників, які стояли на даху храму. Вжахнулись робітники, які глузували з Тесея, побачивши, що це не дівчина, а юний герой, який має страшну силу. Вони чекали, що жорстоко помститься на них герой за їх глузування, але Тесей спокійно продовжував свій шлях.

Нарешті, Тесей прийшов у палац Егея. Він не відкрив відразу старому батькові, хто він, а сказав, що він чужоземець, який шукає захисту. Егей не впізнав свого сина, але зате впізнала його чарівниця Медея. Вона, втікши з Корінфа в Афіни, стала дружиною Егея. Хитра Медея, давши обіцянку Егеєві повернути йому чаклуванням молодість, панувала в домі царя Афін, і сам Егей в усьому корився їй. Відразу

зрозуміла владолюбна Медея, яка загрожує їй небезпека, якщо дізнається Егей, хто той прекрасний чужоземець, якого прийняв він у своєму палаці. Щоб не позбутися влади, Медея задумала згубити героя. Вона умовила Егея отруїти Тесея, запевнивши старого царя, що юнак — вивідач, підісланий ворогами. Старезний, слабий Егей, який боявся, щоб хтось не позбавив його влади, погодився на цей злочин.

Під час бенкету Медея поставила перед Тесеєм келих з отруєним вином. Саме в цей момент Тесей вийняв навіщось свій меч. Егей зразу пізнав той меч, який він сам шістнадцять років тому поклав під скелю біля Троїсени. Він глянув на ноги Тесея і побачив на них свої сандалі. Тепер він зрозумів, хто цей чужоземець. Перекинувши келих з отруєним вином, Егей обняв Тесея — свого сина. Медея була вигнана з Афін і втекла з сином Медоном у Мідію.

Урочисто оповістив Егей усьому афінському народові про прибуття сина і розповів про його великі подвиги, вчинені під час подорожі з Троїсени в Афіни. Раділи афіняни разом з Егеєм і гучними криками вітали свого майбутнього царя.

Чутка про те, що в Афіни прийшов син Егея, дійшла і до синів Палланта, Егейового брата. З прибуттям Тесея зникла їх надія правити в Афінах після смерті Егея — адже тепер у нього був законний наслідник. Суворі паллантиди не хотіли позбутися влади в Афінах. Вони вирішили силою заволодіти Афінами. На чолі з своїм батьком вирушили всі п'ятнадцять паллантидів проти Афін. Знаючи могутню силу Тесея, вони вдалися до таких хитрощів: частина паллантидів відкрито підійшла до мурів Афін, а частина сховалась у засідці, щоб несподівано напасти на Тесея. Але вісник паллантидів, Леос, відкрив план їх Тесеєві. Юний герой швидко вирішив, як треба йому діяти, він напав на паллантидів, що поховались у засідці, і всіх їх перебив: не врятували їх ні сила, ні хоробрість. Коли паллантиди, які стояли під мурами Афін, дізнались про загибель своїх братів, їх охопив такий страх, що вони ганебно кинулись тікати. Тепер Егей міг спокійно правити в Афінах під охороною свого сина. Тесей не залишився жити бездіяльним в Афінах. Він вирішив

звільнити Аттіку від дикого бика, який спустошував околиці Мара-фона. Цього бика привів, за наказом Еврісфея, з Кріту в Мікени Геракл і пустив там на волю. Бик утік в Аттику і був з того часу великим лихом для всіх землеробів. Безстрашно вирушив Тесей на цей новий подвиг. По дорозі до Марафона він зустрів стару жінку Гекалу. Вона прийняла героя, як гостя, і порадила йому принести перед новим подвигом жертву Зевсу-Рятівникові, щоб охороняв його Зевс під час небезпечного бою з дивовижним биком. Тесей послухався поради Гекали. Скоро Тесей знайшов бика: кинувся бик на героя, але той схопив його за роги. Рвонувся бик, але не міг вирватися з могутніх рук Тесея. Тесей пригнув до землі голову бика, зв'язав його, приборкав і повів в Афіни. Йдучи назад, Тесей не застав серед живих старої Гекали; вона вже померла. Вшанував Тесей померлу великими почестями за ту пораду й гостинність, які подала йому ще так недавно Гекала. Привівши бика в Афіни, Тесей приніс його в жертву богові Аполлону.

Подорож Тесея на Кріт

Коли Тесей прийшов до Афін, уся Аттика була в тяжкому смутку. Вже втретє прибували посли з Кріту від могутнього царя Міно-са за даниною. Тяжка і ганебна була ця данина. Афіняни повинні були кожні дев'ять років посилати на Кріт сім юнаків і сім дівчат. Там їх замикали у величезному палаці Лабіринті, і їх пожирала жахлива потвора Мінотавр, з тулубом людини й головою бика. Мінос наклав цю данину на афінян за те, що вони вбили його сина Андро-гея. Тепер втретє доводилось афінянам посилати на Кріт жахливу данину. Вони вже спорядили корабель з чорними парусами на знак жалоби по юних жертвах Мінотавра.

Бачачи загальний смуток, юний герой Тесей вирішив вирушити з афінськими юнаками і дівчатами на Кріт, звільнити їх і припинити сплату цієї жахливої данини. Припинити сплату можна було, тільки вбивши Мінотавра. Тому й вирішив Тесей стати до бою з Мінотавром і або вбити його, або загинути. Старий Егей не хотів і слухати про від'їзд свого єдиного сина, але Тесей наполіг на своєму. Він приніс жертву

Аполлону-Дельфінію — покровителеві морських подорожей, а з Дельф перед самим від'їздом було дано йому оракул, щоб покровителькою в цьому подвигу він обрав собі богиню кохання Афродіту. Закликавши на допомогу Афродіту і принісши їй жертву, Тесей відправився на Кріт.

Корабель щасливо прибув до острова Кріту. Афінських юнаків і дівчат відвели до Міноса. Могутній цар Кріту відразу звернув увагу на прекрасного юнака-героя. Помітила його й дочка царя, Аріад-на, а покровителька Тесея, Афродіта, викликала в серці Аріадни глибоку любов до юного сина Егея. Міносова дочка вирішила допомогти Тесеєві; вона не могла й подумати про те, що юний герой загине в Лабіринті, роздертий Мінотавром.

Перш ніж вирушити на бій з Мінотавром, Тесеєві довелося зробити ще один подвиг. Мінос образив одну з афінських дівчат. Тесей заступився за неї, але, гордий своїм походженням, цар Кріту почав насміхатися над Тесеєм; він розгнівався, що якийсь афінянин сміє опиратися йому, синові Зевса. Тесей гордо відповів цареві:

— Ти пишаєшся своїм походженням від Зевса, але й я не син простого смертного, батько мій — великий коливатель землі, цар моря Посейдон.

— Якщо ти — син бога Посейдона, то доведи це і дістань пер стень з морської безодні,— відповів Мінос Тесеєві і кинув у море золотий перстень.

Покликавши батька свого Посейдона, Тесей безстрашно кинувся з крутого берега в морські хвилі. Високо злетіли солоні бризки, і заховали хвилі моря Тесея. Всі з страхом дивилися на море, що поглинуло героя, і були певні, що не вернеться він назад. Повна розпачу стояла Аріадна; і вона була певна, що Тесей загинув.

А Тесея, як тільки зімкнулися над його головою морські хвилі, підхопив бог Тритон і миттю домчав до підводного палацу Посейдона. Посейдон з радістю вітав у своєму чарівному підводному палаці сина і подав йому перстень Міноса, а дружина Посейдона, Амфітріта, захоплена вродою і сміливістю героя, поклала на пишні кучері Тесея золотий вінок. Тритон знов підхопив героя і виніс його з морської пучини до берега на те місце, з якого кинувся герой у море. Тесей довів Міносові, що він — син Посейдона, повелителя моря. Дочка Міноса Аріадна дуже зраділа, що Тесей повернувся неушкодженим з морської глибини.

Але Тесея чекав ще небезпечніший подвиг: треба було вбити Мінотавра. Тут на допомогу Тесеєві прийшла Аріадна. Вона дала Тесеєві таємно від батька гострий меч і клубок ниток. Коли відвели Тесея і всіх засуджених на поталу в Лабіринт, Тесей прив'язав біля входу в Лабіринт кінець нитки клубка і пішов по заплутаних безконечних переходах Лабіринта, з якого не можна було знайти виходу; поволі розмотував він клубок, щоб знайти по нитці шлях назад. Все далі йшов Тесей і, нарешті, прийшов на те місце, де був Мінотавр. З грізним ревом, нахиливши голову з величезними гострими рогами, кинувся Мінотавр на юного героя, і почався страшний бій. Мінотавр, сповнений лютості, кілька разів кидався на Тесея, але він відбивав його своїм мечем. Нарешті, Тесей схопив Мінотавра за ріг і встромив йому в груди свій гострий меч. Убивши Мінотавра, Тесей по нитці клубка вийшов з Лабіринта і вивів усіх афінських юнаків і дівчат. Біля виходу їх зустріла Аріадна; вона радісно вітала Тесея. Дуже раділи юнаки й дівчата, врятовані Тесеєм. Уквітчані вінками з троянд, славлячи героя і його покровительку Афродіту, водили вони веселий танок.

Тепер треба було подбати і про врятування від гніву Міноса. Тесей швидко спорядив свій корабель і, прорубавши дно в усіх витягнених на берег кораблях кітян, швидко відправився назад до Афін. Аріадна поїхала з Тесеєм, якого вона дуже полюбила.

Вертаючись до Афін, Тесей вийшов на берег Наксосу. Коли Тесей і його супутники відпочивали після подорожі, Тесеєві у сні з'явився бог вина Діоніс і повідав йому, що він повинен покинути Аріадну на пустинному березі Наксосу, бо боги призначили її за дружину йому, богові Діонісу. Тесей прокинувся і, повний смутку, швидко зібрався в дорогу. Він не смів не послухати волі богів. Богинею стала Аріадна, дружиною великого Діоніса. Гучно вітали супутники Діоніса Аріадну і славили співом дружину великого бога.

А корабель Тесея швидко нісся на своїх чорних парусах по блакитному морю. Ось уже показався вдалині берег Аттики. Забув Тесей, засмучений втратою Аріадни, дану Егеєві обіцянку — замінити чорні паруси білими, якщо він, перемігши Мінотавра, щасливо повернеться до Афін. Егей чекав свого сина. Втупивши очі в морську далечінь, він стояв на високій скелі край берега моря. Ось вдалині показалась чорна крапка, вона росте, наближаючись до берега. Це корабель його сина. Все ближчає він. Егей дивиться, напружуючи зір, — які на ньому паруси. Ні, не блищать білі паруси на сонці, паруси — чорні. Значить — загинув Тесей! В розпачі Егей кинувся з високої скелі в море і загинув у морських хвилях; тільки його мертве тіло викинули хвилі на берег. З того часу і зветься море, в якому загинув Егей, Егейським. А Тесей причалив до берегів Аттики і приносив уже богам подячні жертви, як раптом, на свій жах, дізнався, що став мимовільною причиною смерті батька. З великою пошаною поховав тіло батька убитий горем Тесей, а після похорону прийняв владу над Афінами.

Тесей і амазонки

Тесей мудро правив в Афінах. Але не жив він спокійно в Афінах; він часто залишав їх для того, щоб узяти участь у подвигах героїв Греції. Так, брав участь Тесей в калідонських ловах, у поході аргонавтів по золоте руно і в поході Геракла проти амазонок. Коли було здобуте місто амазонок Феміскіра, Тесей повіз з собою в Афіни як нагороду за хоробрість царицю амазонок Антіопу. В Афінах стала Антіопа дружиною Тесея. Пишно відсвяткував герой своє весілля з царицею амазонок.

Амазонки надумали помститися на греках за зруйнування їх міста і вирішили визволити царицю Антіопу від тяжкого, як вони гадали, полону в Тесея. Велике військо амазонок вторглося в Аттику. Афіняни мусили сховатися від натиску войовничих амазонок за міські мури. Амазонки вдерлися навіть у саме місто і примусили жителів рятуватися в неприступному Акрополі. Амазонки отаборились на горбі ареопагу і тримали в облозі афінян. Кілька разів робили вилазки афіняни, намагаючись вигнати грізних войовниць. Нарешті, відбувся рішучий бій.

Сама Антіопа билася поряд з Тесеєм проти тих самих амазонок, над якими раніше вона панувала. Антіопа не хотіла покинути героя-чоловіка, якого вона палко любила. В цій грізній битві загибель чекала Антіопу. Блиснув у повітрі кинутий однією з амазонок спис, його смертоносне вістря вп'ялося в груди Антіопи, і вона мертва впала до ніг свого чоловіка. З жахом дивились обидва війська на вбиту Антіопу. Схилився в горі Тесей над тілом дружини. Припинено було кривавий бій. Сповнені скорботи, поховали амазонки і афіняни молоду царицю. Амазонки покинули Аттику і повернулися до себе на батьківщину. Довго панував смуток в Афінах по передчасно померлій прекрасній Антіопі.

Тесей і Пейріфой

У Фессалії жило плем'я войовничих лапіфів, над якими царював могутній герой Пейріфой. Він чув про велику хоробрість і силу непереможного Тесея і хотів помірятись з ним силою. Щоб викликати Тесея на бій, вирушив Пейріфой до Марафона і там на буйних пасовищах викрав череду биків, що належала Тесеєві. Як тільки дізнався про це Тесей, зараз же пустився навздогін за викрадачем і швидко наздогнав його. Зустрілись обидва герої. Одягнені в блискучі доспіхи, стояли вони один проти одного, подібні до грізних безсмертних богів. Обидва вони були вражені величчю один одного, обидва однаково сповнені були відваги, обидва були могутні, обидва прекрасні. Вони кинули зброю і, простягнувши один одному руки, уклали між собою союз тісної, непорушної дружби і обмінялись на знак цього зброєю. Так стали друзями два великих герої, Тесей і Пейріфой.

Незабаром після цієї зустрічі вирушив Тесей у Фессалію на весілля свого друга Пейріфоя з Гіпподамією. Пишне було це весілля. Багато славних героїв зібралось на нього з усіх кінців Греції. Були запрошені на весілля і дикі кентаври, напівлюди-напівконі. Багатий був весільний бенкет. Увесь царський палац був повний гостей, які возлежали за бенкетними столами, а частина гостей бенкетувала у великому, прохолодному ґроті, бо в палаці не було досить місця для всіх, що зібрались на весілля. Курились пахощі, лунали весільні гімни й музика, голосно розлягались веселі вигуки бенкетників. Славили всі гості молодого й молоду, яка сяяла серед усіх своєю вродою, мов небесна зірка. Весело бенкетували гості. Вино лилося рікою. Все голосніше лунали бенкетні поклики. Раптом скочив, сп'янілий від вина, най-могутніший і найдикіший з кентаврів, Евріт, і кинувся на молоду. Він схопив її своїми могутніми руками і хотів викрасти. Побачивши це, і інші кентаври кинулись на жінок, що були на бенкеті. Кожен з них хотів заволодіти здобиччю. Скочили з-за бенкетних столів Тесей, Пейріфой та грецькі герої і кинулись захищати жінок. Перервано бенкет, почався запеклий бій. Не зброєю билися герої з кентаврами. Неозброєними прийшли вони на бенкет. Все було зброєю в цій битві: важкі келихи, великий посуд для вина, ніжки поламаних столів, триножники, на яких щойно курилися пахощі, — все пущено в хід. Крок за кроком витісняють герої з бенкетного залу диких кентаврів, але й поза залом триває бій. Тепер б'ються вже грецькі герої із зброєю в руках, прикрившись щитами. Кентаври ж виривають з корінням дерева, цілі скелі кидають вони на героїв. Попереду героїв б'ються Тесей, Пейріфой, Пелей і Нестор, син Пелея. Кривава гора з тіл кентаврів усе вищою стає біля них. Падають один за одним убиті кентаври. Нарешті, подались вони, кинулись тікати й поховались у лісах високого Пеліону. Герої Греції перемогли диких кентаврів, небагато врятувалось їх з жахливої битви.

Викрадення Єлени. Тесей і Пейріфон зважуються викрасти Персефону. Смерть Тесея

Недовго жила прекрасна дружина Пейріфоя, Гіпподамія; вона померла у повному розквіті своєї краси. Овдовілий Пейріфой, оплакавши

свою дружину, через деякий час надумав знову женитися. Він відправився до свого друга Тесея в Афіни, і там вирішили вони викрасти прекрасну Єлену. Вона була ще зовсім юною дівчиною, але слава про її красу гриміла далеко по всій Греції. Таємно прибули друзі до Лаконії і там викрали Єлену, коли вона весело танцювала з своїми подругами під час свята Артеміди. Тесей і Пейріфой схопили Єлену і швидко понесли її до гір Аркадії, а звідти через Коринф і Істм привезли в Аттику, до фортеці Афін. Кинулись спартанці в погоню, але не могли наздогнати викрадачів. Заховавши Єлену в місті Афінах, в Аттиці, друзі кинули жереб, кому з них має належати чудова красуня. Жереб випав Тесеєві. Але ще раніш друзі дали один одному клятву, що той з них, кому дістанеться прекрасна Єлена, повинен допомагати другому здобути дружину.

Коли Єлена дісталась Тесеєві, Пейріфой зажадав від свого друга, щоб він допоміг йому здобути за дружину Персефону, дружину страшного бога Аїда, володаря царства тіней померлих. Злякався Тесей, але що ж міг він зробити? Він дав клятву, і порушити її він не міг. Довелось йому супроводити Пейріфоя в царство померлих. Через темну розколину біля селища Колона, недалеко Афін, спустились друзі в підземне царство. Там, у царстві страхіть, стали обидва други перед Аїдом і зажадали від нього віддати їм Персефону. Розгнівався похмурий володар царства померлих, але сховав свій гнів і запропонував героям сісти на трон, висічений у скелі коло самого входу до царства померлих. Тільки опустились обидва герої на трон, як приросли вони до нього і не могли більше й ворухнутись. Так покарав їх Аїд за їх нечестиве домагання.

Поки Тесей залишався в царстві Аїда, брати прекрасної Єле-ни, Кастор і Полідевк, Всюди шукали свою сестру. Нарешті, дізнались вони, де заховав Тесей Єлену. Зараз же обложили вони Афіни, і неприступна фортеця не встояла. Кастор і Полідевк здобули її, визволили сестру і разом з нею забрали в полон Тесеєву матір Ефру. Владу над Афінами і всією Аттикою Кастор і Полідевк віддали Менесфею, давньому ворогові

Тесея. Тесей довго пробув у царстві Аїда. Тяжких мук зазнав він там, але, нарешті, визволив його найбільший з героїв, Геракл.

Тесей повернувся знову на світ сонца, але не радість принесло йому це повернення. Зруйновані були неприступні Афіни, Єлена визволена, мати його в тяжкому полоні в Спарті, сини Тесея, Демофон і Акамант, мусили втекти з Афін, а вся влада була в руках ненависного Менесфея. Покинув Тесей Аттику і подався на острів Евбею, де він мав володіння. Нещастя супроводило тепер Тесея. Цар Скіросу, Лікомед, не хотів віддати Тесеєві його володінь; він заманив великого героя на високу скелю і зіпхнув його в море. Так загинув від зрадницької руки найбільший герой Аттики. Тільки багато років по тому, після смерті Менесфея, повернулися в Афіни сини Тесея після походу під Трою. Там, у Трої, знайшли сини Тесея матір його Ефру. Її привіз туди як рабиню син царя Пріама, Паріс, разом з викраденою ним прекрасною Єленою.

Мелеагр

Цар Калідона, Ойней, батько героя Мелеагра, накликав на себе гнів великої богині Артеміди. Одного разу, святкуючи збір плодів у своїх садах і виноградниках, він приносив багаті жертви богам-олімпійцям і тільки одній Артеміді не приніс він жертви. Покарала за це Артеміда Ойнея. Вона послала на країну грізного кабана. Лютий величезний кабан спустошував всі околиці Калідона. Своїми величезними іклами він виривав з корінням цілі дерева, знищував виноградники і вкриті ніжним цвітом яблуні. Кабан не щадив і людей, якщо вони попадалися йому назустріч. Горе панувало в околицях Калідона. Тоді син Ойнея, Мелеагр, бачачи загальний смуток, вирішив влаштувати облаву і вбити кабана. Він зібрав на це небезпечне полювання багатьох героїв Греції. Участь у полюванні брали Кастор і Полідевк, які прийшли із Спарти, Тесей з Афін, цар Адмет із Фер, Ясон з Іолка, Іолай з Фів, Пейріфой з Фессалії, Пелей із Фтії, Теламон з острова Саламіну та багато інших героїв. Прийшла на полювання з Аркадії і Атланта, швидка в бігу, як найбистріший олень. Вона була вихована в горах. Батько Атланти звелів віднести її в гори зараз же після її народження, бо він не хотів мати дочок. Там, в ущелині,

вигодувала Атланту ведмедиця, а виросла вона серед мисливців. Як мисливиця була рівна Атланта самій Артеміді.

Дев'ять днів бенкетували герої, що зібралися, у гостинного Ойнея. Нарешті, вони вирушили полювати на кабана. Навколишні гори сповнились гучним гавканням численних собачих зграй. Собаки підняли величезного кабана й погнали його. Ось показався гнаний собаками кабан, який мчав вихром. Кинулись до нього мисливці. Кожен з них поспішав влучити в кабана своїм списом, але тяжка була боротьба з величезним кабаном, не один з мисливців пізнав силу іїого страшних іклів. На смерть убив кабан своїми іклами безстрашного мисливця, аркадця Анкейя, коли він, замахнувшись своєю дво-гострою сокирою, хотів забити кабана. Тоді Атланта напнула свій тугий лук і пустила в кабана гостру стрілу. В цю мить підоспів і Мелеагр. Могутнім ударом списа убив він величезного кабана. Скінчилось полювання. Всі раділи удачі.

Але кому ж присудити нагороду? Багато героїв брало участь у полюванні. Багато з них поранило кабана своїми гострими списами. Виникла суперечка за нагороду, а богиня Артеміда, гніваючись на Мелеагра за те, що він убив її кабана, ще дужче роздувала суперечку.

Ця суперечка привела, нарешті, до війни між етолянами, жителями Калідона, і куретами, жителями сусіднього міста Плеврона. Поки могутній герой Мелеагр бився в рядах етолян — на їх боці була перемога.

Якось, у запалі бою, Мелеагр убив брата своєї матері Алфеї. Засмутилась Алфея, дізнавшись про загибель улюбленого брата. Люто розгнівалась вона, коли довідалась, що брат її загинув від руки її сина Мелеагра. В гніві на сина Алфея благала похмурого царя Аїда і дружину його Персефону покарати Мелеагра. В нестямі закликала вона месниць Ерінній почути її благання. Мелеагр розгнівався, дізнавшись про те, що мати накликала загибель на нього, свого сина, і віддалився від бою. Він

сидів сумний, схиливши голову на руки, в покої дружини своєї, прекрасної Клеопатри.

Тільки покинув битися Мелеагр у рядах етолян, як перестала супроводити їх перемога. Почали перемагати курети. Вони обложили вже багатий Калідон. Загибель загрожувала Калідону. Даремно благали Мелеагра старі мужі Калідона повернутися в ряди війська. Вони пропонували героєві велику нагороду, але не зважив герой на їх благання. Сам старий батько Мелеагра, Ойней, прийшов до покою дружини Мелеагра, Клеопатри; він стукав у замкнені двері і благав Мелеагра забути свій гнів — адже гинуло рідне його місто Калідон. І його не послухався Мелеагр. Благали допомогти Мелеагра і його сестра, і мати, і улюблені друзі, але Мелеагр був непохитний. Курети тим часом уже заволоділи мурами Калідона. Вони вже підпалювали будинки міста, бажаючи все спалити.

Нарешті, стряслись від ударів і стіни покоїв, де перебував Мелеагр. Тоді юна дружина його, охоплена жахом, кинулась перед ним на коліна і почала благати чоловіка врятувати місто від загибелі. Вона благала його подумати про ту лиху долю, яка спіткає і місто, і переможених, подумати про те, що переможці заберуть жінок і дітей в тяжке рабство. Невже ж він хоче, щоб така доля спіткала і її?

Могутній Мелеагр зглянувся на благання своєї дружини. Він швидко одягся в блискучий панцир, оперезався мечем, узяв у руки свій величезний щит і спис. Кинувся Мелеагр у бій, відбив куретів і врятував рідний Калідон. Але смерть чекала на самого Мелеагра. Почули боги царства тіней померлих благання й прокльони Алфеї. Впав Мелеагр, вбитий на смерть у бою золотою стрілою далекоразячого бога Аполлона, і відлетіла душа Мелеагра в сумне царство тіней.

Кипарис

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

На острові Кеосії, в Карфейській долині, був олень, присвячений німфам. Чудовий був цей олень. Гіллясті його роги були визолочені, перлове намисто прикрашало його шию, а з вух спускалися дорогоцінні оздоби. Олень зовсім забув страх перед людьми. Він заходив у будинки селян і охоче простягав шию всякому, хто хотів його погладити. Всі жителі любили цього оленя, але найдужче любив його юний син царя Кеоса, Кипарис, улюблений друг стріловержця Аполлона. Кипарис водив оленя на галявини з соковитою травою і до дзвінких дзюркотливих струмків; він прикрашав могутні роги його вінками з запашних квітів; часто, граючись з оленем, вискакував юний Кипарис, сміючись, йому на спину і роз'їжджав на ньому по квітучій Карфейській долині.

Був жаркий літній полудень; сонце пекло; все повітря наповнене було жаром. Олень заховався в холодку від полуденної спеки і ліг у кущах. Випадково там, де лежав олень, полював Кипарис. Не впізнав він свого улюбленця оленя, бо його прикривало листя, кинув у нього гострим списом і вбив на смерть. Жах пройняв юного Кипариса, коли він побачив, що вбив свого улюбленця. В горі він хоче вмерти разом з ним. Даремно втішав його Аполлон. Горе Кипариса було безутішне, він благав срібнолукого бога, щоб бог послав йому журбу навічно. Почув його Аполлон. Юнак обернувся в дерево. Кучері його стали темнозеленою хвоєю, тіло його одяглося в кору. Струнким деревом кипарисом стояв він перед Аполлоном; як стріла, підносилась його вершина до неба. Сумно зітхнув Аполлон і промовив:

— Завжди уболіватиму я по тобі, прекрасний юначе, уболіватимеш і ти по чужому горю. Будь же завжди із скорботними!

З того часу біля дверей будинку, де є померлий, вішали греки гілку кипариса, його хвоєю прикрашали похоронні вогнища, на яких спалювали тіла померлих, і садили кипариси край могил.

Орфей і Евредика

Орфей у підземному царстві

Викладено за поемою Овідія "Метаморфоз"

Великий співець Орфей, син річкового бога Еагра і музи Каллі-опи, жив у далекій Фракії. Дружиною Орфея була прекрасна німфа Евридика. Палко кохав її співець Орфей. Але недовго тішився Орфей щасливим життям з дружиною своєю. Одного разу, незабаром після весілля, прекрасна Евридика збирала з своїми юними жвавими подругами німфами весняні квіти в зеленій долині. Не помітила Евридика в густій траві змії і наступила на неї. Вжалила змія юну дружину Орфея в ногу. Голосно скрикнула Евридика і впала на руки подруг, що підбігли. Зблідла Евридика, склепились її очі. Отрута змії урвала її життя. Жах охопив подруг Евридики, і далеко рознісся їх скорботний плач. Почув його Орфей. Він поспішає в долину і бачить холодний труп своєї ніжнокоханої дружини. В розпачі Орфей. Не міг примиритися він з цією втратою. Довго оплакував він свою Евридику, і плакала вся природа, чуючи його сумний спів.

Нарешті, вирішив Орфей спуститися в похмуре царство душ померлих, щоб ублагати владику Аїда і дружину його Персефону повернути йому дружину. Крізь темну печеру Тенару спустився Орфей до берегів священної ріки Стіксу.

Стоїть Орфей на березі Стіксу. Як переправитись йому на той берег, туди, де лежить похмуре царство владики Аїда? Навколо Орфея товпляться тіні померлих. Ледве чути стогін їх, подібний до шелесту падаючого листу в лісі пізньої осені. Ось почувся здалеку плескіт весел. Це наближається човен перевізника душ померлих, Харона. Причалив Харон до берега. Просить Орфей перевезти його разом з душами на той берег, але відмовив йому суворий Харон. Хоч як благав його Орфей, все чує він одну відповідь Харона — "ні!".

Ударив тоді Орфей по струнах своєї золотої кіфари, і широкою хвилею рознеслись по березі похмурого Стіксу звуки її струн. Своєю музикою зачарував Орфей Харона; слухає він гру Орфея, спершись на своє весло. Під звуки музики ввійшов Орфей у човен, відштовхнув його Харон веслом від берега, і поплив човен через темні води Стіксу. Перевіз Харон Орфея. Вийшов він з човна і, граючи на золотій кіфарі, пішов похмурим царством душ померлих до трону бога Аїда, оточений душами, що позліталися на звуки його кіфари.

Граючи на кіфарі, наблизився до трону Аїда Орфей і схилився перед ним. Дужче вдарив він по струнах кіфари і заспівав; він співав про своє кохання до Евридики і про те, яке щасливе було його життя з нею в світлі, ясні дні весни. Але швидко минули дні щастя. Загинула Евридика. Про своє горе, про муки розбитого кохання, про свою тугу за померлою співав Орфей. Все царство Аїда слухало спів Орфея, всіх зачарувала його пісня. Схиливши на груди голову, слухав Орфея бог Аїд. Припавши головою до плеча чоловіка, слухала пісню Персефона; сльози смутку тремтіли на її віях. Зачарований звуками пісні, Тантал забув голод і спрагу, що мучать його. Сізіф припинив свою тяжку, марну працю, сів на той камінь, який він котив на гору, і глибоко, глибоко замислився. Зачаровані співом, стояли Данаїди, забули вони про свою бездонну посудину. Сама грізна грилика богиня Геката закрилась руками, щоб не видно було сліз на її очах. Сльози блищали й на очах Ерінній, які не знають жалощів, навіть їх зворушив своєю піснею Орфей. Але ось все тихше бринять струни золотої кіфари, стихає спів Орфея, і завмер він, як ледве чутний подих смутку.

Глибока мовчанка панувала навколо. Порушив цю мовчанку бог Аїд і спитав Орфея, чого прийшов він в його царство, про що він хоче просити його. Заприсягся Аїд незламною клятвою богів — водами ріки Стіксу, що виконає він просьбу чудового співця. Так відповів Орфей Аїдові:

— О могутній владико Аїде, всіх нас, смертних, приймаєш ти у своє царство, коли кінчаються дні нашого життя. Не для того прийшов я сюди, щоб дивитися на ті страхіття, які сповнюють царство твоє, не для

того, щоб повести з собою, як Геракл, стража твого царства — триголового Кербера. Я прийшов сюди благати тебе, щоб відпустив ти назад на землю мою Евридику. Поверни її знову до життя; ти бачипі, як я страждаю за нею! Подумай, владико, коли б відібрали в тебе дружину твою Персефону, адже й ти страждав би. Не назавжди ж повертаєш ти Евридику. Вернеться знову вона в твоє царство. Коротке життя наше, владико Аїде. О, дай Евридиці зазнати радощів життя, адже вона зійшла в твоє царство такою юною!

Замислився бог Аїд і, нарешті, відповів Орфєеві:

— Гаразд, Орфею! Я поверну тобі Евридику. Веди її назад до життя, до світла сонячного. Але ти мусиш виконати одну умову: ти підеш уперед слідом за богом Гермесом, він поведе тебе, а за тобою буде йти Евридика. Але, під час подорожі по підземному царству, ти не повинен оглядатися. Пам'ятай! Оглянешся — і зараз же покине тебе Евридика і повернеться назавжди в моє царство.

На все був згоден Орфей. Поспішає він швидше йти назад. Привів швидкий, мов думка, Гермес тінь Евридики. З захопленням дивиться на неї Орфей. Хоче Орфей обняти тінь Евридики, але зупинив його бог Гермес, промовивши:

— Орфею, адже ти обіймаєш лише тінь. Підемо швидше; важкий наш шлях.

Рушили в дорогу. Попереду йде Гермес, за ним Орфей, а за ним тінь Евридики. Швидко минули вони царство Аїда. Перевіз їх через Стікс у своєму човні Харон. Ось і стежка, яка веде на поверхню землі. Важкий шлях. Стежка круто здіймається вгору, і вся вона завалена камінням. Навколо глибокі сутінки. Ледве вимальовується в них постать Гермеса, який іде попереду. Та ось далеко спереду замріло світло. Це вихід. Ось і навколо немов посвітлішало. Коли б Орфей тепер оглянувся, побачив би він Евридику. А чи йде вона за ним? Чи не залишилась вона у

сповненому мороком царстві душ померлих? Можливо, вона відстала, адже дорога така важка! Відстала Евридика і буде приречена на вічне блукання в темряві. Орфей притишує ходу, прислухається. Нічого не чути. Та хіба можна чути кроки безтілесної тіні? Все дужче охоплює Орфея тривога за Евридику. Все частіше він зупиняється. А навколо дедалі світлішає. Тепер ясно розгледів би Орфей тінь дружини. Нарешті, забувши все, він зупинивсь і обернувся. Майже поряд себе побачив він тінь Евридики. Простяг до неї руки Орфей, але далі, далі тінь і зникла в темряві. Немов скам'янілий стояв Орфей, охоплений розпачем. Йому довелося пережити вдруге смерть Евридики, а винуватцем цієї другої смерті був він сам.

Довго стояв Орфей. Здавалось, життя покинуло його — здавалось, що це стоїть мармурова статуя. Нарешті, поворухнувся Орфей, зробив крок, другий і пішов назад, до берегів темного Стіксу. Він вирішив знову вернутися до трону Аїда, знову благати його повернути Евридику. Але не повіз його старий Харон через Стікс у своєму вутлому човні, марно благав його Орфей, — не зворушили благання співця невмолимого Харона. Сім днів і ночей сидів сумний Орфей на березі Стіксу, проливаючи сльози скорботи, забувши про їжу, про все, нарікаючи на богів похмурого царства душ померлих. Тільки на восьмий день вирішив він покинути береги Стіксу і повернутися до Фракії.

Смерть Орфея

Чотири роки минуло після смерті Евридики, але залишився, як і раніше, вірний їй Орфей. Він не хотів одружуватися з жодною жінкою Фракії. Одного разу напровесні, коли на деревах пробивалась перша зелень, сидів великий співець на невисокому горбі. Біля ніг його лежала його золота кіфара. Підняв її співець, тихо вдарив по струнах і заспівав. Уся природа заслухалась дивного співу. Така сила звучала в пісні Орфея, так покоряла вона й вабила до співця, що навколо нього, як зачаровані, стовпилися дикі звірі, покинувши навколишні ліси й гори. Птиці злетілися слухати співця. Навіть дерева зрушились з місця і оточили Орфея; дуб і тополя, стрункі кипариси і широколисті платани, сосни і

ялини товпились навколо і слухали співця, жодна гілка, жоден листок не тремтів на них. Уся природа, здавалось, зачарована була чудовим співом і звуками кіфари Орфея. Раптом залунали вдалині гучні поклики, дзвін тимпанів і сміх. Це кіконські жінки справляли веселе свято шумного Вакха. Все ближчають вакханки, ось побачили вони Орфея, і одна з них голосно вигукнула:

— Ось він, ненависник жінок!

Махнула вакханка тирсом і кинула ним в Орфея. Але плющ, що обвивав тирс, захистив співця. Кинула друга вакханка каменем в ()рфея, але камінь, переможений чарівним співом, упав до ніг Орфея, немов благаючи прощення. Все дужче лунали навколо співця крики вакханок, голосніше звучали флейти, і гучніше гриміли тимпани. Шум свята Вакха заглушив співця. Оточили Орфея вакханки, налетівши на нього, мов зграя хижих птахів. Градом полетіли в співця тирси й каміння. Марно благає пощади Орфей, але його гонку, якому корилися дерева й скелі, не слухають несамовиті вакханки. Скривавлений, упав Орфей на землю, відлетіла його душа, а вакханки своїми закривавленими руками розірвали його тіло. Голову Орфея і його кіфару кинули вакханки в бистрі води ріки Гебру. І, о чудо! струни кіфари, яку відносили хвилі ріки, тихо бринять, мов нарікають на загибель співця, а їм відповідає сумно берег. Уся природа оплакувала Орфея: плакали дерева і квіти, плакали звірі й птахи, і навіть німі скелі плакали, а ріки стали многоводнішими від сліз, які проливали вони. Німфи і дріади на знак жалоби розпустили своє волосся і понадягали темний одяг. Все далі й далі відносив Гебр голову і кіфару співця до широкого моря, а морські хвилі принесли кіфару до берегів Лесбосу. З того часу бринять звуки чарівних пісень на Лесбосі. А золоту кіфару Орфея боги помістили на небі серед сузір'їв.

Душа Орфея зійшла в царство тіней і знову побачила ті місця, де шукав Орфей свою Евридику. Знову зустрів великий співець тінь Евридики і з любов'ю обійняв її. Відтоді вони могли бути нерозлучні. Блукають тіні Орфея і Евридики по похмурих полях, заросли

асфоделами. Тепер Орфей безбоязно може обернутися, щоб поглянути, чи йде за ним Евридика.

Підбіг зляканий Аполлон. Схилився він над своїм другом, підняв його, поклав закривавлену голову собі на коліна і намагався спинити кров, що бігла з рани. Але все марно. Блідне Гіацинт. Тьмяніють завжди такі ясні очі Гіацинта, безсило схиляється його голова подібно до віночка польової квітки, що в'яне від палючого опівденного сонця. В розпачі вигукнув Аполлон:

— Ти вмираєш, милий друже мій! О, горе, горе! Ти загинув від моєї руки! Навіщо кинув я диск! О, коли б міг я спокутувати мою вину і разом з тобою зійти в безрадісне царство душ померлих! Навіщо я безсмертний, чому не можу піти слідом за тобою!

Міцно тримає Аполлон у своїх обіймах вмираючого друга, і падають його сльози на закривавлені кучері Гіацинта. Помер Гіацинт, відлетіла душа його в царство Аїда. Стоїть над тілом померлого Аполлон і тихо шепоче:

— Завжди житимеш ти в моєму серці, прекрасний Гіацинте. Нехай же пам'ять про тебе вічно живе і серед людей.

І ось, за словом Аполлона, з крові Гіацинта виросла ясночервона, запашна квітка — гіацинт, а на пелюстках її відбився скорботний стогін бога Аполлона. Живе пам'ять про Гіацинта і серед людей, вони шанують його святами в дні гіацинтів.

Гіацинт

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Прекрасний, рівний самим богам-олімпійцям своєю красою юний син царя Спарти, Гіацинт, був другом бога стріловержця Аполлона. Часто

з'являвся Аполлон на береги Евроту в Спарту і там проводив з ним час, полюючи по схилах гір у густо розрослих лісах або розважаючись гімнастикою, в якій були такі вправні спартанці.

Одного разу, коли наближався вже жаркий полудень, Аполлон і Гіацинт змагались у метанні важкого диска. Все вище й вище злітав до неба бронзовий диск. Ось, напруживши сили, кинув диск могутній бог Аполлон. Високо, аж до хмар, злетів диск і, сяючи, немов зірка, падав на землю. Побіг Гіацинт до того місця, де мав упасти диск. Він хотів швидше підняти його й кинути, щоб показати Апол-лонові, що він, юний атлет, не поступиться перед ним, богом, в умінні метати диск. Упав диск на землю, відскочив від удару і з страшенною силою попав у голову Гіацинту, який саме підбіг. Із стогоном упав Гіацинт на землю. Потоком хлинула ясночервона кров з рани і забарвила темні кучері прекрасного юнака.

Греки вважали, що на пелюстках дикого гіацинта можна прочитати слова "ай — ай", що означають "горе, горе!". Свята на честь Гіацинта, що був давніше божеством пастухів, так звані гіацинти, справлялись у липні на Пелопоннесі, в Малій Азії, на півдні Італії, в Сицилії, в Сіракузах.

ДАВНЬОГРЕЦЬКИЙ ЕПОС

Аргонавти

Фрікс і Гелла

Міфи про похід аргонавтів в основному викладені за поемою Аполлонія Родоського "Аргонавтика"

У стародавньому мінійському Орхомені в Беотії правив син бога вітру Еола, цар Афамант. Двоє дітей було в нього від богині хмар Нефели — син Фрікс і дочка Гелла. Зрадив Нефелу Афамант і одружився з дочкою Кадма, Іно. Не злюбила Іно дітей від першого шлюбу свого чоловіка і

замислила їх згубити. Вона вмовила орхоменянок висушити насіння, заготовлене для посіву. Засіяли орхоменяни поля пересушеним насінням, але нічого не зійшло на їх завжди родючих нивах. Голод загрожував орхоменянам. Тоді вирішив Афамант послати послів до священних Дельф, щоб запитати оракула стріловержця Аполлона про причину неродючості нив. Підступна Іно підкупила послів, і вони, повернувшись з Дельф, принесли брехливу відповідь оракула.

— Ось яку відповідь дала провісниця піфія, — говорили Афамантові підкуплені посли, — принеси в жертву богам твого сина Фрікса, і повернуть боги родючість нивам.

Афамант, щоб уникнути великої біди, яка загрожувала Орхоменові, вирішив пожертвувати своїм любимим сином. Тріумфувала Іно: вдався їй план згубити Фрікса.

Усе вже було готове для жертвоприношення. Загинути під ножем жерця мав юний Фрікс, але раптом з'явився золоторунний овен, дарунок бога Гермеса. Послала овна Фріксова мати, богиня Нефела, щоб врятувати своїх дітей. Сіли на золоторунного овна Фрікс із сестрою своєю Геллою, і овен поніс їх повітрям далеко на північ.

Швидко нісся овен. Далеко внизу розстилалися поля та ліси сріблом звивалися між ними ріки. Вище гір несеться овен. Ось і море. Лине над морем овен. Злякалась Гелла, від страху не може вона триматись на овні. Упала в море Гелла, і поглинули її вічношумливі морські хвилі. Не міг врятувати Фрікс сестри. Загинула вона. З того часу море, де загинула Гелла, стало зватись Геллеспонтом (море Гелли; сучасна Дарданелльська протока).

Все далі й далі нісся овен із Фріксом і спустився, нарешті, на берегах Фазісу в далекій Колхіді, де правив син бога Геліоса, чарівник Еєт. Виховав Еєт Фрікса, а як він змужнів, оженив його на дочці своїй Халкіопі. А золоторунного овна, що врятував Фрікса, принесли в жертву

великому хмарогонцеві Зевсу. Золоте руно овна Еєт повісив у священному гаю бога війни Ареса. Доглядати руно мав страшний вогнедишний дракон, що ніколи не склепляв сном своїх очей.

Чутка про це золоте руно пішла по всій Греції. Знали потомки Афаманта, Фріксового батька, що порятунок і благоденство їх роду залежить від володіння руном, і хотіли за всяку ціну здобути його.

Народження і виховання Ясона

На березі голубої морської затоки у Фессалії брат царя Афаманта, Кретей, збудував місто Іолк. Розрослося місто Іолк, родючість його полів, торгівля й мореплавство дали йому багатство.

Коли помер Кретей, правити в Іолку став його син Есон, але його брата по матері, син Посейдона, Пелій, відняв у нього владу, і довелось Есонові жити в місті, як звичайному громадянинові.

Незабаром в Есона народився син, прекрасне хлоп'я. Боявся Есон, що пихатий і жорстокий Пелій уб'є його сина, якому по праву належала влада над Іолком, і вирішив сховати його. Він оголосив, що немовля померло зараз же після народження, і навіть спра-вив по ньому пишні поминки; а сам відніс сина на схил гори Пеліопу до наймудрішого з кентаврів, Хірона. Там у лісі, в печері, ріс хлопчик, виховуваний Хіроном, матір'ю його Філірою і дружиною Харікло. Мудрий Хірон дав йому ім'я Ясон. Усього навчав Хірон Ясона: володіти мечем і списом, стріляти з тугого лука, музики і всього, що знав сам. Не було рівного Леонові у вправності, силі й хоробрості, а красою він був рівний небожителям.

До двадцяти років жив Ясон у Хірона. Нарешті, зважився він покинути відлюдні схили Пеліону, іти в Іолк і зажадати від Пелія, щоб повернув він йому владу над Іолком.

Ясон в Іолку

Викладено за віршами Піндара "Піфійська ода"

Коли Ясон прийшов до Іолка, він рушив прямо на майдан, де зібрались усі жителі. З подивом дивились жителі Іолка на прекрасного юнака. Вони думали, що це або Аполлон, або Гермес — такий він був прекрасний. Він був одягнений не як усі жителі Іолка; на плечі його була накинута періста шкура пантери, і лише одна права нога була взута у сандалю. Пишні кучері Ясона спадали на плечі, увесь він сяяв красою й силою юного бога. Спокійно стояв він серед натовпу громадян, що ним милувалися, стояв, спершись на два списи.

В цей час на багатій колісниці приїхав на майдан і Пелій. Глянув він на юнака і здригнувся, помітивши, що в юнака взута лише одна нога. Злякався Пелій; адже оракул відкрив йому колись, що загрожує йому загибель від людини, яка прийде до Іолка з гір і буде взута на одну ногу; ця людина, Есонів син, мала силою або хитрощами згубити Пелія, і загибель мусить бути неминучою.

Сховав свій переляк Пелій і з пихою запитав невідомого юнака:

— Звідки ти родом, юначе, до якого племені належиш? Та тільки говори правду, не погань себе брехнею, я — ворог ненависної неправди.

Спокійно відповів Пелієві Ясон:

— Мудрий Хірон тільки правди й чесності вчив мене, і я завжди вірний його науці. Цілихдвадцять років прожив я в печері Хірона і жодного разу не порушив істини і не провинився нічим. Я повернувся сюди додому, у рідний Іолк, до батька мого Есона. Я хочу зажадати, щоб мені повернули владу над Іолком. її, як я чув, відняв у батька мого підступний Пелій. Громадяни, відведіть мене у дім моїх великих предків. Не чужий я вам, я народився тут в Іолку. Я Ясон, син Есона.

Показали жителі Іолка Ясонові дім його батька. Коли Ясон увійшов, батько відразу впізнав свого сина. Сльози радості потекли з очей старого Есона, він радів, бачивши, що син його став могутнім і прекрасним юнаком.

Швидко донеслася звістка про повернення Ясона до братів Есона: Ферета, царя Фер, та Амфаона з Мессенії. Незабаром прибули вони до Есона з своїми синами Адметом та Меламподом. П'ять днів і ночей шанували їх Есон і син його Ясон бенкетами. Відкрив їм Ясон у розмові своє бажання повернути владу над Іолком. Схвалили вони бажання Ясона і разом з ним пішли до Пелія. Зажадав Ясон, щоб Пелій вернув йому владу, і обіцяв лишити йому всі багатства, які той відняв в Есона. Побоявся Пелій відмовити Ясонові.

— Гаразд, я згоден, — відповів Пелій, — та тільки одну умову поставлю я тобі: ти мусиш раніш умилостивити підземних богів. Тінь Фрікса, померлого в далекій Колхіді, благає, щоб вирушили у Колхіду і заволоділи золотим руном. Відкрила це мені тінь Фрікса уві сні. У Дельфах сам стріловержець Аполлон звелів мені вирушити в Колхіду. Я старий і не можу зважитись на такий великий подвиг; а ти молодий і повний сил, здійсни цей подвиг, і я поверну тобі владу над Іолком.

Так відповів Пелій Ясонові, затаївши злобу в серці. Він вірив, що загине Ясон, якщо зважиться вирушити по золоте руно в Колхіду.

Ясон збирає супутників до походу в Колхіду

Зараз же після розмови з Пелієм почав готуватися Ясон до походу в Колхіду. Він об'їхав усі країни Греції і всюди кликав уславлених своїми подвигами героїв у похід на Колхіду по золоте руно. Всі великі герої відгукнулись на цей його заклик. Погодився взяти участь у поході сам найбільший з героїв, Зевсів син, Геракл. Зібралися всі герої в Іолку. Кого тільки не було серед них: тут були і гордість Афін, могутній Тесей, і сини Зевса й Леди, Кастор і Полідевк з своїми друзями Ідасом та Лінкеєм, і

крилаті герої Калаїд і Зет, сини Борея й Оріфії, і Мелеагр з Калідона, і могутній Анкей, і Адмет, і Теламон і багато інших. Серед героїв був і співець Орфей. Ніколи ще не бачила Греція такого збору героїв. Могутні, прекрасні, як боги, привертали вони до себе захоплені погляди всіх жителів Іолка. Які перепони могли зупинити їх, хто міг чинити їм опір, що могло злякати їх?

Готовий був і корабель для героїв. Збудував цей корабель син Арестора, Арг; сама богиня Афіна допомагала йому. Вона вправила в корму кусок священного дуба з гаю Зевсового оракула в Додоні. Прекрасний був цей десятивесловий корабель, названий "Арго". Він був легкий і бистрий; ніби чайка нісся він по хвилях моря. За назвою корабля "Арго" названо й героїв, які взяли участь у поході, аргонавтами (моряки з "Арго"). Не тільки Афіна охороняла аргонавтів, — їх прийняла під свій захист і Гера. Вона палала ненавистю до Пелія за те, що він не приносив їй жертв. А Ясон мав особливу ласку Гери. Одного разу вона, щоб випробувати юного героя, з'явилась йому під виглядом старезної бабусі на березі гірської річки і слізно прохала його перенести її на другий берег. Бережно взяв герой бабусю собі на плечі і переніс через бурхливу річку. Тільки сандалю з лівої ноги загубив Ясон переходячи річку. Відтоді полюбила Гера Ясона і в усьому допомагала йому. Так само і стріловержець Аполлон сприяв аргонавтам: адже він спонукав героїв вирушити в похід і він же таки провістив їм щастя й удачу.

Зібравшись в Іолку, хотіли герої обрати собі проводирем великого Геракла, але відмовився він і запропонував обрати Ясона. Кер-маничем на "Арго" обрано було Тіфія, а на носі корабля стан Лінкей, від погляду якого ніщо не могло сховатись не тільки на| землі, а навіть під землею.

Усе було готове до відплиття. "Арго", спущений на воду, вже тихо гойдався на хвилях; навантажені вже були запаси їжі й прісної води. Принесено останні жертви Аполлонові і всім богам. Щасливі ознаки дало жертвоприношення. Влаштовано було увечері і веселий бенкет. Уже час було вирушати в далеке, повне небезпек, плавання.

Тільки-но край неба зайнявсь пурпурним світлом вранішньої зорі, як розбудив керманич Тіфій аргонавтів. Зійшли аргонавти на корабель і посідали на весла, по два на кожну лавку. Дружно налягли на весла могутні гребці. Гордо виплив "Арго" з гавані у відкрите море. Підняли плавці білосніжний парус. Погожий вітер напнув парус, і швидко понісся легкий корабель по привітношумливих хвилях. Ось на колісниці, запряженій білосніжними кіньми, піднявся на небо світлосяйний бог сонця Геліос. Рожевим світлом заяснів парус на "Арго", і заблискотіли хвилі моря в ранішнім промінні сонця.

Ударив Орфей у струни золотої кіфари, і залунала його чудова пісня на морському просторі. Заслухались пісні герої. А з глибини моря повипливали риби і швидкі дельфіни; зачаровані співом Орфея, пливли вони за швидкоплинним "Арго", подібно до стада, що, слухаючи солодкі звуки сопілки, йде за пастухом.

Аргонавти на Лемносі

Після недовгого щасливого плавання аргонавти припливли до квітучого острова Лемносу. Там правила юна цариця Гіпсіпіла. Ні одного мужчини не було на Лемносі. Всіх чоловіків своїх перебили лемніянки за їх зраду. Тільки один цар Фоант, батько Гіпсіпіли, врятувався від смерті. Його врятувала дочка.

Коли аргонавти пристали до берега Лемносу і надіслали вісника в місто, зібрались лемніянки на раду на міський майдан, і юна Гіпсіпіла радила їм не пускати аргонавтів у місто. Вона боялась, що герої довідаються про той злочин, який вчинили лемніянки. Але стара Полуксо стала суперечити цариці. Вона наполягала на тому, що треба пустити аргонавтів у місто.

— Хто буде обороняти вас, — говорила Полуксо, — якщо нападуть на Лемнос вороги? Хто буде дбати про вас, коли ви постарієте, якщо

залишитесь ви самітними? Ні, пустіть у місто чужоемців, нехай залишаться вони тут.

Послухались лемніянки старої Полуксо. Зараз же послали вони одну з лемніянок з вісником, що прийшов з "Арго", до героїв просити їх увійти в місто.

Одягнув Ясон розкішне пурпурове вбрання, виткане для нього самою Афіною Палладою, і пішов у місто. З пошаною прийняла його Гіпсіпіла і запропонувала йому оселитись у неї в палаці. Прийшли в місто і інші аргонавти. Лише кілька чоловік з Гераклом лишились на "Арго".

Весело й радісно стало на острові. Скрізь на вогнищах спалювались жертви богам, святкування йшли за святкуваннями, бенкети за бенкетами. Здавалось, що герої забули про той великий подвиг, який чекає на них. Безтурботно бенкетували вони на багатому Лем-носі. Нарешті, Геракл таємно викликав аргонавтів на берег моря, де стояв "Арго". З гнівом дорікав їм найбільший з героїв за те, що вони ради втіх, ради веселого і безтурботного життя забули про подвиги. Засоромлені стояли герої, слухаючи заслужених докорів. Вони вирішили негайно покинути Лемнос. Зараз споряджений був у путь "Арго". Вже готові були зійти на корабель і сісти за весла герої, як на берег натовпом прийшли лемніянки. Вони благали героїв не кидати їх, лишитися з ними. Але невблаганні були герої. З сльозами попрощалися з ними лемніянки. Зійшли герої на "Арго". Дружно налягли на весла, спінилися хвилі під ударами весел могутніх гребців, і, як птиця, помчав "Арго" у морський простір.

Аргонавти на півострові Кизику

Коли аргонавти пливли Пропонтідою, то по дорозі пристали до півострова Кизику. Там жили доліони, потомки Посейдона. Правив ними цар Кизик. Недалеко від Кизику була Ведмежа гора, на якій жили шестирукі велетні; тільки завдяки захисту Посейдона могли безпечно

жити поряд з такими сусідами доліони. З пошаною прийняв аргонавтів цар Кизик, і цілий день провели вони в нього за веселим бенкетом. Ледве почало світати, зібралися в путь аргонавти. Вже зійшли вони на "Арго", як раптом на протилежному березі затоки з'явились шестирукі велетні. Вони почали кидати в море величезне каміння, відривали цілі скелі і навалювали їх одна на одну, щоб загородити аргонавтам вихід із затоки у відкрите море. Схопився за свій тугий лук Геракл і одну за одною почав посилати свої смертоносні стріли у велетнів. Прикрившись щитами, із списами в руках, кинулись на велетнів аргонавти. Недовго тривав бій, один за одним падали велетні на землю і в море, усі вони були перебиті, не врятувався жоден з них.

Рушили в дорогу аргонавти. Попутний вітер напнув парус, і цілий день спокійно нісся хвилями "Арго". Надійшов вечір, спустився бог сонця Геліос із неба, ніч огорнула темрявою небо й землю. Перемінився вітер, і вже несе він "Арго" назад до тих берегів, які він ще так недавно покинув. У нічній темряві пристали до Кизику аргонавти. Не впізнали їх жителі Кизику, вони вирішили, що це морські розбійники, і напали на них на чолі із своїм юним царем. Закипів страшний нічний бій. У чорній пітьмі б'ються герої з своїми недавніми друзями. Гострим списом уразив могутній Ясон у груди юного Кизика, і з стогоном упав він додолу. Та ось проміння богині зорі Еос забарвило схід ясночервоним світлом. Настає ранок. Пізнають бійці одні одних і жахаються. Друзі бились з друзями. Три дні справляли тризну аргонавти і жителі Кизику по вбитих, три дні оплакували вони вбитого юного царя. А дружина його прекрасна Клейто, Меропова дочка, не перенесла смерті чоловікової, вона сама встромила собі в груди гострий меч.

Аргонавти у Фінеях

Вранці другого дня вирушили аргонавти далі в путь. Незабаром прибули вони до берегів Фракії. Вийшли герої на берег, щоб поповнити свої припаси. На морському березі вони побачили дім і пішли до нього. Назустріч аргонавтам вийшов з дому сліпий старець; він ледве тримався на ногах і трясся всім тілом від кволості. Дійшовши до порога свого

дому, старець, знемігшись, сів на землю. Підняли його аргонавти, і почуття жалю пройняло їх. Зі слів старика довідались вони, що це Фіней, Агенорів син, який був давніше царем Фракії. Та покарав Фінея Аполлон за те, що зловживав він даром віщування, одержаним від Аполлона, і відкривав людям таємниці Зевса. Вразив Аполлон сліпотою Фінея, а боги наслали на Фінея гарпій, напівдів-напівптахів, які, прилітаючи до дому його, пожирали всю їжу і розносили по дому страшний сморід. Боги відкрили Фінеєві, що він збудеться цієї кари божої тільки тоді, коли прибудуть до нього аргонавти, серед яких будуть два крилатих сини Борея, Зет і Калаїд. Почав Фіней благати героїв визволити його з біди, він благав Бореадів вигнати гарпій; адже не чужий він Бореадам — він був одружений із сестрою їх Клеопатрою.

Погодились герої допомогти Фінеєві. Вони приготували багату трапезу, та тільки приліг Фіней за столом, щоб утамувати голод, як налетіли гарпії і, незважаючи на крики аргонавтів, пожерли всю їжу, ширячи по всьому дому страшний сморід; потім знялися гарпії і понеслися з Фінейового дому. Погнались за ними на своїх могутніх крилах Бореади. Довго переслідували вони гарпій і, нарешті, наздогнали їх біля Плотійських островів. Видобули з піхов мечі свої Бореади і вже хотіли вразити ними гарпій, як ось прилинула на своїх райдужних крилах з високого Олімпу посланниця богів Іріда. Вона зупинила Бореадів і сказала, що боги звеліли гарпіям не вертатись більше до Фінея. Полетіли назад Бореади у Фракію.

З того часу Плотійські острови почали зватися Строфадами, тобто островами повороту. Тільки відлетіли гарпії, переслідувані Бореадами, як аргонавти приготували нову трапезу Фінеєві, і старець міг, нарешті, вгамувати свій жахливий голод. Під час трапези відкрив Фіней аргонавтам, які ще небезпеки чекають їх на шляху до Колхіди, і давав їм поради, як подолати їх. Радив також Фіней героям по прибутті до Колхіди покликати на допомогу золотосяйну Афродіту, бо тільки вона може помогти Ясонові здобути золоте руно. Уважно слухали віщого старця аргонавти, намагаючись запам'ятати все, що він сказав їм.

Незабаром повернулись і Бореади і розповіли, як переслідували вони гарпій. Радів старий Фіней, дізнавшись, що назавжди збувся він появи гарпій.

Сімплегади

Недовго пробули аргонавти у Фінея. Вони поспішали далі. Швидко нісся "Арго" по хвилях моря. Раптом почувся десь попереду далекий шум. Щодалі чутнішим і голоснішим ставав цей шум. Він схожий був на рев насуваючої бурі, часом заглушуваний ніби гуркотом грому. Ось показались і Сімплегадські скелі. Герої бачили, як розходяться і знову з страшним гуркотом ударяються одна об одну скелі. Море навколо клекотіло, бризки високо злітали при кожному стиканні скель. Коли ж знов розходилися скелі, то хвилі між ними неслись і кружляли в несамовитому вирі.

Згадали герої поради Фінея пустити вперед голуба між скелями; якщо пролетить голуб, то і "Арго" пропливе неушкодженим повз Сімплегади. Налягли на весла аргонавти. Ось уже вони біля самісіньких скель. З громом зіткнулися скелі й знов розходяться. Випустив тоді герой Евфем голуба. Стрілою лине голуб поміж скелями. Ось знову зійшлися скелі з таким громом, що, здавалось, здригнулося небо. Солоні бризки обсипали аргонавтів, а "Арго" закружляв посеред хвиль, мов підхоплений вихром. Неушкодженим пролинув голуб поміж скелями, лише кінчик хвоста вирвали у нього скелі, що зіткнулися. Радісно скрикнули аргонавти і дружно налягли на весла. Розійшлися скелі. Величезна хвиля з пінистим гребенем враз підхопила "Арго" й кинула його в протоку. А назустріч несеться друга хвиля, вона відкинула назад "Арго". Хвилі киплять і клекочуть навкруги. Гнуться весла. "Арго" тріщить, наче тоне від натиску хвиль. Ось знялась ще хвиля, висока, мов гора; вона звалилася на "Арго", і закружляв він, ніби вутлий човник. Вже зближаються скелі, зараз зіткнуться вони. Загибель неминуча. Тоді прийшла на допомогу аргонавтам сама найулюбленіша дочка Зевса, Афіна Паллада. Могутньою рукою вдержала вона одну із скель, а другою з такою силою штовхнула "Арго", що він стрілою винісся з

протоки. Тільки кінець керма розтрощили скелі, що зімкнулися. Знову розійшлися скелі і спинились, на віки незрушні, по боках протоки. Справдилося веління долі, що аж тоді будуть непорушні Сімплегади, коли пропливе між ними корабель. Раділи аргонавти, — вони уникнули найстрашнішої небезпеки. Тепер вони могли бути певні, що щасливо закінчать свій похід.

Острів Аретіада і прибуття в Колхіду

Довго пливли аргонавти вздовж Евксінського Понту. Багато країн проминули вони, багато бачили народів. Нарешті, вдалині показався острів. "Арго" швидко наближався до острова, берег уже був недалеко. Раптом з острова знявся, виблискуючи в промінні сонця своїми крилами, великий птах; він пролетів над "Арго" і зронив перо своє на одного з героїв — Оїлея. Мов стріла, вп'ялось перо в плече Оїлея, кров полилась йому з рани, і випало весло з рук пораненого героя. Товариші Оїлея вийняли перо з його рани. З подивом дивляться аргонавти на перо і бачать, що воно мідне й гостре, мов стріла. Ось над островом знявся другий птах і полетів до "Арго", але на нього вже чекав герой Клітій з луком в руках. Тільки-но підлетів птах до "Арго", як Клітій пустив у нього стрілу, і вбитий птах упав у море. Побачивши цього птаха, вкритого мідним пір'ям, зрозуміли аргонавти, що це — птахи-стимфаліди, а острів, де живуть вони, — Аретіада. Амфідамант порадив героям надягти панцири й прикритися щитами. Перш ніж пристати до берега, аргонавти почали кричати й бити в щити списами й мечами. Величезною зграєю звилися понад островом птахи, вони високо злетіли над "Арго", і посипавсь на героїв дощ пер-стріл. Від цих стріл герої прикрились щитами. А птахи, покружлявши над "Арго", скоро сховались геть за обрієм.

Вийшли на берег Аретіади аргонавти і вже хотіли розташуватись на спочинок, як назустріч їм вийшло чотири юнаки. Юнаки були страшенно виснажені, одежа лахміттям висіла на них, ледве прикриваючи тіло. Це були сини Фрікса. Вони покинули Колхіду, щоб повернутись в Орхомен, але в дорозі серед бурхливої ночі розбився їх корабель, і тільки завдяки

щасливому випадку хвилі викинули їх на Аретіаду, де й знайшли їх аргонавти. Герої зраділи цій зустрічі; особливо радий був Ясон: адже юнаки були йому рідні. Нагодували аргонавти юнаків, дали їм новий одяг і розповіли, що їдуть в царство Еєта здобувати золоте руно. Старший з юнаків, Аргос, обіцяв допомагати аргонавтам, але попереджав їх, що цар Еєт, син Геліоса, могутній і жорстокий і нікому не дає пощади. Та ніщо не могло вдержати аргонавтів від виконання раз прийнятого рішення — здобути золоте руно.

Другого ранку аргонавти рушили далі в путь. Довго пливли вони. Нарешті, вдалині, мов хмари, що скупчились на обрії, засиніли вершини Кавказу. Тепер уже недалеко було й до Колхіди.

Швидко нісся гнаний рівномірними помахами весел "Арго". Уже ховається сонце, спускаючись у море. Побігли по хвилях вечірні тіні. Високо над "Арго" зачулись помахи крил. Це летів величезний орел до тієї скелі, до якої прикутий був титан Прометей. Вітер знявся на морі від помахів величезних крил орла. Зник він вдалині, і сумно донісся до аргонавтів тяжкий стогін Прометея; здалека доносився він, заглушуваний часом ударами весел.

Недалеко вже берег. Ось і гирло Фазісу. Аргонавти на веслах попливли вгору по течії і стали на якорі в затоці ріки, зарослій густим комишем. Ясон учинив подячне возливання богам і закликав богів Колхіди й душі померлих героїв допомогти йому в його небезпечній справі. Спокійно поснули герої на "Арго". Мети досягнено, вони в Колхіді, біля столиці царя Еєта; але багато ще небезпек було попереду.

Гера й Афіна в Афродіти

Коли аргонавти прибули в Колхіду, велика богиня Гера і богиня Афіна радилися на високому Олімпі, як допомогти Ясонові здобути золоте руно. Нарешті, вирішили богині йти до богині кохання Афродіти і просити її, щоб вона звеліла синові своєму Кротові пронизати золотою

стрілою серце Медеї, Еєтової дочки, і навіяти їй кохання до Ясона. Знали богині, що одна тільки чарівниця Медея може допомогти Ясонові в його небезпечнім подвигу.

Коли обидві богині прийшли до Афродіти, вона була сама вдома. Афродіта сиділа на багатому золотому троні і золотим гребнем розчісувала свої пишні кучері. Побачивши богинь, що ввійшли, Афродіта встала їм назустріч і ласкаво привітала їх. Посадивши богинь на золотих лавах, викуваних самим Гефестом, запитала їх богиня кохання, чого вони прийшли. Богині розповіли їй, як хочуть вони допомогти герою Ясонові, і просили Афродіту мієліти Еротові пронизати серце Медеї. Погодилась Афродіта. Попрощалися богині з Афродітою, а вона пішла шукати свого пустотливого сина. Ерот у цей час грався з Ганімедом в кості. Обіграв хитрий Ерот простодушного Ганіме-да і голосно сміявся з нього. В цей час підійшла до них Афродіта. Вона обняла свого сина й сказала йому:

— Послухай, пустуне! Я хочу доручити тобі одну справу. Візьми мерщій свій лук та стріли і лети на землю. Там, у Колхіді, пронижи стрілою серце дочки царя Еєта, Ме-деї, нехай закохається вона в героя Ясона. Якщо ти вчиниш це, я подарую тобі ту іграшку, яку колись зробила Адрастея для маленького Зевса. Тільки лети зараз, бо це треба зробити якнайшвидше.

Ерот просив матір дати йому зараз іграшку, але мати, знаючи хитрого хлопчика, не погодилась дати йому іграшку, перш ніж він здійснить її доручення. Впевнившись, що нічого не дістане від матері, поки не виконає доручення, Ерот узяв свій лук і стріли й швидко полинув з високого Олімпу на землю до Колхіди, виблискуючи в промінні сонця своїми золотими крильми.

Ясон в Еєта

Рано-вранці прокинулись аргонавти. На раді вирішили вони, що Ясон має йти з Фріксовими синами до царя Еєта і просити його віддати руно аргонавтам; коли ж відмовить гордий цар, то аж тоді вдаватися до сили.

З посохом миру вирушив Ясон у палац до Еєта. Густою хмарою повила Ясона та його супутників богиня Гера, щоб не образили часом колхідці героїв. Коли підійшли герої до Еєтового палацу, розступилась хмара, і побачили вони палац Еєта. Величний був цей палац. Високі були його мури з безліччю башт, що підносились в небо. Широка брама, оздоблена мармуром, вела до палацу. Ряди білих колон виблискували проти сонця, утворюючи портик.

Усе, що було в палаці Еєта, всі багаті його прикраси поробив йому Гефест в подяку за те, що батько Еєта, бог сонця Геліос, відімчав знеміглого у битві з гігантами Гефеста з флегрейських полів у своїй золотій колісниці. Багато чертогів оточувало двір. У найрозкішнішому жив цар Еєт із своєю дружиною, в другому — його син Абсірт, якого за красу прозвали колхідці Фаетоном (сяючим). В інших чертогах жила Еєтова дочка Халкіопа, дружина померлого Фрікса, і молодша його дочка Медея, велика чарівниця, служителька богині Гекати.

Коли Ясон із своїми супутниками увійшов до двору біля палацу Еєта, вийшла із своїх чертогів Медея. Вона йшла провідати Халкіопу. Скрикнула від здивування Медея, побачивши чужоземців. На крик її вийшла Халкіопа і побачила своїх синів. Радіючи їх поверненню, підбігла до них Халкіопа. Вона обіймає, цілує своїх синів, з якими не думала більше побачитись. На шум вийшов і Еєт. Він кличе до себе в палац чужоземців і наказує слугам своїм зготувати розкішний бенкет. В той час, коли Ясон обмінювався привітаннями з Еєтом, з високого Олімпу опустився на своїх золотих крилах Ерот. Сховавшись за колоною, напнув він тятиву свого лука і вийняв золоту стрілу. Потім, незримий для всіх, Ерот став за спиною Ясона і пустив свою стрілу прямо в серце Медеї. Пронизала стріла її серце, і відразу відчула вона любов до Ясона.

Ясон пішов із своїми супутниками до Еєтового палацу. Там запросив їх цар Колхіди прилягти за бенкетний стіл. Під час бенкету розповів Еєтові Аргос про те, як зазнав він із своїми братами корабельної аварії, як викинули їх бурхливі хвилі на острів Аретіаду і як знайшли їх там, помираючих з голоду, аргонавти. Сказав також Аргос, чого приїхав Ясон з героями в Колхіду. Ледве почув Еєт, що Ясон хоче здобути золоте руно, як гнівом блиснули його очі і грізно насупив він брови. Не вірить Еєт, що по золоте руно приїхали герої. Він гадає: чи не заволодіти владою над цілою Колхідою задумали Фріксові сини і для цього привели з собою грецьких героїв. Еєт без кінця докоряє Ясонові, він хоче прогнати його з палацу і погрожує йому стратою. Готові були вже злетіти гнівні речі із уст Теламона у відповідь на погрози царя, та спинив його Ясон. Він намагається заспокоїти Еєта, запевняє його, що тільки по руно прибули вони в Колхіду, і обіцяє цареві відбути яку завгодно службу, виконати всяке доручення, якщо цар віддасть йому як нагороду золоте руно. Замислився Еєт. Нарешті, надумавши згубити Ясона, сказав він йому:

— Добре, ти одержиш руно, але спершу виконай таке моє доручення: розори поле, присвячене Аресові, моїм залізним плугом. А до плуга запряжи мідноногих, огнедишних биків, засій це поле зубами дракона, а коли повиростають з драконових зубів закуті в панцири воїни, поборися з ними і перебий їх. Якщо ти виконаєш це, матимеш руно.

Ясон не відразу відповів Еєтові, нарешті промовив:

— Я згоден, Еєте, але й ти здійсни дану обіцянку, адже ти знаєш, що не можу я відмовитись виконати твоє доручення, коли вже з веління долі прибув я сюди, в Колхіду.

Сказавши це, Ясон пішов із своїми супутниками.

Аргонавти звертаються за допомогою до Медеї

Коли Ясон повернувся на "Арго", він розповів своїм товаришам, що сталося в палаці Еєта і яке доручення дав йому цар. Замислились аргонавти. Що мають діяти вони, як виконати доручення Еєта? Нарешті, сказав Аргос:

— Друзі, в палаці Еєта живе дочка його, Медея. Вона — велика чарівниця і одна тільки може допомогти вам. Я піду прохати свою матір, щоб вона умовила Медею стати вам у допомозі. Якщо допоможе Медея, то ніякі небезпеки не будуть страшні нам.

Тільки сказав це Аргос, як над "Арго" пролетів білий голуб, переслідуваний шулікою. Голуб підлетів до Ясона і заховався у зборках його плаща, а шуліка впав на "Арго".

— Це щасливий знак від богів, — вигукнув провісник Мопс, — самі боги велять нам просити допомоги в Медеї. Дивіться, птах, присвячений Афродіті, врятувавсь на грудях в Ясона! Згадаймо, що казав Фіней. Хіба не радив він нам благати допомоги в Афродіти? Благаймо ж богиню, вона допоможе нам. Нехай швидше йде Аргос до матері, вона умовить Медею подати нам допомогу.

Послухались віщого Мопса аргонавти: вони принесли жертву Афродіті, і Аргос швидко пішов у палац Еєта до своєї матері.

Тим часом Еєт зібрав на майдані всіх колхідців. Він сказав народові, що прибули чужоземці, і звелів вартувати біля "Арго", щоб ніхто з аргонавтів не міг врятуватися втечею. Еєт надумав спалити "Арго" з усіма героями, після того як загине Ясон на полі, присвяченому Аресові; а Фріксових синів вирішив він стратити тяжким катуванням. Настала ніч. Поринула в сон Еєтова столиця. Спокій запанував усюди. Немає його тільки в чертогах Медеї. Над її головою довгою низкою витають сни, один від одного тривожніший. То сниться Медеї, ніби Ясон бореться з биками, а нагородою за перемогу має стати героєві сама Медея. То сниться їй, що вона сама стає до боротьби з огнедишними биками і

легко перемагає їх. То бачить, як відмовляють батьки віддати ЇЇ за дружину Ясонові, — адже не він подолав биків. Розпалюється спір між Ясоном і Еєтом, сама Медея має розв'язати цей спір. Коли ж розв'язала вона спір на користь Ясонові, розгнівався на неї батько й грізно на неї закричав. Прокинулась уся в сльозах Медея, вона хоче бігти до Халкіопи, але соромиться йти до неї. Тричі вже бралася вона за ручку дверей, але кожного разу поверталася назад. Впала на ложе Медея й заридала. Почула одна з рабинь Медеї її ридання і сказала про це Халкіопі. Поспішає Халкіопа до сестри своєї й бачить, як лежить, ридаючи, Медея на своєму ложі.

— О моя сестро, — каже Халкіопа, — за чим плачеш ти? Чи не за долею моїх синів ти ллєш сльози? Чи не дізналась ти, що хоче погубити їх наш батько?

І слова не промовила Медея у відповідь Халкіопі, адже не за синами її плакала вона, але, наретітті, сказала:

— Лиховісні сни мені снились, сестро. Загибель грозить твоїм синам і чужоземцеві, з яким вони повернулися. О, коли б боги дали мені сил допомогти їм!

Здригнулася з жаху Халкіопа, почувши слова Медеї, обнявши її, благає вона про допомогу. Знає Халкіопа, що може Медея допомогти Ясонові своїми чарами. І сказала Медея Халкіопі:

— Слухай, сестро, я допоможу чужоземцеві. Нехай прийде він уранці до храму Гекати, я дам йому талісман, який допоможе йому вчинити подвиг. Обіцяй мені тільки зберігати все в таємниці, інакше погубить усіх нас батько.

Пішла Халкіопа. Одна залишилася Медея. Протилежні почуття боролися в неї в грудях. То боялася вона йти проти волі батька, то знов наважувалася допомогти Ясонові, якого так полюбила. Вона навіть

хотіла заподіяти смерть собі, випивши отрути. Медея вже дістала й скриньку з отрутою, відкрила її, але богиня Гера навіяла їй нестримну жадобу до життя. Відіпхнула Медея ту скриньку з отрутою, забула всі свої сумніви, тільки про Ясона думала вона і вирішила йому допомогти.

Ледве зайнялась зоря й рожевим світлом почали забарвлюватись далекі снігові вершини Кавказу, як прийшов Аргос до аргонавтів і сповістив їм, що Медея погодилась допомогти Ясонові і просить Ясона прийти до храму Гекати. Коли зійшло сонце, Ясон вирушив з Аргосом та провісником Мопсом до храму Гекати. Богиня Гера зробила Ясона таким прекрасним, що навіть аргонавти за-милувались, дивлячись на нього.

А тим часом Медея, вставши рано-вранці, дістала скриньку з чарівними мазями і вийняла з неї мазь, яка звалася "масло Прометея". Вона приготовлена була з соку коріння рослини, що виросла з крові Прометея. Всякий, хто натирався цією маззю, ставав невразливим ні для заліза, ні для міді, ні для огню; непереможну силу здобував він і на день ставав нездоланним. Цю мазь і вирішила Медея дати Леонові. Покликала Медея рабинь і поїхала до храму Гекати. Радісно було на серці в Медеї, вона забула всі свої тривоги і думала тільки про побачення з Ясоном.

Ось і храм Гекати. Увійшла в нього Медея. Ясона ще не було. Незабаром прийшов і Ясон. Глянула на нього Медея, і сильно забилось серце в грудях її. Не може й слова вимовити Медея.

Довго стояли мовчки Ясон і Медея; нарешті порушив мовчанку герой. Він узяв за руку Медею і сказав:

— Прекрасна діво, чому спустила ти додолу очі? Чого боїшся ти мене? Невже гадаєш ти, що я ховаю лихий намір? Ні, не з лихими намірами я прийшов сюди. Я прийшов благати в тебе допомоги. Тільки, молю тебе, скажи мені правду; пам'ятай, що неправди не потерпить у святилищі своїм Геката, не потерпить її й Зевс, охоронець усіх, що благають допомоги. Скажи, чи допоможеш ти мені? Якщо допоможеш,

то прославлять ім'я твоє по всій Греції великі герої, що прийшли зі мною сюди, в Колхіду. Згадай, яка велика слава Мі носової дочки Аріадни, що допомогла великому Тесеєві.

Мовчала Медея і тільки дивилась на Ясона очима, повними кохання. Прекрасна була вона в своєму збентеженні. Трепетною рукою дістала вона приготовлену чарівну мазь із-за пояса і подала її Ясонові. Ледве чутним голосом Медея сказала йому:

— Слухай, Ясоне, ось у чому буде моя допомога: вночі обмийся в річці, убравшись у чорний одяг, викопай глибоку яму на березі і над нею принеси Гекаті в жертву чорну вівцю, обливши її медом. Потім іди на корабель свій, та гляди — не оглядайся. Почуєш ти голоси і люте гавкання псів, але йди прямо й не бійся. Коли ж настане ранок, намаж собі тіло, спис, щит і меч цією маззю. Нездоланну силу дасть тобі ця мазь, і виконаєш ти доручення Еєта. Пам'ятай тільки: коли повиростають із землі воїни, кинь у них камінь, і вони почнуть битись один з одним, тоді нападі на них. Візьми ж мазь, з її допомогою здобудеш ти руно. Вези тоді руно, куди хочеш.

Замовкла Медея. Смутком затуманились їй очі від самої згадки про розлуку з Ясоном. Похиливши голову, стояла Медея, сповнена суму, і, нарешті, промовила:

— Ти поїдеш, Ясоне, до себе у рідний край, але не забувай мене, хоч зрідка згадуй Медею, — адже ж я врятувала тебе.

Запитала Медея, звідки Ясон родом. Розповів їй Ясон про Іолк, про квітучу долину, де він стоїть. Він кликав Медею поїхати з ним у Грецію. Обіцяв їй велику пошану, обіцяв, що шануватиме її, як богиню, в Іолку.

— О, коли б погодився Еєт укласти зі мною союз дружби! — вигукнув Ясон. — О, якби відпустив він тебе зі мною на мою батьківщину!

— Ні, цього не буде, — з зітханням, повним жалю, сказала Медея, — суворий і невблаганний мій батько. Вертайся сам на батьківщину, та не забувай мене. О, яка б я була рада, коли б буйний вітер відніс мене на крилах своїх до Іолка, щоб могла я нагадати тобі про себе, коли забудеш ти мене, коли забудеш, що я тебе врятувала.

Сльози навернулися на очі Медеї. Дивиться на неї Ясон, і опановує його любов до Медеї. Він благає її потай кинути дім батька і втікати з ним в Іолк. Готова покинути Колхіду Медея, розлука з Ясоном лякає її, вона боїться, що не перенесе цієї розлуки. Плаче Медея від однієї згадки про розлуку з Ясоном. Гера навіяла їй бажання йти всюди слідом за Ясоном. Хоче богиня, щоб поїхала в Іолк Медея; там з її допомогою надумала Гера згубити ненависного їй Пелія.

Попрощалася Медея з Ясоном; він обіцяв їй прийти знову до храму Гекати, щоб іще раз зустрітися з нею й вирішити, що їм робити. Весело їхала додому на своїй колісниці Медея, — вона знала, що любить її Ясон.

Ясон виконує доручення Еєста

Настала ніч. Убравшись у чорний одяг, Ясон пішов на берег Фазісу і там глухої півночі обмився в його бистрих хвилях. Потім він вирив глибоку яму і приніс над нею, як веліла йому Медея, жертву Гекаті. Тільки-но приніс він жертву, як здригнулася земля і з'явилася велика Геката з димучими факелами в руках. Страшні потвори й огнедишні дракони оточували Гекату, гавкали й вили навколо неї жахливі пекельні пси. Навколишні німфи з гучним криком тікали, побачивши Гекату. Жах охопив Ясона, але, пам'ятаючи слова Медеї, не оглядаючись, йшов він до "Арго", де чекали його друзі.

Тільки-но настав ранок, як послали аргонавти Теламона й Ме-леагра по зуби дракона до Еєта. Дав їм зуби вбитого Кадмом дракона Еєт і почав сам збиратись їхати на поле Ареса, щоб поглянути, як виконає Ясон його доручення. Надяг Еєт свій панцир, покрив голову

сонцесяйним шоломом, узяв у руки спис і щит, які своєю вагою були тільки під силу Гераклові, і зійшов на колісницю; нею правив син його Абсірт. Зібрались і аргонавти їхати на поле Аресове.

Ясон натер спис, меч і щит чарівною маззю, а потім натерся нею сам. Страшенну силу відчув він тоді в усьому своєму тілі. Наче сталеві стали його м'язи, тіло його зробилось таким, ніби воно було викуте з заліза. Коли аргонавти на своєму бистрому "Арго" припливли до Аресового поля, Еєт уже чекав їх, а навколо поля по узгір'ях товпились колхідці. Ясон зійшов на берег, виблискуючи, мов промениста зірка, своїм панциром. Пішов полем Ясон, знайшов він на полі залізний плуг і мідне ярмо і, прикрившись щитом, пішов відшукувати огнедишних биків. Раптом вискочили обидва бики з печери і з несамовитим ревом кинулись вони на героя. Клуби вогнювилітали в них з пащ. Прикрившись щитом, чекає їх герой. Ось налетіли на нього бики і з страшною силою вдарили рогами в щит героя. Жодна людина не витримала б цього удару, але непохитно, мов скеля, стояв Ясон. Ще і ще налітають з ревом на нього бики, здіймаючи хмари куряви. Одного за одним схопив Ясон могутніми руками биків за роги і притяг їх до плуга. Рвуться бики, вони палять Ясона вогнем, але неушкоджений він, і не можуть вирватися з рук його люті бики. Запріг їх до плуга Ясон за допомогою Кастора й Полідевка. Поганяючи списом биків, Ясон зорав усе Аресове поле, засіяв його зубами дракона; скінчивши сіяти, випріг биків Ясон, грізно крикнув і вдарив їх своїм списом. Мов шалені, помчали бики і сховалися в глибокій печері. Скінчена була перша половина роботи, тепер треба чекати, коли виростуть на полі воїни. Пішов на берег Фазісу Ясон, зачерпнув шоломом води і втамував спрагу.

Та недовгим був відпочинок Ясона. Ось на полі показалося із землі вістря списа, за ним друге, ще й ще, і все поле скоро вкрилось наче мідною щетиною. Ось ніби заворушилася земля, і з неї показались шоломи й голови воїнів. Ось уже вкрилося все поле воїнами у блискучих панцирах. Пам'ятаючи слова Медеї, схопив Ясон величезний камінь; несила було б зрушити його чотирьом найдужчим героям, але Ясон підняв його однією рукою і далеко кинув у натовп породжених із зубів

дракона воїнів. Вхопились за зброю воїни, і почалася між ними кривава битва. Кинувся з мечем на воїнів Ясон, одного за одним уражав він їх на смерть, і незабаром все поле було вкрите вбитими воїнами; ні одного з них не зосталося живого, усі загинули вони від могутньої руки Ясона.

Усе поле вкрили вони, немов постинані гострим серпом колоски, що вкривають родючу землю. Скінчений був подвиг. З великим подивом дивився на Ясона Еєт, вражений його надлюдською силою. Грізно насупив цар брови, гнів блищав в його очах. Не промовивши й слова, помчав він на своїй колісниці до міста, думаючи тільки про одно — як згубити йому дивного чужинця. А Ясон, повернувшись на "Арго", відпочивав серед друзів своїх, що славили його великий подвиг.

Медея допомагає Ясону викрасти золоте руно

Повернувшись до палацу, Еєт скликав на раду найзнатніших жителів Колхіди. Далеко за північ радився з ними цар про те, як погубити аргонавтів. Догадувався Еєт, що тільки з допомогою Медеї міг здійснити Ясон подвиг. Почувала Медея, що загрожує велика небезпека і їй, і Ясонові. Вона не могла знайти спокою в своїх пишних чертогах. Сон утік від ЇЇ очей. Встала вона вночі з свого ложа і тихо покинула палац Еєта. Стежками, відомими лише їй одній, іде вона до берега Фазісу, туди, де горить ясне вогнище, розпалене аргонавтами. Підійшовши до вогнища, гукнула вона Ясона і молодшого Фріксового сина, Фронтіса. Сказала Медея Ясонові, які лихі передчуття її тривожать, і вмовила його негайно йти з нею по руно. Одяг Ясон свій панцир і пішов до священного гаю Ареса. Все кругом повите було темрявою, тільки в гаю виблискувало золотим блиском руно, що висіло на священному дереві. Коли Медея з Ясо-ном увійшли до гаю, підвівся страшний дракон, дишучи полум'ям. Прикликала Медея могутнього бога сну Гіпноса. Страшні заклинання шепоче вона і сипле на землю чарівне зілля. Упав на землю дракон, ще підводить він ослаблу голову, але скропила його Медея снотворним зіллям, закрилась паща його, склепилися огнеблискучі очі і, охоплений сном, розтягся він під деревом, на якому висіло золоте руно. Зняв руно Ясон; він поспішав вернутись швидше на "Арго".

З подивом обступили герої Ясона і Медею, розглядаючи золоте руно. Та ніколи було гаятись, треба було покинути Колхіду, перш ніж дізнається Еєт про викрадення руна. Пообрубував Ясон канати, якими прив'язаний був "Арго" до берега, вхопились за весла герої, і, мов стріла, помчав "Арго" вниз Фазісом до моря. Ось і море. Налягають на весла герої, птахом лине по хвилях "Арго", все далі й далі Колхіда.

Рано-вранці дізнався Еєт, що викрадено золоте руно і що Медея втекла разом з аргонавтами. Шалений гнів охопив Еєта. Скликав він колхідців на берег моря, але далеко вже "Арго", не видно його серед хвиль. Звелів Еєт зібратись колхідцям і кинутися навздогін. Смертю погрожує він їм, якщо не наздоженуть вони аргонавтів. Поспускали колхідці в море кораблі і з сином Еєта Абсіртом на чолі пустились навздогін за аргонавтами.

Повернення аргонавтів

Коли "Арго" вийшов у відкрите море, повіяв попутний вітер. Герої розпустили паруси, і "Арго" швидко понісся хвилями Евксінського Понту. Три дні пливли герої. Нарешті, в далечині замаячили береги Скіфії. Аргонавти вирішили плисти Істром вгору по течії, щоб потім спуститись одним з його рукавів в Адріатичне море1. Коли аргонавти припливли до гирла Істру, побачили вони, що все гирло його і всі острови зайняті військом колхідців, які припливли туди на своїх кораблях найкоротшим шляхом. Побачивши численне військо колхідців, герої впевнились, що вони не переможуть його; їх було занадто мало, щоб зважитись на бій з тисячами прекрасно озброєних войовничих колхідців. Вирішили аргонавти вдатися до хитрощів. Вони вступили в переговори з проводирем ворожого війська Абсіртом і обіцяли йому замкнути Медею в храмі й видати її, якщо цар сусіднього міста вирішить, що Медея має повернутись у Колхіду, а золоте руно повинно залишитись в аргонавтів, бо Ясон виконав точно подвиг, за який Еєт обіцяв йому видати руно. Та всі ці переговори проводились лише для того, щоб виграти час. А Медея обіцяла Леонові заманити Абсірта на один з островів у храм.

Послав Ясон до Абсірта, начебто від Медеї, багаті дарунки і наказав прохати його прийти до храму у відлюдній місцевості, щоб побачитися там з Медеєю. Прийшов Абсірт у храм, та тільки показався у дверях храму, як кинувся на нього з оголеним мечем Ясон, і впав Абсірт на землю, уражений на смерть. Жахливий злочин заподіяли Ясон і Медея: вони вбили беззбройного Абсірта в храмі. Порубавши на шматки тіло Абсірта, кинув його Ясон у хвилі Істру. Жах пройняв колхідців, кинулись вони збирати частини тіла свого проводиря, а аргонавти швидко попливли далі вгору по Істру.

Довго пливли аргонавти, нарешті, рукавом Істру спустилися вони в Адріатичне море до берегів Іллірії. Там знялася страшна буря. Як гори, здіймаються вкриті піною вали. Вітри, мовби зірвавшись з ланцюгів, носяться над морем і рвуть парус з "Арго". Стогне "Арго" під тиском хвиль, гнуться борти його, ламаються весла в руках могутніх гребців. Мов тріску, носять хвилі "Арго". Загибель загрожує аргонавтам. Тоді почувся голос з корми. Він виходив із вправленого в корму "Арго" куска священного дуба, що ріс у Додоні. Голос звелів аргонавтам їхати до чарівниці Кірки, щоб очистила вона Ясона і Медею від убивства Абсірта, яке лягло на них ганьбою. Тільки-но повернули аргонавти на північ "Арго", як ущухла буря, і зрозуміли всі, що це є воля богів.

Еріданом, а потім Роданом спустились аргонавти у Тірренське море і довго пливли ним, аж поки, нарешті, не припливли до чарівного острова Кірки, сестри Еєта. Очистила Кірка Медею і Ясона від гріха вбивства. Вона принесла жертву Зевсові, який очищає від гріха вбивства, облила руки Ясонові жертовною кров'ю і заклинала біля вівтаря Ерінній не переслідувати гнівом своїм убивців. Не відмовила Кірка Медеї в очищенні від страшного злочину, бо з блиску її очей впізнала чарівниця, що Медея, як і сама вона, походить з роду бога сонця, Геліоса.

Рушили аргонавти в дальшу путь. Багато ще довелось подолати їм небезпек. Пропливли вони між Сціллою і Харібдою, де чекала б їх неминуча загибель, коли б не допомогла їм велика Зевсова дружина, Гера. Проминули вони і острів сирен і чули їх знадливий спів, що з

непереможною силою тяг їх до сирен. Але співець Орфей ударив по струнах золотої кіфари, і пісня його перемогла чари пісень сирен. Нарешті, припливли аргонавти до Планкт, вузької протоки, над якою склепінням здіймались величезні скелі. Море билось поміж скелями, хвилі кружляли під склепінням у страшному вирі, часом здіймаючись до самого верху склепіння. Навіть голуби, що приносили Зевсові амброзію, не пролітали неушкодженими попід цим склепінням, і щодня гинув один з них. Але й тут допомогла аргонавтам Гера; вона упросила Амфітріту втихомирити хвилі коло Планкт, і аргонавти живі й здорові минули їх.

Після довгої подорожі прибули аргонавти до острова феаків. Там привітно прийняв їх цар Алкіной. Могли відпочити від дорож-них небезпек аргонавти, але не пробули вони і дня у феакійців, як з'явився біля острова флот колхідців, і зажадали вони видати їм Медею. Почався б кривавий бій, якби Алкіной не розборонив ворогів. Алкіной вирішив, що Медея має бути видана колхідцям, якщо вона не дружина Ясона. Уночі послала вісника Алкінойова дружина, Арета, до Ясона, щоб сповістити йому про вирок Алкіноя. Тієї ж ночі Ясон і Медея виконали весільні обряди, і другого дня Ясон урочисто заприсягся перед зібраними феакійцями й колхідця-ми, що Медея — його дружина. Вирішив тоді Алкіной, що Медея має залишитись з чоловіком, і довелося колхідцям повернутись до Еєта, не заволодівши Медеєю.

Відпочивши у гостинних феакійців, вирушили далі аргонавти. Довго пливли вони щасливо. Ось замріли вже в блакитній далині моря береги Пелопоннесу. Раптом знявся страшний вихор, і помчав "Арго" в море. Довго ніс вихор "Арго" по безкрайому морю і, нарешті, викинув "Арго" на пустинний берег. Глибоко загруз "Арго" у твані затоки, геть укритої водоростями. Відчай охопив аргонавтів. Керманич Лінкей, опустивши голову, сидів на кормі, втративши надію на повернення до Греції. Аргонавти сумні блукали по берегу, наче втративши всі сили, всю мужність. Усі бачили перед очима своїми загибель. На допомогу Ясонові прийшли німфи. Вони відкрили Ясонові, що вихор заніс "Арго" в Лівію і що аргонавти на плечах повинні перенести "Арго" через Лівійську пустиню, піднявши його з мулу тоді, коли Амфітріта випряже коней із

своєї колісниці. Але коли ж випрягає Амфітріта з колісниці своїх коней? — цього не знали аргонавти. Раптом побачили вони, як з моря вибіг білосніжний кінь і прудко помчав пустинею. Зрозуміли аргонавти, що це кінь Амфітріти. Підняли "Арго" на плечі аргонавти і дванадцять днів несли його через пустиню, знемагаючи від спеки й спраги. Нарешті, дійшли вони до країни гесперід. Там указали їм гесперіди джерело, вибите із скелі Гераклом. Втамували спрагу герої, запаслися водою і вирушили на батьківщину. Але аргонавти ніяк не могли знайти вихід у море. Вони були не в морі, а в озері Тритона. За порадою Орфея, присвятили вони богові озера триножник. З'явився перед аргонавтами прекрасний юнак. Він подав герою Евфемові грудку землі, як знак гостинності, і вказав аргонавтам вихід у море. Принесли в жертву аргонавти барана. Перед "Арго" з'явився бог Тритон і вивів "Арго" повз білі скелі, через вир у відкрите море. З Тритонового озера припливли аргонавти до острова Кріту і хотіли запастися там водою для дальшого плавання. Але не допускав їх на берег Кріту мідний велетень Талос, подарований Міносові самим громовержцем Зевсом. Талос охороняв володіння Міноса, оббігаючи ввесь острів. Але Медея своїми чарами приспала Талоса. Упав Талос на землю, і випав у нього мідний цвях, що замикав єдину жилу, якою текла кров Талоса. Ринула на землю Талосова кров, подібна до розплавленого свинцю, і вмер велетень. Аргонавти могли тепер безперешкодно пристати до берега й запастись водою.

По дорозі від Кріту до Греції упустив герой Евфем грудку землі, дану йому Тритоном, у море, і з неї утворився острів, названий аргонавтами Каллістою. Цей острів згодом заселили нащадки Евфема, і став він зватись Ферою.

Після цього буря застала аргонавтів у морі. Темної ночі розходилась буря. Аргонавти боялись щохвилини наткнутись на підводний камінь або розбитись об узбережні скелі. Коли це ясним світлом блиснула над морем золота стріла і осяяла все навколо, за нею блиснула друга, третя. Це бог Аполлон освітлював своїми стрілами дорогу аргонавтам. Вони пристали до острова Анафи і переждали, поки стихне буря. Ущухла, нарешті, буря, заспокоїлися хвилі моря, й повіяв попутний вітер. "Арго"

спокійно понісся по блакиті моря. Більш не зустрічали аргонавти небезпек на своєму шляху і незабаром прибули до жаданої гавані Іолка.

Коли аргонавти прибули в Іолк, принесли вони багату жертву богам, що допомагали їм під час небезпечного плавання. Дуже раділи всі в Іолку і святкували повернення аргонавтів; усі славили великих героїв і вождя їх Ясона, що здобув золоте руно.

Ясон і Медея в Іолку. Смерть Пілея

Викладено за поемою Овідія "Метаморфози"

Підступний Пелій не додержав слова, він не повернув Ясонові владу його предків. Затаїв Ясон образу і надумав жорстоко помститись Пелієві. І тут прийшла йому на допомогу Медея. Незабаром випала й нагода для помсти. Старезний батько Ясона, Есон, довідавшись, що Медея — велика чарівниця, забажав, щоб повернула вона йому молодість. Сам Ясон прохав Медею відмолодити його батька. Обіцяла виконати цю просьбу Медея, якщо тільки допоможе їй Геката.

Коли настав повний місяць, опівночі вийшла Медея з дому в темному одязі, боса, з розпущеним волоссям. Усе навколо поринуло в глибокий сон, усюди панувала німа тиша. Мовчки йде залита світлом місяця Медея. Зупинилася Медея там, де сходяться три шляхи, підняла руки й тричі голосно вигукнула. Опустилася вона на коліна й почала шептати заклинання. Вона заклинала ніч, небесні світила, місяць, землю, вітри, гори й ріки. Вона благала богів лісів і ночі з'явитися їй. Вона молила велику Гекату почути її і допомогти їй. Почула її Геката, і з'явилася перед Медеєю колісниця, запряжена крилатими драконами. Дев'ять днів і дев'ять ночей збирала Медея на цій колісниці чарівне зілля й коріння в горах, у лісах, по берегах річок і моря. Коли ж повернулась вона до Ясонового дому, то поставила два вівтарі: один — Гекаті, другий — богині молодощів. Викопала вона перед вівтарями дві ями і над ними принесла в жертву похмурій богині пітьми й чаклунства, Гекаті, чорні

вівці, вчиняючи їй возливання молоком і медом. Звернулась Медея до підземних богів Аїда й Персефони і благала їх не віднімати у старого Есона життя. Потім звеліла привести Есона. Чарами своїми приспала вона його і поклала Есона на чарівне зілля. В мідному казані зварила Медея чарівне зілля. Закипіло зілля і вкрилося білою піною. Сухою гілкою з вікового дерева мішала зілля Медея. І гілка зазеленіла, вкрилася листям, і з'явилися на ній зелені плоди. Всюди, де тільки падали краплі з піни зілля, виростали квіти і трави. Побачивши, що зілля готове, Медея мечем перерізала горло старому Есонові і випустила його старечу кров. Через широку рану влила вона в жили Есонові чарівне зілля. І, о чудо! Волосся старого, доти біле, як сніг, потемніло, зникли зморшки на обличчі, щезла стареча худорба, на щоках знов заграв рум'янець. Прокинувся Есон і побачив себе молодим і дужим.

Після того, як Медеї вдалося вернути молодість Есонові, вона зважилась, склавши підступний план, помститись на старому Пелієві за те, що той одурив Ясона й не повернув йому влади над Іолком.

Умовила Медея Пелійових дочок вернути їх батькові молодість, а щоб іще дужче впевнились вони у її чарах, вона привела барана, заколола його й кинула в казан із зіллям. Тільки-но занурився заколотий баран у казан, як зараз же вискочило з казана жваве ягня. Дивувалися Пелійові дочки на це чудо, і погодились вони спробувати вернути їх батькові молодість.

Медея приготувала зілля, але не таке, яке зготувала вона, щоб вернути молодість батькові Ясона. Не мало чарівної сили це зілля. Приспала Медея своїми заклинаннями Пелія, привела в його спальню дочок і звеліла їм перерізати горло їх батькові. Та дочки не зважувались.

— Легкодухі! — гукнула Медея. — Швидше ж оголіть меч, випустіть із жил батька вашого його старечу кров, а я ввіллю йому молодої.

Не зважуються Пелійові дочки завдати сплячому батькові смертельного удару. Нарешті, відвернувшись, одна за одною почали вони завдавати батькові ударів мечем. Прокинувся Пелій, смертельно поранений, підвівся він на ложі і, простягаючи слабнучі руки до дочок, із стогоном сказав:

— О доньки, що ви робите! Що змусило вас зняти руки на вашого батька?

Опустилися з жаху руки в дочок Пелія. Бліді, стоять вони, свідомість покидає їх. А Медея підбігла до ложа Пелія, встромила йому в горло свій ніж, розкраяла тіло його на шматки і повкидала їх у киплячий казан. З'явилась у спальні Пелія колісниця, запряжена крилатими драконами, і на ній зникла Медея з очей збожеволілих від жаху дочок Пелія.

Син Пелія, Адраст, справив пишний похорон батька, а після похорону — ігри в честь загиблого. У них взяли участь найбільші герої Греції. Суддею на іграх був сам Гермес. Кастор, Полідевк і Евфем змагалися в перегонах на колісницях, Адмет і Мопс — в кулачному бою, Атлант з Пелеєм — у боротьбі. У бігу всіх переміг Іфікл.

Але не пощастило Ясонові здобути владу над Іолком. Адраст не дозволив йому залишитися в Іолку, він вигнав його з Іолка за вбивство дружиною його, Медеєю, Пелія. Покинув батьківщину Ясон і подався з Медеєю в Коринф.

Ясон і Медея в Коринфі. Смерть Ясона

Викладено за трагедією Евріпіда "Медея"

Після вбивства Пелія вигнані з Іолка Ясон і Медея оселились у царя Креонта в Коринфі. Два сини народились у Медеї. Здавалось, щасливі мали бути навіть і на чужині Ясон і Медея. Та не судила доля щастя ні Ясонові, ні Медеї. Ясон, полонившись вродою дочки Креонта, Главки,

зрадив клятвам, даним у Колхіді Медеї ще тоді, коли дістав від неї чарівну мазь. Він зрадив ту, за допомогою якої вчинив великий подвиг. Він вирішив одружитись з Главкою, і цар Креонт погодився віддати свою дочку за дружину знаменитому героєві.

Коли Медея дізналась про зраду Ясона, розпач пройняв її. Як і раніше, любила Медея Ясона. Наче обернувшись у бездушний камінь, сиділа Медея, поринувши в смуток. Вона не їла, не пила, не слухала слів утіхи. Потроху шалений гнів охоплював Медею. Не може змиритись невгамовний дух Медеї. Хіба може стерпіти вона, дочка царя Колхіди, сина світлосяйного Геліоса, щоб перемогли вороги її, щоб вони знущались з неї? Ні, страшна в гніві Медея, помста її має бути жахлива у своїй жорстокості. О! Медея помститься і на Ясонові, і на Главці, і на батькові її Креонтові.

Усе клене Медея в несамовитому гніві. Вона проклинає дітей своїх, проклинає Ясона. Страждає Медея і благає богів, щоб відібрали вони відразу в неї життя ударом блискавки. Що, крім помсти, залишилося їй у житті? Смерть кличе Медея, це буде кінцем її мук, смерть звільнить її від горя. За що так жорстоко повівся з нею Ясон, з нею, що врятувала його, допомогла, приспавши дракона, здобути золоте руно, що заради врятування його заманила у засідку свого брата і вбила ради Ясона Пелія? Кличе Медея Зевса і богиню правосуддя Феміду за свідків того, як несправедливо повівся з нею Ясон. Все дужча й дужча рішучість Медеї помститись на Ясонові.

Та ось приходить Креонт. Він заявляє Медеї, що вона мусить негайно покинути Коринф. Боїться Медеї Креонт, він знає, яка страшна Медея в гніві, знає, які могутні чари її; адже вона може згубити і дочку його, і його самого.

А Медея, щоб виграти час для помсти, удає, що скоряється Креонтові, що визнає його право вигнати її, але просить його тільки про одно — дозволити їй залишитись ще на один день у Коринфі. Погодився Креонт, не підозріваючи того, що цим сам прирік він себе на загибель;

але він погрожує Медеї, що віддасть на страту і її, і її синів, якщо застане в Коринфі Медею проміння сонця на сході. Знає Медея, що страти їй нема чого боятись. Швидше від неї загине Креонт, недаремно присягалася вона блідоликою богинею Селеною і своєю покровителькою Гекатою згубити своїх ворогів. Ні, не вона, а вони не уникнуть кари. Невже стане вона, онука бога Геліоса, посміховищем нащадків Сізіфа і нареченої Ясона!

Даремно каже Медеї Ясон, що для її добра і для добра дітей одружиться він з Главкою, що сини його знайдуть опору в своїх майбутніх братах, якщо пошлють йому боги дітей у новому шлюбі. Не може Медея вірити щирості Ясонових слів, вона докоряє Ясонові за зраду, погрожує йому гнівом богів, не хоче вона слухати його. Тепер ненависний їй Ясон, якого так кохала вона колись, для якого забу ла отця, неньку, брата й батьківщину. Розгніваний відходить Ясон, а вслід йому несуться насмішки й погрози Медеї.

У цей час приходить до Коринфа, по дорозі з Дельф у Троїсену Егей, цар Афін. Приязно вітає він Медею і запитує її, чим вона за смучена. Оповідає про своє горе Медея і благає царя Афін дати їй вигнанниці, забутій чоловіком, притулок в Афінах. Вона обіцяє Егеєві допомогти йому своїми чарами, обіцяє, що матиме він чис ленних нащадків, не залишиться бездітним, як досі, тільки б дав притулок їй. Присягається Егей дати притулок Медеї. Він прися гається богинею землі Геєю, Геліосом, Медеїним дідом, усіма богами Олімпу, що не видасть він Медею її ворогам. Тільки одну умову ста вить Егей Медеї: вона сама повинна, без його допомоги, прийти до Афін, бо не хоче він сваритися з царем Коринфа.

Забезпечивши себе притулком, Медея починає виконувати за думану помсту. Вона наважується не тільки згубити Креонта й дочку його Главку, а й повбивати своїх дітей, дітей Ясона. Вона посилає свою служницю до Ясона. Приходить Ясон. Покірну удає з себе Медея, ніби примирилася вона з своєю долею і з рішенням Ясона, і просить його тільки про одно, щоб він умовив Креонта залишити в Коринфі її синів.

Приходять і діти. Побачивши їх, плаче Медея, вона обнімає, цілує своїх синів, вона любить їх, але жадоба помсти дужча від любові до дітей.

Але як згубити Главку і Креонта? І ось під приводом того, що вона прагне схилити Главку, щоб залишилися її діти в новому домі Ясона, Медея посилає Главці в подарунок дорогоцінне вбрання й золотий вінець. Оцей подарунок і несе з собою загибель. Тільки-но вдягла Главка вбрання і вінець, надіслані Медеєю, як отрута, що нею насичені вони були, просочилась в її тіло; як мідний обруч, стискає їй голову вінець. Одяг палить вогнем її тіло. В страшних муках умирає Главка. Поспішає до неї на допомогу батько, він обнімає нещасну дочку, але одяг прилипає й до нього. Він намагається відірвати цей одяг від тіла, але з ним разом відриває й шматки свого тіла. І Креонт загинув від дару Медеї.

З тріумфом чує Медея, стоячи біля свого палацу, про загибель Креонта і Главки, але їх смерть не заспокоїла жадоби помсти в Медеї: адже вона наважилась убити своїх дітей, щоб завдати ще дужчих страждань Ясонові. Тепер спонукає Медею зважитись на це вбивство й те, що вона знає, яка доля загрожує її синам, коли Кре-онтові родичі мститимуться на них за злочин їх матері. Швидко пішла Медея до палацу, і зразу почулись там крики і стогін її синів. Рідна мати вбила їх. А Ясон, коли загинули Креонт і дочка його Главка від дружини його Медеї, в страху перед тим, що Креонтові родичі, помщаючись, згублять його синів, поспішає до себе в палац. Двері до палацу замкнені, і Ясон хоче зламати їх. Як ось у повітрі на запряженій драконами колісниці, надісланій богом Геліосом, з'являється Медея; біля ніг її лежать вбиті нею сини. Жах охопив Ясона. Він благає Медею залишити йому хоч би тіла його синів, щоб він сам міг поховати їх. Але й цієї втіхи не дає йому Медея і швидко зникає на чудесній колісниці.

Безрадісне було все дальше життя Ясона. Ніде не знаходив він собі пристановища надовго. Раз проходив він через Істм, повз те місце, де стояв витягнений на берег корабель "Арго", присвячений аргонавтами богу моря, Посейдонові. Натомлений Ясон приліг у затінку "Арго" під

його кормою, щоб відпочити, і заснув. Коли Ясон спокійно спав, звалилася корма спорохнявілого "Арго" і поховала під своїми уламками сплячого Ясона.

Троянський цикл

Єлена, дочка Зевса і Леди

Міфи троянського циклу викладені за поемою Гомера "Іліада", трагедіями Софокла "Аякс-бичоносець", "Ділоктет", Евріпіда "Іфігенія в Авлїді", "Андромаха", "Гекуба", поемами Вергілія "Енеїда", Овідія "Героїні" та за уривками ряду інших творів

Колись славетний герой Тіндарей був вигнаний із свого царства Гіппокоонтом. Після довгого блукання знайшов він притулок у царя Етолії, Фестія. Полюбив цар Фестій героя і віддав йому за дру-жину свою прекрасну, як богиня, дочку Леду. Коли великий Зевсів син Геракл переміг Гіппокоонта і вбив його та всіх його синів, повернувся Тіндарей з прекрасною дружиною своєю в Спарту і почав там правити.

Четверо дітей мала Леда. Прекрасна Єлена і Полідевк були дітьми Леди і громовержця Зевса, а Клітемнестра і Кастор були дітьми Леди і Тіндарея.

Прекрасна була Єлена. Жодна з смертних жінок не могла зрівнятися з нею красою. Навіть богині заздрили їй. По всій Греції гриміла слава Єлени. Знаючи про її божественну вроду, викрав її у Тіндарея великий герой Аттики Тесей, але Єленині брати, Полідонк і Кастор, визволили сестру і повернули її в батьківський дім. Одим за одним приходили до палацу Тіндарея женихи свататись за пре-красну Єлену, кожен хотів назвати її, найвродливішу з жінок, своєю дружиною. Не зважувався Тіндарей віддати Єлену за когось з героїв, що приходили до нього, він боявся, що інші герої із заздрощів до щасливця почнуть з ним боротьбу і

виникнуть великі чвари. На решті, хитромудрий герой Одіссей дав таку пораду Тіндареєві:

— Нехай прекрасна Єлена вирішить сама, чиєю дружиною хоче вона стати. А всі женихи нехай заприсягнуться в тім, що ніколи не здіймуть вони зброї на того, кого вибере Єлена чоловіком, а всіма силами допомагатимуть йому, якщо покличе він їх у біді собі на допомогу.

Послухався Тіндарей Одіссейової поради. Усі женихи заприсяглись, а Єлена вибрала одного з них, і цим обранцем був прекрасний син Атрея, Менелай.

Одружився з прекрасною Єленою Менелай. Після смерті Тін-дарея він став царем Спарти. Спокійно жив він у палаці Тіндарея. не підозрюючи, скільки лиха принесе йому шлюб з прекрасною Єленою.

Пелей і Фетіда

Знаменитий герой Пелей був сином мудрого Еака, сина Зевса дочки річкового бога Асопа, Егіни. Братом Пелея був герой Теламон, друг найбільшого з героїв — Геракла. Довелось тікати з батьківщини Пелеєві і Теламонові, бо вони вбили із заздрощів свого зведеного брата. Пелей подався у багату Фтію. Там прийняв його герой Еврітіон і дав йому третю частину своїх володінь, а за дружину дав йому свою дочку Антігону. Та недовго залишався у Фтії Пелей. Під час Калідонського полювання він ненароком вбив Еврітіона. Засмучений цим нещастям, покинув Пелей Фтію і пішов в Іолк. І в Іолку чекало нещастя Пелея. В Іолку полонилась його красою дружина царя Акаста і схиляла його забути про дружбу до Акаста. Відштовхнув Пелей дружину свого друга, а вона, помщаючись на ньому, обмовила його перед чоловіком. Повірив дружині Акаст і вирішив згубити Пелея. Якось під час полювання на лісистих схилах Пелігону, коли стомлений полюванням Пелей заснув, Акаст сховав чудодійний меч Пелея, який подарували йому боги. Ніхто не міг устояти в бою з Пелеєм, коли він бився цим мечем.

Акаст був певний, що, позбувшися свого чудодійного меча, загине Пелей, роздертий дикими кентаврами. Але на допомогу Пелеєві прийшов мудрий кентавр Хірон. Він допоміг героєві відшукати чудодійний меч. Кинулись на Пелея дикі кентаври, готові роздерти його, але він легко відбив їх своїм чудодійним мечем. Врятувався Пелей від неминучої загибелі. Відомстив Пелей і зрадникові Акастові. Він з допомогою Діоскурів, Кастора і Полідевка, здобув бага-тий Іолк і вбив Акаста та його дружину.

Коли титан Прометей відкрив велику таємницю, що від шлюбу Зевса з богинею Фетідою має народитись син, який буде могутніший від батька і скине його з трону, він порадив богам віддати Фетіду в дружини Пелеєві, бо від цього шлюбу народиться великий герой. Так і вирішили зробити боги; одну тільки умову поставили боги: Пелей повинен був перемогти богиню в єдиноборстві, Коли бог Гефест повідомив Пелеєві про волю богів, Пелей пішов у той Грот, в якому часто відпочивала Фетіда, випливаючи з глибини моря. Сховався в гроті Пелей і став чекати. Ось піднялась з моря Фетіда і увійшла в Грот. Кинувся на неї Пелей і обхопив своїми могутніми руками. Намагалась вирватись Фетіда. Вона оберталася в левицю, змію, вона перетворювалася у воду, але не ви-пускав її Пелей. Переможена була Фетіда, тепер вона повинна була стати Пелейовою дружиною.

У просторій печері кентавра Хірона відсвяткували боги весілля Пелея з Фетідою. Розкішний був весільний бенкет. Усі боги Олімпу брали в ньому участь. Гучно лунала золота кіфара Аполлона, під її звуки співали музи про велику славу, що судилась синові Пелея й богині Фетіди. Бенкетували боги. Ори і харити водили під спів муз і гру Аполлона танок, а серед них вирізнялися своєю величною красою богиня-войовниця Афіна і юна богиня Артеміда, але всіх богинь переважала красою вічно юна богиня Афродіта. Брали участь у танку і бистрий, як мисль, вісник богів Гермес, і шалений бог війни Арес, що забув про криваві битви. Розкішно обдарували боги молодят. Пєлеєві подарував Хірон свій спис, ратище якого зроблено було з твердого, як

залізо, ясена, що виріс на горі Пеліон; володар морів Посейдон подарував йому коней, а інші боги — чудодійну зброю.

Веселилися боги. Одна тільки богиня розбрату Еріда не брала участі у весільному бенкеті. Самотньо блукала вона біля печери Хірона, глибоко затаївши в серці образу за те, що не покликали її на бінкет. Придумала, нарешті, богиня Еріда, як помститись богам, як розпалити між ними. Взяла вона золоте яблуко з далеких садів Гесперід; одне тільки слово було написано на цьому яблуці — "найвродливішій". Тихо підійшла Еріда до бенкетного столу і, для всіх незрима, кинула на стіл золоте яблуко. Побачили боги яблуко, підняли й прочитали на ньому напис. Але яка з богинь найвродливіша? Зараз виникла суперечка між трьома богинями: дружиною Зевса — Герою, войовницею Афіною і богинею кохання золотосяйною Афродітою. Кожна з них хотіла дістати це яблуко, жодна не хотіла уступити його іншій. Звернулися до царя богів і людей Зев-са богині і домагались розв'язати їх суперечку.

Відмовився Зевс бути суддею. Він узяв яблуко, віддав його Гермесові і звелів йому вести богинь в околиці Трої, на схили високої Іди. Там мав вирішити прекрасний син царя Трої Пріама, Паріс, якій з богинь повинно належати яблуко, яка з усіх їх "найвродливіша". Так скінчився весільний бенкет Пелея суперечкою богинь. Багато лиха мав принести людям цей спір трьох богинь.

Суд Паріса

Швидко полинули Гермес і три богині на схили Іди до Паріса. Паріс, Пріамів син, пас у цей час стада. Перед народженням Паріса мати його Гекаба бачила страшний сон: вона бачила, як пожар загрожував знищити всю Трою. Злякалася Гекаба, розповіла вона свій сон чоловікові. Звернувся Пріам до провісника, а той сказав йому, що у Гекаби народиться син, який буде винуватцем загибелі Трої. Тому Пріам, коли народився у Гекаби син, звелів своєму слузі Аге-лаєві віднести його на високу Іду і кинути там, у лісових хащах. Але не загинув син Пріама — його вигодувала ведмедиця. Через рік знайшов його Агелай і виховав, як

рідного сина, назвавши Парісом. Виріс серед пастухів Паріс і став надзвичайно вродливим юнаком. Він вирізнявся серед своїх однолітків силою. Часто рятував він не тільки стада, а й своїх товаришів від нападів диких звірів та розбійників і так прославився серед них своєю силою й хоробрістю, що вони назвали його Олександром (захисником мужів). Спокійно жив Паріс серед лісів Іди. Він був цілком задоволений своєю долею.

До цього саме Паріса і з'явилися богині з Гермесом. Злякався Паріс, побачивши богинь і Гермеса. Він хотів утекти від них, та хіба міг урятуватись він втечею від бистрого, як мисль, Гермеса? Зупинив Паріса Гермес і ласкаво заговорив з ним, простягаючи йому яблуко:

— Візьми це яблуко, Парісе, — сказав Гермес, — ти бачиш, перед тобою стоять три богині. Віддай яблуко тій з них, яка найвродливіша. Зевс звелів тобі бути суддею в суперечці богинь.

Зніяковів Паріс. Дивиться він на богинь і не може вирішити, яка з них найвродливіша. Тоді почала кожна з богинь умовляти юнака віддати яблуко їй. Вони обіцяли Парісові великі нагороди. Гера обіцяла йому владу над усією Азією, Афіна — воєнну славу й перемоги, а Афродіта обіцяла йому за дружину найвродливішу із смертних жінок, Єлену, дочку громовержця Зевса й Леди. Недовго думав Паріс, почувши обіцянку Афродіти: він віддав яблуко їй. Отже, най-вродливішою з богинь була визнана Парісом Афродіта. З того часу Паріс став улюбленцем Афродіти, і вона в усьому почала йому допомагати, до чого б він не взявся. А Гера й Афіна зненавиділи Паріса, зненавиділи вони й Трою і всіх троянців і надумали погубити місто й увесь народ.

Паріс повертається до Трої

Після зустрічі з богинями Паріс недовго залишався в лісах Іди. Пріам, бачачи, що дружина його Гекаба не може втішитись і все сумує за втраченим сином, влаштував багаті ігри на честь загиблого, як думав

він, сина. Як нагорода переможцеві призначений був найкращий бик із стада царя Пріама. Цей бик був саме в тій череді, яку пас Паріс. Шкода було Парісові розлучатися з биком, якого він дуже любив, і він сам повів його до міста. У Трої побачив Паріс змагання героїв. Розпалилося в нім серце жадобою перемоги. Він узяв участь і переміг усіх, навіть могутнього Гектора.

Розгнівались Пріамові сини на те, що їх переміг якийсь пастух. Пріамів син Деїфоб вихопив меч і хотів убити Паріса. Зляканий Паріс кинувся до вівтаря Зевса і в нього шукав порятунку. Побачила його біля вівтаря віща дочка Пріамова, Кассандра. Відразу зрозуміла вона, хто цей пастух. Зраділи Пріам і Гекаба, що знайшли втраченого сина, і з великим торжеством повели його до палацу. Даремно Кассандра застерігала Пріама, даремно нагадувала вона йому, що доля призначила Парісові бути причиною загибелі Трої. Ніхто не звернув уваги на слова віщої Кассандри. Адже бог Апол-лон прирік Кассандру на сумну долю: ніхто не вірив її провіщенням, хоч здійснювалось усе, що вона провіщала.

Паріс викрадає Єлену

Минуло багато днів, відтоді як повернувся Паріс у дім отця свого Пріама. Здавалось, що та зміна, яка сталася в його житті, змусила його забути про дар, обіцяний йому Афродітою за золоте яблуко. Тепер він був царевичем, а не звичайним, нікому невідомим пастухом. Але Афродіта сама нагадувала йому про прекрасну Єлену й допомогла своєму улюбленцеві збудувати чудовий корабель, і він зібрався вже відплисти в Спарту, де жила Єлена. Даремно почав застерігати його віщий син Пріама, Гелен. Він пророкував загибель Парісові. Нічого не хотів слухати Паріс. Він зійшов на корабель і вирушив у далеку путь безкраїм морським простором. Розпач охопив Кассандру, коли побачила вона, як віддалявся швидкохідний корабель Паріса від рідних берегів. Простерши до неба руки, вигукнула віща Кассандра:

— О, горе, горе великій Трої і всім нам! Бачу я: охоплений полум'ям священний Іліон, скривавлені лежать повалені в прах його сини! Я бачу: ведуть у неволю чужинці плачучих троянських жон і дів!

Так вигукувала Кассандра, але ніхто не зважив на її пророцтво. Ніхто не зупинив Паріса.

А він плив усе далі й далі. Знялася на морі страшна буря. Не спинила й вона Паріса. Минув він багату Фтію, Саламін і Мікени, де жили майбутні вороги його, і прибув, нарешті, до берегів Лаконії. Причалив Паріс у гирлі Евроту і вийшов із своїм другом Енеєм на берег. З ним пішов він до царя як гість, що не замишляв нічого злого.

Радо привітав Менелай Паріса і Енея. На честь гостей приготував він багату трапезу. Під час цієї трапези вперше побачив Паріс прекрасну Єлену. Сповнений захоплення, дивився він на неї, милуючись її неземною красою.

Полонилася красою Паріса і Єлена, він був прекрасний у своєму багатому східному вбранні. Минуло кілька днів. Менелаєві треба було їхати на Кріт. Від'їжджаючи, просив він Єлену дбати про гостей, щоб нічого їм не бракувало. І гадки не мав Менелай, якої кривди завдадуть йому ці гості.

Коли Менелай поїхав, Паріс зараз же вирішив скористатися з його від'їзду. З допомогою Афродіти він умовив ніжними речами прекрасну Єлену покинути дім чоловіка і втекти з ним у Трою. Дала згоду Єлена Парісу. Потай повів Паріс прекрасну Єлену на свій корабель; викрав він у Менелая дружину, а з нею і його скарби. Усе забула Єлена — чоловіка, рідну Спарту і дочку свою Герміону заради любові до Паріса.

Покинув корабель Паріса гирло Евроту, повізши з собою багату здобич. Швидко нісся корабель по морських хвилях назад до троянських берегів. Радів Паріс, з ним була найвродливіша з смертних жінок, Єлена.

Як ось, коли корабель плив далеко від берегів у відкритому морі, зупинив його могутній бог моря Нерей. Він виплив з морської глибини і провістив загибель Парісові і всій Трої. Збентежились Паріс і Єлена, але Афродіта заспокоїла їх і примусила забути це грізне провіщення. Три дні плив корабель під охороною Афродіти спокійним морем. Швидко гнав його попутний вітер. Щасливо прибув він до троянських берегів.

Менелай готується до війни проти Трої

Як тільки прекрасна Єлена покинула з віроломним Парісом палац Менелая, боги зараз же послали вісницю богів Іріду до Менелая на Кріт. Швидко полинула на своїх райдужних крилах Іріда з Олімпу, вмить постала вона перед Менелаєм і сповістила про горе, що спіткало його. Зараз же вирушив Менелай додому. Хутко доплив він до Спарти. Страшенно розгнівався він, побачивши, що зрадила його Єлена і що викрадено його скарби. Зараз поїхав Менелай до свого брата Агамемнона, щоб порадитися з ним, як помститись Парісові за його віроломство. Агамемнон з повним співчуттям прийняв свого брата і порадив йому зараз же зібрати усіх тих героїв, які колись заприсяглися всіма силами допомагати йому в нещасті.

З цими г ями та їх військами радив Агамемнон іти війною на Трою. Менелай прийняв пораду Агамемнона і разом з ним вирушив перш за все до старезного царя Нестора в Пілос.

Одним з наймудріших греків був старець Нестор. Багато бачив він героїв на своєму довгому віку, у багатьох славетних подвигах брав він сам участь. Великий мав досвід Нестор у воєнній справі. Вже третє покоління героїв бачив Нестор.

Радо привітав Нестор Менелая й Агамемнона. Страшенно обурився на Паріса старий Нестор. Він сам вирішив узяти участь у поході проти Трої і надумав узяти з собою синів своїх, Фразімеда та Антілоха.

Погодився Нестор об'їхати разом з Атрідами й героїв Греції, щоб спонукати їх усіх взяти участь у поході.

Багато героїв вирішили взяти участь у поході. Одні з них узяли участь через те, що зобов'язувала їх присяга, а інші пішли в похід тому, що велика була їх жадоба воєнних подвигів. Вирішили вирушити проти Трої: цар Аргоса Діомед, син великого Тідея, рівний силою богу Аресові; мудрий син царя Евбеї Паламед; могутній онук Міноса, цар Кріту Ідоменей; друг Геракла Філоктет; йому дав стріли свої перед смертю Геракл. Без цих стріл, як провістив оракул, не можна було здобути Трої. Взяли участь у поході і два Аякси: могутній син Гераклового друга, Теламона, Аякс, цар Саламіна — рівного йому силою не було нікого серед героїв; і син героя Оїлея, Аякс з Локріди. Багато й інших героїв взяло участь. Треба було примусити виступити в похід і царя Ітаки, хитромудрого Одіссея, Лаертового сина. Не хотілось кидати Ітаки Одіссеєві. Адже він тільки недавно одружився з прекрасною Пенелопою, і в них тільки що народився перший син Телемах. Невже ж доведеться покинути йому мирне життя і палко люблених дружину й сина і плисти далеко під мури Трої, може, навіть для того, щоб ніколи не повернутися на батьківщину? Тому, коли Одіссей дізнався, що Менелай з Агамемноном, Нестором і Паламедом прибули в Ітаку, він надумав одурити їх. Удавши з себе збожеволілого, він почав орати свої лани, запрігши в плуг вола й осла, а засівав він поле сіллю. Першим збагнув хитрощі Одіссея Паламед і вирішив змусити Одіссея признатись у них. Він узяв сповитого в пелюшки Телемаха і поклав його в борозні, якою йшов Одіссей. Спинився Одіссей. Хоч яке велике було його бажання залишитись на Ітаці, все-таки не міг він заради цього згубити свого єдиного сина. Так Паламед виявив, що Одіссей тільки прикидався божевільним, і довелось Одіссеєві покинути рідну Ітаку, дружину й сина і йти на довгі роки аж під мури Трої. З того часу зненавидів Одіссей Паламеда і задумав помститись на ньому за те, що він примусив його взяти участь у поході.

Ахілл

Ще одного героя повинні були заохотити герої до участі в поході. Це був юний Ахілл, син царя Пелея й богині Фетіди. Провісник Калхас провістив Атрідам, що тільки в тому разі здобудуть вони велику Трою, якщо участь у поході братиме Ахілл. Безсмертну славу судила доля Ахіллові. Він мав бути найбільшим з героїв, які битимуться під мурами Трої. Великі будуть подвиги Ахілла, але не повернеться він живим з-під Трої, загине він у розквіті сил, уражений стрілою. Знала богиня Фетіда, що судилося її синові. Всіма силами намагалась вона підвернути ту грізну долю. Коли був ще немовлям Ахілл, вона натирала тіло його амброзією і тримала його в огні, щоб зробити сина невразливим і таким чином дати йому безсмертя. Але одного разу віючі, коли Фетіда поклала немовля Ахілла в огонь, прокинувся Пелей. Вжахнувся він, побачивши, що його син в огні. Вихопивши меч, кинувся він до Фетіди. Злякалась богиня, втекла від страху з Пелейового палацу і заховалась у безодні моря в чертогах отця свого Нерея. А Ахілла Пелей віддав на виховання своєму другові, кентавру Хірону. Вигодував Хірон Ахілла мозком ведмедів і печінкою левів. Виріс могутнім героєм Ахілл. Мавши всього тільки шість років від роду, він убивав лютих левів і вепрів і без собак наздоганяв оленів, такий бистрий і легкий був у бігу Ахілл. Не було рівного Ахіллові в умінні володіти зброєю. Навчив його також Хірон грати на солодкозвучній кіфарі й співати. Не забувала і Фетіда свого сина, часто випливала вона з морської глибини, щоб побачитись із сином. Скрізь і завжди піклувалась Фетіда про свого сина.

Коли Ахілл виріс і став прекрасним юнаком, по всій Греції рознеслася звістка, що збирає героїв Менелай у похід на Трою. Фетіда, знавши, яка доля загрожує Ахіллові, сховала його на острові Скіросі, в палаці царя Лікомеда. Там жив серед царських дочок Ахілл, одягнений в жіноче вбрання. Ніхто не знав, де переховується Ахілл. Але провісник Калхас відкрив Менелаєві його схованку. Зараз же зібрались у путь Одіссей з Діомедом. Одіссей придумав гаку хитрість. Під виглядом купців прибули на Скірос Діомед та Одіссей і пішли до палацу Лікомеда. Вони розклали перед царівнами свій крам: розкішні тканини, золоті намиста, обручки, сережки, гаптовані золотом покривала, а між цим крамом поклали вони меч, шолом, щит, поножі і панцир. Царівни з захопленням розглядали

золоті оздоби й багаті тканини, а Ахілл, що стояв серед них, дивився лише на зброю. Раптом біля палацу залунали воєнні поклики, засурмили сурми й забряжчала зброя. Це супутники Діомеда й Одіссея вдарили мечами у щити і подали воєнний клич. Вжахнувшись, розбіглися цареві дочки, а Ахілл, схопивши меч і щит, кинувся назустріч ворогам. Він думав, що вчинено напад на Лікомедів палац. Так упізнали Ахілла Одіссей і Діомед. З великою радістю погодився Ахілл брати участь у поході проти Трої. З ним вирушив і його вірний друг Патрокл, і мудрий старець Фенікс. Пелей же дав своєму синові ту зброю, яку дістав він колись як дарунок від богів на весіллі своєму з богинею Фетідою, дав йому і спис, подарований йому Хіроном, і коней, одержаних від Посейдона.

Троя

Велика й могутня була Троя, проти якої зібрались виступити герої Греції. Заснував Трою Іл, правнук героя сина Зевса Дардана й плеяди Електри. Дардан прийшов з Аркадії до царя Тевкра. Тевкр віддав за Дардана дочку свою, а в придане дав йому частину своєї землі, на якій і засновано місто Дарданію. Внуком Дардана був Трос, а його сином був Іл. Він у Фрігії взяв раз участь у змаганні героїв і скоро переміг їх одного за одним. В нагороду за цю перемогу одержав він п'ятдесят дів і п'ятдесят юнаків. Дав йому цар Фрігії також перісту корову і сказав, щоб він ішов за коровою і там, де зупиниться корова, заснував місто. Велику славу обіцяв оракул, зі слів царя Фрігії, цьому місту. Іл зробив так, як сказав йому цар Фрігії. Пішов він за коровою, а вона зупинилась саме на горбі богині Ате. На цьому горбі і почав Іл будувати місто. Він зняв руки до неба і благав Зевса послати йому знамення того, щоб благословив громовержець його справу. Уранці, вийшовши з свого шатра, Іл побачив перед собою вирізьблений з дерева образ Афіни Паллади; це й був той палладій, який мав охороняти нове місто. За царювання їла тільки та частина Трої була обнесена муром, яка знаходилась на горбі, а підгірна частина міста була незахищена. Мур навколо цієї частини міста побудували Посейдон і Аполлон, які, з веління богів, мали служити в царя Трої Лаомедонта, Ілового сипа. Незламний мур вивели Посейдон і

Аполлон навколо Трої. Тільки в одному місці можна було зруйнувати мур — там, де працював герой Еак, що допомагав богам у праці.

В той час, коли герої Греції збиралися в похід на Трою, в ній правив Ілів онук Пріам; один тільки він залишився живий з дітей царя Лаомедонта, після того як здобув Трою Зевсів син Геракл. Багатий був Пріам. Розкішний і величний був палац його, в якому жив він з дружиною своєю Гекабою. Разом з Пріамом жили й п'ятдесят його синів та дочок. Серед Пріамових синів особливо славився своєю хоробрістю й силою благородний Гектор.

Могутня була Троя. Великі труднощі мали подолати грецькі герої в їх боротьбі з войовничими троянцями, але зате й велика слава та багатюща здобич чекала тих, хто переможе троянців і заволодіє Троєю.

Перші дев'ять років облоги Трої

Викладено за різними творами античних письменників

Зраділи греки, що скінчено їх довге плавання. Та коли наблизились вони до берегів, то побачили, що їх чекало вже сильне військо троянців під проводом Гектора, могутнього сина старого царя Трої Пріама. Як пристати грекам до берега? Як висадитись? Бачили всі герої, що загине той, хто перший ступить на троянський берег. Довго вагалися греки. Серед них був і герой Протесілай, він прагнув подвигів і готовий був перший зіскочити на берег і почати бій з троянцями. Але не зважувався він тому, що знав провіщення: загинути має той з греків, хто перший торкнеться ногою троянської землі. Знав це провіщення і Одіссей. І ось, щоб повести за собою героїв, але самому не загинути, Одіссей кинув на берег свій щит і спритно стрибнув на нього з корабля. Протесілай бачив, що Одіссей зіскочив на берег, але він не бачив, що скочив Одіссей не на троянську землю, а на свій щит. Протесілай вирішив, що один з греків уже ступив перший на троянську землю. Жадоба подвигів оволоділа Протесілаєм. Все позабув він: забув про батьківщину і про прекрасну

дружину свою, юну Лаодамію. Скочив з корабля на берег Протесілай і з оголеним мечем кинувся на ворогів. Потряс своїм важким списом великий Гектор і на смерть уразив він юного Протесілая. Мертвим упав гой на берег. Він перший обагрив своєю кров'ю троянську землю. Греки дружно кинулися з кораблів на ворогів. Закипів кривавий бій, подалися троянці, кинулися тікати і заховалися за неприступними стінами Трої. На другий день було укладено між греками і троянцями перемир'я, щоб підібрати загиблих воїнів і поховати їх.

Поховавши всіх убитих, греки почали влаштовувати укріплений табір. Повитягали вони свої кораблі на берег і розташувалися великим табором вздовж моря від гір Сігейону до гір Ройтейону. З боку Трої вони захистили свій табір високим валом і ровом. На двох протилежних кінцях табору розбили свої шатри Ахілл і Аякс Тела-монід, щоб спостерігати за троянцями і не дати їм напасти несподівано на греків. У середині табору підносилось розкішне шатро царя Агамемнона, обраного греками проводирем всього війська. Тут, коло гаатра Агамемнона, був і майдан для народних зборів. Мудрий Одіссей поставив своє шатро коло майдану народних зборів, щоб у всякий час мати змогу вийти до зібраних і щоб завжди знати, що відбувається в таборі. Він, незважаючи на те, що раніше так не хотів брати участі в поході, тепер став лютим ворогом троянців і вимагав, щоб греки за всяку ціну здобули і зруйнували Трою.

Коли табір греків був упорядженний і укріплений, греки послали в Трою царя Менелая і хитромудрого Одіссея для переговорів з троянцями. Грецьких послів прийняв у своєму домі мудрий Антенор і влаштував для них розкішний бенкет. Всією душею бажав Аитенор, щоб укладений був мир і задоволені були законні домагання Менелая. Довідавшись про прибуття послів, Пріам скликав народні збори, щоб обговорити домагання Менелая. Прийшли на збори всі троянці і Менелай з Одіссеєм. Менелай у короткій, сильній промові зажадав, щоб повернули йому троянці дружину його Єлену і всі скарби, викрадені Парісом. Після Менелая говорив Одіссей. Заслухались троянці чудової промови мудрого царя Ітаки. Він переконував троянців задовольнити

вимоги Менелая. Народ троянський ладен був уже погодитись на всі домагання Менелая. Адже ж і сама прекрасна Єлена розкаялася в своєму необачному вчинку і шкодувала, що покинула дім героя-чоловіка заради Паріса. І Антенор умовляв народ задовольнити вимоги Менелая. Він бачив, скільки лиха завдасть війна троянців і греків. Але не хотіли миру з греками сини Пріама, і насамперед, звичайно, Паріс. Невже змусять його віддати Єлену? Невже віднімуть у нього всю його здобич? Він не хотів скоритися народному рішенню, а його підтримували в цьому брати. Підкуплений Парісом Антімах вимагав навіть, щоб троянці схопили царя Менелая і вбили його. Але цього не допустили Пріам і Гектор, вони не дозволили образити послів, що були під охороною громовержця Зевса. Вагалися народні збори, не знали, яке прийняти остаточне рішення.

Тут устав троянський провісник Гелен, Пріамів син, і сказав, щоб не боялися троянці війни з греками, — боги обіцяють Трої свою допомогу. Повірили троянці Геленові. Вони відмовилися задовольнити домагання Менелая. Посли греків змушені були ні з чим покинути Трою. Тепер мала початись кровопролитна боротьба троянців з греками.

Замкнулись троянці в неприступній Трої; навіть Гектор не насмілився покидати Трою. А греки почали облогу. Вони три рази намагались здобути штурмом Трою, але це їм не вдавалось. Тоді греки почали руйнувати околиці Трої і завойовували всі міста, які були в союзі з Троєю. Греки ходили на них походами суходолом і морем. В усіх цих походах особливо відзначався великий Ахілл. Греки заволоділи островами Тенедосом, Лесбосом, містами Педасом, Лірнессом та іншими. Багато міст зруйнували вони всередині країни. Оволоділи вони й містом Фівами, де правив батько Гекторової дружини Андромахи, Естіон. В один день убив Ахілл сім братів Андромахи. Загинув і батько її. Але не дав труп Естіона в наругу Ахілл, — боячись гніву богів, він поховав його в землі2. А мати Андромахи була відведена невільницею у табір греків. Багату здобич захопив Ахілл у Фівах. Він захопив у полон і прекрасну дочку Аполлонового жерця Хріса, Хрісеїду, і прекрасну Брісеїду. Хрісеїду віддали греки цареві Агамемнону.

Усе навколо Трої спустошували греки. Троянці не сміли показуватись за мурами Трої, бо кожному загрожувала смерть або жорстокий полон і продаж у рабство.

Багато горя довелося зазнати троянцям за дев'ять років облоги Трої. Багатьох героїв, що впали в бою, довелося їм оплакувати. Але найтяжчий, десятий рік, був попереду. Попереду було й найбільше горе — падіння Трої.

Багато перетерпіли й греки за дев'ять років війни. Багато й у них було вбитих. Багато героїв загинуло від руки ворога.

Смерть Ахілла

Страшним гнівом палав Ахілл проти троянців. Він вирішив жорстоко помститися на них за смерть друзів, Патрокла і Антілоха. Як розлютований лев, бився Ахілл, кладучи одного за одним героїв Трої. Кинулись поспішно втікати троянці, спішили заховатися вони за мурами Трої. Несамовитий Ахілл переслідував їх. Гнала його невблаганна доля на вірну загибель. Аж до Скейської брами пересліду-вав Ахілл троянців.

Він удерся б і в священну Трою, і вона загинула б, коли б не з'явився бог Аполлон. Грізно крикнувши, спинив він Ахілла. Але не послухав його Ахілл. Він сам гнівався на бога за те, що багато разів рятував бог-стріловержець від нього Гектора й троянців. Ахілл погрожував навіть богові, що вразить його списом. Невблаганна доля затьмарила Ахілла. Він готовий був напасти навіть на бога. Розгнівався Аполлон, забув він і те, що обіцяв колись, на весіллі Пелея і Фетіди, охороняти Ахілла. Повившись темною хмарою, для всіх незримий, скерував він Парісову стрілу, і вразила вона Ахілла в п'яту, куди тільки й можна було вразити великого героя. Смертельною була для Ахілла ця рана. Відчув наближення смерті Ахілл. Вирвав він з рани стрілу і впав на землю. Гірко докоряв він богу Аполлонові за те, що він згубив його. Знав Ахілл, що без допомоги бога не міг вбити його ніхто із смертних. Ще раз зібрав

свої сили Ахілл. Грізний, наче вмираючий лев, підвівся він із землі і вразив ще багатьох троянців. Та ось похололи його члени. Все ближче смерть. Поточився Ахілл і сперся на спис. Грізно крикнув він троянцям:

— Горе вам, погинете ви! І після смерті мститимусь на вас!

Від цього поклику кинулись тікати троянці. Але щодалі слабнув Ахілл. Залишили його останні сили, і впав він на землю. Загримів на ньому його золотий панцир, і здригнулася земля. Помер Ахілл. Але й до мертвого не насмілювались наблизитись троянці. Вони боялися його й мертвого, такий жах навіяв він їм за життя. Потроху перебороли вони страх, і запеклий бій закипів навколо тіла найбільшого з героїв. Наймогутніші герої греків і троянців узяли участь у цьому бою. Горами нагромадилися трупи навколо Ахілла, а він лежав, нерухомий, величезний, не чуючи вже бою. Пил вихором кружляв, здіймаючись з-під ніг бійців. Кров лилася рікою. Здавалося, ніколи не скінчиться бій. Коли це вдарив грім Зевса, знялася буря і зупинила троянців. Не хотів Зєвс, щоб заволоділи троянці трупом Ахілла. Підняв могутній Аякс Теламонід труп Ахілла і поніс до кораблів, а його захищав Одіссей, відбиваючи троянців, що наступали. Хмара стріл і списів летіла з рядів троянців в Одіссея, але він все ж мужньо стримував їх натиск, відступаючи крок за кроком. Приніс Аякс труп Ахілла до кораблів. Обмили труп греки, умастили запашними маслами і поклали на пишно оздобленому ложі. Обступивши ложе, голосно оплакували греки свого найбільшого героя і рвали з горя волосся. Почула їх плач богиня Фетіда. Піднялася вона з морської глибини із своїми сестрами нереїдами. Дізнавшись, що загинув її улюблений син, Фетіда видала з вуст такий зойк скорботи, що здригнулися усі греки. Вони тікали б перелякані до кораблів, якби не зупинив їх старець Нестор. Сімнадцять днів оплакувала Фетіда, нереїди і греки Ахілла. З високого Олімпу спустилися музи. Вони співали на честь померлого похоронний гімн. Оплакували героя і безсмертні боги на Олімпі. На вісімнадцятий день споруджено було похоронне багаття. На ньому спалено було тіло Ахілла. Багато жертв принесли на честь найбільшого з героїв греки. Всі вони брали участь у похованні, одягнувши розкішні панцири. Коли догоріло вогнище, зібрали кістки

Ахілла і поклали їх у золоту урну, яку подарував Фетіді бог Діоніс. У цій саме урні лежали і кістки Патрокла. В одному склепі поховані були Ахілл, Патрокл і Антілох, син Нестора. Високу могилу насипали над ним греки, далеко її видно було з моря, вона свідчила про велику славу похованих під нею героїв. А після похорону влаштовані були на честь померлого грища. Дорогоцінні дарунки винесла з моря богиня Фетіда. Вони мали бути нагородою переможцям у грищах. Такі розкішні були ці дари, що самого Ахілла вони б захопили, коли б живий був великий герой.

Смерть Аякса Теламоніда

Викладено за трагедією Софокла "Аякс-бичоносець"

Після смерті Ахілла залишилось його золоте, викуване богом Гефестом, озброєння. Фетіда звеліла віддати його тому, хто най-більш відзначився, захищаючи тіло Ахілла. Отже, дістати його мав або Аякс, або Одіссей. Між ними і розгорілася суперечка за озброєння. Але як можна було розв'язати цю суперечку? Обидва герої були гідні нагороди. Нарешті, вирішили, що суддями в цій суперечці мають бути полонені троянці. І тут допомогла Афіна Паллада своєму улюбленцеві Одіссею. З її допомогою підмінили Агамемнон і Менелай жереб Аякса та ще й невірно полічили голоси троянців, і одержав озброєння Одіссей. Засмутився могутній Лякс. Пішов він до свого шатра, задумавши помститись на синах Атрея й Одіссеєві.

Уночі, коли весь табір греків спав глибоким сном, вийшов він з мечем у руках із свого шатра, маючи намір убити Агамемнона і Менелая. Але богиня Афіна Паллада вразила безумством Аякса. Уже давно гнівалась на нього богиня за те, що відкидав він, покла-даючись на свою силу, допомогу богів. Безумний Аякс кинувся на череду биків, в пітьмі почав убивати їх, гадаючи, що вбиває греків. А биків, які залишилися, погнав він у своє шатро, уявляючи, ніби жене бранців. Страшенно катував биків Аякс у своєму шатрі. Він радів з їх мук і смерті. Адже для нього в його безумстві це були не бики, а сини Атрея. Нарешті, потроху став

прояснятися розум Аякса. Страшенно вжахнувся він, коли побачив, що все його шатро наповнене вбитими тваринами. З жахом просить Аякс пояснити йому, що сталося. Коли розповіли йому все, невимовне горе пройняло серце великого героя. Він вирішив своєю смертю заплатити за ту ганьбу, що спіткала його. Доручивши сина свого Еврісака захистові свого брата Тевкра й воїнів, які прийшли з ним із Саламіна, він подався на берег моря, взявши з собою меч, який дістав колись у дар від Гектора, сказавши, що йде благати богів зглянутись на нього, а меч свій він хоче присвятити Аїдові і богині Ночі.

А в таборі греків розійшлась чутка про те, що вчинив Аякс. Знайшли вбитих ним биків і овець і трупи пастухів. Одіссей по кри-ваних слідах вияснив, що все це вчинив Аякс. Страшенно розгнівалися Агамемнон і Менелай і вирішили помститися на Аяксові.

Тим часом від Тевкра прийшов вісник. Він переказав друзям Аякса, щоб вони оберігали великого героя, бо йому загрожує заги-бель, але що загибель загрожує йому тільки в цей день, коли ж минеться він щасливо, то вже ніщо не грозитиме Аяксові. Незабаром п рибув у табір і сам Тевкр. Дізнавшися, що брат його пішов на берег моря, побіг він його розшукувати. Боявся він, що сталося нещастя з Аяксом. І дійсно, не застав він уже живого брата. На березі моря знайшов Тевкр лише труп Аякса: він кинувся на свій меч. Так загинув наймогутніший після Ахілла герой греків.

Не хотіли Менелай і Агамемнон дозволити Тевкрові поховати груп брата. Могла б постати одверта ворожнеча між Тевкром і синами Атрея, в таборі греків почалася б міжусобиця, коли б у справу не втрутився Одіссей. Він умовив Агамемнона дозволити Тевкрові поховати великого Аякса, що вчинив стільки великих послуг грекам. Нова могила височіла поряд могили Ахілла; під цією могилою покоївся прах могутнього сина Теламона, Аякса.

Філоктет. Останні дні Трої

Викладено за трагедією Софокла "Філоктет"

Після смерті Ахілла і Аякса греки уперто вели далі облогу Трої, але не могли силою оволодіти містом. Одного разу Одіссей підслухав із засідки слова провісника Гелена, сина Пріама, і хитрощами взяв його в полон. Таким чином, Одіссей вивідав, що Троя здобута буде лише в тому разі, якщо до війська греків прибуде Філоктет з отруєними стрілами Геракла і юний син Ахілла Неоптолем. Зараз же вирішив Одіссей вирушити в далеку путь по обох героїв.

Зовсім неважко було Одіссеєві, коли він прибув на острів Скірос до царя Лікомеда, умовити юного сина Ахілла взяти участь в облозі Трої. Як і батько його, прекрасний Неоптолем палав жадобою великих подвигів. Негайно вирушив він у путь з Одіссеєм, хоч його слізно умовляла залишитись мати його Дідамія.

Далеко важче було оволодіти Філоктетом. Він жив на пустинному острові Хрісі біля Лемносу, всіма покинутий у печері з двома виходами на схід і на захід. Крізь ці виходи сонце зимою зігрівало печеру, а літом вітер поменшував у ній спеку. Часто терпів голод Філоктет. З трудом здобував він собі на прожиток, убиваючи своїми стрілами диких голубів. Рана на його нозі страшенно боліла, ледве міг рухатися нещасний, щоб принести собі води. З великим трудом вдавалося йому розпалити вогонь, б'ючи каменем об камінь. Страшні нестатки й страждання терпів Філоктет на Хрісі цілих десять років. Зрідка приставали до берегів Хріси моряки, але ніхто з них не погоджувався взяти з собою в Грецію Філоктета. Причиною всіх цих страждань були сини Атрея і Одіссей. Страшною ненавистю палав до них Філоктет. Охоче убив би він їх стрілами свого лука.

Знав Одіссей, що неминуча загибель загрожує йому, якщо побачить його Філоктет; тому вирішив він оволодіти ним хитрощами. Він умовив юного Неоптолема йти до Філоктета і розповісти йому, що йде він з-під Трої, покинувши облогу через те, що образили його вожді греків. Коли ж Філоктет прохатиме взяти його в Грецію, то погодитись і таким

способом оволодіти Філоктетом, його луком і стрілами і відвести його на корабель. Тоді легко буде привести під Трою Філоктета. Не хотілось Неоптолемові діяти обманом, але Одіссей переконав його, що тільки таким способом можна заманити Філоктета на корабель. Неоптолем погодився.

Коли прибув корабель до Хріси, Неоптолем вийшов з кількома воїнами на берег і пішов до печери. Філоктета в ній не було. Незабаром показався і Філоктет.

Голосно стогнучи, йшов він до печери. Страшенно мучила його рана. Зрадів Філоктет, побачивши мандрівників. Ще більша була радість його, коли дізнався він, що перед ним Неоптолем, син Ахілла. Неоптолем розповів нещасному страднику всю ту вигадану історію, яку придумав Одіссей, розповів йому й про смерть Ахілла, Патрокла і Аякса. Засмутився Філоктет, дізнавшись про загибель тих, кого любив він над усіх героїв.

Погодився Філоктет плисти з Неоптолемом у Грецію; він навіть передав сам юному синові Ахілла свої стріли й лук і благав захистити його від підступів лукавого Одіссея. Філоктет сам квапив Неоптолема швидше відплисти в Грецію.

Несподівано приходить воїн і повідомляє, наче герой Фенікс і сини Тесея наближаються, щоб силою завезти Філоктета під Трою. Незважаючи на жахливі страждання, від яких він падає без пам'яті иа землю, поспішає Філоктет до берега. Бачить ці страждання Неоптолем. Несила йому більше продовжувати обман і відкриває всю правду Філоктетові. Неоптолем хотів уже повернути й стріли з луком Філоктетові, але Одіссей, вибігши із засідки, не дав йому цього зробити. Філоктет хотів тікати і кинутись з вершини скелі в море, тільки б не бути слухняним знаряддям у руках ненависного йому Одіссея і синів Атрея. Звелів слугам Одіссей схопити Філоктета і силою вести його на корабель. В розпачі був Філоктет. Не міг бачити цього Неоптолем і передав лук і стріли нещасному страднику. Весь план Одіссея зійшов

нанівець. Він навіть поспішив урятуватися втечею, бо знав, яка жахлива смерть від стріли Геракла.

Зробив ще спробу Неоптолем умовити Філоктета їхати з ним в Троаду і допомогти грекам здобути Трою. Але рішуче відмовився Філоктет, — він не міг забути тих страждань, на які прирекли його Агамемнон, Менелай і Одіссей. Здавалось, що доведеться їм, не досягши мети, покинути Хрісу, або ж знову мав удатися до хитрощів Неоптолем. Раптом перед Філоктетом у сяйві безсмертного бога з'явився Геракл. Він звелів Філоктетові їхати до мурів Трої; там найбільший з героїв обіцяв Філоктетові зцілення від рани і велику славу при здобутті Трої. Скорився волі друга Філоктет. Добровільно зійшов він на корабель Одіссея і відплив у Троаду, туди, де чекали його великі подвиги.

Багато подвигів учинив Неоптолем, прибувши під мури Трої. Ніхто не міг зрівнятись силою й хоробрістю з сином Ахілла. Багато троянських героїв загинуло від руки Неоптолема в бою. Убив він у запеклому герці й могутнього нащадка Геракла, Евріпіла, сина Телефа. Його послала на допомогу Пріамові мати його, підкуплена дорогоцінним даром, — золотою виноградною лозою, яку виростив Зевс для прекрасного Ганімеда. Після Мемнона наймогутнішим оборонцем Трої був прекрасний, як бог, Евріпіл. Згубила його користо-любність матері.

Незабаром після прибуття до мурів Трої поранив своєю стрілою Філоктет Гіаріса, винуватця всієї війни. Філоктет завдав йому отруєною стрілою Геракла невигойну рану, від якої в страшних муках мав сконати Паріс. Отрута стріли все глибше проходила в його тіло.

Паріс пішов із Трої в ліс і помер там у страшних муках. Він помер там, де колись безпечно жив як звичайний пастух. Знайшли тіло Паріса пастухи. Гірко оплакали вони смерть свого колишнього товариша. Назносили високе вогнище, поклали на нього тіло Паріса і підпалили. Зібрали прах пастухи, поклали в урну і поставили в склеп.

Що не день, то все важче ставало троянцям боронити місто. Все ж не могли відкритою силою оволодіти греки Троєю. Тоді зважився Одіссей на небезпечний подвиг. Він спотворив собі обличчя ударами бича і, одягшись у лахміття, ніби жебрак, пішов у Трою, щоб вивідати все, що замишляють троянці. Бачили всі троянці нещасного жебрака, що збирає по багатолюдних вулицях милостиню. Одна тільки Єлена впізнала Одіссея. Покликавши його в дім свій, обмила його тіло Єлена і заприсяглась не відкривати троянцям, хто він. Усе вивідав Одіссей і, повбивавши багатьох вартових, щасливо повернувся до табору греків. Ще небезпечніший подвиг виконали вдвох Одіссей і Діомед: вони потай проникли в Трою і прокрались у святилище Афіни Паллади; там стояло дерев'яне зображення богині, що впало колись з неба (палладій). Це зображення треба було здобути грекам, бо, поки воно було в Трої, не можна було оволодіти Троєю. З великою небезпекою викрали його хоробрі герої. По дорозі назад перебили вони багато троянців і повернулися до табору.

Падіння Трої

Викладено за поемою Вергілія "Енеїда"

Та все ж ніяк не могли греки оволодіти містом. Тоді Одіссей умовив греків діяти хитрощами. Він порадив спорудити такого величезного дерев'яного коня, щоб у ньому могли сховатись наймо-гутніші герої греків. Все ж інше військо мало відплисти від берега Троади і заховатися за островом Тенедосом. Коли троянці ввезуть коня в місто, тоді вночі вийдуть герої, відкриють браму міста грекам, які таємно вернуться назад. Одіссей запевняв, що тільки таким способом можна здобути Трою.

Віщий Калхас, якому послав знамення Зевс, також умовляв греків вдатися до хитрощів. Нарешті, погодились греки на пропозицію Одіссея. Знаменитий митець Епей із своїм учнем, за допомогою богині Афіни Паллади, спорудив величезного дерев'яного коня. В нього увійшли Неоптолем, Філоктет, Менелай, Ідоменей, Діомед, молодший Аякс,

Меріон, Одіссей і кілька інших героїв. Усе нутро коня наповнилось озброєними воїнами. Епей так щільно закрив отвір, яким увійшли герої, що не можна було навіть подумати, що в коневі є воїни. Потім греки спалили усі будівлі у своєму таборі, посідали на кораблі і відплили у відкрите море.

З високих мурів Трої обложені бачили незвичайний рух у грецькому таборі. Довго не могли вони зрозуміти, що там таке діється. Раптом, на велику свою радість, побачили вони, що з табору греків здіймаються густі клуби диму. Збагнули вони, що греки покинули Троаду. Радіючи, повиходили усі троянці з міста й пішли до табору.

Табір справді був покинутий, тільки де-не-де догоряли ще будівлі. З цікавістю бродили троянці по тих місцях, де стояли недавно шатри Діомеда, Ахілла, Агамемнона, Менелая та інших героїв. Вони були певні, що скінчилася тепер облога, минули всі біди і можна взятися до мирної праці.

Раптом у здивованні спинилися троянці: вони побачили дерев'яного коня. Дивились вони на нього і ніяк не могли догадатись, що це за дивовижна споруда. Одні з них радили кинути коня в море, а інші — везти в місто й поставити на акрополі. Почалася суперечка. Тут перед суперечниками з'явився жрець бога Аполлона, Лаокоон. Він палко почав умовляти своїх співгромадян знищити коня. Певний був Лаокоон, що в коневі сховані грецькі герої, що це якась воєнна хитрість, вигадана Одіссеєм. Не вірив Лаокоон, що назавжди покинули греки Троаду. Благав Лаокоон троянців не довіряти коневі. Що б там не було, а Лаокоон побоювався греків, навіть якби вони приносили дарунки Трої. Схопив величезний спис Лаокоон і кинув ним у коня. Здригнувся кінь від удару, і глухо забряжчала всередині його зброя. Та затьмарили боги розум троянців, — вони все-таки постановили везти коня в місто. Мало здійснитись веління долі.

Коли троянці стояли навкруги коня, все тісніше обступаючи його, раптом почувся голосний крик. Це пастухи вели зв'язаного полоненого.

Він добровільно віддався їм у руки. Цей полонений був грек Сінон. Обступили його троянці і почали знущатися над ним. Мовчки стояв Сінон, боязко поглядаючи на троянців, що його оточили. Нарешті заговорив він. Гірко нарікав він, проливаючи сльози, на гірку долю свою. Зворушили Сінонові сльози Пріама і всіх троянців. Почали вони розпитувати його, хто він і чому зостався. Тоді розповів їм Сінон вигадану історію, яку придумав для нього Одіссей, щоб обдурити троянців. Сінон розповів, як задумав згубити його Одіссей, бо Сінон був родич того Паламеда, якого так ненавидів цар Ітаки. Тому, коли греки вирішили припинити облогу, Одіссей умовив Калхаса оповістити, що ніби боги за щасливе повернення на батьківщину вимагають людської жертви. Довго удавав Калхас, що вагається, на кого вказати як на жертву богам, і, нарешті, вказав на Сінона. Зв'язали греки Сінона і повели до жертовника. Але Сінон розірвав мотузки і врятувався від неминучої смерті втечею. Довго переховувався в густих заростях очерету Сінон, вичікуючи відплиття греків на батьківщину. Коли ж вони відплили, вийшов він із свого сховища і добровільно віддався в руки пастухів. Повірили троянці хитрому грекові. Пріам звелів звільнити його і запитав, що значить цей дерев'яний кінь, залишений греками у таборі. Тільки цього запитання й чекав Сінон. Прикликавши богів за свідків того, що говорить він правду, Сінон сказав, що коня залишили греки для того, щоб уласкавити грізну Афіну Палладу, розгнівану викраденням палладія з Трої. Кінь цей, за словами Сінона, буде могутнім захистом Трої, якщо троянці ввезуть його в місто. Повірили і в цьому троянці Сінонові. Спритно зіграв він ту роль, яку доручив йому Одіссей.

Ще ж дужче переконало троянців у тому, що Сінон говорив правду, велике чудо, послане Афіною Палладою. На морі з'явились два дивовижні змії. Швидко пливли вони до берега, звиваючись незчисленними кільцями свого тіла на хвилях моря. Високо здіймались червоні, як кров, гребені на їх головах. Очі їх блискали полум'ям. Виповзли змії на берег коло того місця, де Лаокоон приносив жертву богу моря Посейдонові. З жаху розбіглись усі троянці, а змії кинулись на двох синів Лаокоона і обвились навколо них. Поспішив на допомогу синам Лаокоон, але й його обвили змії. Своїми гострими зубами терзали

вони тіла Лаокоона і його двох синів. Силкується зірвати з себе зміїв нещасний і визволити від них дітей своїх, та марно. Отрута проходить все глибше в тіло. Члени зводить корчами. Страждання Лаокоона і синів його жахливі. Голосно скрикнув Лаокоон, чуючи наближення смерті. Так загинув Лаокоон, бачачи жахливу смерть своїх ні в чому не винних синів, загинув тому, що хотів, всупереч волі богів, врятувати рідну землю. А змії, зробивши своє жахливе діло, поповзли геть і зникли під щитом статуї Афіни Паллади.

Загибель Лаокоона ще дужче переконала троянців, що вони повинні ввезти дерев'яного коня в місто. Розібрали вони частину міського муру, бо величезного коня не можна було провезти через браму, і з тріумфом, співами й музикою потягли коня канатами у місто. Чотири рази зупинявся, вдаряючись об мур, кінь, коли тягли його через пролом, і грізно гриміла в ньому від поштовхів зброя греків, але не чули цього троянці. Нарешті, притягли вони коня в акрополь. Віща Кассандра вжахнулась, побачивши в акрополі коня. Вона віщувала загибель Трої, але сміхом відповідали їй троянці — адже її провіщенням ніколи не вірили.

У глибокій мовчанці сиділи в коні герої, пильно прислухаючись до кожного звуку, який доносився ззовні. Чули вони, як кликала їх, називаючи на ймення, пишнокудра Єлена, наслідуючи голос їх дружин. Насилу вдержав одного з героїв Одіссей, затиснувши йому рота, щоб він не відповів. Чули герої тріумфування троянців і шум веселих бенкетів, що справлялися по всій Трої з нагоди закінчення облоги. Нарешті, настала ніч. Усе замовкло. Троя поринула в глибокий сон. Біля дерев'яного коня почувся голос Сінона, — він дав знати героям, що тепер можуть вони вийти.

Сінон встиг уже розпалити й велике вогнище біля брами Трої. Це був знак грекам, які заховались за Тенедосом, щоб швидше спішили вони до Трої. Обережно, намагаючись не робити шуму зброєю, повиходили з коня герої; першими вийшли Одіссей з Епеєм. Розсипались по заснулих вулицях Трої герої. Запалали будинки, кривавою загравою освітлюючи

гинучу Трою. На допомогу героям з'явилися й інші греки. Через пролом вдерлись вони в Трою. Почалася жахлива битва. Троянці захищалися, хто чим міг. Вони кидали в греків горілі колоди, столи, начиння, билися рожнами, на яких щойно смажили м'ясо для бенкету. Нікого не щадили греки. Із зойками бігали по вулицях Трої жінки й діти. Нарешті, підступили греки до палацу Пріама, захищеного муром з баштами. З мужністю відчаю захищалися троянці. Вони перекинули на греків цілу башту. З ще більшою запеклістю пішли на штурм греки. Вибив сокирою браму палацу син Ахілла Неоптолем і перший вдерся в нього. За ним вдерлися до палацу й інші герої та воїни. Сповнився палац Пріама зойками жінок і дітей. Біля вівтарів богів зібрались дочки й невістки Пріама, вони думали знайти тут захист. Пріам, озброївшись, хотів оборонити їх або загинути в бою, але благала Гекаба старого царя шукати захисту біля вівтаря. Хіба міг він, немічний старець, боротися з могутніми героями!

Раптом вдерся Неоптолем; він переслідував смертельно пораненого сина Пріама, Політа. Ударом списа звалив Неоптолем Політа на землю до ніг батька. Кинув списа в Неоптолема Пріам, але він, як слабка тростинка, відскочив від панцира сина Ахілла. Схопив у гніві Неоптолем Пріама за сиве волосся і встромив йому в груди свій гострий меч. Загинув Пріам у тому палаці, де жив стільки років, правлячи великою Троєю. Не врятувався ніхто з синів Пріама. Навіть онук його, син Ректора — Астіанакс, був убитий: його скинули з високих мурів Трої, вирвавши з рук нещасної Андромахи. Убив Мене-лай у палаці сплячого Деїфоба, дружиною якого після смерті Паріса стала Єлена. В гніві убив би і прекрасну Єлену Менелай, але стримав його Агамемнон. А богиня Афродіта знов пробудила в грудях Менелая любов до Єлени. З тріумфом повів він її до свого корабля.

Дочка Пріама, віща Кассандра, шукала порятунку в святилищі Афіни Паллади. Там знайшов її син Оїлея, Аякс. Припала Кассандра до статуї Афіни, обнявши руками зображення богині. Грубо схопив ЇЇ Аякс і з такою силою рвонув від статуї, що впала священна статуя на підлогу

храму й розбилась. Розгнівались на Аякса греки, розгнівалась і велика богиня. Згодом жорстоко помстилась вона за це на Аяксові.

З усіх героїв Трої врятувався тільки Еней, який виніс на руках з Трої свого старого батька Анхіза і маленького сина Асканія. Пощадили греки і троянського героя Антенора. Його пощадили греки за те, що він завжди радив троянцям віддати грекам пишнокудру Єлену і викрадені Парісом скарби Менелая.

Довго палала ще Троя. Клуби диму здіймалися високо до неба. Оплакували боги загибель великого міста. Далеко видно було пожежу Трої. По стовпах диму і величезній заграві вночі дізнались навколишні народи, що впала Троя, яка довго була наймогутнішим містом в Азії.

Одіссея

Одіссей у німфи Каліпсо

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Багато тяжкого лиха, багато грізних небезпек зазнав герой Одіссей, повертаючись з-під Трої на Ітаку. Всіх супутників загубив він у дорозі, всі загинули вони, нікого з них не пощадила лиха доля. Після довгих блукань опинився Одіссей на острові Огігії в німфи Каліпсо. Сім довгих років довелося Одіссею томитись у могутньої чарівниці Каліпсо. Йшов восьмий рік. Тужив Одіссей за рідною Ітакою і за своєю родиною, він благав відпустити його на батьківщину, але не відпускала його Каліпсо. Нарешті, зглянулись боги-олімпійці на Одіссея. Назібранні богів вирішив Зевс на прохання своєї дочки, богині Афіни-Паллади, повернути Одіссея на батьківщину, незважаючи на те, що богморя Посейдон всюди на морі переслідував Одіссея, гніваючись нанього за те, що він осліпив циклопа Поліфема, сина Посейдона.

На Ітаці під час відсутності Одіссея женихи бешкетують, розкрадаючи його майно

Коли боги вирішили повернути Одіссея на батьківщину, богиня войовниця Афіна спустилась з високого Олімпу на землю в Ітаку і, прийнявши па себе образ царя тафіїв Мента, пішла до дому Одіссея. В домі застала вона буйних женихів, що сваталися за Пенелопу Одіссеєву дружину. Женихи сиділи у бенкетному залі і, чекаючи бенкету, що його готували раби й слуги, грали в кості. Першим побачив Афіну син Одіссея, Телемах. Привітно зустрів Телемах позірного Мента. Він увів його в дім і посадив за окремий стіл в стороні від того столу, за яким сиділи женихи. Почався бенкет. Коли женихи наситились, вони покликали співця Фемія, щоб він розважав їх своїм співом. Під час співу Фемія нахилився Телемах до Афіни і почав скаржитись, але так, щоб не почули женихи, на ті біди, які терпить він від женихів. Горював Телемах про те, що так довго не повертається батько його Одіссей; коли б повернувся батько, то скінчилися б, як вірив цьому Телемах, усі його біди. Запитав також Телемах гостя, хто він є і як його звуть. Афіна Паллада, назвавшись Ментом, сказала, що знала Одіссея, на якого так схожий син його Телемах, і, ніби не знаючи, що діється в домі Одіссея, спитала в Телемаха, чи не справляє він весілля, чи не відзначає якогось свята. Чому так бешкетують його гості? І розповів Телемах гостеві про своє горе. Він розповів йому, як примушують буйні женихи матір його Пенелопу вибрати собі одного з них за чоловіка, як вони бешкетують, як розкрадають його майно. Вислухала Афіна Телемаха і порадила йому шукати захисту в народу Ітаки, скликавши його на збори і поскаржившись на зборах на женихів. Порадила також Афіна Телемахові поїхати в Пілос до старця Нестора і в Спарту до царя Менелая і від них дізнатися про долю Одіссея. Давши таку пораду Телемахові, покинула його Афіна. Вона обернулась птахом і зникла з очей Телемаха. Зрозумів тоді він, що мав розмову тільки що з богом.

У цей час із свого покою зійшла вниз до бенкетного залу Пенелопа. Вона почула спів Фемія, що виконував пісню про повернення героїв з-під Трої. Пенелопа почала прохати Фемія припинити сумну пісню й

заспівати іншої. Але перепинив її Телемах. Він сказав, що в виборі пісні винен не співець, а бог Зевс, який натхнув його на співання саме цієї пісні. Просив Телемах матір повернутися до св-го покою і там займатися справами, що личать їй як жінці й господині: прясти, ткати, наглядати за роботою рабинь і за порядком в домі. Він просив матір не втручатись до справ, які їй не личать, і сказав, що в домі свого батька Одіссея він один — повелитель. Вислухала Пенелопа сина. Покірно пішла вона до свого покою і, замкнувшись у нім, згадуючи про Одіссея, гірко плакала; нарешті, занурила її в солодкий сон богиня Афіна.

А женихи, коли пішла Пенелопа, довго сперечались, хто з них має стати її чоловіком, їх скоро перепинив Телемах. Він сказав, що (вернеться по допомогу до народних зборів, щоб вони заборонили їм розоряти його дім. Погрожував їм Телемах гнівом богів. Але погрози його мало вплинули на женихів, вони, як і раніше, галасували, гнівали, танцювали, бешкетуючи до самої ночі. Тільки пізно вночі порозходились женихи.

Пішов і Телемах до своєї опочивальні в супроводі вірної служниці Одіссея, старої Евріклеї, яка виняньчила його в дитинстві. Там Телемах ліг до свого ліжка. Усю ніч не міг він склепити очей, — все обмірковував він пораду, яку дала йому Афіна Паллада.

Другого дня рано-вранці Телемах звелів оповісникам скликати народні збори. Швидко зібрався народ. Прийшов і Телемах на народні збори, в руках він мав спис, за ним бігли дві собаки. Він був такий прекрасний, що дивувалися з нього учасники зборів. Розступились перед ним найстарші мужі Ітаки, і сів він на місце свого батька. Звернувся Телемах з проханням до народу захистити його від бешкетування женихів, які грабують його дім. Він заклинав народ ім'ям Зевса і богині правосуддя Феміди допомогти йому.

Скінчивши гнівну промову, Телемах сів на своє місце, похилив голову, і сльози покотились у нього з очей. Замовкли народні збори, але один із женихів, Антіной, зухвало став відповідати Телемахові. Він

докоряв і Пенелопі за ті хитрощі, до яких удавалася вона, щоб тільки уникнути шлюбу з котримсь із женихів. Адже ж сказала вона їм, що обере собі з них чоловіка аж тоді, коли закінчить ткати багате покривало. Удень справді ткала покривало Пенелопа, а вночі розпускала те, що встигала зіткати за день. Погрожував Антіной, що не покинуть женихи дому Одіссея, доки не вибере з них Пенелопа чоловіка. Антіной вимагав навіть, щоб Телемах відіслав матір свою до її батька. Цим він хотів примусити її обрати собі чоловіка. Відмовився Телемах виганяти матір з дому; він покликав за свідка тих образ і лиха, що їх терпить від женихів, Зевса. Почув його Зевсгромовержець і послав знамення. Над народними зборами знялося два орли, які високо ширяли в небі. Долетіли орли до середини народних зборів, кинулись один на одного, у кров розірвали собі груди й шиї і швидко зникли з очей здивованого народу. Ворожбит на птахах Галіферс оповістив усім прибулим на збори, що знамення це віщує швидке повернення Одіссея, і горе тоді женихам. Ніким невпізнаний повернеться Одіссей і люто покарає тих, хто грабує його дім. Ось що повідав Галіферс зборам. Голосно почав глузувати один із женихів, Еврімах, з ворожбита. Він погрожував, що й самого Одіссея вб'ють вони. Гордо заявив Еврімах, що нічого не бояться женихи: ні Телемаха, ні віщих птахів, якими їх лякав ворожбит.

Не став більше Телемах умовляти женихів припинити бешкети. Він прохав народ дати йому швидкохідний корабель, щоб він міг плисти на ньому в Пілос до Нестора, де сподівався він довідатися щось про батька. Підтримував Телемаха лише один розумний Ментор, друг Одіссея; він докоряв народові за те, що дозволяв він женихам кривдити так Телемаха. Мовчки сиділи громадяни. З-поміж женихів встав Леокріт. Він, глузуючи з Телемаха, погрожував загибеллю Одіссеєві, якщо, повернувшись, спробує він вигнати з свого дому женихів. Леокріт був до того зухвалим, що навіть самовільно розпустив народні збори.

У тяжкому горі пішов Телемах на берег моря, і там звернувся він з благанням до Афіни Паллади. З'явилася йому богиня, прийнявши образ Ментора. Порадила йому богиня дати спокій женихам, бо вони в своєму засліпленні самі готують собі загибель, яка дедалі ближчає. Обіцяла

богиня здобути корабель Телемахові і супроводити його в путі до Пілоса. Звеліла йому богиня йти додому і приготувати все потрібне для далекої подорожі.

Послухався її Телемах. Вдома застав він женихів. Вони зібрались, почати бенкет. Антіной насмішками зустрів Телемаха і, взявши його за руку, запрошував узяти участь у бенкеті. Але Телемах гнівно вирвав свою руку і пішов, погрожуючи женихам гнівом богів. Покликав Телемах вірну служницю Евріклею і пішов до просторої комори Одіссея, щоб набрати там усього необхідного для подорожі. Тільки Евріклеї сказав Телемах про те, що вирішив він їхати до Пілоса, і просив її під час його відсутності піклуватися про матір. Почала благати вірна служниця Телемаха не кидати Ітаки, — боялася вона, що загине єдиний син Одіссея. Але він був непохитний.

Тим часом Афіна-Паллада, набравши образу Телемаха, обійшла все місто, зібрала двадцять юних гребців і зайшла також до Ноємона просити корабля. Охоче дав свій прекрасний корабель Ноємон. Тепер усе було готове до від'їзду. Афіна, незрима, увійшла до залу, де бенкетували женихи, і наслала на всіх їх глибокий сон. Потім, прибравши знову образ Ментора, вивела вона з палацу Телемаха і підвела його на берег моря до корабля. Супутники Телемаха швидко попереносили на корабель припаси, наготовлені Евріклеєю, і навантажили їх на корабель. Зійшов Телемах на корабель з мнимим Ментором. Афіна послала попутний вітер, і швидко понісся корабель у відкрите море.

Одіссей відкривається Пенелопі

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Поки Одіссея вітали всі його домочадці, Евріклея побігла до покоїв Пенелопи, збудила її і принесла їй радісну звістку, що повернувся, нарешті, її чоловік і помстився на женихах, вбивши їх усіх. Не хотіла

вірити цьому Пенелопа. Вона думала, що Евріклея сміється з неї. Довго запевняла Евріклея свою господиню, що справді повернувся Одіссей, що той мандрівник, з яким так довго розмовляла Пенелопа, і є Одіссей, що вона впізнала його по шраму на нозі, але він звелів навіть від Пенелопи заховати таємну вість про його повернення. Незважаючи на запевнення Евріклеї, Пенелопі здавалося неймовірним, що Одіссей один міг повбивати усіх женихів. Нарешті погодилася Пенелопа піти у бенкетний зал. Прийшовши туди, вона не могла відразу вирішити, чи кинутись їй в обійми Одіссеєві, чи перш розпитати його, щоб остаточно впевнитися в тому, що мандрівник — справді її чоловік. Сіла поруч мандрівника Пенелопа. Пильно почала вона вдивлятись у нього. То здавалось їй, що це Одіссей, то знов починала вона сумніватись. Бачивши її вагання, Телемах став докоряти їй.

— О люба мамо, — так говорив Телемах, — невже в тебе в грудях серце, як той камінь. Вернувсь нарешті твій чоловік, а ти сидиш і не промовиш навіть слова. Ледве чи знайдеться в цілому світі інша жінка, яка б зустріла так непривітно чоловіка, що повернувся до неї після довгої розлуки!

— Сину мій, ти бачиш, що від хвилювання не можу вимовити жодного слова, — відповіла Телемахові Пенелопа. — Якщо мандрівник справді Одіссей, то є в мене з Одіссеєм така таємниця, відкривши яку, ми завжди впізнаємо одне одного.

Посміхнувся Одіссей і сказав Телемахові:

— Сину мій! Не хвилюй матір! Розпитавши мене, вона переконається, що я Одіссей. Важко їй впізнати мене в цьому лахмітті. А тепер треба нам вирішити, як зберегти на якийсь час у таємниці згубу женихів від громадян міста, щоб не зчинився заколот. Адже найзнатніших юнаків убили ми, і їх рідня захоче гюмститись на нас.

Звелів Одіссей усім рабам і рабиням почати співати під звуки кіфари Фемія і весело танцювати, щоб усі думали, що в палаці справляється свято. Зараз виконали його наказ, і справді, всі, що проходили повз палац, гадали, що в ньому справляється весільний бенкет Пенелопи з одним із женихів.

А Одіссей, обмившись і убравшись у багатий одяг, увійшов знову в чертог і сів проти Пенелопи. Божественною красою наділила його Афіна. Одіссей, щоб переконати Пенелопу, вирішив відкрити їй одну таємницю, відому тільки їм двом. Прикликавши Евріклею, звелів він їй приготувати собі ложе, а Пенелопа сказала Евріклеї:

— Добре, приготуй йому ложе, Евріклеє, та тільки не в тій опочивальні, яку вибудував сам Одіссей. Вистав з опочивальні багату постіль і на ній приготуй ложе.

— О царице! — вигукнув Одіссей. — Хто ж може зрушити з місця те ліжко, яке я зробив сам? Адже ж ти знаєш, що воно зроблене з величезного пня маслини, що росла біля палацу! Сам я зрубав її і обгородив стіною, зробив з пня ліжко, оздобив його золотом і сріблом та слоновою кісткою. Та, може, як мене не було, хтось спиляв пень і зрушив постіль?

Тепер знала Пенелопа, що перед нею Одіссей. Тільки вони вдвох знали таємницю, як влаштовано ліжко. Заридала Пенелопа, кинулась в обійми Одіссеєві і ніжно почала цілувати його. Плачучи, обняв свою вірну дружину Одіссей, пригорнув її до серця і вкривав поцілунками, — так врятований від бурі плавець, якого викинуто на берег, цілує землю. Довго плакали, обнявши одне одного, Одіссей і Пенелопа. Так застала б їх і ранішня зоря, коли б богиня Афіна не здовжила б ночі і не заборонила б злітати на небо богині зорі, рожевоперстій Еос.

Покинули бенкетний зал Одіссей і Пенелопа і пішли в свою опочивальню. А Телемах звелів рабам і рабиням припинити спів і танці, і

весь палац поринув у сон. Не спали тільки Одіссей і Пенелопа. Одіссей оповідав їй про свої пригоди, і жадібно слухала його вірна Пенелопа. Розповіла й вона чоловікові про все, що довелось їй перетерпіти від женихів під час його відсутності.

Телемах у Нестора і в Менелая

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Чудесне плавання послала богиня Афіна Телемахові. Вже другого ранку, тільки-но в'їхав на своїх білосніжних конях на небо бог сонця Геліос, корабель Телемаха приплив до Пілоса. Телемах застав весь народ Нестора у той час, коли він справляв жертви богу морів Посейдонові. Безліч биків закололи пілосці біля жертовника, потім приготували багатий бенкет. За дев'ятьма столами, по п'ятсот за кожним, сиділи пілосці. Слуги вже почали розносити страви, як побачив Нестор чужоземців, що підходили до нього. Попереду них ішла Афіна Паллада в образі Ментора. Привітно зустрів старий цар Піло-са чужоземців. Син його Пісістрат запросив їх взяти участь в бенкеті. Подав Пісістрат Афіні кубок з вином, просив її вчинити возливання в честь бога Посейдона, бо в честь його відбувався бенкет. Сподобалось Афіні, що молодий Пісістрат вшанував її першим кубком.

Коли закінчений був бенкет, запитав Нестор чужоземців, звідки вони прибули, йому відповів Телемах, що він — син Одіссея і прибув у Пілос, щоб довідатись про долю батька. Зрадів Нестор, дізнавшись, що перед ним син Одіссея, якого найбільше з усіх героїв шанував він за розум. Він дивувався, який схожий Телемах на батька не тільки виглядом, а й мудрістю. Розповів Нестор Телемахові про ті біди, що їх довелося перетерпіти героям, повертаючись. Але про Одіссея нічого не міг він розповісти. Пожалів Телемаха Нестор за те, що стільки кривд доводиться йому зазнавати від буйних женихів, які розоряють його дім. Мудрий старець радив йому швидше повернутись додому, та тільки раніше відвідати царя Менслая, бо він пізніше від інших повернувся на батьківщину і, можливо, знає щось про Одіссея. Певний був Нестор, що

боги, і особливо Афіна Паллада, допоможуть синові Одіссея дізнатися, де його батько.

Настала ніч. Телемах почав збиратися йти на ніч на свій корабель, але Нестор не відпустив його. Він хотів, щоб син Одіссея провів ніч в його палаці. Радив і Ментор Телемахові переночувати в Нестора. А сам він зібрався йти до корабля, бо, за його словами, йому треба було плисти в країну кавконів, щоб стягнути з них старий борг. Сказавши це, обернувся раптом уявний Ментор у морського орла і зник з очей здивованих пілосців. Зрозумів Нестор і всі присутні, що допомагає Телемахові сама богиня Афіна.

Другого ранку приніс Нестор у жертву великій богині Афіні телицю з позолоченими рогами. Після принесення жертви і бенкету запрягли сини Нестора коней у колісницю. На колісницю зійшли Телемах і молодший син Нестора Пісістрат і рушили в подорож до Менелая.

Швидко бігли коні. Надвечір доїхали мандрівники до Фери, де жив герой Діокл. Він дав притулок на ніч Пісістратові й Телемахові, а вранці, тільки в небі зайнялась зоря, вирушили вони далі і надвечір прибули до Спарти. Коли Телемах з Пісістратом прибули в Спарту, там у палаці Менелая було велике торжество: Менелай відсилав дочку свою до Неоптолема, сина Ахілла, якому він ще під Троєю обіцяв її за дружину. Крім того, справляв Менелай і весілля сина свого Мегапента. Весело бенкетували гості Менелая. їх розважали грою на лірах співці, а під звуки ліри танцювали двоє юнаків. Саме в розпал бенкету під'їхали до палацу Телемах із Пісістратом. Їх зустрів слуга Менелая. Побачивши чужоземців, побіг він до Менелая її запитав його, чи прийме він у палаці прибулих. Менелай звелів негайно випрягти коней і кликати прибулих на бенкет. Зазнавши багато лиха під час подорожі, коли і йому самому доводилось часто користуватися гостинністю, Менелай нікому не відмовляв у гостинності. Побіг слуга Менелая виконати веління царя. Випрягли слуги коней і ввели чужоземців у палац. Обмившись у прекрасних ваннах і надягти чистий одяг, Телемах і Пісістрат пішли у бенкетний зал. Вразило їх незвичайне багатство і розкіш, яку зустрічали

вони на кожному кроці в палаці Менелая. Привітно зустрів чужоземців Менелай і запросив їх сісти поруч себе.

Багатий був бенкет Менелая. Вражений пишнотою палацу й бенкету, Телемах нахилився до Пісістрата і тихо сказав йому, що піде не бачив він таких розкошів і гадає, що лише палац самого Зевса може бути багатший. Почув Менелай слова Телемаха і з посмішкою сказав, що не можуть смертні рівнятися з безсмертними богами, якщо ж велике багатство його палацу, то великі й труди і різні ті небезпеки, які пережив він, здобуваючи оці багатства. Та, хоч і великі були небезпеки, пережиті ним, все ж вони ніщо є проти тих, які припали Одіссеєві. Так сказав Менелай. Заплакав Телемах, почувши про батька. В цей час увійшла дружина Менелая, пишно-кудра Єлена. За нею рабині несли золоту прядку і срібний із золотими краями кошик з пряжею. Поглянувши на чужоземців, вразилася Єлена подібністю одного з них до Одіссея. Вона сказала про це Менелаєві. Пісістрат, почувши її слова, сказав, що перед нею справді Телемах, син Одіссея. Зрадів Менелай — адже поруч нього сидів син його улюбленого друга, що перетерпів стільки бід заради нього. Почав згадувати він про подвиги Одіссея та про ті знегоди, яких зазнали греки під Троєю. Згадала про Одіссея і Єлена. Ці спогади про батька викликали знову сльози в Телемаха. Заплакав і Пісістрат, згадавши загиблого під Троєю брата Антілоха. Туга за загиблими друзями огорнула й Менелая. Тоді Єлена, щоб розважити бенкетників і прогнати невеселі думи, підлила в кубок соку чудодійної рослини. Цей сік, що дає забуття туги, подарувала їй в Єгипті цариця Палідамна. Але час було кінчати бенкет. Незабаром цар Менелай і його гості пішли спочивати. Розмову з Телемахом цар Спарти відклав до наступного дня.

Рано-вранці цар Менелай вийшов із своєї спальні, пішов до покою, в якому ночував Телемах, і запитав його про причину приїзду в Спарту. Телемах відповів, що прибув у Спарту дізнатися про долю батька. Розповів Менелай синові Одіссея про всі свої пригоди і про те, як морський бог Протей відкрив йому долю героїв, які повертались з-під Трої. Одіссей, як сказав тоді Протей, знемагає в неволі на острові німфи

Каліпсо. Оце все, що міг сказати Телемахові про батька його Менелай. Почав умовляти цар Спарти Телемаха залишитись у нього гостем на дванадцять днів. Але Телемах просив царя не затримувати його і відпустити швидше додому. Довго тривала розмова Менелая з Телемахом.

Поки розмовляли вони, знову позбиралися гості в царському палаці. Незабаром мав знову розпочатися веселий бенкет.

Женихи готують загибель Телемахові, коли він повернеться до Ітаки

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Поки Телемах був у Пілосі і в Спарті, женихи дізнались випадково від Ноємона, який до них прийшов, що Телемах залишив Іта-ку. Злякались воїни, бо думали, що Телемах поїхав за допомогою в Пілос і Спарту. Антіной порадив женихам спорядити корабель і, відпливши в море, чекати Телемаха, щоб несподівано напасти на нього і вбити. Зараз пристали на це лихе діло всі женихи. Зібравши гребців, пішли вони на берег моря, спорядили корабель і відпливли в напрямі до острова Астеріду, щоб влаштувати там засідку.

Дізналася про їх підступний замір Пенелопа. В розпачі була вона. Адже й вона не знала того, що Телемах відплив з Ітаки. Вона вже хотіла послати слугу до батька Одіссея, старого Лаерта, щоб сповістити його про небезпеку, яка загрожує його внукові. Але служниця Евріклся спинила її від цього. Вона порадила Пенелопі благати про допомогу богиню Афіну. Послухала цариця Евріклєї, принесла жертву богині і звернулася до неї з благанням. Потім лягла на своєму багатому ложі і заснула. Богиня Афіна почула її благання. Послала вона сплячій Пенелопі привид її сестри Іфтіми. Повідав привид Пенелопі, що не загине Телемах. Коли ж запитала Пенелопа про долю чоловіка, нічого не відповів їй привид Іфтіми і розсіявся, як туман. Прокинулась Пенелопа; вона зрозуміла, що боги послали їй цей привид.

Одіссей покидає острів німфи Каліпсо

На раді вирішили безсмертні боги, що Афіна повинна допомогти Телемахові неушкодженим вернутися на батьківщину і не дати женихам напасти на нього. Гермес же повинен летіти на острів Огігію і звеліти німфі Каліпсо відпустити Одіссея. Громовержець негайно послав Гермеса до Каліпсо.

Взувши свої крилаті сандалі і взявши в руки жезл, бистрий, як думка, Гермес понісся з Олімпу. Неначе морський орел, летів він над морем і вмить досяг Огігії. Прекрасний був цей острів. Пишно розрослися на ньому платани, тополі, со— сни, кедри й кипариси. Галявини вкриті були соковитою травою, а в траві чудово пахли пишні фіалки й лілії. Чотири джерела зрошували острів, і, примхливо звиваючись поміж дерев, бігли від них струмки. На острові був прохолодний грот; саме в ньому й жила німфа Каліпсо. Увесь грот заріс виноградними лозами, а з них звисали стиглі грона. Коли Гермес увійшов у грот, Каліпсо сиділа і ткала золотим човником покривало з дивним візерунком. Одіссея не було в гроті. Самотньо сидів він на скелі біля самого берега моря, вдивляючись у морську далечінь. Сльози лив Одіссей, згадуючи про рідну Ітаку. Так проводив він цілі дні, сумний і самотній.

Побачивши в дверях Гермеса, встала назустріч йому Каліпсо. Вона запросила його сісти і запропонувала йому амброзії і нектару. Наситившись їжею богів, передав Гермес німфі волю царя богів і людей Зевса. Засмутилась Каліпсо, дізнавшись, що має вона розлучитись з Одіссеєм. Вона хотіла назавжди удержати його в себе на острові і подарувати йому безсмертя. Але не могла вона йти проти волі Зевса.

Коли Гермес покинув Каліпсо, вона пішла на берег моря, туди, де сидів сумний Одіссей, і сказала йому:

— Осуши свої очі, Одіссею, не журись більше. Я відпускаю тебе на батьківщину. Іди, візьми сокиру, зрубай дерева і зроби з них міцний пліт.

На ньому вирушиш ти у путь, а я пошлю тобі попутний вітер. Коли вгодно це богам, то ти вернешся в свій край.

— Богине, — відповів Каліпсо Одіссей, — не повернення до рідного краю готуєш ти мені, а щось інше. Хіба можу я на вутлому плоту переплисти бурхливе море? Адже не завжди щасливо перепливає його й швидкохідний корабель. Ні, богине, я тільки тоді зважуся зійти на пліт, якщо даси мені незламну клятву богів, що не замишляєш ти згубити мене.

— Правду кажуть, Одіссею, що ти найрозумніший і найдалекогляднішій із смертних! — вигукнула Каліпсо, — клянусь тобі водами Стіксу, не хочу я, щоб ти загинув.

Повернулась з Одіссеєм Каліпсо в грот. Там під час трапези почала вона вмовляти Одіссея залишитись. Безсмертя обіцяла вона йому. Вона говорила, що якби тільки знав Одіссей, скільки небезпеки має пережити він у путі, то залишився б він у неї. Але надто було велике бажання Одіссея повернутися на батьківщину, ніякими обіцянками не могла змусити його Каліпсо забути рідну Ітаку й свою сім'ю.

На ранок Одіссей почав будувати пліт. Чотири дні працював Одіссей: рубав дерева, обтісував колоди, зв'язував їх, збивав дошками. Нарешті, пліт був готовий і поставлена була на ньому щогла з парусом. Каліпсо дала Одіссеєві припасів на дорогу й попрощалась з ним. Розпустив Одіссей парус, і пліт, гнаний попутним вітром, вийшов у море.

Вісімнадцять днів уже плив Одіссей, визначаючи дорогу по сузір'ях — Плеядах і Великому Возі. Нарешті, замайоріла вдалині земля, — це був острів феакійців. У цей час побачив пліт Одіссея бог Посейдон, вертаючись від ефіопів. Розгнівався повелитель морів. Схопив він свій тризуб і вдарив ним по морю. Знялась страшенна буря. Хмари вкрили небо, стало так темно, начебто була вже ніч. Схвилювали вітри море, налетівши звідусіль. Жах пройняв Одіссея. Злякавшись, заздрить він

навіть тим героям, які зі славою загинули під Троєю. Величезна хвиля налетіла на пліт Одіссея і змила його в море. Глибоко впірнув у морський вир Одіссей, насилу виплив він. Йому заважав одяг, даний на прощання німфою Каліпсо. Все ж нагнав він свій пліт, вхопився за нього і насилу зліз на палубу. Люто кидали пліт на всі боки вітри. То гнав його сердитий Борей або Нот, то грався ним шумливий Евр і, погравшися, перекидав Зефірові1. Мов гори, нагромаджувались навколо плоту хвилі.

У такій небезпеці побачила Одіссея морська богиня Левкотея. Вона злинула, взявши на себе образ птаха-нурця, з моря, сіла на пліт Одіссея й прийняла свій справжній образ. Звернувшись до нього, звеліла йому Левкотея зняти одяг, кинутися з плоту в море і вплав добратися до берега. Сказавши це, знов обернулась нурцем Левкотея і полинула. Проте не зважився Одіссей покинути пліт. Але тут бог Посейдон здійняв величезну, неначе гора, хвилю й кинув її на Одіссеїв пліт. Як порив вітру розносить на всі боки купу соломи, так розметала хвиля колоди плоту. Ледве встиг Одіссей вхопитись за одну з колод і сісти на неї. Швидко зірвав він із себе одяг, обв'язався покривалом Левкотеї, кинувся в море і поплив до острова. Побачив це Посейдон і вигукнув:

— Ну, тепер буде з тебе! Тепер плавай собі по бурхливому морю, аж поки тебе хтось не врятує. Будеш ти тепер задоволений мною!

Так сказавши, погнав своїх коней Посейдон до свого підводного палацу. Але на допомогу Одіссеєві прийшла Афіна Паллада. Вона заборонила віяти всім вітрам, крім Борея, і почала втишувати розбурхане море.

Дві доби носився бурхливим морем Одіссей. Аж на третій день ущухло море. З вершини хвилі побачив Одіссей недалеко землю й страшенно зрадів. Та коли він уже підплив до берега, то почув шум прибою. Хвилі з ревом билися між узбережними скелями й підводним камінням. Неминуче б тут загинув Одіссей, його розбило б об скелі, але й тут допомогла йому Афіна Паллада. Одіссей встиг ухопитися за скелю, а хвиля, відринувши, з силою відірвала його від скелі і винесла в море.

Тепер Одіссей поплив вздовж берега і почав шукати місця, де б йому виплисти на берег. Нарешті, побачив він гирло ріки. Почав благати Одіссей бога ріки допомогти йому. Почув його бог, зупинив свою течію і допоміг Одіссеєві доплисти до берега. Вийшов на берег могутній герой, але довге плавання так знесилило його, що він непритомним упав на землю. Насилу прийшов до пам'яті Одіссей. Зняв він покривало Левкотеї і, не обертаючись, кинув його у воду. Швидко попливло покривало й повернулося до рук богині. А Одіссей віддалік від берега знайшов дві густорослі маслини, під якими була купа сухого листя. Зарився він у листя, щоб захистити себе від нічного холоду, а богиня Афіна наслала на нього глибокий сон.

Одіссей і Навсікая

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Поки Одіссей спав, зарившись у купу сухого листя, богиня Афіна пішла у місто феакійців. Там увійшла вона до палацу царя Алкіноя і, взявши на себе образ дочки мореплавця Діаманта, з'явилась царівні Навсікаї під час сну її. Почала богиня докоряти Навсікаї, що не дбає вона про одяг. Нагадала голій царівні Афіна, що вже недалеко день її весілля, до нього повинна приготувати вона чистий одяг своїм рідним і тим, що поведуть її до дому молодого. Квапила богиня Навсікаю, щоб їхала вона швидше з рабинями на берег моря до водоймищ прати одяг. Сказавши це, залишила Навсікаю богиня і злинула на світлий Олімп.

На зорі пробудилась Навсікая. Вразив її сон, що їй приснився. Зараз пішла вона до своїх батьків. Вона застала матір свою Арету біля вогнища. Оточена служницями, пряла вона пурпурну пряжу. А батька зустріла Навсікая в дверях, він ішов на раду феакійських старійшин. Підійшла до батька Навсікая і почала просити його дати їй візок, запряжений мулами, щоб могла вона поїхати на річку прати одяг.

— Багато назбиралось у нас брудного одягу, — сказала Навсікая, — я поїду прати його! Адже ж повинен ти сяяти чистотою свого одягу на раді старійшин, та й твої юні сини хочуть у чистому убранні відвідувати танки фракійських дів. А за одяг я сама подбаю.

Так сказала Навсікая, але про шлюб, якого вона бажала усім серцем, не мовила й слова. Соромилась вона згадати про нього. Але зрозумів таємну думку своєї дочки Алкіной і, ніжно усміхнувшися до неї, звелів рабам приготувати візок з кошем і запрягти в нього мулів. Поспішно зібралась Навсікая. Цариця Арета дала їй їжі й вина, щоб могла дочка й рабині заспокоїти голод після роботи. Дала їм вола й золоту посудину з запашним маслом вимастити тіло після купання.

Весело рушила Навсікая та її рабині на берег моря. Прибувши до водоймищ, попрали вони в них убрання, виполоскали й розстелили сушитись на морському піщаному березі. Скінчивши роботу, обмились юні діви у ріці і вимастили тіло запашним маслом. Потім попоївши, почали вони гуляти на березі ріки, бавлячись грою в м'яча. Отут і придумала Афіна Паллада, як збудити Одіссея. Навсікая кинула м'ячем у подруг, а Афіна, незрима для дів, відбила його могутньою рукою, і впав він у море. Голосно закричали всі діви. Від цього крику прокинувсь Одіссей. Не знав він, на що зважитись: чи вийти, чи не вийти йому із своєї схованки? Нарешті, вийшов він до дів, прикривши тіло вітами. Страшний мав вигляд Одіссей, покритий морською тванню і водоростями. Злякались діви і порозбігались на всі сторони. Залишилась одна Навсікая, їй натхнула сміливість богиня Афіна. Не зважився підійти до прекрасної діви Одіссей. Він почав здалека благати її допомогти йому, кажучи: — О прекрасна діво, до тебе я з благанням простягаю руки! Вродою рівна ти богині Артеміді. Чи не богиня ти? Якщо ти смертна, то які щасливі твої батьки, що вони мають таку дочку! Ти своєю красою нагадала мені струнку пальму, на яку дивувався я колись на Делосі біля вівтаря бога Аполлона. Згляньсь, прекрасна діво, на мене! Двадцять днів носився я бурхливим морем. Дай мені хоч якийсь шмат матерії, іцоб прикрити наготу! Нехай за цю допомогу безсмертні боги виконають всі твої бажання! Хай нагородять вони тебе щасливим

шлюбом! — Чужоземцю, — відповіла Одіссеєві Навсікая, — я бачу з твоїх слів, що не проста ти людина і що боги нагородили тебе мудрістю. Але як знатним, так і незнатним посилає Зевс і щастя, і нещастя. Терпеливо перенось те, що послав тобі Зевс. А тут у нас ні в чім тобі не буде нестачі. Я вкажу тобі шлях до міста. Я — дочка Алкіноя, володаря феакійців. Скликала Навсікая своїх рабинь, звеліла їм дати Одіссеєві чистий одяг і нагодувати. Одіссей обмився в ріці, вимастив тіло запашним маслом і убрався в даний йому одяг. А Афіна наділила Одіссея такого красою, що коли сів Одіссей на березі моря, Навсікая навіть подумала, чи не з богів хтось з'явився на землю. З радістю обрала б собі такого чоловіка прекрасна царівна. Подали рабині Одіссеєві їжі й вина, і він заспокоїв голод, що мучив його. Тим часом усе вже було готове до повернення в місто. Навсікая запросила Одіссея йти за нею. Про одно тільки прохала вона його, — щоб у місто не входив він разом з нею і її рабинями, а почекав біля міської брами, в саду Алкіноя, біля гаю, присвяченого богині Афіні, і дав їй одній повернутись до палацу. Боялася царівна, що почнуть злословити феакійці, побачивши її з прекрасним чужоземцем, і говорити, чи не обрала вона його собі за жениха. Крім того, порадила Навсікая Одіссеєві, коли він увійде до палацу, найперше впасти до ніг цариці Арети й благати її про допомогу, бо її, як богиню, шанує весь народ за велику мудрість. Сказавши це, погнала мулів Навсікая в напрямі до міста. За нею пішли рабині й Одіссей. Стримувала біг мулів царівна, щоб могли встигати за нею Одіссей і рабині.

Одіссей у царя Алкіноя

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Коли Навсікая повернулась до палацу, їй вийшли назустріч її брати, вони випрягли мулів з візка і внесли до палацу корзину з одягом. А Навсікая пройшла до своїх покоїв; там приготувала їй багату вечерю її няня — рабиня Еврімедуза.

Одіссей, зачекавши трохи біля міської брами, пішов до міста. А богиня Афіна повила його темною хмарою й зробила незримим, щоб не образив героя хтось із феакійців. Біля міської брами з'явилася йому сама Афіна Паллада в образі феакійської діви, і коли Одіссей звернувся до неї з проханням указати йому палац Алкіноя, Афіна погодилась провести його, порадивши не звертатися із запитанням до зустрічних, бо феакійці, за її словами, не гостинні. Мовчки йшов за богинею Одіссей. Його дивували багатство міста, пристань із багатьма кораблями, просторий міський майдан і неприступні мури міста. Нарешті, прийшли вони до палацу Алкіноя. Покидаючи Одіссея, богиня ще раз, як і Навсікая, порадила йому звернутися з благанням насамперед до цариці Арети. Давши ці поради, відійшла Афіна.

Якщо вразило Одіссея багатство міста, то ще дужче був вражений він багатством палацу Алкіноя. Весь із блискучої міді був палац. Угорі стіни були оздоблені залізом. Вилиті з щирого золота двері вели до палацу, верхні їх одвірки були срібні, а поріг мідний. Біля дверей стояли викувані самим богом Гефестом два живі безсмертні пси — один золотий, а другий срібний. Увійшов до палацу Одіссей. Там побачив він попід стінами пишно оздоблені лави, вкриті коштовними покривалами. На постаментах стояли вилиті з золота статуї юнаків з факелами в руках. Чудовий був палац Алкіноя. Але найчудовіший був сад біля палацу. Завжди стигли в ньому найрізноманітніші плоди — і зимою, і літом. Теплий Зефір обвівав сад. Там же був і виноградник, що круглий рік давав стиглі грона. В саду дзюркотіло світле джерело, а друге джерело било біля самого порога палацу. Довго дивувався на все Одіссей; нарешті, увійшов він у бенкетний зал; там сиділи Алкіной, Арета й най-знатніші феакійці. Вони чинили возливання богові Гермесу запашним вином. Повитий хмарою, підійшов Одіссей до Арети і впав їй до ніг. В цю мить розвіяла Афіна хмару, і всі побачили великого героя. Здивувались усі. А Одіссей голосно благав царицю допомогти йому, нещасному мандрівникові. Висловивши своє благання, відійшов Одіссей і, як благаючий захисту, сів на попелі біля вогнища. За порадою одного з феакійців Алкіной узяв за руку Одіссея і посадив поруч себе. Подали Одіссеєві слуги їжу і вино, і всі присутні вчинили возливання на честь

заступника мандрівників, громовержця Зевса. А Алкіной запросив усіх, що зібралися, на другий день до себе, щоб вшанувати гостя багатим бенкетом, бо думав Алкіной, що це відвідав його один з богів в образі смертного. Але Одіссей довів Алкіною, що він не бог. Він розповів цареві, яких бід зазнав він під час подорожі з острова німфи Каліпсо, і розповів також, як допомогла йому царівна Навсікая, яку зустрів він на березі моря. З великою увагою вислухав Алкіной Одіссея і, вражений його мудрістю, вигукнув:

— О світлі боги Олімпу! Коли б дарували вони Навсікаї чоловіка, подібного до цього чужоземця, я дав би йому велике багатство в придане! Але тебе, чужоземцю, ми не держатимем проти твоєї волі на нашому острові. Ми доставимо тебе на батьківщину. Ніякої подорожі морем не бояться феакійці, хоч яка б вона була далека!

Але було вже пізно, скінчився бенкет. Цариця Арета звеліла приготувати ложе Одіссеєві, і він незабаром заснув глибоким сном. Поринув у сон і весь палац Алкіноя.

Другого ранку Алкіной звелів зібратися на раду всім феакійцям, щоб вирішити, як доставити на батьківщину Одіссея. Сама Афіна Паллада обійшла місто, скликаючи під виглядом оповісника на площу громадян. Привів на площу Алкіной і Одіссея і посадив його поруч себе. Незабаром зібрався увесь народ. З подивом дивились феакійці на героя. Афіна Паллада наділила його небаченою красою і величністю. Звернувся цар Алкіной до тих, що зібралися, і сказав їм:

— Слухайте, громадяни! Прибув до нас чужоземець, він благає, щоб допомогли ми йому повернутися на батьківщину. Ні разу ми не відмовляли у допомозі чужоземцям. Спорядімо ж корабель, відвеземо на батьківщину нашого гостя. Усіх, хто вирушить у плавання, я запрошую до себе на бенкет, запрошую і всіх старійшин. У палаці моєму вшануємо ми гостя багатим бенкетом. Нехай покличуть на бенкет і співця Демодока, щоб своїм чудовим співом звеселив він гостей.

Так сказав Алкіной. Зараз же п'ятдесят два веслярі пішли лагодити корабель до плавання. А всі старійшини пішли з Алкіноєм до його палацу. Цареві слуги приготували багатий бенкет, заколовши для нього два бики, дванадцять овець і вісім свиней. Привів слуга Алкіноя на бенкет і сліпого співця Демодока. Посідали гості до столу, і почався веселий бенкет. Коли всі наситились, Домодок узяв свою кіфару, що висіла на гвіздку над його головою, ударив у дзвінкі струни співець і заспівав про те, як засперечалися два великих герої, Одіссей і Ахілл, під час урочистого бенкету. Почув цю пісню Одіссей, наринули на нього сумні спогади, сльози покотилися йому з очей. Щоб не бачили сліз феакійці, закрив він голову пурпурною мантією. Скінчив цю пісню Демодок. Утер сльози Одіссей і, взявши в руки золотий кубок, вчинив возливанля на честь безсмертних богів. Знов заплакав Одіссей. Ніхто не звернув уваги на його сльози, тільки цар Алкіной задумався, чому ллє сльози чужоземець, і зрозумів він причину цих сліз.

Коли наситилися гості, запросив їх усіх Алкіной піти на майдан і взяти там участь у грищах. Усі пішли за царем, поруч нього йшов герой Одіссей. Почали феакійські юнаки змагатися у різних вправах: у швидкому бігу, в боротьбі, стрибках, у кулачному бої і метанні диска. Коли вже кінчилися змагання, прекрасний могутній Евріал підійшов до сипа царя Алкіноя, Лаодама, найвродливішого з-поміж усіх, і запропонував йому запросити взяти участь у змаганні й чужоземця, що має такий могутній вигляд. Спочатку вагався красень Ла-одам, потім підійшов він до Одіссея і люб'язно запросив його взяти участь у грищах. Але відмовився Одіссей, — його гнітила туга за рідним краєм. Почув відмову Одіссея Евріал і сказав з усміхом:

— Мандрівнику! Я бачу, що не можеш ти, звичайно, рівнятися з могутніми юними атлетами! Ти напевне з купців, які, об'їжджаючи моря, займаються лише торгівлею.

Грізно насупив брови Одіссей і відповів Евріалові:

— Образливе ти мовив слово, Евріал! По тобі бачу я, що боги не всім наділяють людину. Так і тебе наділили вони красою, зате не дали мудрості. Ти образив мене своїм словом, але знай, що я досвідчений у змаганнях. У багатьох боях брав участь я, чимало переніс горя, багато зазнав небезпек, багато втратив я сил, але все ж випробую свої сили.

Сказавши це, вхопив Одіссей величезний камінь і кинув його могутньою рукою. Із свистом пронісся камінь над головами феакій-ців. Нагнулися вони, щоб не зачепив їх камінь, але він пролетів через увесь натовп і впав так далеко, як жоден юнак не міг би кинути і диска, хоч диски були багато легші від каменя. З'явившися в образі феакійського старця, богиня Афіна відмітила місце, де впав камінь, і сказала, що камінь кинуто так далеко, як не кине ні один феакієць, хоч який би він був могутній. Тоді зраділий Одіссей вигукнув:

— Юнаки феакійські! Киньте диск так само далеко, як кинув я камінь! Коли ж докинете ви до мого каменя, то кину я й другий ще далі, ніж перший. Усіх вас я викликаю на змагання в кулачному бою, боротьбі й бігу. Тільки з одним Лаодамом не буду я боротись. Не зніму я руки на того, в чиєму домі прийнято мене, як гостя.

Відповів Одіссеєві цар Алкіной:

— Чужоземцю, я бачу, що тільки насмішка зухвалого Евріала змусила тебе викликати на боротьбу всіх учасників грищ, щоб нам усім показати твою велику силу. У всьому ти, може, перевищиш нас, та тільки не в швидкому бігу, бо боги дарували феакійцям непереможність у бігу та ще зробили їх першими в світі мореплавцями. Усі ми, крім того, любимо співи, музику, веселий танець і розкіш бенкетів. Зараз покличуть сюди найвправніших у танцях юнаків, і ти впевнишся, що недаремно пишаємося ми цим мистецтвом.

Звелів Алкіной принести кіфару співцеві Демодокові. Зараз же виконав його веління слуга. Узяв з руки слуги Демодок кіфару, ударив у

золоті струни й заспівав веселу пісню. Під спів його в легкому танці закружляли юнаки. З захопленням дивився на них Одіссей і несказанно дивувався красі їх рухів. Коли скінчений був танець юнаків, цар Алкіной звелів усім старійшинам піднести у подарунок Одіссеєві по розкішному вбранню і по таланту золота. А Евріал, крім того, мав ушанувати Одіссея особливим даром за образу, якої він завдав. Зараз же зняв свій дорогоцінний меч Евріал, подав його Одіссеєві і сказав:

— О чужоземцю! Якщо я сказав образливе для тебе слово, то нехай розвіє його вітер. Забудь про нього! Нехай пошлють тобі боги щасливе повернення на батьківщину, щоб швидше міг ти побачити свою дружину і всю свою родину.

— Хай же охороняють і тебе боги, Евріале! — відповів Одіссей, — не кайся ніколи, що подарував мені меча, покутуючи цим дарунком мені кривду.

Та вже сідало сонце, і всі поспішали до палацу царя Алкіноя. Там пройшов Одіссей до покою, відведеного йому Алкіноєм, уклав усі принесені йому дари у розкішну скриньку, надіслану йому Аретою, і, обв'язавши її шнурком, зав'язав його кінці вправно вузлом, чого навчила його Кірка. Убравшись у пишний одяг, пішов Одіссей до бенкетної зали. Там зустрів він Навсікаю. До нього звернулась царівна із словами, сповненими сумом розлуки:

— Прекрасний чужоземцю! Скоро повернешся ти на батьківщи у, згадуй там мене. Адже й мені ти зобов'язаний своїм порятунком.

— О прекрасна Навсікає! — відповів їй Одіссей. — Якщо дасть мені Зевс-громовержець повернутися щасливо на батьківщину, то там щодня, як богині, молитимусь я тобі за те, що врятувала ти мене.

Сказавши це, сів Одіссей поруч Алкіноя, і почався веселий бенкет. Під час бенкету попрохав Одіссей Демодока заспівати пісню про

дерев'яного коня, спорудженого греками під Троєю. Заспівав Демодок, а Одіссей знову став лити гіркі сльози. Побачивши сльози чужоземця, перепинив Алкіной спів Демодока і запитав, чому ллє чужоземець сльози кожного разу, як зачує пісню про подвиги героїв під Троєю. Він просив чужоземця сказати, хто він є, хто його батько й мати. Обіцяв Алкіной відвезти його на батьківщину, хто б він не був. Він дав слово виконати свою обіцянку, хоч знав, що загрожував бог морів Посейдон покарати феакійців за те, що вони відвозять на батьківщину мандрівників проти його волі. Загрожував Посейдон феакійцям, що коли-небудь він оберне в скелю корабель, який відвезе мандрівника на батьківщину, а місто закриє назавжди високою горою! Знав це Алкіной, але все-таки вирішив доставити Одіссея на батьківщину. Тепер же хотів знати Алкіной, хто цей чужоземець, який сидить поруч нього; тому й просив він Одіссея сказати, хто він, і розповісти про всі пригоди, яких довелось зазнати йому.

— Царю Алкіной, — відповів йому Одіссей, — ти бажаєш дізнатися про всі біди, яких довелось зазнати мені, ти хочеш знати й те, хто я такий, звідки родом, хто мій батько. Знай же, я — Одіссей, син Лаерта, цар острова Ітаки. Ти вже знаєш, чого зазнав я, покинувши острів німфи Каліпсо. А тепер я розповім тобі і про всі інші мої пригоди, які випали мені, коли відплив я з-під Трої. Слухай же!

Так сказав Одіссей і почав розповідати про свої пригоди.

Одіссей розповідає про свої пригоди. Кікони і Лотофари

Відпливши з-під Трої з попутним вітром, — так почав оповідати Одіссей, — ми спокійно попливли безкраїм морем і, нарешті, досяг-ли землі кіконів1. Ми оволоділи їх містом Ісмаром, винищили всіх жителів, захопили в полон жінок, а місто зруйнували. Довго я умовляв своїх супутників відплисти швидше на батьківщину, але не слухались вони мене. Тим часом жителі міста Ісмара, які врятувалися, зібрали навколишніх кіконів на допомогу і напали на нас. їх було стільки, скільки листків у лісі, скільки буває на луках весняних квітів. Довго билися ми з

кіконами біля своїх кораблів, але подолали нас кікони, і довелося нам рятуватись втечею. З кожного корабля втратив я по шість відважних гребців. Три рази гукали ми, перш ніж виплисти у відкрите море, тих товаришів, яких не було з нами, і аж після цього вийшли у відкрите море, сумуючи за вбитими супутниками й радіючи, що врятувалися самі.

Тільки вийшли ми у відкрите море, як послав на нас Зевс-громовержець бога північного вітру Борея. Велику бурю зняв він на морі. Темні хмари заходили по небу. Пітьма огорнула все навколо. Три рази зривав бурхливий Борей паруси з щогл. Нарешті, з великим зусиллям, на веслах дісталися ми до відлюдного острова. Два дні й дві ночі чекали ми на ньому, поки вщухне буря. На третій день поставили ми щогли, напнули паруси і рушили в дальшу путь. Але не прибули ми до своєї гаряче любимої вітчизни. Під час бурі збились ми з дороги.

Нарешті, на десятий день плавання пристали до острова. Це був острів лотофагів. Розклали ми на березі вогнище і почали готувати собі обід. Я послав трьох своїх супутників дізнатись, яким народом населений острів. Привітно зустріли їх лотофаги і подали їм солодкого лотоса. Тільки-но поїли його мої супутники, як забули свою батьківщину і не схотіли повертатися до рідної Ітаки; назавжди бажали вони лишитись на острові лотофагів. Але ми силоміць привели їх на корабель і там поприв'язували, щоб не тікали вони від нас. Зараз же звелів я всім моїм супутникам сісти на весла і якнайшвидше покинути острів лотофагів. Я боявся, що й інші, поївши солодкого лотоса, забудуть вітчизну.

Одіссей на острові циклопів. Поліфем

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Після довгого плавання прибув я з моїми супутниками до землі лютих циклопів, які не знають законів. Не обробляють землю циклопи, але, незважаючи на це, земля всього дає їм удосталь сама. В печерах

живуть велетні-циклопи, кожен знає тільки свою сім'ю, не збираються вони на народні збори. Не відразу пристали ми до землі циклопів. Ми увійшли в затоку невеликого острова, розташованого недалеко під острова циклопів. Жодна людина ніколи не відвідувала цього острова, хоч був він дуже родючий. На цьому острові водилося багато диких кіз, а через те, що кози ці ніколи не бачили людини, то не лякалися вони і пас. Причаливши до берега вночі, ми спокійно поснули на березі, а вранці почали полювати на кіз. На кожен з моїх кораблів припало по дев'ять кіз, а на корабель, де плив я сам, я взяв їх десять. Цілий день відпочивали ми після полювання, весело бенкетуючи на березі. До нас доносились з землі циклопів їх голоси й мекання їх отар. На другий день вранці вирішив я плисти на своєму кораблі до землі циклопів, щоб довідатись, що це за народ. Швидко перепливли ми нешироку протоку й пристали до берега. Біля самого берега побачили ми печеру, зарослу лавровими деревами і оточену огорожею з величезних каменів. Узяв я з собою дванадцять надійних товаришів, взяв міх з вином і їжі та й пішов у печеру циклопів. Як дізнались ми після, цей циклоп був страшенно лютий, він жив окремо від інших і одиноко пас свої отари. Не схожий був він, як і всі циклопи, на решту людей. Був він велетень, мав дивовижну силу і тільки одне око в лобі. Коли ми увійшли до нього в печеру, його не було дома, він пас отари. У печері циклопа в кошах лежало безліч сирів, у відрах і чашах стояло кисле молоко. В печері були влаштовані кошари для ягнят і козлят. Супутники мої почали умовляти мене, захопивши найкращих ягнят і козлят і взявши сирів, тікати на корабель, але я, на нещастя, не послухав їх. Мені хотілось поглянути на самого циклопа. Нарешті, прийшов і сам циклоп. Кинув він величезну в'язку дров на землю біля входу в печеру. Побачивши циклопа, з жаху забились ми у найтемніший закуток печери. А циклоп загнав у печеру своє стадо, завалив скелею хід до неї і почав доїти кіз і овець. Подоївши їх, він розпалив огонь, щоб зготувати собі їжу. Тут побачив нас і грубо спитав громовим голосом:

— Хто ви такі? Звідки ви прийшли? Певно, без діла блукаєте ви по морях, завдаючи всім народам лиха?

— Усі ми греки, — відповів я циклопові, — пливемо з-під Трої. Нас занесло сюди бурею. Ми благаєм тебе прийняти нас приязно, як гостей. Адже ти знаєш, що картає Зевс того, хто кривдить мандрівників і не виявляє їм гостинності.

— Видно, що здалека прийшов ти сюди, чужоземцю, — люто крикнув мені циклоп, — коли гадаєш, що боюся я твоїх богів. Яке мені діло до Зевса! Не боюся я Зевсового гніву! Не маю наміру щадити вас! Робитиму я те, що схочу! Скажи, де твої кораблі!

Зрозумів я, навіщо питає мене циклоп про мій корабель, і відповів йому:

— Бурею розбило мій корабель об узбережні скелі,— тільки я із своїми супутниками врятувався.

Нічого не відказав мені циклоп. Швидко схопив він своїми величезними руками двох моїх супутників, ударив ними об землю і вбив. Потім він зварив їх, розрубавши їх тіла на частини, і поїв. Невимовний жах обняв нас, і ми почали благати в Зевса порятунку. А циклоп, скінчивши свою жахливу вечерю, спокійно розлігся долі і заснув. Я хотів убити його, видобув уже свій меч, але, глянувши на величезну скелю, якою завалений був хід, зрозумів, що так ми не врятуємось.

Настав ранок. Знову циклоп убив двох моїх супутників. З'ївши їх, вигнав він стадо з печери, а вхід завалив скелею. Довго придумував я спосіб, як мені урятуватись, нарешті придумав. У печері знайшов я величезну колоду, подібну до щогли. Циклоп, напевно, хотів з неї зробити собі дрюк. Відрубав я мечем кінець колоди, загострив її, обпалив на жару і сховав. Увечері повернувся з отарою циклоп. Знов убив він двох моїх супутників і, скінчивши свою огидну вечерю, хотів лягти спати. Але я підійшов до нього і запропонував чашу вина. Випив вино циклоп і зажадав ще, сказавши мені:

— Налий мені ще та скажи, як звуть тебе, я хочу приготувати тобі подарунок.

Налив я циклопові другу чашу; він зажадав третю, налив я й третю. Подаючи її, сказав я циклопові:

— Ти хочеш знати моє ймення? Мене звуть Ніхто. Ну, слухай же, Ніхто, тебе з'їм я останнього, це буде тобі моїм подарунком, — так відповів мені з сміхом циклоп. Випив він третю чашу, сп'янів, звалився додолу і заснув.

Тоді дав я знак товаришам, схопили ми загострений кінець колоди, розпалили його на вогні і випекли ним око циклопові. Заревів він від страшенного болю, вирвав з ока димущий кіл і почав кликати на допомогу інших циклопів. Збіглись вони і стали питати:

— Що скоїлось з тобою, Поліфеме? Хто скривдив тебе? Чи викрали в тебе твої отари? Навіщо ти розбудив нас?

Їм відказав, дико заревівши, Поліфем:

— Мене не силою, а хитрощами губить Ніхто! Розсердились циклопи й крикнули Поліфемові:

— Якщо ніхто тебе не скривдив, то навіщо тобі так ревти! Коли ж ти захворів, то така є воля Зевса, а її ніхто не змінить.

З цими словами пішли циклопи.

Настав ранок. Голосно стогнучи, відіпхнув від входу скелю Поліфем і почав випускати в поле отару, обмацуючи руками спину кожної вівці й кожної кози. Тоді, щоб урятувати товаришів, я зв'язав по три барани і під середнього прив'язав по одному з своїх товаришів. Сам же я, вчепившись руками в густу вовну величезного барана, улюбленця

Поліфема, повис під ним. Пройшли барани з прив'язаними під ними моїми супутниками, минувши Поліфема. Останнім ішов баран, під яким висів я. Зупинив його Поліфем, почав пестити його й жалітися на свою біду, на те, що скривдив його зухвалий Ніхто. Нарешті, пропустив він і цього барана. Так урятувались ми від вірної загибелі.

Швидше погнали ми Поліфемове стадо до кораблів, де чекали нас товариші. Не дав я товаришам оплакувати загиблих. Швидко зійшли ми на корабель, забравши овець Поліфема, і відпливли від берега. Коли відпливли ми на таке віддалення, на яке чути ще голос людини, я крикнув голосно циклопові:

— Слухай, циклопе! Своєю жорстокістю ти сам накликав на себе кару Зевса. Більше не будеш ти вбивати й пожирати нещасних мандрівників!

Почув мене циклоп, розлютований підняв він скелю і кинув її в море. Ледве не розбила носа корабля скеля. Захвилювалось море від Її падіння. Величезна хвиля підхопила мій корабель і кинула на берег. Але жердю відіпхнув я корабель, і знов попливли ми в море. Відпливши, я крикнув Поліфемові:

— Знай, Поліфеме, що тебе осліпив Одіссей, цар Ітаки! Завив з люті дикий циклоп і голосно вигукнув:

— Справдилось пророцтво, дане мені провісником! Я думав, що Одіссей — грізний велетень, а не такий нікчемний черв'як, як ти!

Почав благати Поліфем батька свого Посейдона, щоб скарав він мене за те, що відняв я в нього зір. Схопив він скелю, ще більшу від першої, й кинув її в море. Упала скеля за кермом корабля. Величезна хвиля підхопила мій корабель і кинула далеко в море. Так урятувались ми. Щасливо ми допливли до острова, де чекала нас решта кораблів. Там принесли ми багаті жертви богам. Провівши ніч на березі цього

острова, ми на другий день вирушили далі в путь по безкрайому морю, сумуючи за загиблими товаришами.

Одіссей на острові Еола

Незабаром прибули ми на острів Еола. Увесь острів Еола, що плаває по морю, оточений незламним мідним муром, а береги його здіймаються крутими скелями з морських хвиль. На цьому острові живе Еол з дружиною своєю і з шістьма синами й шістьма дочками. Щасливим і безтурботним було життя Еола. Дні проводив він, весело бенкетуючи з своєю родиною в багатих чертогах. Цілий місяць шанував нас бенкетами Еол і слухав мої оповідання про подвиги героїв під Троєю.

Нарешті, почав я прохати його відпустити нас на батьківщину. Згодився Еол. На прощання дав мені великий міх, зав'язаний срібною линвою. В цьому міху були вітри, підвладні Еолові. Тільки один Зефір залишений був на волі. Він мав гнати мої кораблі до рідної Ітаки. Заборонив Еол розв'язувати міх, аж поки я прибуду на батьківщину. Та не дав мені великий Зевс повернутись додому. Коли на десятий день плавання показалася вже Ітака, боги наслали на мене глибокий сон. А супутники мої почали говорити між собою, що, мабуть, багато золота й срібла дав мені Еол, поклавши їх у міх, коли я не дозволяю розв'язувати його. Спонукувані цікавістю, розв'язали мої супутники міх. Вирвались з нього вітри і зчинили страшенну бурю на морі. Прокинувся я від шуму бурі і хотів кинутись у розпачі в море, але скорився долі і, загорнувшись у свій плащ, ліг на кормі.

Бурею пригнало нас знов до острова Еола. З одним із своїх супутників пішов я до палацу Еола і почав благати його ще раз допомогти мені повернутись на батьківщину. Але розгнівався на мене Еол. Прогнав він мене з свого палацу і сказав, що ніколи не допомагатиме тому, кого, як мене, ненавидять і переслідують боги. Ллючи гіркі сльози, пішов я з палацу Еола.

Одіссей у лестригонів

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Рушили ми в дорогу по морю. Шість діб пливли ми, нарешті, допливли до якогось острова. Увійшли в тиху затоку. Одинадцять моїх кораблів пристали до берега, і мої супутники повитягали їх на прибережний пісок. А свій корабель я поставив біля входу в затоку. Зійшов я на скелю, щоб поглянути на околиці. Ніде не видно було ні стад, ні оброблених полів, тільки де-не-де вдалині здіймався дим. Послав я трьох моїх супутників довідатися, хто живе на цьому острові. Рушили вони в дорогу. Біля колодязя, недалеко від великого міста, зустріли мої супутники величезну на зріст діву; вона відвела їх у місто до палацу батька свого Антіфата, повелителя лестригонів. У палаці побачили вони Антіфатову дружину, на зріст з високу гору. Звеліла вона покликати свого чоловіка, що був на зібранні старійшин. Прибіг він, схопив мого супутника, роздер його і зготував собі з його м'яса обід. Кинулися втікати мої супутники й прибігли до кораблів. А Антіфат скликав лестригонів. Побігли вони на берег моря. Відриваючи цілі скелі, почали вони розбивати кораблі. Почувся тріск снастей, що ламалися, і крики вбиваних людей. Убили всіх моїх супутників з одинадцяти кораблів лестригони і, нанизавши їх на кілля, понесли у своє місто. Насилу врятувався я на своєму кораблі. Тепер з дванадцяти кораблів залишився в мене тільки один.

Одіссей на острові чарівниці Кірки

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Довго пливли ми безкраїм морем, проливаючи сльози за загиблими товаришами. Нарешті, допливли ми до острова Еєї, де жила прекрасноволоса чарівниця Кірка, дочка бога Геліоса. Два дні провели ми на березі тихої затоки. Третього дня, оперезавшись мечем і взявши спис, пішов я в глиб острова. З високої скелі побачив я вдалині дим, який

здіймався з-за лісу. Надумав я вернутись до корабля і послати кількох супутників довідатись, хто жив на острові. По дорозі до корабля вдалося мені вбити списом величезного оленя. Приніс я його до корабля, приготували ми собі трапезу і, підкріпившись їжею й вином, поснули під шум морських хвиль. Уранці поділив я своїх супутників на два загони. Над одним начальником був я, а другим доручив командувати Еврілохові. Кинули ми жереб, кому йти в глиб острова, жереб випав іти Еврілохові з дванадцятьма товаришами.

Вирушили вони в путь і швидко дійшли до палацу Кірки. Біля нього ходили ручні леви й вовки. Побачивши моїх супутників, підбігли вони до них і почали лащитись, наче собаки, що лащаться до своїх господарів, — так приборкала їх чарівним питвом Кірка. В цей час з палацу донісся до моїх супутників дзвінкий спів. Викликали мої супутники з палацу Кірку. Вийшла вона і привітно просила їх зайти. В палаці подала вона їм вина в чарах, підмішавши в нього соку чарівного зілля. Випили вино мої супутники, а Кірка, доторкнувшись до кожного з них жезлом, обернула їх усіх у свиней, залишивши їм тільки розум. Загнала їх Кірка у хлів і кинула їм, що проливали гіркі сльози, жолудів. Один тільки Еврілох урятувався. Він не ввійшов до палацу разом з усіма.

Прибіг до корабля Еврілох і з жахом розповів про нещастя, яке спіткало моїх супутників. Зараз же пішов я до палацу Кірки, думаючи тільки про одно — як врятувати моїх супутників. У дорозі з'явився мені в образі прекрасного юнака бог Гермес. Він навчив мене, як визволити з-під влади чарівниці товаришів, і дав мені чудодійний корінь, який мав знешкодити для мене чари Кірки. Прийшов я до палацу Кірки. Ласкаво зустріла вона мене, завела до палацу і, посадивши на пишно оздобленому кріслі, піднесла чарівного питва. Спокійно випив я його. А вона доторкнулася до мене жезлом і сказала:

— Іди ж тепер у хлів для свиней і валяйся там разом з іншими. Але я, вийнявши меч, як звелів мені бог Гермес, кинувся на чарівницю і почав загрожувати їй смертю. Впала переді мною на коліна Кірка.

— О, хто ти? — вигукнула вона. — Ніхто досі не міг врятуватися від мого чарівного питва! О, знаю я, хитромудрий Одіссей! Мені давно вже провістив Гермес, що ти прийдеш до мене. Вклади ж свій меч у піхви!

А я, вклавши меч у піхви, змусив Кірку поклястись, що вона не зробить мені шкоди. Дала вона мені незламну клятву богів. Давши клятву мені, Кірка просила мене лишитись у неї і запропонувала мені відпочити. Я згодився. Поки я відпочивав, служниці Кірки, дочки богів річок і струмків, приготували пишну трапезу. Відпочивши, я вбрався у розкішний одяг, увійшов до бенкетного чертогу, сів до столу, заставленого багатими їствами, і заглибився в тяжку думу. Не міг я від журби нічого їсти. Запитала мене Кірка, чого я сумую. Я ж відповів, що доти нічого не їстиму, поки не поверне вона попереднього образу моїм супутникам. Зразу ж вивела з хліва свиней Кірка, помазала їх чарівною маззю, повернула їм їх колишній образ і зробила їх навіть ще кращими й дужчими, ніж вони були раніш. Зраділи мої супутники, побачивши мене. їх радість зворушила навіть Кірку. Просила мене чарівниця піти на берег моря по решту моїх супутників і привести їх усіх до неї в палац. Зараз виконав я просьбу Кірки і привів до неї всіх своїх супутників, хоч і умовляв їх Еврілох не довірятися лукавій чарівниці. Коли всі ми зібрались у палаці Кірки, справила вона пишний бенкет.

Цілий рік прожили ми в палаці Кірки. Через рік почав прохати я в Кірки відпустити нас на батьківщину. Погодилась велика чарівниця. Вона сказала мені, що, перш ніж повернутися на батьківщину, я повинен відвідати царство похмурого Аїда і там запитати про свою долю тінь фіванського провісника Тіресія. Розповіла мені Кірка, як дійти до входу в підземне царство тіней, і навчила, як повинен я приносити жертви і викликати тіні вмерлих. Вислухав я повчання богині і почав збирати в дорогу товаришів. Прокинувся від шуму наших зборів Ельпенор, що спав на даху палацу. Поспішно скочив він з ложа і, забувши, що він на даху, побіг на голос товаришів. Упав він на землю з високого даху й розбився на смерть. Гірко плакали ми, бачачи смерть нашого друга. Не могли ми зараз його поховати, мусили швидше вирушати в далеку путь на край землі, до входу в царство похмурого Аїда.

Одіссей сходить у царство Аїда

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Коли я відкрив своїм супутникам, куди тепер маємо рушати, вжахнулися вони, але, слухаючись мого наказу, зійшли вони на корабель, і відпливли ми на далеку північ. Послала нам чарівниця Кірка попутний вітер. Швидко гнав він наш корабель. Нарешті, допливли ми до вод сивого Океану і пристали до берега сумної країни кіммерійців1, де ніколи не світить людям бог Геліос. Вічно вкрита ця країна холодною млою, вічно огортає її густою пеленою нічна темрява. Там витягли ми на берег наш корабель, узяли дану нам Кіркою вівцю і чорного барана для жертви підземним богам і пішли до того місця, де біля високої скелі в Ахеронт впадають Коцит і Піріфлегетонт. Прийшовши туди, вирив я мечем глибоку яму і вчинив над нею потрійне возливання медом, вином і водою, пересипавши все це ячним борошном, і заколов над ямою жертви. Кров жертв лилась у яму. Великим натовпом злітались до ями душі померлих і зняли суперечку за те, кому першому напитись жертовної крові. Тут були душі молодих дів, юнаків, стариків і мужів, що загинули в битвах. Жах обійняв мене й моїх супутників. Спалили ми жертви і звернулися з покликом до похмурого бога Аїда і дружини його богині Персефони. Вийняв я меч і сів перед ямою, щоб не допускати до неї душ померлих. Першою наблизилась душа юного Ельпенора. Раніше від нас домчала душа його до брами царства душ померлих. Благав мене Ельпенор поховати його тіло в землю, щоб могла знайти спокій душа його в царстві Аїда. Обіцяв я виконати його просьбу. Прилетіла до ями і душа моєї матері Литіклеї. Вона була жива, коли покидав я Ітаку. Хоч як боляче мені було, але й її не підпустив я до ями, бо першим мав напитись крові провісник Тіресій. Нарешті, з'явилася душа Тіресія. Напившись крові, звернулась до мене безтілесна душа і повідала мені, що гнівається на мене бог Посейдон, землетрясець, за те, що осліпив я його сина, циклопа Поліфема. Але й проти волі Посейдона досягну я батьківщини, так провістив мені Тіресій, якщо тільки мої супутники не зачеплять биків Геліоса на острові Трінакрії. Але коли вб'ють биків супутники, то всі вони загинуть, один я врятуюсь і після великих бід

повернуся додому. Там помщуся я на женихах, але після, взявши весло, я муситиму мандрувати доти, поки не зустріну народ, який не знає мореплавства й не бачив ніколи кораблів; впізнаю я народ цей по тому, що зустрінутий мною спитає мене, навіщо я несу на плечі лопату. У цій країні я повинен принести жертву Посейдонові і аж після повернусь додому. А дома я повинен принести багаті жертви всім богам; аж тоді тільки я мирно житиму в Ітаці до самої моєї смерті. Ось що провістив мені віщий Тіресій і віддалився. Багато бачив я душ. Душа матері моєї розповіла мені, напившись крові, що діялось у рідній Ітаці до її смерті, і заспокоїла мене, сказавши, що живі і батько мій Лаерт, і Пенелопа, і юний Телемах. Хотів обняти я мою ніжно кохану матінку, три рази простирав до неї руки, але тричі зникала легка тінь її. Бачив я в царстві Аїда тіні багатьох героїв, але всіх їх не спроможний я перелічити, на це не вистачило б і цілої ночі. Пізно тепер. Чи не перервати мені своє оповідання — час нам іти всім на спочинок.

Так сказав Одіссей. Але всі присутні почали прохати Одіссея оповідати далі, прохали також його цариця Арета і цар Алкіной. Готові були всі слухати Одіссея аж до самої зорі. Став Одіссей оповідати далі.

— Бачив я в царстві Аїда і душу царя Агамемнона. Гірко скаржився він на жінку Клітемнестру та Егісфа, що вбили царя Мікен у день його повернення. Радила мені душа Агамемнона не звірятись після повернення в Ітаку на дружину мою Пенелопу. Бачив я і душі Ахілла, Патрокла, Антілоха і Теламоніда Аякса. Ахіллові розповів я про великі подвиги сина його Неоптолема, і зрадів він, хоч гірко перш нарікав на безрадісне життя у царстві вмерлих і бажав краще бути останнім наймитом на землі, ніж бути царем у царстві душ померлих. Хотів примиритись я з великим Аяксом, — тяжко образив я його, коли сперечались ми за озброєння Ахілла, — але мовчки відійшов Аякс, не сказавши мені й слова. Бачив я і суддю померлих, царя Міноса. Бачив муки Тантала й Сізіфа. Нарешті, наблизилась до мене і душа найбільшого з героїв Геракла, а сам він на Олімпі в сонмі безсмертних богів. Чекав я, щоб наблизилися душі й інших великих героїв минулих часів, але душі зняли такий страшний галас, що я, злякавшись, утік до

корабля. Боявся я, що вишле богиня Персефона жахливу горгону Медузу.

Швидко спустили ми корабель на воду сивого Океану і покинули країну кіммерійців. Незабаром щасливо допливли ми і до острова Еєї і, приставши до берега, забулися в спокійному сні.

Плавання Одіссея повз острів Сирен та повз Сціллу і Харібду

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Другого дня поховали ми тіло Ельпенора й насипали над ним високу могилу. Дізнавшись про наше повернення, на берег моря прийшла і чарівниця Кірка. За нею йшли її служниці; вони принесли до корабля багато розкішно зготовленої їжі і міхи з вином. До ночі бенкетували ми на морському березі. Коли ж мої супутники полягали спати, чарівниця Кірка розповіла мені, які небезпеки чекають мене в дорозі, і навчила, як їх уникнути.

Тільки-но розгорілась вранішня зоря на березі, збудив я своїх товаришів. Спустили ми корабель на море, гребці дружньо налягли на весла, і швидко понісся корабель у відкрите море. Попутний вітер напнув паруси корабля, спокійно пливли ми морем. Вже недалеко і був острів Сирен. Тоді я звернувся до своїх супутників і сказав їм:

— Друзі! зараз ми маємо проплисти повз острів Сирен. Своїм співом заманюють вони моряків, що пливуть біля острова, і завдають їм лютої смерті. Увесь острів їх усіяний кістками розтерзаних ними людей. Я позаліплюю вам вуха м'яким воском, щоб не чули ви їх співу й не загинули, а мене ви прив'яжіть до щогли, мені дозволила чарівниця Кірка почути спів сирен. Якщо я, зачарований їх співом, проситиму вас відв'язати мене, то ви ще дужче мене зв'яжіть.

Тільки сказав я це, як раптом стих попутний вітер. Товариші мої спустили парус і сіли на весла. Видно було вже острів Сирен. Позаліплював я воском вуха моїм супутникам, а вони так міцно прив'язали мене до щогли, що не міг я поворухнути жодним суглобом. Швидко плив наш корабель повз острів, а з нього нісся чаруючий спів сирен.

— О, пливи до нас, великий Одіссею! — так співали сирени. — До нас веди свій корабель, щоб насолодитись нашим співом. Не пропливе повз острів жоден моряк, не послухавши наших солодких співів! Насолодившись ними, покидає він нас, багато чого дізнавшись. Все знаємо ми — і що перетерпіли з волі богів під Троєю греки, і що діється на землі.

Зачарований їх співом, я дав знак товаришам, щоб відв'язали вони мене. Але, пам'ятаючи моє прохання, вони ще дужче зв'язали мене. Аж тоді повиймали віск із вух мої супутники і відв'язали мене від щогли, коли вже зник з наших очей острів Сирен.

Спокійно пливе все далі корабель, але ось почув я вдалині страшенний шум і побачив дим. Я знав, що це Харібда. Злякались мої товариші, випустили весла з рук, і зупинився корабель. Обійшов я моїх супутників і почав їх підбадьорювати.

— Друзі! Багато бід зазнали ми, багато минули небезпек, — так говорив я, — та небезпека, яку зараз маємо ми подолати, не страшніша від тієї, що ми її зазнали у печері Поліфема. Не втрачайте мужності, наляжемо дужче на весла! Зевс допоможе нам уникнути загибелі. Скеруй далі корабель від того місця, де видно дим і чути жахливий шум! Правте ближче до скелі!

Підбадьорив я супутників. З усіх сил налягли вони на весла. А про Сціллу нічого не сказав я їм. Я знав, що Сцілла вирве в мене лише шість супутників, а в Харібді загинули б ми всі. Сам я, забувши напучення

Кірки, вхопив спис і став чекати нападу Сцілли. Даремно шукав я її очима.

Швидко плив корабель вузькою протокою. Ми бачили, як поглинала морську воду Харібда; хвилі клекотіли біля її пащі, а в її глибокому череві, неначе в казані, кипіла морська твань і земля. Коли ж вивергала вона воду, то навколо кипіла і вирувала вода із страшним гуркотом, а солоні бризки злітали аж до самої вершини скелі. Блідий від жаху, дивився я на Харібду. В цей час витягла всі свої шість ший жахлива Сцілла і шістьма величезними пащами з трьома рядами зубів схопила шістьох моїх супутників. Я бачив тільки, як мигнули в повітрі їх руки й ноги, і чув, як кликали вони мене на допомогу. Біля входу в свою печеру пожерла їх Сцілла; даремно нещасні простирали з благанням до мене руки. З великими труднощами проминули ми Харібду і Сціллу і попливли до острова бога Геліоса — Трінакрії.

Одіссей на отсрові Трінакрії. Загибель корабля Одіссея

Незабаром показався вдалині острів бога Геліоса. Все ближче підпливали ми до нього. Я вже виразно чув ревіння биків і мекання овець Геліоса. Пам'ятаючи провіщення Тіресія і пересторогу чарівниці Кірки, почав умовляти я супутників минути острів, не зупинятися на ньому. Хотів я уникнути великої небезпеки. Але Еврілох відповів мені:

— Який жорстокий ти, Одіссею! Сам ти наче вилитий з міді, не знаєш утоми. Ми потомилися; скільки ночей провели ми без сну, а ти забороняєш нам вийти на берег і відпочити, підкріпившись їжею. Небезпечно плисти морем уночі. Часто гинуть навіть проти волі богів кораблі, коли вночі захопить їх буря, знята шаленими вітрами. Ні, ми мусимо пристати до берега, а завтра, ледве зазоріє, вирушимо далі в путь.

Погодились з пропозицією Еврілоха й інші супутники. Зрозумів я, що біда неминуча. Припливли ми до острова і витягли на берег корабель.

Примусив я супутників дати мені велику клятву, що не вбиватимуть вони биків бога Геліоса. Приготували ми собі вечерю, а під час вечері з сльозами згадували наших товаришів, викрадених Сціллою. Скінчивши вечеряти, усі ми спокійно поснули на березі.

Уночі послав Зевс страшенну бурю. Грізно заревів несамовитий Борей, хмари укрили все небо, ще темніше стала темна ніч. Уранці витягли ми свій корабель у прибережну печеру, щоб не потерпів він від бурі. Ще раз прохав я товаришів не займати стада Геліоса, і обіцяли вони мені виконати мою просьбу. Цілий місяць віяли супротивні вітри, і не могли ми вирушити у путь. Нарешті, вийшли в нас усі припаси. Доводилось їсти те, що здобували ми полюванням і ловлею риби. Все дужче і дужче починав мучити голод моїх супутників. Одного разу пішов я в глиб острова, щоб на самоті попросити богів послати нам попутний вітер. На самоті почав я благати богів-олімпійців виконати мою просьбу. Непомітно наслали на мене боги глибокий сон. Поки я спав, Еврілох умовив моїх супутників забити кількох биків із стада бога Геліоса. Він казав, що, повернувшись на батьківщину, вони вмилостивлять бога Геліоса, збудувавши йому багатий храм і присвятивши коштовні дари. Навіть якщо згублять їх боги за вбивство биків, то краще ж нехай їх поглине море, ніж загинути їм з голоду.

Послухались Еврілоха мої супутники. Вибрали вони з стада найкращих биків і забили їх. Частину їх м'яса принесли вони в жертву богам. Замість жертовного борошна взяли вони дубового листу, а замість вина — води, бо ні борошна, ні вина в нас не залишилось. Справивши жертву богам, вони почали смажити м'ясо на вогнищах. У цей час я прокинувся і пішов до корабля. Здалека почув я запах смаженого м'яса й зрозумів, що сталося. З жаху вигукнув я:

— О великі боги Олімпу! Навіщо послали ви мені сон! Великий злочин заподіяли мої супутники, забили вони биків Геліоса.

Тим часом німфа Лампетія сповістила бога Геліоса про те, що сталося. Розгнівався великий бог. Він скаржився богам на те, як

образили його мої супутники, і погрожував спуститись назавжди в царство похмурого Аїда і ніколи не світити більш богам і людям. Щоб вмилостивити розгніваного бога сонця, Зевс обіцяв розбити своєю блискавкою мій корабель і згубити всіх моїх супутників.

Даремно докоряв я моїм супутникам за те, що вчинили вони. Боги послали нам страшне знамення. Як живі, рухались зідрані з биків шкури, а м'ясо жалібно мукало. Шість днів бушувала буря, і всі дні знищували биків Геліоса мої супутники. Нарешті, сьомого дня припинилась буря, і повіяв попутний вітер. Зараз же рушили ми в дорогу. Та тільки зник з очей острів Трінакрія, як громовержець Зевс зібрав над нашими головами грізні хмари. Налетів з виттям Зефір. Знялася страшенна буря. Зломилася, як палиця, наша щогла і впала на корабель. Падаючи, вона розтрощила голову керманичеві, і він мертвий упав у море. Блиснула блискавка Зевса і розбила на тріски корабель. Усіх моїх супутників поглинуло море. Врятувався тільки один я. Насилу впіймав я уламок щогли та кіль мого корабля і зв'язав їх. Ущухла буря. Почав віяти Нот. Він помчав мене просто до Харібди. Вона в цей час з ревом глитала морську воду. Ледве встиг я вхопитись за гілки смоковниці, що росла на скелі біля самої Харібди, і повис на них, прямо над жахливою Харібдою. Довго чекав я, щоб знов виригнула Харібда разом з водою щогли й кіль. Нарешті, випливли вони з її страшної пащі. Випустив я гілки смоковниці і кинувся вниз просто на уламки мого корабля. Так урятувався я від загибелі в пащі Харібди. Врятувався я з волі Зевса і від потворної Сцілли. Не помітила вона, як плив я по хвилях бурхливого моря.

Дев'ять днів носився я безкраїм морем, і, нарешті, прибило мене хвилями до острова німфи Каліпсо. Та про це я вже оповідав вам, Алкіною і Арето, оповідав я й про те, після яких великих небезпек доплив я до вашого острова. Нерозумно було б, коли б я знов почав розповідати вам про це, а вам нудно було б мене слухати.

Так скінчив Одіссей оповідання про свої пригоди.

Повернення Одіссей на Ітаку

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Другого дня приготувалися феакійці до відплиття. Навантажили вони на корабель багаті дарунки, піднесені Одіссеєві. Сам Алкіной керував усіма приготуваннями. Коли все було готове, у палаці Алкіноя принесено жертву Зевсові і влаштовано прощальний бенкет. Нетерпляче дожидав Одіссей приходу вечора. Зрадів він, побачивши, що сонце вже схиляється на захід і ближчає вечір. Коли вже почали густішати вечірні сутінки, попрощався Одіссей з царем Алкіноєм та богорівною Аретою і пішов на корабель. За ним служниці несли скриню з дарунками, вино й запас їжі на дорогу. Зійшов Одіссей на корабель і ліг на приготоване для нього ложе. Налягли на весла могутні гребці, і вийшов корабель у відкрите море. А боги навіяли на Одіссея глибокий сон; спокійно спав він під час усієї подорожі. Швидше, ніж сокіл, нісся корабель по морю і на світанку вже пристав до берегів Ітаки, недалеко від грота, присвяченого наядам. Феакійці обережно перенесли сплячого Одіссея на берег і поклали на піску. Коло нього наставили вони і всі дарунки, дані йому феакійцями. Потім вирушили вони назад. Побачивши корабель, який повертається назад, Посейдон страшенно розгнівався на феакійців за те, що проти його волі відвезли вони Одіссея на батьківщину. Почав скаржитись на них Посейдон громовержцеві Зевсу. Порадив Зевс своєму братові покарати феакійців: обернути їх корабель, коли він увіходитиме в рідну гавань, у високу скелю. Помчав Посейдон до острова феакійців і став чекати там повернення корабля. Ось замаячив уже корабель у морській далині. На березі зібрався великий натовп, щоб зустріти моряків.

Ось показався уже біля входу в гавань корабель. Раптом обернувся він у скелю. Сповістили про це чудо цареві Алкіною. Зрозумів він, що здійснив Посейдон свою погрозу — покарати феакійців за те, що розвозять вони по морю мандрівників. Скликав Алкіной усіх жителім і звелів їм принести умилостивлюючі жертви Посейдонові, щоб не загородив він високою горою доступ до їх міста. Щиро почали благати феакійці Посейдона зм'якшити свій гнів і дали обітницю ніколи не відвозити більше мандрівників на їх батьківщину.

Тим часом Одіссей прокинувся на морському березі. Не впізнав він рідної Ітаки, бо всі околиці повила богиня Афіна густою імлою. В розпачі був Одіссей. Він гадав, що феакійці залишили його на якомусь відлюдному острові, і почав голосно нарікати на свою гірку долю.

Оглядівшись навколо, побачив він поряд себе дарунки феакійців. Вони були всі цілі. Сумний пішов Одіссей по берегу моря й зустрів прекрасного юнака. Запитав він його, що за країна, і раптом почув, що він на Ітаці. Запитав і юнак Одіссея, хто він. Обережний Одіссей відповів, що він мандрівник, родом з Кріту, звідки втік він, убивши з помсти сина Ідоменея, Архілоха. На кораблі феакійців думав він вирушити в Пілос або в Еліду, але феакійці зрадливо кинули його тут на березі, коли він заснув, викравши всі його багатства. Вислухавши цю повість, юнак усміхнувся і враз змінив свій образ. Перед Одіссеєм стояла богиня Афіна Паллада. Похвалила вона Одіссея за його обережність і підбадьорила його, обіцяючи тепер йому свою допомогу; богиня сказала, що коли й не завжди допомагала вона йому досі, то тільки через те, що не хотіла розгнівати Посейдона. Звеліла Одіссеєві Афіна нікому не відкривати, хто він. Але не міг повірити Одіссей, що він, нарешті, в Ітаці. Тоді розвіяла Афіна млу, яка вкривала Ітаку, і Одіссей упізнав свою батьківщину. Припав він до землі і почав з захопленням цілувати її. А Афіна обернула Одіссея в убогого жебрака. Поморщилась на обличчі й плечах шкіра в Одіссея, схуд він, упали з його голови розкішні кучері, потьмяніли очі, а повіки взялися струпами. Вдягла його Афіна у лахміття, через плече на мотузці перекинула латану торбу, в руки дала костур. Звеліла вона Одіссеєві сховати дарунки феакійців у печері і йти під виглядом жебрака до свинопаса Евмея, а сама полинула у Спарту, щоб повернути звідти сина Одіссея Телемаха.

Одіссей в Евмея

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Коли Одіссей наблизився до житла свинопаса Евмея, той був дома сам і працював, сидячи при вході. Побачили Одіссея собаки і кинулись

на нього, люто гавкаючи. Вони роздерли б Одіссея на шматки, якби не прибіг Евмей і не відігнав їх.

— Мандрівнику, — сказав Одіссеєві Евмей, не впізнавши його під виглядом жебрака, — ти загинув би, і новий смуток вразив би мене, крім того смутку, який мене гнітить, про загибель Одіссея. Але ходімо до мене в хату, я нагодую тебе і дам відпочити.

Пішов Одіссей до житла Евмея, складеного з грубого каміння. На дворі, біля дому, були хліви для свиней. Евмей з Одіссеєм увійшли до хати, і Евмей посадив мандрівника на складений хмиз, укритий шкурою сарни. Потім пішов він у хлів, де були поросята, узяв двох, заколов і засмажив. Налив також вина Евмей для трапези в дерев'яний кубок і поставив усе це на стіл. Гірко скаржився Евмей, готуючи трапезу, на буйних женихів, що розкрадають гірше від морських розбійників дім Одіссея і нищать його численні стада. Уважно слухав його Одіссей і роздумував, як помсти-тися на женихах. Під час трапези почав Одіссей розпитувати Евмея про його господаря, а коли свинопас сказав, що загинув його володар, то поклявся Одіссей, що вернеться господар додому і вернеться швидко. Та не повірив клятві його Евмей. Спитав Евмей у мандрівника, хто він. І йому розповів Одіссей вигадану історію про свої біди.

Він розповів йому, як скривдили його старші брати, ділячи спадщину, що одружився він з багатою спадкоємницею, став багатий сам, був під Троєю, а повернувшись на батьківщину, вирушив в Єгипет. Розповів, як єгиптяни перебили майже всіх його супутників за те, що грабували вони їх місто. Але він урятувався, ублагавши царя Єгипту помилувати його. Сім років пробув він нібито в Єгипті, а звідти переправився у Фінікію. Один фінікієць умовив його їхати в Лівію. Він поїхав з ним, але Зевс розбив їх корабель своєю блискавкою. Врятувався тільки він сам; хвиля викинула його на берег країни феспротів1. На цьому острові цар феспротів нібито й розповів йому, що Одіссей з багатими дарунками повертається на батьківщину. Нарешті, на кораблі феспротів вирушив він в Дуліхій. Але феспроти задумали продати його в

рабство; тільки з великими труднощами утік він від них у той час, коли вони пристали до берега Ітаки. Повірив усій вигаданій історії Евмей, не повірив він лише тому, що чув про Одіссея мандрівник від царя феспротів. Він тут докорив мандрівникові, що про Одіссея розказує він для того, щоб одержати нагороду від його близьких. Але Одіссей сказав йому:

— Слухай, Евмею, якщо повернеться Одіссей, то обіцяй дати мені новий одяг, коли ж я обдурив тебе, то скинь мене, покликавши пастухів, з вершини скелі в море, щоб і надалі не сміли різні бродяги вигадувати небилиць.

Незабаром повернулись пастухи із стадом. Закололи жирну свиню і сіли вечеряти. Під час вечері ушанував мандрівника Евмей найкращим куском і першому передав йому кубок вина як гостеві.

Коли вони всі спокійно вечеряли, надворі знялась велика буря з дощем. Стало холодно. А в Одіссея не було навіть плаща, щоб укритись під час сну. Тоді розповів він Евмею і пастухам таку історію, щоб, зрозумівши натяк, дали вони йому плаща.

— Послухай, Евмею, послухайте й ви, — так почав Одіссей. — Раз під Троєю Менелай, Одіссей і я лежали в засідці. Холодно було вночі у заростях комишу, падав лапатий сніг, а я забув узяти з собою плащ; нарешті, я сказав про це Одіссеєві. Він зараз схитрував. Підвівшись, розбудив він воїнів, що лежали поруч, і сказав, що бачив поганий сон, а через те боїться він, що так далеко відійшли вони від кораблів; треба послати когось за підмогою до Агамемнона. Зараз встав один з воїнів, скинув із себе плащ і пішов до кораблів. А я підняв плащ, укрився і спокійно проспав аж до зорі.

Зрозумів натяк Евмей. Приготував він ложе Одіссеєві біля вогнища, постелив овечі і козячі шкіри і дав Одіссеєві вкритися свого плаща, що його носив він узимку. Солодко заснув Одіссей. А сам Евмей не

залишився дома. Повісивши через плече меч, узявши в руки спис і прикрившись плащем, пішов він до стада, що паслося біля підніжжя скелі.

Повернення Телемаха на Ітаку

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Покинувши Одіссея, оберненого на жебрака, богиня Афіна Паллада подалась у Спарту й швидко прибула до неї. Пішла вона в палац царя Менелая прямо до того покою, де спав Телемах із Пісістратом. Спокійно спав Пісістрат, а сон Телемаха був тривожний. І уві сні думав він усе про батька, тужачи за ним. Підійшла Афіна до узголів'я сина Одіссея і сказала йому:

— Час тобі, Телемаху, повернутись на батьківщину, де кинув ти все своє майно. Буйні женихи розкрадають його, все порозкрадають вони, якщо ти не вернешся. Подумай і про те, які зрадливі жінки. Якщо мати твоя погодиться вийти заміж за Еврімаха, то забуде вона про тебе і дбатиме тільки за дітей від другого чоловіка. Вертайся ж хутчіш додому. Але пам'ятай одно: женихи готують тобі засідку. Щоб уникнути її, пропливи ти вночі повз острів, а вранці, як почне світати, пристань в непомітному місці до берегів Ітаки. Корабель відішли потім до міста, а сам піди до свинопаса Евмея і від нього пошли вісника сповістити Пенелопу про своє прибуття.

Сказавши це, відійшла Афіна.

Телемах зараз же розбудив Пісістрата і почав квапити його, щоб якнайшвидше рушити назад у Пілос. Але Пісістрат умовив Телемаха почекати ранку. Не можна було вночі покинути Менелая, не попрощавшись з ним. Послухався Пісістратової ради Телемах. Незабаром злинула на небо і богиня зорі Еос. Настав ранок. До юнаків увійшов цар Менелай. Зустрів Менелая син Одіссея в дверях і звернувся

до нього з проханням швидше відпустити його додому в Ітаку. Не став Меиелай удержувати Телемаха, тільки просив його зачекати, поки приготує він дарунки, а тим часом прохав підкріпитися їжею перед тим, як вирушати в путь.

Пішов Менелай наказати рабам зготувати швидше трапезу. Потім, покликавши Єлену і сина Мегапента, пішов з ними до своєї скарбниці. Там вибрав він дарунки для Телемаха; прекрасна Єлена також вибрала подарунок — виткані нею самою розкішні шати для майбутньої нареченої Телемаха.

Підкріпившись їжею і прийнявши дарунки від Менелая, зібрались юні герої в дорогу; Менелай вийшов з палацу з кубком вина, призвавши богів вчинити возливання, й попросив юнаків переказати його привіт старцеві Нестору. Коли Телемах увійшов у колісницю і взяв уже в руки поводи, враз над палацом звився орел, що ніс у пазурах гуску. Слуги Менелая з криком бігли за орлом. Але вій злетів угору і зник праворуч від палацу. Усі зрозуміли, що це знак богів, а Телемах просив Менелая пояснити йому, що він означає. Задумався цар Спарти. За нього відповіла прекрасна Єлена:

— Вислухайте те, що скажу я вам! Це натхнули мене боги олімпійці. Як орел схопив гуску і роздер її, так і Одіссей, вернувшись додому, уб'є женихів. Може, навіть оце повернувся він і замишляє уже згубу женихам.

— О прекрасна Єлено! — вигукнув Телемах. — Якщо великий Зевс зробить те, що кажеш ти, то я, повернувшись додому, шанувавтиму тебе, як богиню!

З цими словами ударив по конях Телемах, і швидко помчали вони по шляху до Пілоса.

Переночували в дорозі юнаки в Фері у героя Діокла, а другого дня прибули в Пілос. Упросив Пісістрата Телемах не заїздити в палац до Нестора; боявся син Одіссея, що ще на день затримає його старець. Погодився Пісістрат і відвіз свого друга прямо до корабля, хоч і знав, що иевдоволеиий буде з цього його батько. Пісістрат навіть почав підганяти Телсмаха відплисти швидше в море, щоб не прийшов на берег, довідавшись про його повернсннням, сам Нестор і не затримав його. Поспішно поставили щоглу супутники Телемаха і вже хотіли відчалити від берега, як підійшов до корабля віщий Феоклімен. Він утік з Аргоса, боячись помсти за вчинене вбивство. Феоклімен прохав Телемаха узяти його на корабель і відвезти в Ітаку; там не стали б переслідувати його родичі вбитого. Погодився Телемах і взяв на свій корабель Феоклімена. Швидко відчалив корабель і понісся, гнаний попутним вітром, у відкрите море.

У цей час Одіссей був ще в Евмея. Уранці хотів Одіссей іти збирати милостиню в місто; він навіть думав просити женихів узяти його на послуги. Але Евмей умовив його цього не робити, розповівши Одіссеєві, які буйні й жорстокі женихи. Тоді почав розпитувати Одіссей про батька свого Лаерта і дружину Пенелопу. Все розповів йому Евмей, не підозрюючи, що розказує він це не мандрівникові, а самому Одіссеєві. Нарешті, Одіссей попросив Евмея розповісти йому про те, як попав сам Евмей на Ітаку. Охоче погодився Евмей і розповів Одіссеєві, що сам він родом з острона Сіри і син царя Ктесія. Одного разу па острів прибули фінікійські купці. Вони умовили рабиню його батька, також фінікіянку родом, викрасти його у батька, обіцявши вернути її за це на батьківщину. Погодилась рабиня, потай вивела його з палацу і підвезла на корабель фінікійців. Відпливли фінікійці в море, прямуючи до берегів Фінікії. Шість днів пливли фінікійці морем, на сьомий день вразила своєю стрілою богиня Артеміда зрадницю-рабиню. А фінікійці, приставши до Ітаки, продали маленького Евмея Лаертові.

Уважно слухав оповідання Евмея Одіссей. Була вже пізня ніч, коли скінчив свою розповідь Евмей. Полягали спати Одіссей і Евмей, та

недовгий був їх сон, скоро зайнялася на небі вранішня зоря, і мусили вони покинути своє ложе.

Цього ранку прибув на Ітаку і Телемах. Він пристав в укритому місці до берега, як звеліла йому Афіна, зійшов з корабля, попрохав свого друга Перайя дати притулок на час Феокліменові і зібрався нже йти до Евмея. Раптом над ним з'явився сокіл з голубкою в пазурах. Узяв Феоклімен Телемаха за руку і тихо сказав йому:

— Щасливе це знамення, Телемах! Немає роду могутнішого в Ітаці над твій рід. Вічно матимете владу ви над усією Ітакою.

Зрадів цьому пророцтву Телемах. Вирядив він своїх супутників на кораблі у міську гавань, а сам, радісний, пішов до свинопаса Евмея.

Телемах приходить до Евмея. Одіссей і Телемах

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Рано прокинулись Одіссей і Евмей. Зготували вони собі сніданок і почали підкріпляти свої сили їжею. Раптом собаки Евмея кинулись з веселим гавканням назустріч Телемахові, що наближався, і почали до нього лащитись. Почув Одіссей ходу, зараз показався біля входу в житло Евмея і сам Телемах. Скочив йому назустріч свинопас Евмей. Обняв він Телемаха, як той увійшов, і, ллючи сльози радості, почав цілувати його. Так радий був Евмей поверненню Телемаха, як радий буває батько, коли повернеться єдиний його син після довгої розлуки. Встав і Одіссей, він хотів поступитись своїм місцем синові. Ласкаво звернувся до нього Телемах і сказав:

— Сядь, мандрівнику! Не турбуйся, мені приготує місце, де сісти, Евмей.

Евмей поспішно приготував Телемахові сидіння і подав йому їжі й вина. Під час трапези Телемах запитав Евмея, звідки цей мандрівник, хто привіз його в Ітаку. Розповів йому Евмей ту вигадану історію, яку сам він чув від Одіссея, і прохав прийняти мандрівника у своєму домі. Але Телемах не міг обіцяти це зробити: як міг вій, такий юний ще, здолати буйний натовп женихів? Він міг лише обіцяти вислати мандрівникові нову одіж і меч у подарунок і допомогти йому вернутися на батьківщину. Пожалів Одіссей Теле-маха і почав, ніби нічого не знаючи, розпитувати його про бешкети женихів і питати, чи не вороже ставиться до нього народ Ітаки та його родичі.

— Краще вже бути вбитим у своєму домі, спробувавши силою вигнати буйних женихів, ніж терпіти образи і бачити, як розграбовують твоє майно, — такими словами скінчив своє розпитування Одіссей.

Але що міг відповісти на це Телемах, він міг лише сказати, як важко йому, єдиному синові, боротись з буйним натовпом женихів, що замишляють, до того ж, убити його. Телемах побоювався навіть сповістити Пенелопу про своє повернення. Він послав Евмея до міста і наказав йому таємно переказати матері, що він вернувся, аби не дізнались про це женихи. А сповістити старця Лаерта, який теж страшенно турбувався про долю свого внука, повинна була Пенело-па, пославши до нього одну з вірних рабинь.

Поспішно пішов Евмей виконати доручення Телемаха. Тільки-но вийшов він, як з'явилася перед Одіссеєм, незрима для Телемаха, І богиня Афіна Паллада; викликала вона Одіссея з хатини і там, біля огорожі двору, повернула йому попередній образ, діткнувшись до нього жезлом, і звеліла відкритись Телемахові.

Коли Одіссей вернувся до хатини, з подивом глянув на нього Телемах; він думав, що йому з'явився один з безсмертних богів, такий був гарний і величний Одіссей.

— О мандрівнику! — вигукнув Телемах, — в іншому образі з'являєшся ти мені тепер! Ти — один з безсмертних богів! Згляньсь панас! Великі жертви принесемо ми тобі.

— Ні, не бог я! — відповів Одіссей. — Я твій батько Одіссей, заради якого терпів ти кривди від буйних женихів.

З любов'ю обняв Одіссей свого сина і з сльозами поцілував його. Але Телемах не міг відразу повірити, що справді повернувся, нарешті, на батьківщину його батько. Адже тільки що бачив він його в образі старого, нещасного мандрівника. Як міг змінитися він так? Хіба може смертний творити такі чудеса? Сумнів огорнув Телемаха. Та Одіссей розвіяв цей сумнів, сказавши, що богиня Афіна обернула його в мандрівника, вона ж вернула йому і його справжній образ. Повірив тоді Телемах, що перед ним стоїть його батько. ()бняв він батька. Сльози радості полились йому з очей. Нарешті, поли минула перша радість побачення, Телемах запитав батька, як повернувся він на батьківщину, хто привіз його до Ітаки швидкохідним кораблем. Розповів Одіссей синові, як привезли його феакійці, як заховав він дарунки феакійців у глибокій печері і як богиня Афіна зустрілася йому й послала його до Евмея. Одіссей почав розпитувати Телемаха про женихів. Він палав помстою і хотів швидше помститися їм за всі кривди. Чи ж можливо це? Адже женихів багато! Звідусіль зібралися вони. їх сто шістнадцять чоловік. Хіба можуть двоє — Одіссей і Телемах — стати до відкритого бою з таким натовпом? Але Одіссей має могутніх помічників, з якими не можуть боротися смертні, хоч би як багато їх було. Помічники ці — громовержець Зевс і дочка його Афіна Паллада.

Сподіваючись на їх допомогу, вирішив так діяти Одіссей: Телемах мав іти в місто до женихів, а за ним прийде і він сам, під виглядом мандрівника-жебрака, з Евмеєм, нібито для того, щоб збирати милостиню. Хоч як ображатимуть його женихи, все терпітиме Одіссей. Потім, за поданим знаком, Телемах має винести зброю, залишивши тільки зброю для себе й для батька. А головне, що необхідно, це зберігати в глибокій таємниці повернення Одіссея, щоб ніхто не знав

про це, навіть Пенелопа, бо не всі раби й рабині додержали вірності Одіссеєві. Довго радилися Одіссей з Телемахом.

У цей час прибув до міста й корабель Телемаха. Супутники його зараз же послали вісника до Пенелопи сповістити про повернення сина. З цим вісником біля самого палацу Одіссея зустрівся Евмей. Разом увійшли вони до Пенелопи. Голосно оповістив вісник Пене-лопі про повернення сина. А Евмей, нахилившись до неї, тихо переказав усе, що доручив йому Телемах. Зраділа Пенелопа, що знову з нею її син. Швидко донеслась звістка про повернення Телемаха й до женихів. Полякалися вони. Зібралися всі женихи на майдані і почали радитись, що їм робити. Антіной почав радити вбити Телемаха, бо він їх єдина перешкода. Але Амфіном не погодився на це. Він боявся прогнівити Зевса і радив перш запитати богів. Якщо дадуть боги сприятливу ознаку, то він готовий сам був убити Телемаха, коли ж ні, то й іншим не радив Амфіном здіймати руки на Телемаха. Погодилися з Амфіномом женихи й пішли до палацу Одіссея.

Оповісник Медонт сповістив Пенелопу, що замишляють женихи. Вийшла вона до них і гірко докоряла їм за їх підступність. Особливо ж докоряла Пенелопа Антіноєві, батька якого колись урятував Одіссей від гніву народу. Еврімах почав заспокоювати Пенелопу. Він казав, що женихи ніколи не здіймуть руки на Телемаха. Та хоч і говорив це Еврімах, а сам тільки про те й гадав, як би згубити Телемаха.

Тим часом Евмей повернувся до своєї хатини. Богиня Афіна обернула знову Одіссея в мандрівника, щоб не впізнав його Евмей. Розповів свинопас, що бачив у місті, і почав готувати всім вечеряти. Наситившись, усі полягали спати.

Одіссей приходть під виглядом мандрівника до свого палацу

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Другого дня, ледве край неба забарвився яскравим пурпуром зорі, Телемах вирушив до міста. Відходячи, він звелів Евмеєві провести до міста мандрівника, щоб він міг там збирати милостиню. Прийшовши додому, Телемах першою зустрів свою стару няню Евріклею. Невимовно зраділа вона, побачивши Телемаха, і з плачем обняла його. Вийшли назустріч синові Одіссея усі рабині. Дізнавшись про повернення сина, вийшла йому назустріч і Пенелопа. Обняла вона сина й почала розпитувати його, про що дізнався він під час своєї подорожі. Але нічого не став розповідати їй Телемах, — він поспішив на міський майдан, щоб привести Феоклімена у свій дім.

Коли Телемах прийшов на міський майдан, женихи цілим натовпом обступили його, кожен з них поспішав побажати йому чогось доброго, а глибоко в серці замишляли вони загибель Телемахові.

Незабаром прийшов па майдан і Феоклімен з Перайєм, що дав йому притулок на час, поки не було в місті Телемаха.

Зараз же Телемах запросив Феоклімена до себе в дім і пішов з ним. Дома, обмившись у прекрасних мармурових ваннах, Телемах з Феокліменом сіли до трапези. Вийшла до них Пенелопа й сіла біля їх стола із своєю роботою. Телемах розповів матері про свою подорож у Пілос і Спарту. Засмутилась Пенелопа тим, що нічого не дізнався Телемах про батька. Але Феоклімеп почав заспокоювати її; він запевняв, що Одіссей уже в Ітаці, що він напевно ховається десь, щоб певніш приготувати згубу женихам. Феоклімен казав, що коли б Одіссей не повернувся в Ітаку, не послали б знамення боги при поверненні Телемаха.

Під час розмови Пенелопи з Телемахом та Феокліменом женихи розважались надворі киданням диска й списа. Незабаром пригнали пастухи кіз і овець для бенкету женихів. Юрбою увійшли женихи в дім Одіссея і взялися до готування бенкету. Оповісник Медонт скликав їх до бенкетного залу.

Тим часом Одіссей з Евмеєм помалу йшли в напрямі до міста. Спираючись на костур, йшов Одіссей під виглядом немічного старця. Вони вже були недалеко від міста, коли біля джерела, з якого жителі міста брали воду, зустрів їх пастух Мелантій. Побачивши Евмея з мандрівником, зухвалий Мелантій почав глузувати з них і крикнув:

— Ось веде один негідник другого! Куди ти, дурний Евмею, ведеш цього старця? Гляди, переламають йому ребра женихи, якщо тільки він насмілиться показатись у домі Одіссея!

Крикнувши це, Мелантій сильно вдарив ногою Одіссея, але навіть не поворухнувся від цього удару Одіссей. Насилу стримався він, щоб не вбити зухвальця, ударивши його головою об землю. Евмей почав загрожувати Мелантію, що погано йому буде, коли повернеться Одіссей. Але Мелантій грубо відповів, що даремно сподівається він на повернення Одіссея, що скоро й Телемаха вб'ють женихи, а самого Евмея продадуть якимсь чужинцям. З цими погрозами пішов Мелантій.

Поволі йшли Евмей з Одіссеєм. Нарешті, наблизилися вони до палацу Одіссея. Звідти неслися звуки кіфари і співи. Бенкет женихів був саме в розпалі. Увійшли Евмей і Одіссей, голосно розмовляючи один з одним, у двір. Там на купі гною, біля самої брами, лежав старий пес Одіссея, Аргус. Тільки-но почув він голос свого господаря, як насторожив вуха. Почув вірний Аргус свого пана, вильнув хвостом і хотів піднятися, щоб кинутися йому назустріч, але не було вже сили в нього зрушити з місця. Усіма покинутий, старий, він здихав. Впізнав свого вірного Аргуса і Одіссей. Сльоза скотилася з його очей, швидше змахнув він сльозу рукою, щоб не помітив її Евмей. Поворухнувся Аргус і здох. Двадцять років чекав він свого господаря і відразу впізнав його, навіть в образі старця.

Евмей увійшов до бенкетного залу перший і сів коло Телемаха. Слідом за Евмеєм увійшов і Одіссей. Але не пішов він до гостей, а сів біля самого входу, прихилившись до дверей. Зараз узяв Телемах хліба й м'яса, звелів віднести Одіссеєві і сказати йому, щоб сміливо йшов він до

гостей прохати милостиню. Встав Одіссей і почав обходити усіх гостей. Усі подавали йому, відмовив один тільки Антіной. Але Одіссей почав настійно прохати і в нього милостині. Розсердився жорстокий, грубий Антіной і прогнав від себе Одіссея. Відійшов від нього Одіссей, промовивши:

— Так, бачу я, що розум твій не такий гарний, як обличчя, коли шкодуєш дати мені шкуринку хліба, та ще й чужого!

Спалахнув гнівом Антіной, схопив лавку і з усієї сили кинув нею в Одіссея і попав йому в спину. Але Одіссей навіть не похитнувся від сильного удару. Він стояв ніби незрушна скеля; тільки грізно струснув він головою, сів знову біля самих дверей і сказав:

— Не біда, якщо хтось перенесе побої, боронячи своє майно. Якщо тільки богині помсти Еріннії захищають й жебраків, то замість шлюбу жде тут Антіноя смерть!

Ще дужче розсердився Антіной, почувши слова Одіссея, але женихи почали докоряти йому за те, що образив він мандрівника, який прийшов у дім, бо ж бувало не раз, що в постаті жебраків-мандрів-ників приходили до людей і безсмертні боги. Гірко було бачити і Телемахові, як образив Антіной його батька, але, пам'ятаючи умову, стримав вій свій гнів.

Дізналася і Пенелопа, як образив Антіной нещасного мандрівника. Ще більше зненавиділа вона зухвалого Антіноя. Покликавши до себе Евмея, розпитала вона його про мандрівника, а коли дізналася, що Одіссей був колись гостем батька мандрівника, вигукнула:

— О, вірю я, що жорстоко помстяться Одіссей і Телемах на женихах, коли повернеться Одіссей!

Тільки-но сказала це Пенелопа, як Телемах голосно чхнув. Зраділа цій ознаці Пепелопа, тепер вона була певна, що рано чи пізно загинуть женихи від руки її чоловіка. Вона звеліла Евмеєві привести до себе мандрівника, щоб розпитати його про Одіссея. Але Одіссей відмовився зараз же йти до Пенелопи, він прохав почекати до вечора, бо не хотів ще дужче дратувати женихів. Погодилася чекати Пенелопа.

Бенкет женихів ставав дедалі гучнішим. Настала ніч.

Евмей давно вже пішов додому. Женихи все ще не розходилися. Коли це в дверях з'явився один жебрак, відомий у всій Ітаці ненажера і п'яниця, на ймення Ір. Побачивши мандрівника в дверях, почав гнати його Ір, але Одіссей не йшов. Тоді Ір почав погрожувати йому, що поб'є його, якщо він зараз же не піде геть. Зчинилася сварка. її почув Антіной і, бажаючи дати розвагу собі і женихам, вирішив улаштувати бійку Іра з мандрівником. Переможцеві вій обіцяв дати, як нагороду, козячий смажений шлунок, а крім того, дозволити щодня приходити по милостиню. Обступили женихи Іра й Одіссея і підбивали їх помірятися силами. Одіссей погодився битись з Іром, але спершу взяв клятву з женихів, що вони не допомагатимуть Ірові. Женихи дали клятву. Тоді Одіссей зняв своє лахміття і оперезався ним. Із здивованням побачили женихи могутнє тіло Одіссея, його мускулясті руки, широкі груди й плечі. Страшенно злякався Ір, але не битися з Одіссеєм він уже не міг, бо раби схопили його, оперезали і поставили навпроти Одіссея. З страху ледве держався Ір на ногах. Поглянувши на нього, Одіссей подумав, чи вбити його ударом кулака, чи тільки збити з ніг. Вирішив Одіссей, що могутнім ударом він може збудити підозріння женихів; тому, коли Ір ударив його в плече, він і собі також ударив його по голові над самим вухом. Упав Ір додолу й закричав від болю. А Одіссей схопив його за ногу і виволік з бенкетного залу на двір, там посадовив під муром біля брами, накинув йому па плечі драну торбу й дав у руки костур. Так провчив Одіссей Іра за те, що він задумав зухвало гнати його, мандрівника, з його ж власного дому. Дуже зраділи женихи, що позбавив їх Одіссей від настирливого Іра. Вони весело поздоровляли його з перемогою, а один з них, Амфіном, підніс Одіссеєві келих з вином

і побажав, щоб боги знову послали йому багатство і щастя. Амфіном був найкращим з женихів, часто удержував він їх від бешкетів і завжди захищав Телемаха. Знав це Одіссей і, бажаючи врятувати Амфінома, порадив йому покинути юрбу женихів і повернутися до батька, бо забаром повернеться Одіссей і загибель тоді загрожує всім женихам. Але не послухав Одіссейової ради Амфіном, сам ішов він назустріч своїй загибелі.

У цей час богиня Афіна Паллада спонукала Пенелопу вийти до женихів, щоб ще дужче розпалити в них бажання одружитись з нею і щоб Одіссей і Телемах ще більш оцінили її вірність і любов до них. Зараз покликала Пенелопа Евріному і наказала прикликати двох рабинь, які мали провести її в бенкетний зал до женихів. Коли Еврінома вийшла, богиня Афіна навіяла короткий сон на Пенелопу і уві сні наділила її такою красою, що вона засяяла, неначе богиня кохання Афродіта. Рабині, увійшовши, розбудили Пенелопу. Встала Пенелопа і пішла до женихів. З захопленням дивилися вони на дружину Одіссея, що ввійшла. А Пенелопа прикликала до себе Телемаха і докоряла йому за те, що дозволив він образити в своєму домі нещасного мандрівника. Покірно вислухав материн докір Телемах. Звернувся один із женихів, Еврімах, до Пенелопи й почав славити її красу. Вислухала його Пенелопа і відповіла, що немає вже більш у неї колишньої вроди, втратила вона її, відколи покинув її Одіссей; аж тоді знов вернулася б до неї врода, якби повернувся Одіссей. Докоряла вона женихам за те, що примушують вони її етапі з кимось із них до ненависного їй шлюбу і пустошать дім Одіссея своїми бенкетами. Не так було в минулі часи, тоді женихи намагались дарунками прихилити наречену і не марнували чужого майна. Але не послухали женихи докорів Пенелопи; спокійно вислухавши її, послали вони слуг своїх по багаті дари і обдарували ними Пенелопу, гадаючи схилити її до шлюбу дарунками. Мовчки прийняла Пенелопа дари і пішла з рабинями своїми до себе в покої.

Тільки-но вийшла Пенелопа, як женихи звеліли рабиням принести три великих світильники і запалити на них огонь, щоб ясніш освітити бенкетний зал. Виконали рабині наказ. А Одіссей сказав рабиням, щоб

ішли вони робити своє діло, а він доглядатиме світильників. Але одна з рабинь, Меланто, почала знущатися з нього й лаяти його. Одіссей пригрозив зухвалій Меланто, що поскаржиться на неї Пепелопі. Злякалися рабині цієї погрози і, поспішаючи, пішли. А Одіссей став доглядати вогню на світильниках. Еврімах, щоб розвеселити женихів, глузуючи з Одіссея, сказав:

— Бачу я, що бог якийсь послав до нас цього мандрівника, щоб світліш було нам бенкетувати. Світло йде не від світильників, а від його лисої голови, на якій немає жодної волосинки.

Засміялись женихи, а Еврімах почав ще більше знущатися з Одіссея. Спокійно відмовив йому Одіссей:

— Велика твоя пиха, Еврімах, але ж ти уявляєш собі, що ти дужий тільки через те, що тебе оточують слабкі люди. Коли б повернувся зараз, на твою біду, Одіссей, тоді ці широкі двері відразу здалися б тобі вузькими, так поспішно кинувся б ти тікати.

Страшенно розгнівався Еврімах, схопив він лавку і з розмаху кинув її в Одіссея. Але Одіссей спритно ухилився від удару. Лавка попала в руку раба, який розносив вино, і з стогоном упав він додолу, впустивши келих. Зняли галас женихи. Вони обурювались, що почалися в них на бенкеті постійні сварки з тієї хвилини, відколи з'явився мандрівник. Але Телемах сказав, що не в цьому причина сварок; причина в тому, що всі похмеліли й час кінчати бенкет. Хоч як досадно було женихам чути такі слова Телемаха, все ж мусили вони скінчити бенкет. Наповнили вони ще раз вином свої келихи, випили і розійшлись по домівках.

Коли порозходились усі женихи, Одіссей сказав Телемахові, що тепер треба винести всю зброю з бенкетного залу. Покликав Телемах Евріклею і звелів їй замкнути всіх служниць в їх приміщенні, щоб не бачили вони, як виноситимуть зброю, яку треба прибрати, щоб не псувалася вона від диму. Виконала Евріклея наказ Телемаха. Почали

виносити Телемах і Одіссей зброю, а богиня Афіна незримо світила їм, запаливши свій світильник. Здивувався Телемах, бачивши, як розливалось всюди світло від невидимого світильника, і запитав Одіссея, звідки це світло. Але Одіссей заборонив синові розпитувати; боявся він, щоб не прогнівив богиню Телемах своїми розпитуваннями. Прибравши всю зброю, Одіссей пішов до покоїв Пенелопи. Вона з нетерпінням чекала мандрівника розпитати його про Одіссея. А Телемах пішов у свої покої й спокійно заснув.

Одіссей і Пенелопа

Коли Телемах пішов спати, до бенкетного залу прийшла із своїми рабинями Пенелопа. Рабині поставили для своєї господині крісло з слонової кості, оздоблене сріблом, біля вогнища, а самі почали прибирати з стола, де бенкетували женихи. Рабиня Меланто знову почала ганьбити Одіссея, гнати його з дому і погрожувати йому, що кине в нього гарячу головешку, якщо він не піде геть. Похмуро глянув на неї Одіссей і сказав:

— Чого ти гніваєшся на мене? Правда, я жебрак! Така вже моя доля, а був час, коли і я був багатий; але всього позбувся я з волі Зевса. Може, і ти позбудешся скоро краси, і зненавидить тебе твоя господиня. Гляди, повернеться Одіссей, і доведеться тобі відповісти за своє зухвальство! Коли ж і не повернеться він, то вдома Телемах, він знає, як поводяться рабині. Ніщо не заховається від нього!

Почула Одіссейові слова і Пенелопа. Гнівно сказала вона Меланто:

— На всіх лютуєш ти, наче пес на ланцюгу! Гляди, я знаю, як ти поводишся! Доведеться тобі заплатити головою за твою поведінку. Хіба ти не знаєш, що я сама покликала сюди цього мандрівника?

Наказала поставити Пенелопа біля вогнища крісло для Одіссея і, коли він сів біля неї, почала розпитувати його про Одіссея. Розповів їй

мандрівник, ніби колись приймав він сам як гостя Одіссея на Кріті, коли той, захоплений бурею, пристав до берегів Кріту по дорозі в Трою. Заплакала Пенелопа, почувши, що бачив мандрівник двадцять років тому Одіссея. Бажаючи перевірити, чи правду говорить він, спитала його Пенелопа, як був одягнений Одіссей. Ніщо не було легше мандрівникові, як описати свій же власний одяг. З найменшими подробицями змалював він його, і повірила тоді йому Пенелопа. А мандрівник почав запевняти, що Одіссей живий, що недавно він був у країні феси-ротів, а звідти поїхав у Додону запитати там оракула Зевса.

— Скоро повернеться Одіссей! — казав мандрівник. — Раніш ніж скінчиться рік, раніш ніж буде ще молодик, повернеться Одіссей.

Рада була повірити йому Пенелопа, але не могла, — адже стільки років ждала вона Одіссея, а він усе ще не повертався. Звеліла Пенелопа рабиням приготувати мандрівникові м'яке ложе. Але Одіссей прохав, щоб стара Евріклея перша обмила йому ноги.

Охоче погодилася Евріклея обмити ноги мандрівникові: він і на зріст, і всім своїм виглядом, і навіть голосом нагадував їй Одіссея, якого вона колись сама випестила. Принесла Евріклея води в мідному тазу і нахилилась, щоб обмити мандрівникові ноги. Враз упав їй в очі шрам на його нозі. Добре знала вона цей шрам. Колись завдав глибокої рани Одіссеєві кабан, коли полював він із синами Автоліка на схилах Парнасу. По цьому саме шраму впізнала Одіссея Евріклея. Перекинула вона від великого здивування таз з водою. Сльози заволокли їй очі, і тремтячим від радощів голосом сказала вона:

— Одіссею, невже це ти, моє дороге дитя? Як не впізнала я тебе раніш!

Хотіла Евріклея сказати й Пенелопі, що повернувсь, нарешті, ЇЇ чоловік, але Одіссей зараз затулив їй рот рукою і тихо промовив:

— Так, я Одіссей, якого ти виняньчила! Але мовчи, не видавай моєї таємниці, інакше ти згубиш мене. Бережись сказати комусь про моє повернення! Суворо покараю я тебе і не помилую, хоч ти й моя годувальниця, коли каратиму рабинь за всі їх лихі вчинки, якщо дізнаються вони від тебе, що я повернувся.

Поклялася Евріклея зберегти таємницю. Радіючи, що повернувся Одіссей, принесла вона ще води і обмила йому ноги. А Пснелопа не помітила, що сталося; всією її увагою заволоділа богиня Афіна.

Коли Одіссей сів знову біля вогнища, почала нарікати на свою гірку долю Пенелопа і розповіла про сон, який бачила нещодавно. Нона бачила, ніби орел роздер усіх її білосніжних домашніх гусей і всі жінки Ітаки оплакували їх разом з нею. Та раптом орел прилетів назад, сів на даху палацу і людським голосом промовив: "Пе-нелопо, це не сон, а знамення того, що збудеться. Гуси — це женихи, а я — Одіссей, який незабаром повернеться".

Одіссей сказав Пенелопі, що сон її, як і сама вона бачить, такий ясний, що його не варт і тлумачити. Та не могла навіть такому сну йняти віри Пенелопа, вона не вірила, що повернеться, нарешті, Одіссей. Вона сказала мандрівникові, що надумала другого дня випробувати женихів: винести лук Одіссея і запропонувати їм напнути його і влучити в поставлену ціль; того з них, хто зробить це, вирішила вона обрати собі за чоловіка. Порадив Пенелопі мандрівник не відкладати цієї проби і додав:

— Перш ніж хтось із женихів напне лук і влучить у ціль, повернеться Одіссей.

Так розмовляла з мандрівником Пенелопа, не підозрюючи, що говорить з Одіссеєм. Але було вже пізно. Хоч Пенелопа готова була всю ніч говорити з мандрівником, все ж час був їй іти вже на спочинок.

Встала вона й пішла до свого покою з усіма рабинями, і там навіяла на неї богиня Афіна солодкий сон.

А Одіссей, влаштувавши собі ложе з шкури бика й овчин, ліг на ньому, та не міг заснути. Він усе думав, як помститися на женихах. Наблизилась до його ложа богиня Афіна; вона заспокоїла його, обіцяла свою допомогу і сказала, що вже скоро скінчаться усі його біди.

Нарешті, приспала Одіссея богиня Афіна. Та недовго спав він, розбудив його голосний плач Пепелопи, яка нарікала на те, що не лають боги повернутись Одіссеєві. Встав Одіссей, прибрав своє ложе і, вийшовши надвір, почав благати Зевса послати йому добру ознаку в перших словах, які він почує цього ранку. Почув Зевс Одіссея, і розкотився грім по небу. А перші слова, почуті Одіссеєм, були слова рабині, яка молола на жорнах борошно. Вона бажала, щоб це був останній день, який у бенкетах проведуть женихи в домі Одіссея. Зрадів Одіссей. Тепер він знав, що допоможе йому Зевс-громовержець помститися на женихах.

Одіссей розправляється з женихами

Викладено за поемою Гомера "Одіссея"

Уранці юрбою увійшли до бенкетного залу рабині і почали прибирати його для бенкетування женихів. Евріклея послала рабинь по воду, звеліла вимити підлогу, вкрити лави новими пурпурними покривалами й помити посуд. Незабаром вийшов із своїх покоїв Те-лемах і, розпитавши в Евріклеї, як провів ніч мандрівник, пішов на міську площу. Пригнали Евмей, Філотій та Мелантій кіз, овець, свиней і корову для бенкету женихів. Евмей і Філотій ласкаво привіталися з мандрівником, жаліючи його, що доводиться йому бездомним блукати по світу. Згадав Філотій Одіссея. Він шкодував свого господаря. Дивлячись па мандрівника, думав він: невже і його господар мусить блукати бездомним на чужині? Евмей і Філотій почали благати богів, щоб повернули вони додому

Одіссея. Захотів утішити Одісссй своїх вірних слуг і сказав, обернувшись до Філотія:

— Присягаюсь тобі великим Зевсом і священним вогнищем у палаці Одіссея, що не встигнеш ти ще піти звідси, як повернеться додому Одіссей, і ти побачиш, як помететься він на буйних женихах.

Але якщо Евмей і Філотій були привітні з мандрівником, то грубий Мелантій почав знов ображати його і нахвалявся побити, коли не піде він геть з дому Одіссея. Нічого не сказав Мелантієві Одіссей, а лиш грізно насупив брови.

Почали, нарешті, збиратись женихи. Вони замислили вбити Телемаха, але послане богом знамення вдержало їх. Посідали до столу женихи, і почався бенкет. Телемах поставив біля дверей лаву й стіл для Одіссея і звелів подати йому їжі і вина; при цьому грізно сказав юний син Одіссея:

— Мандрівнику! сиди тут і спокійно бенкетуй з моїми гістьми. Знай, що нікому не дозволю я образити тебе! Мій дім не якась харчівня, де збирається усякий збрід, а палац царя Одіссея.

Почув слова Телемаха Антіной і зухвало вигукнув:

— Друзі! Хай погрожує нам, коли хоче, Телемах! Якби не послав нам грізного знамення Зевс, навіки втихомирили б ми його, і не був би він більш таким ненависним балакуном!

Нічого не відповів на цю погрозу Телемах. Мовчки сидів він і чекав, коли подасть йому умовний знак Одіссей. Богиня Афіна ще більше збуджувала буйство женихів, щоб дужче запала жадоба помсти в грудях Одіссея. Спонукуваний нею, вигукнув один із женихів, Ктесіпп:

— Слухайте, що я скажу вам! Мандрівник одержав від Телемаха чимало їжі й вина. Повинні і ми дати йому що-небудь. Я вже приготував йому подачку!

З цими словами схопив Ктесіпп коров'ячу ногу і з силою шпурнув її в Одіссея. Ледве встиг ухилитися він від удару. Грізно крикнув Ктесіппові Телемах:

— Щастя твоє, що ти промахнувся! Я б влучніш попав у тебе моїм списом, і довелось би твоєму батькові готувати для тебе не весілля, а похорон. Усім вам кажу я ще раз, що не дозволю ображати тут, у домі моєму, гостей!

Нічого не відповіли женихи, а Агелай почав радити їм перестати ображати мандрівника.

Раптом богиня Афіна збудила шалений регіт у женихів і затьмарила розум їх. Дико почали вони сміятись. Поблідли їх обличчя, очі їх затуманились сльозами, туга налягла їм на серце, мов важкий тягар. Неначе дикі звірі, почали вони жерти сире м'ясо. Женихи почали в своїм безумстві глузувати з Телемаха. Але мовчки сидів Телемах, не звертаючи уваги на їх насмішки. Чула Пенелопа із своїх покоїв несамовиті крики женихів за багатим бенкетом. Але ніколи ніхто не готував людям такого бенкету, який приготували женихам богиня Афіна і чоловік Пепелопи.

Нарешті, встала Пенелопа й пішла до комори, де переховувались скарби Одіссея. Там дістала вона тугий лук Одіссея. Цей лук належав колись Еврітові, а Одіссеєві подарував його син Евріта, Іфіт. Взявши лук і сагайдак, повний стріл, пішла Пенелопа у бенкетний зал. Ставши там біля колони, сказала вона женихам:

— Вислухайте мене! Я принесла вам лук Одіссея. Хто з вас напне цей лук і пустить стрілу так, щоб вона пролетіла крізь дванадцять кілець, за того я вийду заміж.

Передала Пенелопа лук Одіссея Евмеєві. Гірко заплакав він, побачивши лук свого господаря, і поніс його женихам. Заплакав і вірний Філотій. Розсердились на них женихи за те, що вони ллють сльози за Одіссеєм. А Телемах закріпив у землі жердини з кільцями і вирівняв їх. Він перший хотів спробувати напнути лук; три рази згинав він його, але не міг натягти тятиви. Хотів він зігнути його в четвертий раз, але Одіссей кивнув йому головою, і Телемах припинив свої спроби. Женихи вирішили по черзі пробувати напинати тугий лук. Першим спробував Лейод, але не зміг він навіть трохи зігнути лук, такий тугий він був. Антіной покликав тоді Мелантія і звелів йому принести сала, щоб змазати лук. Думав Антіной, що легше зігнеться намащений салом лук. Але даремні були спроби женихів, ніхто з них не міг натягти тятиву.

В цей час Евмей і Філотій вийшли з залу, за ними пішов і Одіссей. І Іадворі зупинив він вірних слуг і відкрив їм, хто він, показавши шрам па нозі від рани, завданої кабаном. Зраділи Евмей і Філотій і почали вкривати поцілунками його руки й ноги. Заспокоїв їх Одіссей.

Він звелів Евмеєві в ту мить, коли він візьме лук, піти до Еврікмеї і сказати їй, щоб замкнула вона служниць і не випускала їх нікуди. А Філотієві Одіссей звелів міцніше замкнути браму. Віддавши ці накази, Одіссей повернувся до бенкетного залу і спокійно сів на своєму місці біля дверей.

Коли Одіссей повернувся, Еврімах, змазавши лук салом, грів його над огнем. Розігрівши лук, спробував Еврімах зігнути його, але не міг. Побачивши, що всі їх спроби марні, женихи вирішили покинути лук і спробувати зігнути його другого дня, а зараз бенкетувати далі. Тоді враз звернувся Одіссей до женихів з проханням дозволити і йому спробувати напнути лук. Женихи, почувши це прохання, почали глузувати з нього. А потай боялися вони, що мандрівник посоромить їх.

Але Пенелопа почала наполягати, щоб все-таки мандрівникові дали лук. її перепинив Телемах: він прохав матір піти до своїх покоїв, а Евмеєві звелів подати лук Одіссеєві. Женихи зчинили шалений крик, коли Евмей поніс лук Одіссею. Злякався Евмей, але Телемах грізно крикнув на нього і звелів віднести лук Одіссеєві. Подавши лук Одіссеєві, Евмей, поспішаючи, пішов до Евріклеї і переказав їй веління Одіссея. А Філотій міцно замкнув браму.

Узяв Одіссей свій лук і почав уважно оглядати його; так оглядає свою кіфару співець, готуючись почати спів. Без найменших зусиль зігнув Одіссей свій лук і натяг тятиву, потім спробував пальцем, чи туга вона. Грізно задзвеніла тятива. Зблідли женихи. Вдарив з неба грім — то Зевс подав знак Одіссеєві. Радість сповнила його серце. Взяв Одіссей стрілу і, не встаючи з свого місця, пустив у ціль. Крізь усі дванадцять кілець пролетіла вона. Звернувшись до Телемаха, вигукнув Одіссей:

— Телемах! Не посоромив тебе твій гість! Ти бачив, що недовго трудився я, напинаючи лук. Ні, ще ціла моя сила! Тепер приготуймо нове частування женихам. Хай інша задзвенить у нас на бенкеті кіфара!

Подав знак Телемахові Одіссей, насупивши брови. Оперезався мечем Телемах і, взявши до рук списа, став поряд Одіссея, озброївшись блискучою міддю.

Скинув своє лахміття Одіссей, став на порозі біля самих дверей, висипав з сагайдака стріли на підлогу біля своїх ніг і крикнув женихам:

— У першу ціль влучив я вдало! Тепер я вибрав нову ціль, куди ще ніхто не посилав стріл. Мені допоможе стріловержець Аполлон влучити в неї!

Так вигукнувши, пустив Одіссей стрілу в Антіноя. Влучила йому в горло стріла і пронизала його наскрізь саме в ту хвилину, коли Антіпой збирався випити келих вина. Похитнувся Антіной, обливаючись кров'ю,

штовхнув він стіл, перекинув його і впав мертвий. Скочили з криком женихи. Кинулись вони до зброї, яка раніш висіла на стінах, але зброї не було. А Одіссей ще раз грізно крикнув їм:

— А, мерзенні пси! Ви гадали, що не повернуся я? Що ви безкарно грабуватимете? Ні, тепер вас усіх чекає смерть!

Даремно благав Одіссея Еврімах помилувати їх, прийняти від них багату плату за те, що розграбували женихи, але нічого не хотів слухати Одіссей. Він увесь палав жадобою помсти. Зрозуміли женихи, що доведеться їм боронитись. Оголили вони мечі і намагались захиститися від стріл Одіссея столами. Еврімах кинувся з мечем у руках на Одіссея, але пробила йому груди стріла, і мертвий упав він на підлогу. Кинувся на Одіссея Амфіном, але його вразив списом Телемах. Убивши Амфінома, побіг по зброю Телемах. Він виніс з комори чотири шоломи, чотири щити і вісім списів для Одіссея, себе, Еп-мея та Філотія. А Одіссей, поки Телемах ходив по зброю, посилав с грілу за стрілою в женихів. Кожна випущена ним стріла несла загибель комусь із женихів; один за одним падали вони мертвими на підлогу. Але ось прийшов із зброєю Телемах. Озброївся Одіссей, а поруч нього стали, потрясаючи списами, Телемах, Евмей та Філотій. Зрадник Мелантій помітив, як ходив по зброю Телемах; потай прокрався він до комори і дістав там дванадцять щитів та списів, бо Телемах, поспішаючи до батька, забув замкнути двері в комору. Озброїлись і женихи. Злякався Одіссей, побачивши їх озброєними. Зрозумів він, що хтось дістав їм зброю. На щастя, помітив Евмей Мелантія, як крався він по зброю, і сказав про це Одіссеєві. Звелів він Евмеєві й Філотію схопити Мелаитія в коморі і замкнути його гам, міцно зв'язавши. Тихо підкрались Евмей і Філотій до комори і, коли Мелантій виносив з неї зброю, схопили його, звалили додолу і, загнувши йому на спину руки й ноги, зв'язали, а потім підвісили його до сволока в коморі і сказали з насмішкою:

— Вартуй тепер біля зброї, Мелантію! Ми влаштували тобі м'яке ложе, тепер ти не проспиш зорі.

Сказавши це, захопили вони зброю й поспішили на допомогу до Одіссея, який у цей час стримував з Телемахом натиск женихів.

У цю хвилину в образі Ментора з'явилась Одіссеєві Афіна Пал-лада. Почав кликати на допомогу Ментора Одіссей, а женихи погрожували йому смертю, якщо допоможе він Одіссеєві.

Розгнівалась ще дужче на женихів Афіна. Докоривши Одіссеєві, що не так хоробро б'ється він із женихами, як бився під Троєю, обернулась вона враз ластівкою, злинула вгору і сіла на бантину над женихами. Три рази нападали на Одіссея женихи, кидаючи списи в нього, Телемаха і в двох вірних слуг, але відхиляла списи женихів Афіна. А Одіссей і його соратники кожного разу вражали чотирьох женихів. Убив Філотій ударом списа й зухвалого Ктесіппа і, тріумфуючи, вигукнув:

— Тепер замовкнеш ти, грубіяне! Я дав тобі славний подарунок за ту коров'ячу ногу, якою ти так люб'язно почастував Одіссея!

Один за одним падали вражені на смерть женихи. Раптом стряс-ла Афіна над їх головами своєю страшною егідою. Вжахнувшись, почали, як божевільні, кидатися на всі боки женихи; так кидаються по пасовищу бики, коли жалять їх влітку цілі рої оводів. Наче соколи, що б'ють голубів, вибивали женихів Одіссей, Телемах, Евмей і Філотій. Страшенний крик зчинили, гинучи, женихи. Ніде не могли вони сховатись. Підбіг до Одіссея Лейод і почав благати його зглянутись, але не помилував його Одіссей і ударом меча відтяв йому голову. Тільки співця Фемія, що співав проти своєї волі женихам, пощадив Одіссей на прохання Телемаха, та ще пощадив він оповісника Медонта, що сховався під коров'ячою шкірою. Звелів Одіссей Фемію і Медонтові вийти надвір і чекати його там. Почав оглядатись Одіссей, чи не залишився ще хто з женихів. Але вже всі вони були вбиті, ні один з них не врятувався.

Звелів тоді Одіссей покликати Евріклею. Зараз прийшла вона на поклик свого господаря і побачила його, вкритого кров'ю; він стояв

серед трупів женихів, наче лев, що розтерзав биків. Звелів Евріклеї Одіссей покликати тих рабинь, що завинили своїм співчуттям до І женихів. Покликала Евріклея дванадцять рабинь. Прийшли вони й, голосно плачучи, почали виносити з наказу Одіссея трупи женихів і класти їх один біля одного в портику палацу. Коли трупи були винесені, рабині вимили весь бенкетний зал. Коли рабині все це виконали, Одіссей звелів їх стратити. Всі рабині, що провинилися, були повішені і своєю смертю спокутували злочин свій проти Одіссея й Пенелопи. На тяжку страту віддав Одіссей і зрадника Мелантія.

Коли рабині й Мелантій прийняли заслужену кару, Одіссей звелів Евріклеї принести очисного курива і окурив ним увесь бенкетний зал. Зібрались усі рабині Одіссея; вони обступили свого господаря і цілували йому руки й ноги, радіючи, що він повернувся. Плакав і сам Одіссей, побачивши знову своїх домочадців.

Фіванський цикл

Едіп. Його дитинство, юність і повернення до Фів

Викладено за трагедією Софокла "Цар Едіп"

У царя Фів, сина Кадма, Полідора, і дружини його Нюктіди був син Л абдак, який і дістав у спадщину владу над Фівами. Сином і наступником Лабдака був Лай. Одного разу Лай відвідав царя Пелопса і довго гостював у нього в Пісі. Чорною невдячністю відплатив Лай Пелопсові за його гостинність. Лай викрав юного сина Пелопса, Хрісіппа, і повіз до себе в Фіви. Розгніваний і засмучений батько прокляв Лая, а в своїх прокльонах побажав, щоб покарали боги викрадача його сина тим, що згубить його рідний син. Так прокляв Лая батько Хрісіппа, і повинен був справдитися цей батьків проклін Повернувшись до семибрамних Фів, Лай одружився з дочкою Менокея, Іокастою. Довго жив спокійно в Фівах Лай, і тільки одно тривожило його: він не мав дітей. Нарешті вирішив Лай виру-шити в Дельфи і там запитати бога Аполлона про причину

бездітності. Грізну відповідь дала жриця Аполлона піфія Лаєві. Вона сказала:

— Сину Лабдака, боги вволять твою волю, матимеш ти сина, але знай: загинеш ти від руки свого сина. Справдиться проклін Пелонеса!

Жах пройняв Лая. Довго думав він, як уникнути йому веління невблаганної долі; нарешті він вирішив, що уб'є свого сипа, як тільки той народиться.

Незабаром справді у Лая народився син. Жорстокий батько зв'язав ремінням ноги новонародженому синові, проколовши йому ступні гострим залізом, покликав раба і звелів йому кинути немовля в лісі на узгір'ї Кіферону, щоб там розтерзали його дикі звірі. Але раб не виконав наказу Лая. Він пошкодував дитини і передав потай маленького хлопчика рабові корінфського царя Поліба. Цей раб саме на той час пас стадо свого господаря на схилах Кіферону. Раб відніс хлоп'я до царя Поліба, а той, бувши бездітним, вирішив виховати його як свого наступника. Цар Поліб назвав хлопчика Едіпом за його розпухлі від ран ноги.

Так і виріс Едіп у Поліба і дружини його Меропи, які назвали] його своїм сином, і сам Едіп вважав їх за своїх батьків. Але одного разу, коли Едіп уже виріс і змужнів, на бенкеті один з його друзів, захмелівши, назвав його приймаком, що вразило Едіпа. В його ду-шу закралися сумніви. Він пішов до Поліба і Меропи і довго умовляв їх відкрити йому таємницю його народження. Але ні Поліб, ні Меропа нічого не сказали йому. Тоді надумав Едіп вирушити в Дельфи й там дізнатись про таємницю свого народження.

Як простий мандрівник вирушив Едіп у Дельфи. Прибувши туди, запитав він оракула. Відповів йому світлосяйний Аполлон устами провісниці піфії:

— Жахлива твоя доля, Едіпе! Ти вб'єш батька, оженишся з власною матір'ю, і від цього шлюбу народяться діти, прокляті богами і ненавиджені всіма людьми.

Жах пройняв Едіпа. Як уникнути йому лихої долі, як уникнути батьковбивства й шлюбу з матір'ю? Адже оракул не назвав йому батьків. Едіп вирішив не повертатись більше у Коринф. Що, коли Поліб і Меропа його батьки? Невже він стане вбивцею Поліба і чоловіком Меропи? Едіп вирішив залишитись вічним блукачем без роду, без племені, без батьківщини.

Та хіба можна уникнути веління фатуму? Не знав Едіп, що чим дужче він намагатиметься втекти від долі своєї, тим певніше піде він тим шляхом, який призначено йому долею.

Бездомним блукачем пішов Едіп із Дельф. Він не знав, куди йому йти, і обрав першу дорогу, яка йому трапилась. Це була дорога, яка вела в Фіви. На цій дорозі, біля підніжжя Парнасу, де сходились три шляхи, у тісній ущелині між гір, зустрів Едіп колісницю, в якій їхав сивий, величний на вигляд старець; оповісник правив колісницею, а за нею йшли слуги. Оповісник грубо гукнув на Едіпа, велів йому зійти з дороги і замахнувся на нього бичем. Розсерджений Едіп ударив оповісника й хотів уже минути колісницю, коли старий махнув посохом і вдарив Едіпа по голові.

Розлютився Едіп, у гніві вдарив він старого своєю палицею так, що той мертвим упав навзнак на землю. Кинувся на провожатих Едіп і перебив їх усіх, тільки одному рабові вдалось непомітно зникнути. Так справдилося веління фатуму: Едіп убив, не знаючи того, батька свого Лая. Адже цей старець був Лай, він їхав у Дельфи, щоб запитати оракула, як визволити йому Фіви від кровожерного Сфінкса.

Едіп спокійно пішов далі. Він вважав себе невинним в убивстві: адже не він напав перший, адже він тільки захищався. Все далі й далі йшов Едіп обраним ним шляхом і прийшов, нарешті, до Фів.

Великий смуток панував у Фівах. Дві біди вразили місто Кадма. Страшний Сфінкс, породження Тіфона й Єхидни, оселився біля Фів| на горі Сфінгіоні і вимагав усе нових і нових жертв, а тут ще раб приніс звістку, що царя Лая вбито якимсь невідомим. Бачачи горе громадян, Едіп вирішив визволити їх з біди; він надумав сам іти до Сфінкса.

Сфінкс був жахливою потворою з головою жінки, з тулубом величезного лева, з лапами, озброєними гострими лев'ячими пазурами і з величезними крилами. Боги вирішили, що Сфінкс доти залишиться біля Фів, поки не розв'яже хтось його загадку. Цю загадку повідали Сфінксу музи. Всіх мандрівників, що проходили повз нього, змушував Сфінкс відгадувати цю загадку, але ніхто не міг розгадати її, і всі гинули лютою смертю в залізних обіймах пазуристих лап Сфінкса. Багато хоробрих фіванців пробували врятувати Фіви від Сфінкса, але всі вони загинули.

Прийшов Едіп до Сфінкса, той загадав йому свою загадку:

— Скажи мені, хто ходить уранці на чотирьох ногах, удень на двох, а ввечері на трьох? Ніхто з усіх істот, що живуть на землі, не змінюється так, як він. Коли ходить він на чотирьох ногах, тоді менще в нього сил і повільніш рухається він, ніж в інший час.

І на єдину мить не задумався Едіп, зараз же відповівши:

— Це людина! Коли вона мала, коли ще тільки ранок її віку, вона слабка і помалу повзає рачки. Удень, тобто в зрілому віці, вона ходить на двох ногах, а ввечері, тобто в старості, вона стає дряхлою і, потребуючи опори, бере костур; тоді ходить вона на трьох ногах.

Так розв'язав Едіп загадку Сфінкса. А Сфінкс, махнувши крилами, кинувся зі скелі в море. Вирішено було богами, що Сфінкс мусить загинути, якщо хтось відгадає його загадку. Так визволив Едіп Фіви від біди.

Коли Едіп вернувся до Фів, то фіванці проголосили його царем, бо ще раніш поставлено було Креонтом, який правив замість убитото Лая, що царем Фів повинен стати той, хто врятує їх від Сфінкса. Зацарювавши в Фівах, Едіп одружився з удовою Лая Іокастою і мав і,ч неї двох дочок, Антігону і Ісмену, та двох синів, Етеокла й Полініка. Так справдилося і друге веління долі: Едіп став чоловіком рідної матері, і від неї народились його діти.

Едіп у Фівах

Викладено за трагедією Софокла "Цар Едіп"

Проголошений народом царем, Едіп мудро царював у Фівах. Ловго нічим не порушувався спокій Фів і царської родини. Але судилося нещастя Едіпові. І ось велика біда спіткала Фіви. Бог-стріловержець Аполлон наслав на Фіви жахливу пошесть. Вона губила громадян як старих, так і малих. Фіви стали немовби величезним кладовищем. Трупи непохованих лежали по вулицях і площах. Зойки і стогони чулися всюди. Всюди було чути плач жінок і матерів. Не тільки жахлива пошесть лютувала в Фівах, у них панувавві голод, бо поля не давали врожаю, а в стадах лютував страшний помір. Здавалось, надійшли останні дні міста великого Кадма. Даремно громадяни приносили жертви богам і просили в них рятунку. Не чули боги благань; щораз збільшувались біди.

Юрбою прийшли громадяни до свого царя Едіпа прохати його допомогти їм, навчити їх, як збутися тих бід, що загрожують загибеллю. Адже ж допоміг раз громадянам Едіп визволитися від Сфінкса. Едіп сам страждав за Фіви й свій рід, він уже послав брата Іокасти Креонта в

Дельфи запитати Аполлона, як позбутись бід. Скоро мав повернутися Креонт. Нетерпляче чекав його Едіп.

Ось вернувся й Креонт. Він приніс відповідь оракула. Аполлон велів вигнати того, хто своїм злочином накликав на Фіви ці біди. Громадяни вигнанням або навіть стратою вбивці мали заплатити за пролиту кров царя Лая. Але як знайти того, хто вбив Лая? Адже його вбито в дорозі, і всі його супутники були перебиті, крім одного раба. За всяку ціну Едіп вирішив знайти вбивцю, хто б він не був, де б він не ховався, хоча б навіть в його власному палаці, хоч би убивця був близькою йому людиною. Едіп скликав весь народ на збори, щоб порадитись, як знайти убивцю. Народ указує на провісника Тіресія, який один тільки може в цім допомогти. Приводять сліпого провісника Тіресія. Едіп просить його назвати убивцю Лая. Що може відповісти йому провісник? Так, він знає вбивцю, але назвати його не може.

— О, відпусти мене додому, нам обом буде легше нести той тягар, що його поклала на нас доля! — каже Тіресій.

Але Едіп вимагав відповіді.

— Мерзенний, ти не хочеш відповідати! — вигукнув Едіп. — Своєю впертістю можеш ти розсердити навіть камінь.

Довго впирається Тіресій, довго не хоче він назвати вбивцю, але, нарешті, постунаючись перед гнівними словами Едіпа, говорить:

— Ти сам, Едіпе, заплямував цю країну тим, що правиш у ній. Ти сам той убивця, якого шукаєш! Не знаючи, ти оженився з тією, хто кожному з нас найдорожча, ти оженився з матір'ю.

Страшенно розгнівався Едіп на Тіресія, коли він почув ці слова. Він називає наклепником провісника, він погрожує йому смертною карою, каже, що Креонт натхнув йому цей наклеп, щоб заволодіти його

царством. Спокійно, з повною свідомістю, що він сказав правду, слухає гнівні речі царя Тіресій. Він знає, що Едіп, хоч і видющий, все ж не бачить усього лиха, яке він, сам того не бажаючи, творить, Едіп не бачить, де живе, не бачить того, що він сам собі ворог і ворог своїй сім'ї. Не лякають ніякі погрози Тіресія; сміливо каже він Едіпові, що вбивця ось тут, перед ним. Хоч і прийшов убивця, як чужинець, у Фіви, але справді він уроджений фіванець. Спіткає зла доля вбивцю; з видющого він стане сліпим, з багача злидарем, — він піде з Фів на вигнання, утративши все.

З жахом слухали громадяни Тіресія, знали вони, що ніколи не сквернила брехня вуст його.

А Едіп, повний гніву, обвинувачує Креонта в тім, що він навчив Тіресія так говорити. Він обвинувачує Креонта у прагненні захопити владу над Фівами. Приходить і Іокаста; Едіп оповідає їй усе, що сказав Тіресій, і обвинувачує в лихому замислі її брата. Він розпитує Іокасту, як убито Лая, і про те, як кинуто у лісі на схилах Кіферону єдиного сина Лая. Усе розповідає йому Іокаста. Перші сумніви закрадаються в душу Едіпа. Тяжке передчуття чогось жахливого стискає йому серце.

— О Зевсе! — вигукнув Едіп. — Нащо вирішив ти приректи мене! О, невже видющим був не я, а сліпий Тіресій!

Запитує Едіп і про раба, що врятувався, де він є, чи живий ще, і довідується, що раб цей пасе стада на схилі Кіферону. Зараз посилає до нього Едіп. Він хоче дізнатися про всю правду, хоч яка б вона була жахлива.

Тільки послали по раба, як з Корінфа прибуває вісник. Він приносить вість про смерть царя Поліба, що вмер від хвороби. Виходить, не рукою сина вражений Поліб. Якщо Едіп є син Поліба, значить — не справдилося веління долі, — адже Едіпові судилося убити батька. А може, Едіп не син Поліба? Сподівається Едіп, що він уникнув того, що йому судила доля.

Але вісник руйнує цю надію. Він каже Едіпові, що Поліб йому не батько, що він сам приніс до царя Корінфа його маленьким дитям, а йому дав його пастух царя Лая.

З жахом Едіп слухає вісника — дедалі ясніша стає страшна істина.

Та ось і пастух. Спочатку він нічого не хоче казати, він хоче заховати все. Але страшною карою погрожує Едіп пастухові, якщо він затаїть істину.

В страху признається пастух, що хлопчик, якого дав він колись вісникові, був сином Лая, якого прирік на смерть батько; а йому шкода стало нещасної дитини.

Як би хотів Едіп померти тоді невинною дитиною, як нарікає він на пастуха за те, що він не дав йому загинути немовлям! Адже тепер Едіпові все ясно. Він уже знає з розповідей Іокасти про смерть Лая, знає, що вбив батька він сам, а із слів пастуха йому стало ясно, що він рідний син Лая й Іокасти. Справдилося веління долі, хоч як намагався уникнути його Едіп. В розпачі йде Едіп у палац. Він — убивця батька, чоловік своєї матері, діти його водночас і діти, і брати по їх матері.

У палаці новий удар чекає Едіпа. Іокаста не знесла всього жаху, що відкрився перед нею, вона заподіяла собі смерть, повісившись у спальні. Збожеволівши від горя, Едіп зірвав з одежі Іокасти пряжки і їх вістрями виколов собі очі. Він не хотів більше бачити сонячного світу, не хотів бачити дітей, бачити рідні Фіви. Тепер для нього загинуло все, не може бути більше радощів в його житті. Едіп благає Креонта прогнати його з Фів і просить лише про одно — подбати про його дітей.

Смерть Едіпа

Викладено за трагедією Софокла "Едіп у Колоні"

Не відразу вигнав Креонт Едіпа з Фів. Деякий час жив він у палаці, віддалившись від усіх, віддавшись весь своєму горю. Але фіванці боялись, що перебування Едіпа в Фівах накличе гнів богів на всю країну. Зажадали вони негайного вигнання сліпого Едіпа. Не противилися цій ухвалі і сини Едіпа, Етеокл і Полінік. Вони самі хотіли правити у Фівах. Вигнали фіванці Едіпа, а сини його поділили владу з Креонтом.

Сліпий, дряхлий Едіп пішов у вигнання на чужину. Неминуча загибель спіткала б його, безпорадного, коли б його дочка, благородна, сильна духом Антігона, не зважилася присвятити усю себе батькові. Вона пішла слідом за Едіпом у вигнання. Ведений Антіго-ною, з країни в країну переходив нещасний старець. Бережно вела його Антігона через гори і темні ліси, ділячи з ним усі знегоди, всі небезпеки важкого шляху.

Після довгого блукання Едіп прийшов, нарешті, в Аттику, до міста Афін. Не знала Антігона, куди привела вона батька. Недалеко виднілись мури й башти міста, освітлені промінням сонця, яке тільки що зійшло. Біля нього зеленів лавровий гай, весь повитий плющем і виноградом. В гаю де-не-де виблискували сріблястою зеленню оливи. З гаю нісся солодкий спів солов'їв. Голосно дзюркочучи, протікали струмки зеленою долиною, всюди біліли зірочки нарцисів і жовтів запашний шафран. У зеленім гаю, під тінню лавра сів многострадний Едіп на камінь, а Антігона хотіла піти розвідати, що це за місто. Мимо проходив селянин; він сказав Едіпові, що це Колон, містечко поблизу Афін1, що гай, в якому сидить Едіп, присвячений Евменідам, а вся місцевість навколо присвячена Посейдонові і титану Прометеєві, а місто, яке видно з гаю, — Афіни, де править великий герой Тесей, син Егея. Почувши це, Едіп почав просити селянина, щоб він послав когось до царя Тесея, бо він хоче стати йому в великій допомозі, якщо погодиться Тесей дати йому на час притулок. Важко було повірити селянинові, що кволий і до того ж сліпий старець може стати у пригоді могутньому цареві Афін. Повний сумнівів, пішов селянин до Колона, щоб там розповісти про сліпого старця, який сидить у священному гаї Евменід і обіцяє велику допомогу самому Тесеєві.

А Едіп, дізнавшися, що перебуває в священному гаї Евменід, зрозумів, що недалекий уже його останній час, кінець усім його стражданням. Давно уже провістив йому Аполлон, що після довгого, повного знегод, блукання помре він у священнім гаї великих богинь і що той, хто дасть йому притулок, дістане велику нагороду, аті, хто виженуть його, будуть жорстоко покарані богами. Зрозумів тепер Едіп, що великі богині — це Евменіди, які його переслідували так невблаганно все життя. Едіп вірить, що тепер і для нього настане спокій.

Тим часом громадяни Колона поспішають до гаю Евменід, щоб дізнатися, хто зважився увійти в нього, коли самі громадяни навіть не насмілюються вимовляти ім'я грізних богинь, не наважуються кинути погляд на їх святилище. Едіп, ще тільки почувши голоси ко-лонян, просив Антігону повести його в глиб гаю, але, коли колоня-ни почали називати його осквернителем гаю, то він вийшов і на запитання колонян назвав себе. Вжахнулися вони. Перед ними Едіп! Хто в Греції не знав його жахливої долі, хто не знав тих злочинів, мимовільним винуватцем яких був нещасний син Лая! Ні, не можуть колоняни допустити, щоб Едіп лишався тут, вони бояться гніву богів. Не слухають вони ні просьб Едіпа, ні просьб Антігони і вимагають, щоб негайно покинув сліпий старець околиці Колона. Невже і в Афінах не знайде притулку Едіп, у тих Афінах, що всюди в Греції славляться як святе місто, що дає захист усім, хто благає захисту? Адже Едіп прийшов сюди не з своєї волі, адже його прихід має принести добро громадянам. Нарешті просить Едіп громадян почекати принаймні до приходу Тесея. Хай вирішить цар Афін, чи може залишитись тут Едіп, чи мусить бути вигнаний і звідси.

Погодились громадяни чекати приходу Тесея. В цей час вдалечині показується колісниця, на ній їде якась жінка в кислатому фес-салійському капелюсі, що закриває їй обличчя. Антігона вдивляється, і здається їй, що ця жінка — її сестра Ісмена. Все ближче колісниця, ще пильніш вглядається Антігона і справді впізнає Ісмену.

— Батьку! — каже Антігона. — Я бачу, сюди їде дочка твоя Ісмена, зараз ти почуєш її голос!

Під'їхавши до Едіпа, зійшла Ісмена з колісниці і кинулась в обійми батька.

— Батьку, нещасний мій батьку! — вигукнула Ісмена. — Нарешті знову обіймаю я тебе і Антігону!

Радий Едіп приїздові Ісмени, тепер з ним його дочки, вірна його супутниця та помічниця Антігона і Ісмена, що ніколи не забувала батька й постійно посилала йому вісті з Фів.

А Ісмена шукала Едіпа, щоб переказати дуже сумні вісті: сини Едіпа спочатку разом правили у Фівах. Але молодший син, Етеокл, захопив один владу і вигнав з Фів старшого брата Полініка. Тоді Полінік вирушив в Аргос і там знайшов собі допомогу. Тепер іде він з військом проти Фів, щоб або заволодіти владою, або ж загинути в бою. Ісмена розповідає також, що оракул у Дельфах провістив тому перемогу, на чиєму боці буде Едіп. Ісмена певна, що тут скоро має з'явитись Креонт, який править разом з Етеоклом, щоб заволодіти силою Едіпом. Не хоче Едіп бути на боці ні того, ні другого сина; він гнівається на синів за те, що вони прагнення до влади поставили вище обов'язку дітей щодо батька. Він не хоче допомагати синам, які й слова не вимовили проти його вигнання з Фів. Ні, не дістануть вони за допомогою батька влади над Фівами. Залишиться тут Едіп, він буде захисником Афін!

Громадяни Колона радять Едіпові принести умилостивлюючі жертви Евменідам, якщо надумав він залишитись назавжди в Афінах. Едіп просить, щоб хтось приніс ці жертви, бо сам він, дрях-лий і сліпий, не може цього зробити. Принести жертви викликається Ісмена й відходить до гаю Евменід.

Тільки пішла Ісмена, як приходить до гаю Евменід із своїм почтом Тесей. Радо вітає він Едіпа і обіцяє йому захист. Знає Тесей, яка тяжка доля чужоземця, знає, як багато випадає на його долю знегод. Він сам

зазнав усіх тягот життя на чужині і не може через те відмовити в захисті нещасному блукачеві Едіпу.

Дякує Тесеєві Едіп і обіцяє йому свій захист. Він каже, що могила його буде завжди вірним захистом афінян.

Та не судилося Едіпові знайти собі зараз тут спокій. Коли Тесей пішов, із Фів з невеликим загоном приходить Креонт. Він хоче захопити Едіпа, щоб забезпечити собі і Етеоклові перемогу над Поліні-ком та його союзниками. Креонт пробує умовити Едіпа йти з ним; він умовляє його іти в Фіви і обіцяє йому, що він там житиме спокійно в колі своїх рідних, оточений їх турботами. Але воля Едіпа незламна. Та він і не вірить Креонтові. Знає Едіп, що змушує Кре-онта умовляти його повернутись у Фіви. Ні, не піде він з ними, не дасть він перемоги в руки тих, що прирекли його на такі біди.

Бачачи непохитність Едіпа, Креонт починає погрожувати йому, що силою змусить Едіпа іти з ним у Фіви. Едіп не боїться насильства, адже він під захистом Тесея і всіх афінян. Але Креонт злорадно нахваляється сліпому, немічному старцеві, що одну з його дочок, Ісмену, уже схоплено; погрожує Креонт заволодіти і єдиною опорою Едіпа — самовідданою дочкою його Антігоною. Зараз же здійснює свою погрозу Креонт, він велить схопити Антігону. Даремно кличе вона на допомогу афінян, даремно простягає руки до батька — її відводять. Тепер безпорадний Едіп, віднято в нього ті очі, що дивилися за нього; він кличе за свідків Евменід, він проклинає Кре-онта і бажає йому зазнати такої ж долі, якої зазнав він сам, бажає і йому втратити дітей. А Креонт, раз уже застосувавши насильство, вирішує діяти насильством і далі. Він хапає Едіпа і хоче відвести його. За Едіпа вступаються колоняни, але їх надто мало і несила їм боротися з загоном Креонта. Голосно кличуть на допомогу колоняни. На крик їх поспішає Тесей із своїм почтом.

Тесей обурений насильством Креонта. Як насмілився він схопити Едіпа і його дочок тут, біля гаю Евменід, невже думає він, що мало людей в Афінах, невже він ні за що має Тесея, коли насмілюється силою

відводити тих, хто стоїть під захистом Афін? Невже в Фівах навчили його діяти так протизаконно? Ні! Знає Тесей, що в Фівах не потерплять беззаконства. Креонт сам ганьбить своє місто й свою землю; хоч роками він і старий, але діє як безумний юнак. Тесей вимагає, щоб негайно були повернені дочки Едіпа. Креонт намагається виправдати свій вчинок перед Тесеєм тим, що він, за його словами, був певний, що Афіни не нададуть притулку батьковбивцеві й тому, хто оженився з рідною матір'ю. Однак Тесей твердо стоїть на своєму рішенні; він вимагає, щоб Креонт повернув Едіпові дочок, і каже, що він не піде доти, поки не будуть знов з Едіпом дочки. Скорився Креонт вимозі Тесея, і незабаром уже обнімав старець Едіп своїх дочок і дякував великодушному цареві Афін, прикликаючи на нього благословення богів. А Тесей говорить Едіпові:

— Вислухай мене, Едіп; тут, біля вівтаря Посейдона, де я приносив жертву до приходу Креонта, сидить юнак, він хоче говорити з тобою.

— Але хто ж цей юнак? — запитує Едіп.

— Не знаю. Юнак прийшов з Аргоса. Подумай, чи немає в тебе в Аргосі когось із близьких, — відповідає Тесей.

Почувши це, вигукнув Едіп:

— О! не проси, Тесею, щоб я говорив з цим юнаком! Із слів твоїх я зрозумів, що це ненависний мені син мій Полінік. Слова його за вдадуть мені тільки страждань.

— Але ж він прийшов, як благаючий, — каже Тесей, — не можеш ти відмовити йому, не прогнівивши богів!

Почувши, що Полінік тут, Антігона також прохає батька вислухати його, хоч він і тяжко провинився перед ним. Погоджується Едіп вислухати сина, і Тесей іде по нього.

Приходить Полінік. На очах його сльози. Він плаче, бачачи батька, сліпого, в одязі жебрака, з сивим волоссям, що розвівається по вітру, з слідами постійного голодування і нестатків на обличчі. Аж тепер зрозумів Полінік, як жорстоко вчинив він з рідним батьком. Простягаючи до нього руки, каже він:

— Батьку, скажи мені хоч одно слово, не відвертайся від мене!

Відкажи мені, не залишай мене без відповіді! Сестри, умовте хоч ви батька не відпускати мене від себе, не сказавши мені й слова.

Антігона просить брата сказати батькові, навіщо прийшов він; вона певна, що не залишить Едіп без відповіді сина.

Полінік розповів про те, як його вигнав молодший брат із Фів, як рушив він в Аргос, одружився там з дочкою Адраста і знайшов собі допомогу, щоб відняти у брата владу, яка належить йому по праву як старшому!

— О батьку! — так говорив далі Полінік. — Ми всі, що йдемо проти Фів, заклинаємо тебе твоїм життям, твоїми дітьми іти з нами; ми благаємо, забудь свій гнів і допоможи нам помститися на Етеоклові, що вигнав мене і відняв у мене батьківщину. Адже коли тільки правду кажуть оракули, то перемога супроводитиме тих, з ким будеш ти. О, вислухай мене прихильно! Богами заклинаю я тебе, — іди зі мною. Я поверну тебе в твій рідний дім, а тут, на чужині, ти жебрак, такий же жебрак, як і я!

Едіп не слухає сина. Прохання не зворушують його. Він потрібний тепер синові Полініку для того, щоб заволодіти Фівами. А раніш хіба не він вигнав його з Фів? Хіба не він зробив його блу-качем? Хіба не через нього носить Едіп оце лахміття? Обидва сини забули свій обов'язок щодо батька, лише дочки лишилися йому вірні і завжди турбувалися про нього і шанували його.

— Ні, не допоможу я тобі повалити Фіви. Перше ніж здобути Фіви, ти сам загинеш, залитий кров'ю, а разом з тобою загине і брат твій Етеокл! — вигукує Едіп. — Знов накликаю я прокляття на вашу голову, щоб пам'ятали ви, як треба шанувати рідного батька!

Біжи звідси, знехтуваний, ти не маєш більше батька! З собою неси ти мої прокльони! Умри ж у поєдинку з братом. Убий того, хто тебе вигнав! Я кличу Евменід і бога Ареса, які розпалили між вами братовбивчі чвари, щоб покарали вони вас! Іди ж і сповісти усім своїм супутникам, які дари поділив порівну між синами своїми Едіп.

— О, горе мені! О, я нещасний! — вигукує Полінік, — Хіба можу я переказати відповідь батька моїм супутникам? Ні, мовчки мушу я іти назустріч моїй долі!

Пішов Полінік, не виблагавши прощення й захисту у батька, пішов, не слухаючи просьб Антігони повернутися в Аргос і не починати війни, що погрожує загибеллю йому, його братові і Фівам.

Близький був уже останній час Едіпа. По ясному небу черкнуло блискавкою, прогримів грім. Всі, що були в гаю Евменід, стояли, вражені цим грізним знаменням Зевса. Ось іще раз блиснуло, вдарив грім. Усі здригнулись від страху.

А Едіп покликав до себе дочок і сказав їм:

— О діти! Покличте швидше Тесея! Це громи Зевса віщують мені, що скоро зійду я в царство похмурого Аїда. Не гайтесь!

Пошліть швидше по Тесея! Близький мій кінець!

Тільки промовив це Едіп, як, ніби підтверджуючи його слова, знову почулися удари грому. Поспішно прийшов до гаю Евменід Те-сей. Почувши його голос, сказав Едіп:

— Володарю Афін! Настав мій кінець, громи й блискавки Зевса віщують мою смерть, і я хочу померти, виконавши те, що обіцяв тобі. Я сам відведу тебе до того місця, де я помру, але ти не відкривай нікому, де моя могила, вона захистить твоє місто краще, ніж безліч щитів і списів. Там почуєш ти те, чого не можу сказати я тут.

Бережи цю таємницю і відкрий її при твоїй кончині старшому синові, а він нехай передасть ЇЇ своєму наступникові. Ходімо ж, Тесею, ходімо, діти! Тепер я, сліпий, буду вашим провідником, а мене поведуть Гермес і Персефона.

Пішли Тесей, Антігона та Ісмена слідом за Едіпом, а він повів їх, наче видющий. Він прийшов до того місця, де був спуск у сповнене пітьми царство тіней померлих, і сів там на камені. Приготувавшись до смерті, Едіп обняв своїх дочок і сказав їм:

— Діти, з цього дня не буде у вас більше батька. Вже оволодів мною бог смерті Танат. Не лежатиме більше на вас важкий обов'язок дбати про мене.

З голосним плачем обняли Антігона і Ісмена батька. Раптом з глибини почувся таємничий голос: "Швидше, швидше, Едіпе! Чого ж ти гаєшся йти! Надто довго гаєшся ти!" Едіп, почувши таємничий голос, прикликав Тесея, поклав на його руку руки дочок і благав Тесея бути їх захисником. Поклявся Тесей виконати просьбу Едіпа. Наказав піти дочкам Едіп, вони не повинні були бачити того, що станеться, і не повинні були слухати ту таємницю, яку хотів повідати Едіп Тесеєві. Пішли Антігона і Ісмена. Відійшовши недалеко, вони обернулись, щоб поглянути востаннє на батька, але його вже не було, тільки один Тесей стояв, закривши очі руками, наче йому з'явився жахливий привид. Потім побачили Антігона і Ісмена, як Тесей став на коліна й почав молитись. Так скінчив своє многострадне життя Едіп, і ніхто з смертних не знав, як помер він і де його могила. Без стогону, без болю відійшов він у царство Аїда, він відійшов у нього так, як не відходить ніхто з людей.

Семеро проти Фів

Викладено за трагедією Есхіла "Семеро проти Фів" і трагедією Евріпіда "Фінікіянки"

Коли сліпий Едіп був вигнаний із Фів, то сини його з Креон-том поділили між собою владу. Кожен з них мав правити по черзі протягом року. Етеокл не захотів ділитися владою з своїм старшим братом Полініком, він вигнав брата з семибрамних Фів і один захопив владу у Фівах. А Полінік подався в Аргос, де правив цар Адраст.

Цар Адраст походив з роду Аміфаонідів. Колись два герої, великий провісник Мелампод і Біант, сини героя Аміфаона, одружились з дочками царя Пройта. Це сталося так. Дочки Пройта прогнівили богів і були покарані тим, що боги наслали на них божевілля. У припадку божевілля уявили дочки Пройта, що вони корови, і з муканням бігали по навколишніх полях і лісах. Мелампод, що знав таємницю, як зцілити дочок Пройта, зголосився їх зцілити, але за це вимагав, щоб Пройт віддав йому третину своїх володінь. Не погодився на це Пройт. Ще побільшало лиха, божевіллям заражалися й інші жінки. Знову звернувся до Мелампода Пройт. Мелампод зажадав уже не одну третину, а дві: одну собі, а другу — братові Біанту. Мусив погодитись Пройт. Мелампод з загоном юнаків рушив у гори, захопив після довгого переслідування всіх божевільних жінок і дочок Пройта і зцілив їх. Пройт віддав своїх дочок за дружин Ме-ламподові й Біантові.

У Мелампода був син Антіфат, в Антіфата — Оїкл, а в Оїкла — Амфіарай. У Біанта був син Тал, а його дітьми були Адраст та Еріфіла. Коли нащадки Мелампода і Біанта — Адраст і Амфіарай — змужніли, між ними розгорілися чвари. Адрастові довелось утікати в Сікіон до царя Поліба, Там одружився він з царською дочкою і дістав владу над Сікіоном. Та небагато часу минуло, як повернувся до рідного Аргоса Адраст, примирився з Амфіараєм і віддав за нього сестру свою Еріфілу. Дали один одному слово клятви Адраст і Амфіарай, що Еріфіла завжди буде суддею в їхніх суперечках і що вони повинні будуть беззаперечно

виконувати її рішення. Не думав Амфіарай, що це рішення стане причиною загибелі його і його роду.

До палацу царя Адраста і прийшов пізно вночі Полінік, сподіваючись знайти у нього захист і допомогу. Біля палацу зустрів Полінік сина Ойнея, героя Тідея, який, убивши на батьківщині свого дядька і двоюрідних братів, утік також в Аргос. Між обома героями розгорівся запеклий спір. Невгамовний Тідей, що не терпів нічийого заперечення, вхопився за зброю. Полінік також, прикрившись щитом, оголив меч. Кинулись один на одного герої. Голосно загриміли їхні мечі об оковані міддю щити. Мов два розлютованих леви, билися в пітьмі герої. Почув Адраст шум поєдинку і вийшов з палацу. Як же здивувався він, побачивши двох юнаків, що озвіріло билися один з одним. Один з них, Полінік, вкритий був поверх панцира шкурою лева, а другий — Тідей — шкурою величезного вепра. Згадав Адраст провіщення, дане йому оракулом, що має він віддати дочок своїх за лева й вепра. Поспішно розборонив він героїв і повів як гостей у свій палац. Незабаром віддав цар Адраст своїх дочок: одну, Деїиілу, за І Іоліиіка, другу, Аргею, за Тідея.

Ставши зятями Адраста, почали просити його Полінік і Тідей повернути їм владу на їх батьківщині. Погодився Адраст допомогти їм, але поставив умову, щоб і Амфіарай, могутній воїн і великий провісник, також взяв участь у поході.

Вирішено було рушити спершу на семибрамні Фіви. Амфіарай підмовився взяти участь у цьому поході, бо він знав, що розпочинають цей похід герої проти волі богів. Не хотів він, улюбленець Зевса й Аполлона, прогнівити богів, зламавши їхню волю. Хоч як умовляв Тідей Амфіарая, він твердо стояв на своєму рішенні. Запалав невгамовним гнівом Тідей, навік стали б ворогами герої, якби не примирив їх Адраст. Щоб все-таки змусити Амфіарая взяти участь у поході, Полінік вирішив вдатися до хитрощів. Він вирішив схилити на свій бік Еріфілу, щоб вона змусила Амфіарая іти проти Фів. Знаючи користолюбність Еріфіли, Полінік обіцяв подарувати їй дорогоцінне намисто Гармонії, дружини

першого царя Фів Кадма. Спокусилась коштовним дарунком Еріфіла і вирішила, що чоловік її повинен брати участь у поході. Не міг відмовитись Амфіарай, адже він сам колись дав клятву, що коритиметься всім рішенням Еріфіли. Так послала Еріфіла на вірну смерть свого чоловіка, спокусившись коштовним намистом; не відала вона, що великі біди приносить із собою намисто тому, хто володіє ним.

Багато героїв погодилось брати участь у цьому поході. В ньому брали участь могутні нащадки Пройта, сильний, як бог, Капаней і Етеокл, син знаменитої аркадської мисливиці Атланти, юний і прекрасний Партенопай, славетний Гіппомедонт і багато інших героїв. Звертався за допомогою і до Мікен Полінік; уже погодився правитель Мікен взяти участь у поході, але утримав його від цього великий громовержець Зевс своїми грізними знаменнями. Все ж зібралося велике військо. Сім вождів вели військо проти Фів, а па чолі всіх стояв Адраст. На загибель ішли герої. Не слухали вони умовлянь провісника Амфіарая, який просив їх не починати цього походу. Всі вони палали лише одним бажанням — зітнутися під мурами Фів.

Виступило в похід військо. Попрощався і Амфіарай із своєю сім'єю, обняв він своїх дочок, обняв синів, зовсім юного Алкмеона і малесенького Амфілоха, який був ще на руках у годувальниці. Перед від'їздом закликав Амфіарай свого сина Алкмеона помститися матері, яка послала на загибель його батька. Зійшов сповнений смутку Амфіарай на колісницю: він знав, що востаннє бачить своїхдітей. Стоячи на колісниці, Амфіарай, звернувшись до дружини своєї Еріфіли, погрозив їй оголеним мечем і прокляв її за те, що прирекла вона його на смерть.

Щасливо дійшло військо до Немеї1. Там почали шукати воїни, змучені спрагою, воду. Ніде не могли вони знайти жодного джерела, бо їх позасипали німфи за велінням Зевса, що гнівався на героїв, які розпочали похід проти його волі. Нарешті зустріли вони колишню царицю Лемноса Гіпсіпілу з маленьким сином царя Немеї Лікурга — Офельтом — на руках. Гіпсіпілу продали в неволю жінки Лемноса за те, що врятувала вона свого батька Фаонта, коли перебили вони у себе всіх

чоловіків. Тепер була рабинею в Лікурга цариця Лемноса і доглядала його сина. Посадила Гіпсіпіла маленького Офельта на траву і пішла вказати воїнам джерело, заховане в лісі. Тільки відійшли від Офельта Гіпсіпіла й воїни, як виповзла з кущів величезна змія і обвилась своїми кільцями навколо дитини. На крик її прибігли воїни і Гіпсіпіла, поспішив на допомогу й Лікург із своєю дружиною Евридикою, але змія вже задушила Офельта. З оголеним мечем кинувся Лікург до Гіпсіпіли. Він убив би її, але захистив її Тідей. Він готовий був стати до бою з Лікургом, але удержали його Адраст і Амфіарай. Не дали вони пролитися крові. Поховали герої Офельта і на його похороні влаштували військові грища, що дали початок немейським грищам2. Зрозумів Амфіарай, що смерть Офельта — грізне знамення для всього війська, що ця смерть віщує загибель всім героям. Назвав Офельта Амфіарай Архемором (той, що веде до смерті) і почав радити усім героям припинити похід проти Фів, але, як і раніше, не послухались вони — уперто йшли назустріч своїй загибелі.

Пройшовши ущелинами лісистого Кіферону, прибуло військо до берегів Асопу, до мурів семибрамних Фів. Не відразу почали вожді облогу. Вони вирішили послати в Фіви Тідея для переговорів з обложеними. Прийшовши в Фіви, Тідей застав найзнатніших фіванців за бенкетом в Етеокла. Не стали фіванці слухати Тідея, вони, сміючись, запрошували його взяти участь у бенкеті. Розгнівався Тідей і, незважаючи на те, що був один у колі ворогів, викликав їх на герць і всіх до одного переміг, бо допомогла своєму улюбленцеві Афіна Паллада. Гнів охопив фіванців, вони вирішили згубити великого героя. Вислали вони п'ятдесят юнаків під проводом Меонта і Лікофона, щоб вони напали з засідки на Тідея, коли він вертатиметься в табір обложників. І тут не загинув Тідей, він перебив усіх юнаків, тільки Меонта відпустив за велінням богів, щоб міг Меонт сповістити фіванців про подвиги Тідея.

Після цього ще дужче розпалилася ворожнеча між героями, що прийшли з Аргоса, і фіванцями. Усі сім вождів принесли жертви богу Аресові, всім богам битви і богу Танатові. Омочивши руки в жертовній крові, заприсяглися вони або зруйнувати мури Фів, або ж напоїти,

впавши в бою, Фіванську землю своєю кров'ю. Аргоське військо приготувалося до штурму. Адраст розподілив війська, кожен із семи вождів мав іти на штурм однієї з семи брам.

Проти Пройтідської брами став із своїм загоном могутній Тідей, який жадав крові, мов лютий дракон. Три гребені маячили на його шоломі. На щиті у нього зображено було зоряне небо, а посередині око ночі — повний місяць. Проти брами Електри розмістив свій загін велетень Капаней. Він погрожував фіванцям, що здобуде місто, хоч би боги цьому противилися; він казав, що навіть всеруйнуючий гнів громовержця Зевса не спинить його. На щиті в Капанея зображений був нагий герой з факелом у руках. А Етеокл, нащадок Пройта, став із загоном проти Нейської брами; і на його щиті була емблема: чоловік, що лізе по драбині на вежу обложеного міста, а внизу був напис: "Сам бог Арес не повалить мене". Проти брами Афіни став Гіппомедонт; на його сонцесяйному щиті зображений був Тіфон, що вивергав полум'я. Лютий був войовничий клич Гіппомедонта, погляд його очей загрожував смертю кожному. Юний і прекрасний Партенопай повів свій загін до Бореадської брами. На щиті у нього зображений був сфінкс з умираючим фіванцем у пазурах. А провісник Амфіарай облягав Го-молоїдську браму. Він гнівався на Тідея, призвідника війни, називав його убивцею, руйнівником міст, вісником лютості, слугою вбивства, порадником усяких зол. Він ненавидів увесь цей похід, він докоряв Полінікові за те, що той привів військо чужоземців руйнувати рідні Фіви. Знав Амфіарай, що нащадки прокленуть учасників цього походу. Знав також Амфіарай, що сам він упаде в бою і поглине його труп ворожа земля Фів. На щиті Амфіарая не було ніякої емблеми. Останню, сьому браму, облягав Полінік. На щиті його зображена була богиня, що веде озброєного героя, а напис на щиті гласив: "Я веду цього мужа як переможця назад в його місто і в дім його батьків". Усе було готове до штурму незламних мурів Фів.

Фіванці також приготувалися до битви: Етеокл біля кожної брами поставив загін воїнів на чолі із знаменитим героєм. Сам він узяв на себе захист тієї брами, проти якої був його брат Полінік. Проти Тідея виступив могутній син Астаха Меланіпп, нащадок одного з воїнів, що виросли з

зубів убитого Кадмом змія. Проти Капанея послав Етеокл Поліфонта, якого захищала сама Артеміда. Син Креонта Мегарей став із загоном коло брами, на яку мав напасти Пройтід Етеокл; син Ойнора Гіпербій висланий був проти Гіппомедонта, проти Партенопая — герой Актор, а проти Амфіарая — Лейсфен, юнак за силою і старець за розумом. Серед героїв фіванських був і могутній син Посейдона, непереможний Періклімен.

Перш ніж почати битву, Етеокл запитав про кінець битви провісника Тіресія. Обіцяв Тіресій перемогу лише в тому разі, якщо буде принесений у жертву Аресові (який ще гнівається за вбивство Кадмом присвяченого йому змія) син Креонта Меной-кей. Юнак Менойкей, довідавшись про це провіщення, зійшов на фіванський мур і, ставши проти печери, де жив колись змій, присвячений Аресові, сам проколов собі груди мечем. Так помер син Креонта: добровільно приніс він себе в жертву, щоб урятувати рідні Фіви.

Все обіцяло перемогу фіванцям. Вмилостивлено гнівного Ареса, боги на боці фіванців, що виконують волю й зважають на знамення богів. Та не відразу дісталась фіванцям перемога. Коли, вийшовши з-під захисту мурів, стали вони до бою з аргоським військом біля святилища Аполлона, довелося їм відступити під натиском ворогів і знову заховатися за мурами. Кинулись аргосці переслідувати відступаючих фіванців і почали штурмувати мури. Пихатий Капаней, гордий з своєї нелюдської сили, підставив драбину до стіни і вже вдерся був у місто, але Зевс не стерпів, щоб хтось проти його полі проник у Фіви. Він кинув у Капанея, коли той стояв уже на мурі, свою вогненну блискавку. На смерть уразив Зевс Капанея; увесь він був охоплений огнем, і його димлячий труп упав з муру до ніг аргосців, що стояли внизу.

Упав, облягаючи Фіви, і юний Партенопай; могутній Періклімен скинув з муру йому на голову величезний камінь завбільшки із скелю. Розтрощив цей камінь голову Партенопаєві, упав він мертвий на землю.

Відступили з-під мурів аргосці: вони переконалися, що не здобудуть штурмом Фів. Тепер могли тріумфувати фіванці: мури Фів стояли непорушно.

Вирішили тоді вороги, що брати Полінік і Етеокл повинні розв'язати поєдинком, кому з них належатиме влада над Фівами. Приготувались сини Едіпа до герцю. Вийшов з фіванської брами Етеокл, виблискуючи зброєю; назустріч йому з табору аргосців кийшов Полінік. Зараз мав початись братовбивчий бій. Ненавистю горіли один до одного брати. Один з них неминуче мусив загинути. Але інше судили великі невблаганні богині долі Мойри. Месниці Евменіди не забули прокльонів Едіпа, не забули вони й злочину Лая і прокльону Пелопса.

Як два лютих леви, що борються за здобич, так зітнулись у запеклому поєдинку брати. Прикрившись щитами, б'ються вони, пильно стежачи повними ненависті очима за рухами один одного. Ось оступився Етеокл, зараз кинув списа у брата Полінік і поранив його у стегно. Полилася з рани кров, але при ударі відкрив Полінік плече, і уразив його Етеокл списом у плече. Погнувся спис, ударивши в панцир Полініка, і зламалося в нього ратище. Залишився з одним мечем Етеокл. Швидко нагнувся він, підняв величезний камінь і кинув ним у брата; камінь улучив у спис Полініка і зламав його. Тепер обидва залишились тільки з мечами. Зімкнувши щити, б'ються брати; обидва вони поранені, закривавлена їхня зброя. Швидко відступив на крок Етеокл; не ждав цього Полінік, підняв щит, а брат його в цю мить устромив меча в живіт. Упав Полінік на землю, кров рікою ринула із страшної рани, очі його затуманились мороком смерті. Святкував перемогу Етеокл; він підбіг до вбитого брата і хотів зняти з нього озброєння. Зібрав останні сили Полінік, трохи підвівся і вдарив мечем брата в груди; з цим ударом відлинула його душа в похмуре царство Аїда. Мов зрубаний дуб, упав Етеокл мертвим на труп брата, і змішалася їхня кров, заливаючи навколо землю. З жахом дивилися фіванці і аргосці на страшний кінець поєдинку братів.

Недовго тривало замирення між обложеними і обложниками. Знов загорівся між ними кривавий бій. В цьому бою сприяли боги фіванцям. Загинули Гішюмедонт та Пройтід Етеокл, непереможного Тідея смертельно поранив могутній Меланіпп. Хоч і на смерть поранений був Тідей, все ж знайшов він у собі сили помститися Меланіппові і вразити його списом. Побачивши вмираючого, залитого кров'ю Тідея, Афіна Паллада ублагала Зевса дозволити їй урятувати її улюбленця і навіть подарувати йому безсмертя. Поспішила Афіна до Тідея, але в цей час Амфіарай відрубав голову Меланіппові і кинув її умираючому Тідеєві. В безумній люті схопив її Тідей, розбив череп і, як дикий звір, почав пити мозок свого ворога. Здригнулась Афіна, побачивиши лють і кровожерність Тідея; покинула вона його, а вмираючий Тідей встиг лише прошепотіти вслід Афіні останнє своє благання — дарувати його синові Діомеду те безсмертя, якого не досяг він сам.

Перемогли аргосців фіванці, все військо їх полягло під Фівами. Загинув і Амфіарай. Втечею поспішав він урятуватися на своїй колісниці, керованій Батоном. Його переслідував могутній Періклімен. Уже наздоганяв Періклімен великого провісника, вже замахнувся він списом, щоб уразити його, як раптом блиснула блискавка Зевса і вдарив грім, розступилася земля і поглинула Амфіарая з його бойовою колісницею. З усіх героїв врятувався тільки Адраст. Він помчав на швидкому, як вітер, коні своєму Аре-йоні і заховався в Афінах, звідки повернувся в Аргос.

Тріумфували фіванці, врятовані були Фіви. Урочисто поховали копи своїх убитих героїв, але героїв і всіх воїнів, що прийшли з Ар-госа з Полініком, залишили вони без поховання. Непохованим лежав на полі битви й Полінік, що зняв руку на свою батьківщину.

Дізналися про те, що залишились непохованими герої Аргоса, їхні жінки й матері. Сповнені смутку, прийшли вони з Адрас-том до Аттики, щоб ублагати царя Тесея зарадити їхньому горю і змусити фіванців видати їм тіла вбитих. В Елевсіні біля храму Деметри зустріли вони матір Тесея і ублагали її впросити сина, щоб він зажадав видачі тіл аргоських воїнів. Довго вагався Тесей, нарешті, вирішив допомогти аргоським

жінкам і Адрастові. Саме н цей час прийшов від царя Фів Креонта посол. Він вимагав від Тесея, щоб той не допомагав жінкам Аргоса і вигнав Адраста з Аттики.

Розгнівався Тесей. Як сміє Креонт вимагати в нього підлеглості? Хіба не властен він сам над своїми постановами! Виступив Тесей з військом проти Фів, переміг фіванців і змусив їх видати групи всіх убитих воїнів. Біля Елевфера розпалено було сім вогнищ і на них спалено трупи воїнів. А трупи вождів перенесено в Р. левсін і спалено там, попіл їх матері й жінки віднесли на батьківщину в Аргос.

Тільки прах Капанея, вбитого блискавкою Зевса, залишився в Елевсіні. Священним був труп Капанея, бо вбитий був він самим громовержцем. Розпалили афіняни величезне вогнище і поклали на нього труп Капанея. Коли вогонь починав уже розгорятись і вогненні язики діткнулися трупа героя, прийшла в Елевсін дружина Капанея, прекрасна дочка Іфіта Евадна. Не могла знести вона смерті улюбленого чоловіка. Одягши на себе розкішні похоронні шати, зійшла вона на скелю, що звисала над самим вогнищем, і кинулась звідти в полум'я.

Так загинула Евадна, і тінь її зійшла разом з тінню її чоловіка в похмуре царство Аїда.

Похід Епігонів

Викладено за різними творами

Минуло десять років після походу сімох проти Фів. З цей час змужніли сини загиблих під Фівами героїв. Вирішили вони по-мститись фіванцям за поразку батьків і пішли новим походом. У цьому поході взяли участь: Айгіалей, син Адраста; Алкмеон, син Амфіарая; Діомед, син Тідея; Фесандр, син Полініка; Промах, син Партенопая; Сфенел, син Капанея; Полідор, син Гіппомедонта і Евріал, син Менестея. В інших

умовах відбувався цей похід. Боги сприяли епігонам (так названі були вожді, які розпочали новий похід проти Фів).

Дельфійський оракул провістив перемогу епігонам, якщо візьме участь у цьому поході Алкмеон, син Амфіарая.

Ферсандр, син Полініка, взявся умовити Алкмеона не відмовлятися від участі в поході. Довго вагався Алкмеон. Він не зважувався йти проти Фів, перш ніж виконає останню волю батька свого і не помститься матері за те, що послала вона свого чоловіка на вірну загибель. Як і батько його Полінік, надумав Ферсандр добиватись сприяння Еріфіли, матері Алкмеона. Він підкупив її, подарувавши дорогоцінний одяг Кадмової дружини Гармонії, який виткала колись для неї сама Афіна Паллада. Зва-билася Еріфіла одягом, як колись звабилась намистом Гармонії, і наполягла, щоб Алкмеон і його брат Амфілох узяли участь у поході.

Виступило військо епігонів з Аргоса. Невелике було це військо, але мала супроводити його перемога. Вождем війська обраний був Діомед, син Тідея, рівний батькові своєю силою і хоробрістю. Радісні йшли в похід герої, палаючи бажанням помститися за своїх батьків.

У Потнії біля Фів запитали вони оракула Амфіарая про наслідки походу. Відповів їм оракул, що бачить він Алкмеона, спадкоємця слави Амфіарая, який переможцем входить у брами Фів. Переможуть епігони. Тільки Айгіалей, син Адраста, що врятувався під час першого походу, загине.

Нарешті досягло військо епігонів семибрамних Фів. Спустошивши всі околиці, обложили епігони місто. Вийшли в поле під проводом свого царя Лаодаманта, несамовитого сина Ете-окла, фіванці, щоб відбити від мурів обложників. Зав'язався кривавий бій. У цьому бою загинув, уражений списом Лаодаманта, Айгіалей, але й Лаодамант був убитий

Алкмеоном. Переможені були фіванці, сховалися вони за неприступними мурами Фів.

Розпочали переможені фіванці переговори з обложниками, а самі вночі, за порадою Тіресія, потай від обложників виселилися із Фів з усіма жінками й дітьми. Вони пішли на північ, у Фессалію. В дорозі вмер біля джерела німфи Тельпузи віщий Тіресій, який так довго допомагав фіванцям і не раз рятував їх від загибелі.

Після довгої подорожі досягли фіванці Гістіотіди в Фессалії й оселилися там.

Фіви ж, захоплені епігонами, були зруйновані. Багату здобич, що дісталася їм, поділили між собою епігони. Кращу частину здобичі, і серед неї дочку Тіресія, провісницю Манто, вони подарували дельфійському оракулу.

Щасливо повернулися епігони на батьківщину. А Ферсандр, син Полініка, став царювати в Фівах, відбудувавши.